

దర్శనీయ
ఆంజనేయ దేవాలయాలు

గబ్బిట దుర్గాప్రసాద్

ప్రచురణ:

సరసభారతి

ఉయ్యూరు, కృష్ణాజిల్లా

DARSANIYA ANJANEYA DEVAALAYAALU

by

Gabbita Durga Prasad

First Edition: **MAY 2015**

Copies: 1000

Author

Price. **Rs.200/-**

Cover Design: **Kalasagar**

For Copies: **Gabbita Durga Prasad**
President, "Sarasabharathi"
H.No.2-405, Sivalayam Street,
Near Raja gari kota, Vuyyuru- 521 165
Krishna Dist. Phone:08676- 232797
Cell: 9989066375
e-mail: gabbita.prasad@gmail.com
sarasabharati.vuyyuru@gmail.com
<http://sarasabharati.wordpress.com>
<http://suvarchalanjaneyaswamy.wordpress.com>

Type Setting: **"Ramya Bharathi"** vja

Printed : **Rainbow Graphics, vijayawada-2**

అంకితం

అక్కా బావల వివాహ వజ్రోత్సవ కానుకగా
“దర్శనీయ ఆంజనేయ దేవాలయాలు” అంకితం

నేపథ్యం

మా అక్కయ్య శ్రీమతి వేలూరి దుర్గ, బావగారు శ్రీ వేలూరి వివేకాండ్ గారల వివాహ వజ్రోత్సవ కానుకగా నేను అంతర్జాలంలో రాసిన దర్శనీయ ఆంజనేయ దేవాలయాలు గ్రంథాన్ని శ్రీ మన్మథ నామ సంవత్సర వైశాఖ బహుళ దశమి 13-5-2015 బుధవారం శ్రీ హనుమజ్జయంతి నాడు స్వామి వారల శాంతి కళ్యాణ మహోత్సవంలో ఉయ్యూరులోని శ్రీ సువర్చలాంజనేయ స్వామి దేవాలయంలో స్వామి సమక్షంలో ఆవిష్కరించి అంకితమిచ్చి ధన్యుడనవుతున్నాను.

ఈ గ్రంథాన్ని తెస్తున్నానని, దీనికి వీలయితే స్పాన్సర్ గా ఉండి తమ

దర్శనీయ ఆంజనేయ దేవాలయాలు

తలిదండ్రులకు అంకితమిస్తే బాగుంటుంది అని అమెరికాలో ఉన్న మా చిన్న మేనల్లుడు చి|| వేలూరి మృత్యుంజయ శాస్త్రికి నెట్లో మూడు నెలలక్రితం మెయిల్ పంపగానే వెంటనే “తప్పకుండా అలానే చేద్దాం మామయ్యా. మంచి ఆలోచన చెయ్యటం మా విధి, ధర్మం. ఎంత ఖచ్చితంగా ఫరవాలేదు” అని రిప్లై మెయిల్ పంపాడు. అప్పటికే రెండేళ్ళ క్రితం సుమారు ఒక యాభై ఆంజనేయ దేవాలయాల గురించి నెట్లో రాశాను. ఇంకా చాలా వాటి గురించి రాయాలని పించి మళ్ళీ రాయటం ప్రారంభించి, ముందు మన రాష్ట్రంలోనివి యాభై రెండు దేవాలయాల గురించి, తర్వాత ఇతర రాష్ట్రాలలో ఉన్న నూట మూడు దేవాలయాల గురించి రాసి ఇతర దేశాలలోని ఆంజనేయ దేవాలయాలనూ చేర్చాలని వెతికి వాటినీ 46 రాసి మొత్తం 201 ఆంజనేయ దేవాలయాల గురించి రాశాను. వీటిని రాష్ట్రాల వారిగా ఏర్పాటుచేసి తర్వాత ఇతర దేశాల దేవాలయాలను చేర్చాను. ఒక బృహత్తర గ్రంథంగా తయారైంది. దీనిలో మా ఉయ్యూరు హైస్కూల్ తెలుగు మేస్టారు స్వర్ణీయ శ్రీ గురజాడ పూర్ణచంద్ర శర్మ గారు సంస్కృతంలో రాసి తెలుగు తాత్పర్యంతో వెలువరించిన “శ్రీ సువర్చలాంజనేయం”ను అంతర్జాలంలో సీరియల్ గా రాసి, దాన్నీ చేర్చాను. ఒకరకంగా సంపూర్ణ స్థితిలో గ్రంథం ఏర్పడింది. డిసెంబర్ లో మేనల్లుడు శాస్త్రి ఇండియా వచ్చినప్పుడు ఫోన్ లో పలకరింపులలో మళ్ళీ ఈ గ్రంథ ప్రస్తావన వస్తే తప్పకుండా పుస్తకం తెద్దామనే అభిప్రాయాన్ని ఉత్సాహంగా చెప్పాడు.

రెండు కుటుంబాల కథ

మాది గట్టిట వారి కుటుంబం. మా బావగారిది వేలూరి వారి కుటుంబం. ఈ రెండు కుటుంబాలకు సంబంధ బాంధవ్యాలు అనాదిగా ఉన్నాయి. రెండు కుటుంబాలలో ఈతరం వారికి ఆ కుటుంబ వివరాలు తెలియజేయాలనే కోరికతో పై శీర్షిక పెట్టి నాకు తెలిసిందీ నేను సేకరించిందీ రాసి అందిస్తున్నాను.

గజ్జిట వారి కుటుంబం

మా తాతగారు గజ్జిట దుర్గాపతిశాస్త్రి గారిది పశ్చిమ గోదావరి జిల్లా ఏలూరు దగ్గర దెందులూరు మండలంలోని రామారావు గూడెం అగ్రహారం. ఆ అగ్రహారాన్ని గజ్జిట వారి అగ్రహారమనే అంటారు. గౌతమ గోత్రీకులు. ఆంగీరస అయాస్య గౌతమ త్రయార్షేయం. అక్కడి సర్వం మా కుటుంబానిదే. మా తాతగారు కృష్ణాజిల్లా ఉయ్యూరులో గుండు లక్ష్మీనరసింహావధానులు, కనకమ్మ గారి కుమార్తె నాగమ్మ గారిని వివాహం చేసుకొన్నారు. మా నాన్నగారు మృత్యుంజయ శాస్త్రి గారు పుట్టిన కొద్దినెలలకే మా తాతగారు మరణించారు. మా మామ్మ నాగమ్మగారు కొడుకుతో సహా ఉయ్యూరుకు పుట్టింటికి చేరింది. మా నాయనమ్మ అక్కచెల్లెళ్ళలో ఎవరికి ముందు మగ సంతానం కలిగితే వారికి ఉయ్యూరులోని తన స్థిర చరాస్తులను రాసిస్తానని మా మామ్మ తండ్రిగారు చెప్పేవారట. మామ్మఅక్క గారు మహాలక్ష్మమ్మ, ఇద్దరు చెల్లెళ్ళు సౌభాగ్యమ్మ, కల్యాణమ్మ గార్లకంటే మా మామ్మకు పుత్ర సంతానం ముందే కలగటంతో ఆయన ఉయ్యూరు, కాటూరులలో ఉన్న యావదాస్తిని మా తండ్రిగారి పేర రాసేశారు. ఇలా మా నాన్నగారికి పిత్రార్జితం అయిన రామారావు గూడెం అగ్రహారంతోబాటు, దౌహిత్రుడుగా ఉయ్యూరు కాటూరులోని ఆస్తులు కూడా కలిసి వచ్చాయి. మా ప్రక్క ఇల్లే గుండువారిది. వారిది కామకాయనస గోత్రం. నరసింహావధానులు గారే ఉయ్యూరు రావిచెట్టు బజారులో శ్రీ సువర్చలాంజనేయ స్వామి దేవాలయం నిర్మించి ధూప, దీప నైవేధ్యాలకు ఏర్పాటు చేశారు. నరసింహావధానులగారి మరణం తర్వాత మానాన్నగారు వంశపారం పర్య ధర్మకర్తగా, వారి నిర్యాణానంతరం నేను ధర్మకర్తగా ఉన్నాను.

మా నాన్నగారు మా ఇంటిప్రక్కనే ఉన్న గుండువారి ఆడపడుచు మా అమ్మగారు భవానమ్మగారిని వివాహం చేసుకొన్నారు. హిందూపురంలో దాదాపు ఇరవై ఏళ్ళు మునిసిపల్ హైస్కూల్లో తెలుగు పండితులుగా పనిచేసి ఆ సర్వీస్‌తో కృష్ణాజిల్లా బోర్డ్‌కు బదిలీ అయి ఉయ్యూరు హైస్కూల్‌లో రిటైర్

దర్శనీయ ఆంజనేయ దేవాలయాలు

అయ్యారు.

మా అన్నగారు కీ.శే.లక్ష్మీ నరసింహశర్మ- వదినగారు కమలమ్మ (పోలసానిపల్లిలో పుల్లభొట్ల వారి ఆడపడుచు) కుమార్తె 1) వేదవల్లి అల్లుడు చిరివాడకు చెందిన వేలూరి రామకృష్ణ (వేలూరి వెంకటేశ్వర్లు సరస్వతి-గార్ల కుమారుడు)- మనుమలు 1) రవికిరణ్- భార్య- గాయత్రి. 2) హరికిరణ్- భార్య సారిక- మనుమడు- దర్శ

2) కుమారుడు- రామనాథ బాబు కోడలు జయలక్ష్మి- మనుమడు- కళ్యాణ్ మా పెద్దక్కగారు కీ.శే. లోపాముద్ర, బావగారు కీ.శే.గాడేపల్లి కృపానిధి (గాడేపల్లి సూర్యనారాయణ(పండిట్‌రావ్) సత్యవతి గార్ల కుమారుడు)- కుమార్తెలు 1) సత్యకళ-భర్త- చంద్రశేఖర్- కుమారుడు అరుణ్ బాలాజీ 2) జయలక్ష్మి భర్త గబ్బిట రామనాథ బాబు- కుమారుడు కళ్యాణ్- అక్కయ్య కుమారుడు- గాడేపల్లి శ్రీనివాస్

మా రెండవ అక్కయ్య- దుర్గాంబ- బావగారు- చిరివాడకు చెందిన వేలూరి వివేకానంద్.

మా నాన్నగారి సంతానంలో రెండవ కుమారుడినైన నేను గబ్బిట దుర్గాప్రసాద్- భార్య- ప్రభావతి (తూటుపల్లి ప్రకాశశాస్త్రి, పద్మావతి గార్ల కుమార్తె).

సంతానం- 1) మృత్యుంజయశాస్త్రి- కోడలు సమత, మనుమలు

1.సంకల్ప్, 2.భువన్ సాయి తేజ, 2. లక్ష్మీ నరసింహశర్మ-కోడలు ఇందిర- మనుమడు- శ్రీ హర్షసాయి, మనుమరాలు - హర్షితాంజని.

3. నాగ గోపాలకృష్ణమూర్తి- కోడలు-రాణి; మనుమడు-గౌతం శ్రీ చరణ్, మనుమరాలు-రమ్య

4. వెంకటరమణ- కోడలు మహేశ్వరి

కుమార్తె- విజయలక్ష్మి- అల్లుడు కోమలి సాంబావధాని- మనుమలు 1.శ్రీకేత్,

2) అశుతోష్, 3.పీయూష్ (అమెరికా)

మా తమ్ముడు- కృష్ణమోహన్- మరదలు సునీత, కుమారుడు- రాజశేఖర్,

కోడలు రాజ్యలక్ష్మి- మనుమలు 1.కార్తిక్, 2. క్షీరజ్

వేలూరి వారి కుటుంబం

కృష్ణాజిల్లా తేలప్రోలు దగ్గర చిరివాడ అగ్రహారం ఉంది. ఇది వేలూరి వారి అగ్రహారమే. వీరిది కౌండిన్య గోత్రం. అందులో వేలూరి వేంకటేశ్వరావధాని, విశాలాక్షి దంపతులకు అయిదుగురు కుమారులు, ముగ్గురు కుమార్తెలు. 1. పెద్ద కుమారుడు కీ॥ శే॥ యజ్ఞనారాయణగారు- భార్య కీ॥శే॥ నరసమ్మ గారు- సంతానం- సదానంద, సహజానంద, వెంకటేశ్వర్లు విశాల, భాను, సుజాత, సువర్చల.

2. కీ॥శే॥ శేఖరం-భార్య కీ॥శే॥ భ్రమరాంబగారు- కుమారుడు తారకం-భార్య- కనకం.

3. శతావధాని కీ॥శే॥ శివరామశాస్త్రిగారు- భార్య- కీ॥శే॥ కామేశ్వరిగారు- సంతానం లేదు.

4. కీ॥శే॥ కృష్ణమూర్తిగారు-భార్య- కీ॥శే॥ కాంతమ్మగారు

5. కీ॥శే॥ చిదానందంగారు, భార్య ఊర్మిళగారు- కుమార్తె- వసంత, అల్లుడు మైలవరపు సత్యనారాయణ-కుమారుడు- హర్ష

వేంకటేశ్వరావధాని గారి ముగ్గురు కుమార్తెలు- అన్నపూర్ణమ్మ, సీతమ్మ, రావమ్మ.

బావగారి అన్నదమ్ములు

మా బావగారు వేలూరి వివేకానంద గారి తండ్రిగారు కృష్ణమూర్తిగారు. తల్లిగారు కాంతమ్మ గారు అనే అత్తమ్మగారు. ఆయన పెద్దకుమారుడు ప్రద్యుమ్న దక్షిణామూర్తి శాస్త్రిగారిని గుంటూరులో పన్నాల వారికి పెంపుడు యిచ్చారు. ఈయన కాక ముగ్గురు కుమారులు అయిదుగురు కుమార్తెలు.

పెద్దకుమారుడు కీ॥శే॥ ముకుంద గారు- కోడలు-రాధగారు- మనుమడు- పవన్-భార్య- రాధ, మనుమరాళ్ళు- ప్రణీత, ప్రశాంతి. కుమార్తెలు 1. వరలక్ష్మి-అల్లుడు- సూరి వేంకటాచలపతి 2. సుజాత- అల్లుడు- కోమలి విశ్వనాథం

దర్శనీయ ఆంజనేయ దేవాలయాలు

2. రెండవ కుమారుడు - వివేకానంద గారు - కోడలు దుర్గాంబ గారు (గబ్బిట మృత్యుంజయ శాస్త్రి భవానమ్మ గారి కుమార్తె)

కుమారులు - 1. అశోక్ - భార్య (కానూరి మల్లికార్జున వరప్రసాదరావు, సత్యవతి గార్ల పుత్రిక) సంధ్యారాణి

అశోక్ కుమార్తె - భర్గవి - భర్త - విశ్వనాథ మురారి (విశ్వనాథ వేణుగోపాలశర్మ సంపూర్ణ పార్వతి గార్ల కుమారుడు) కుమారులు - 1. కార్తికేయ 2. శశాంక ఫణింద్ర.

కుమారుడు - ప్రత్యూష్ - భార్య హరిప్రియ - మనుమడు - సూర్య కార్తికేయ.

2. రెండవ కుమారుడు మృత్యుంజయ శాస్త్రి (జయ్ వేలూరి) - భార్య - విజయలక్ష్మి (గొట్టుముక్కల లక్ష్మీ నరసింహారావు, మారుతి గార్ల కుమార్తె) - కుమారుడు - కృష్ణ కౌండిన్య - కుమార్తె - వీణ

3. మా అక్క బావ గార్ల కుమార్తె - పద్మ - అల్లుడు - గణపవరపు రామకృష్ణ (రాధాకృష్ణమూర్తి, హైమవతి గార్ల కుమారుడు) - సంతానం - రవళి - రవి తేజ.

3. మా బావ గారి తమ్ముడు - వెంకటేశ్వర్లు (అబ్బి) - భార్య - భానుమతి - పెంపుడు కుమారుడు - గణేష్

బావ గారి అక్క చెల్లెళ్ళు

1. కీ||శే|| కుముదమ్మ గారు - భర్త - కీ||శే|| మైలవరపు కృష్ణ శాస్త్రిగారు - కుమారుడు రవి - కుమార్తెలు గిరిజ, లలిత, నళిని, కుసుమ, నిర్మల.

2. కీ||శే|| శకుంతల గారు - భర్త - కీ||శే|| గాడేపల్లి వెంకట శాస్త్రి గారు - సంతానం - ఇద్దరు కుమారులు, ఇద్దరు కుమార్తెలు.

3. శాంతమ్మ గారు - భర్త - గాడేపల్లి శ్రీమన్నారాయణ గారు - కుమారుడు - రామకృష్ణ

4. ఉమ గారు - భర్త - చంద్రా భట్ల భాస్కర్ గారు - కుమారుడు రాంబాబు

5. కీ||శే|| కామేశ్వరి గారు - భర్త జనమంచి కామేశ్వరరావుగారు - సంతానం

ఇద్దరు కుమారులు, ఇద్దరు కుమార్తెలు.

అక్కా బావల వివాహం

మా చిన్నక్కయ్య శ్రీమతి దుర్గ. ఎస్.ఎస్.ఎల్.సి. ఉయ్యూరు హైస్కూల్లో చదివి పాసైంది. మా బావగారు శ్రీ వేలూరి వివేకానంద గారు ఉయ్యూరు ప్రభుత్వ పాలిటెక్నిక్‌లో ఎల్.సి.ఇ. చదివి డిప్లొమా పొందారు. అక్కా బావల వివాహం ఉయ్యూరులో మా స్వగృహంలో 3-2-1955 మాఘ శుద్ధ భీష్మ ఏకాదశి నాడు జరిగింది. బావగారు కేంద్రప్రభుత్వ ఇరిగేషన్ శాఖలో సూపర్వైజర్‌గా చేరి, అసిస్టెంట్ ఇంజనీర్ అయి ఇంజనీర్‌గా ప్రమోషన్ పొంది ఒరిస్సా, బీహార్, బెంగాల్, ఢిల్లీ, మధ్యప్రదేశ్‌లలో ఉద్యోగించి, చివరికి స్వరాష్ట్రం ఆంధ్రప్రదేశ్‌లో పదవీ విరమణ చేశారు. అక్కా బావలకు సంగీతం అభిమానం. పజిల్స్ బాగా పూరించి ఎన్నో బహుమతులు పొందారు. ఆదర్శ దాంపత్యం వాళ్ళది.

మా అక్కా బావల పెద్ద కుమారుడు అంటే మా పెద్ద మేనల్లుడు చి|| అశోక్- స్టేట్ బ్యాంక్ ఆఫ్ ఇండియాలో హైదరాబాద్‌లో ఉద్యోగం. మా రెండవ మేనల్లుడు చి|| మృత్యుంజయశాస్త్రి (జయ్ వేలూరి). అమెరికా కాలిఫోర్నియాలో ఉద్యోగం. భార్య శ్రీమతి విజయలక్ష్మి-కూడా అమెరికాలో ఉద్యోగిస్తురాలు. కుమారుడు చి|| కృష్ణ- చదువు పూర్తయి అమెరికాలో ఉద్యోగం. కుమార్తె చి|| వీణ అమెరికాలో- చదువుతోంది.

మా మేనకోడలు శ్రీమతి పద్మ. భర్త గణపవరపు రామకృష్ణ. కుమారుడు- రవితేజ, కుమార్తె- చి|| రవళి. పద్మ సంగీతంలో పండితురాలు. పిల్లలిద్దరూ బి.టెక్ పూర్తి చేసి హైదరాబాద్‌లో ఉద్యోగాలలో ఉన్నారు.

బాంధవ్యం

మా అక్క బావల ముగ్గురు పిల్లలు మాణిక్యాలే. తలిదండ్రులను కంటికి రెప్పలాగా కాపాడుకొంటారు. అన్నదమ్ములు అపూర్వ సహోదరుల్లా ఉంటారు. చెల్లెలు పద్మ అంటే వారిద్దరికీ అంతే అభిమానం. ఆమెకు

దర్శనీయ ఆంజనేయ దేవాలయాలు

వారన్నా అదే ఆదరణ, ఆరాధనా. మా బావ గారికి మంచి బంధుప్రీతి ఉంది. అందరితోనూ సన్నిహిత సంబంధాలను కలిగి ఉంటారు. ఇద్దరు కుమారులు వారి వివాహ స్వర్ణోత్సవాన్ని హైదరాబాద్‌లో ఘనంగా నిర్వహించారు. హైదరాబాద్‌లో స్వంత బిల్డింగులను ఏర్పరుచుకొన్నారు. అక్కా బావలు కనీసం పదిసార్లైనా అమెరికాకు వెళ్ళి వచ్చి ఉంటారు. అక్కడి ప్రదేశాలన్నీ తిరిగి చూశారు. కొన్ని యూరప్ దేశాలనూ మేనల్లుడు శాస్త్రి చూపించాడు. ఇండియా అంతా యాత్రా సందర్శనం చేశారు. మేమిద్దరం అక్కా బావలతో కలిసి 1987లో కేదార్‌నాథ్, బదరీనాథ్ యాత్ర చేశాం. జీవితంలో సుఖం, సంతోషం, తృప్తి పొందిన జంట మా బావ అక్కయ్యలది. బావ గారి పుట్టినరోజు 7-7-1931, అక్కయ్యది 11-5-1937. అంటే ఇద్దరికీ ఆరేళ్ళ వ్యత్యాసం. బావకు 85 ఏళ్ళు. అక్కయ్యకు 78 ఏళ్ళు. ఏదో కొద్దిపాటి నలతలే తప్ప ఇర్రూ ఆరోగ్యంగా ఉన్నారు.

వితరణ

ఉయ్యూరులో మా శ్రీ సువర్చలాంజనేయ స్వామి దేవాలయానికి ఎన్నోసార్లు ఆ కుటుంబం భారీగా విరాళాలందించి కార్యక్రమాలకు ఏంతో చేయూతనిచ్చారు. మా బావగారి అన్నగారు ముకుందం గారు చనిపోతే ఆ కుటుంబాన్ని అన్నిరకాలా ఆదుకొన్నారు. వారి పిల్లల వివాహాలు దగ్గరుండి నిర్వహించారు. సంధ్యావందనం, పూజ మా బావగారి నిత్య కృత్యం. అలాంటి సఫల మనోరథ దాంపత్యమైన మా కుటుంబంలో మాకు పెద్దలైన వృద్ధ దంపతులైన మా అక్కా బావలకు వారి వివాహ వజ్రోత్సవ కానుకగా “దర్శనీయ ఆంజనేయ దేవాలయాలు” గ్రంథాన్ని అంకితం ఇవ్వటం అన్ని విధాలా ఉత్తమమని భావించి అంకితమిస్తున్నాం. దీన్ని ఆచరణలోకి తెచ్చిన మా మేనల్లుడు శాస్త్రిని, అతనికి ప్రోత్సాహమిచ్చిన కుటుంబ సభ్యులకు శ్రీ సువర్చలాంజనేయ స్వామి వారల ఆశీస్సులు నర్వదా సిద్ధించాలని కోరుకుంటున్నాను. ❀

- గబ్బిట దుర్గాప్రసాద్

11-3-2015

**‘సరసభారతి’ గ్రంథ ప్రచురణకు విరాళాలందజేసిన
వదాన్యులకు వందనాలతో కృతజ్ఞతలు**

1. డా. శ్రీ రాచకొండ నరసింహశర్మ ఏం.డి, డా. శ్రీమతి అన్నపూర్ణాదేవి
దంపతులు- విశాఖపట్నం- రూ.10,000/-
2. శ్రీ మైనేని గోపాలకృష్ణ, శ్రీమతి సత్యవతి దంపతులు- హన్స్ విల్-
అమెరికా- రూ.10,000/-
3. శ్రీ గార్లపాటి ప్రసాదావధాని, శ్రీమతి అనసూయ దంపతులు- మౌంట్
సోమ- అమెరికా- రూ.6,000/-
4. శ్రీ సుంకర కోటేశ్వరరావు- హైదరాబాద్- రూ.2,005/-
5. శ్రీమతి చతుర్వేదుల జానకి- విజయవాడ- రూ.1,116/-
6. శ్రీ గజ్జిట మృత్యుంజయశాస్త్రి, శ్రీమతి సమత దంపతులు-
చి॥ సంకల్ప్, చి॥ భువన శాయి తేజ సోదరులు- హైదరాబాద్-
రూ.1,116/-
7. శ్రీ గురజాడ వెంకటేశ్వరరావు- గురజాడ- రూ.1,116/-
8. శ్రీ చలపాక ప్రకాష్, శ్రీమతి కృష్ణప్రియ దంపతులు- విజయవాడ-
రూ.1,116/- ❀

దర్శనీయ ఆంజనేయ దేవాలయాలు

గ్రంథకర్త పరిచయం

పేరు: గబ్బిట దుర్గాప్రసాద్
జననం: 27-06-1940, ఉయ్యూరు
తలిదండ్రులు: భవానమ్మ, మృత్యుంజయశాస్త్రి
భార్య: ప్రభావతి
విద్య: ఎం.ఎ. (తెలుగు), బి.ఎస్.సి., బి.ఎడ్.
ఉద్యోగం: సైన్స్ టీచర్, హెడ్ మాస్టర్, కృష్ణాజిల్లా హైస్కూల్స్
(1963-1998)
సాహితీ వ్యాసంగం: రచనలు, సరసభారతి- అధ్యక్షులు
స్వీయ రచనలు: 1) ఆంధ్ర వేదశాస్త్ర విద్యాలంకారులు, 2) జన
వేమన 3) దర్శనీయ దేవాలయాలు, 4) శ్రీ

గజ్జిట దుర్గాప్రసాద్

హనుమత్ కథానిధి, 5) శ్రీ అంజనేయస్వామి
మహాత్మ్యం, 6) సిద్ధ యోగి పుంగవులు, 7) మహిళా
మాణిక్యాలు, 8) పూర్వాంగ్ల కవుల ముచ్చట్లు, 9)
దర్శనీయ దైవ క్షేత్రాలు, 10) గీర్వాణ కవుల కవితా
గీర్వాణం, 11) దర్శనీయ అంజనేయ దేవాలయాలు.

స్వీయ సంపదకత్వంలో... (సరసభారతి ప్రచురణలు): 1) జ్యోతిస్సంక్షేపణం,
2) ఉయ్యూరు ఊసులు, 3) నవ కవితా వసంతం,
4) మా అక్కయ్య, 5) ఆదిత్య హృదయం, 6) త్యాగి
పే“రెడీ”లు+, 7) సాహితీ స్రవంతి (సాహితీమండలి
కోసం).

శ్రీ సువర్చలాంజనేయస్వామి దేవాలయ వంశపారంపర్య ధర్మకర్త- స్వామి
సేవలో ధన్యత.

అక్కా బావ:

వేలూరి దుర్గ- వివేకానంద్

తమ్ముడు, మరదలు:

కృష్ణమోహన్- సునీత

సంతానం:

1) గజ్జిట మృత్యుంజయశాస్త్రి, సమత

(సంకల్ప్, భువన సాయి తేజ)

2) లక్ష్మీ నరసింహశర్మ, ఇందిర

(శ్రీహర్ష సాయి, హర్షితాంజని)

3) నాగ గోపాల కృష్ణమూర్తి, రాణి

(గౌతమ్ శ్రీచరణ్, రమ్య)

4) వెంకట రమణ, మహేశ్వరి

5) కోమలి విజయలక్ష్మి, సాంబావధాని

(శ్రీకేత్, అశుతోష్, పీయూష్)*

దర్శనీయ ఆంజనేయ దేవాలయాలు

విషయ సూచిక

శ్రీ సువర్ణలాంజనేయం

రచన- స్వర్ణీయ శ్రీ గురజాడ పూర్ణచంద్రశర్మ గారు 23

ఆంధ్రప్రదేశ్ - తెలంగాణ

కృష్ణాజిల్లా

1. శ్రీ సువర్ణలాంజనేయ స్వామి దేవాలయం- ఉయ్యూరు 48
2. పరాసు పేట- సమర్థ రామదాసు ప్రతిష్ఠించిన- శ్రీ సువర్ణలాంజనేయ స్వామి 53
3. మాచవరం శ్రీదాసాంజనేయ స్వామి దేవాలయం 54
4. వీరహనుమాన్- పరిటాల 57
5. వీరాంజనేయస్వామి- ఉండ్రపూడి 59
6. శ్రీ అభయాంజనేయ స్వామి దేవాలయం- హనుమాన్ జంక్షన్ 60
7. 45 అడుగుల ఎత్తున్న అభయాంజనేయ స్వామి 62

గుంటూరు జిల్లా

8. స్వయంభు ఆంజనేయస్వామి- సీతానగరం 63
9. వీరాంజనేయస్వామి- పొన్నూరు 64
10. చెట్టు బుడిపే- గుంటి ఆంజనేయస్వామి 66
11. ప్రమాద నివారక - బొప్పూడి ఆంజనేయస్వామి 68
12. బావాజీ ఆంజనేయ దేవాలయం- గుంటూరు 69

ప్రకాశం జిల్లా

13. పొలిమేర వీరాంజనేయస్వామి దేవాలయం- పావులూరు 70

అనంతపురం జిల్లా

14. శ్రీ నెట్టి కంటి ఆంజనేయ స్వామి దేవాలయం 71
15. సుగూరు ఆంజనేయస్వామి దేవాలయం- హిందూపురం 74

కడప జిల్లా

16. కడపలో గుహచిత్ర శ్రీ ఆంజనేయస్వామి 76
17. వెల్లాల- శ్రీ సంజీవరాయ హనుమాన్ 79

కర్నూలు జిల్లా

18. రణమండల- వాయుపుత్ర ఆంజనేయస్వామి- ఆదోని 81

19. బేగం శ్రీ ఆంజనేయ స్వామి - అహోబిలం	83
20. శ్రీ కరంజ ఆంజనేయస్వామి దేవాలయం- ఎగువ అహోబిలం	86
21. శ్రీ ఆంజనేయ కోదండ రామాలయం- నంద్యాల	88
22. శ్రీ చెన్నకేశవ ఆంజనేయస్వామి దేవాలయం- మూల సాగరం	89
23. శ్రీ అభయాంజనేయ స్వామి - మంత్రాలయం	90
చిత్తూరు జిల్లా	
24. జాబాలి శ్రీ ఆంజనేయ స్వామి దేవాలయం- తిరుపతి	93
25. శ్రీ అర్ధగిరి వీరాంజనేయస్వామి దేవాలయం- అరగొండ	96
ప్రకాశం జిల్లా	
26. శ్రీ ప్రసన్నాంజనేయ స్వామి దేవాలయం- శింగరాయ కొండ	97
27. నవావతార క్షేత్రం- ఒంగోలు	98
హైదరాబాద్ జిల్లా	
28. కర్మాన్ ఘాట్ ధ్యానాంజనేయ స్వామి దేవాలయం	100
29. జాబాలి ప్రతిష్ఠించిన ఆంజనేయస్వామి- తాడుబండు	104
30. కేసరి హనుమాన్- హైదరాబాద్	106
31. బాలాంజనేయస్వామి- కూకట్‌పల్లి	107
32. వక్షస్థల సీతారామ సమేత ప్రసన్నాంజనేయ స్వామి ఆలయం - ఎల్.బి.నగర్	108
33. ప్రసన్నాంజనేయ స్వామి ఆలయం - మియాపూర్	109
34. శ్రీ హనుమాన్ దేవాలయం - సనత్ నగర్	110
35. శ్రీ హనుమాన్ దేవాలయం - అమీర్‌పేట	111
36. శ్వేత వర్ణ ఆంజనేయ స్వామి - ఎల్లారెడ్డి గూడా	112
37. స్వయంభు ఆంజనేయ స్వామి దేవాలయం - షేక్ పేట	113
కరీంనగర్ జిల్లా	
38. కొండ గట్టు శ్రీ ఆంజనేయ దేవాలయం	114
మెదక్ జిల్లా	
39. చింతలు బాపే శ్రీ చింతరేవుల ఆంజనేయ స్వామి	117
రంగారెడ్డి జిల్లా	
40. 108 అడుగుల శ్రీ భారీ ఆంజనేయ స్వామి	119
41. లొంక శ్రీ సప్తముఖ ఆంజనేయ స్వామి దేవాలయం	120
నిజామాబాద్ జిల్లా	
42. కరువును పోగొట్టిన ఆంజనేయస్వామి- సారంగాపూర్	122

దర్శనీయ ఆంజనేయ దేవాలయాలు

మహబూబ్ నగర్ జిల్లా

43. బీచుపల్లి ఆంజనేయస్వామి 123
44. మతకలహాలు ఆపిన ఆంజనేయస్వామి - మహబూబ్ నగర్ 125
45. అభయాంజనేయ స్వామి ఆలయం - ఉర్కొండ 126

ఖమ్మం జిల్లా

46. హనుమ దేవాలయం - ఖమ్మం 127
47. సీతారామాంజనేయ స్వామి దేవాలయం - రామగిరి 127

నల్గొండ జిల్లా

48. స్వహస్తాలతో ప్రసాదం పంచే - ఆంజనేయ స్వామి - సురేంద్ర పురి 128

వరంగల్ జిల్లా

49. శ్రీ సువర్చలా అభయాంజనేయస్వామి - హనుమకొండ 129
50. శ్రీ పంచముఖ ఆంజనేయస్వామి దేవాలయం - గీసుకొండ 130

తూర్పు గోదావరి జిల్లా

51. గౌతమ ప్రతిష్ఠిత- గుత్తిన దీవి ఆంజనేయస్వామి 131

పశ్చిమ గోదావరి జిల్లా

52. మద్ది ఆంజనేయస్వామి 132

కేరళ

53. శ్రీ హనుమ రామాంబులం దేవాలయం - రాఘవాపురం 134
54. వశిష్ట ముని ప్రతిష్ఠిత హనుమాన్ - అలత్తూర్ 136
55. శ్రీ కోట ఆంజనేయస్వామి దేవాలయం - పాల్వాట్ 137
56. పంచలోహ హనుమాన్ - నత్తిక 140
57. బిల్వాద్రి నాథ దేవాలయం 141

కర్ణాటక

58. కేరే ఆంజనేయ దేవాలయం - శృంగేరి 142
59. యంత్రోద్ధారక హనుమాన్ ఆలయం - హంసి 144
60. ఋష్యమూక, కిష్కంధ, అంజని, మాల్కవాన పర్వతాలపై ఆంజనేయస్వామి 146
61. ఉడిపి హనుమంతుడు 147
62. పంచముఖ ఆంజనేయస్వామి దేవాలయం 148
63. గాలి వీరాంజనేయస్వామి దేవాలయం 149

తమిళనాడు

64. సాలంగర్ - శ్రీ యోగాంజనేయ స్వామి దేవాలయం 150

65. కంచి - శ్రీ సంజీవ రాయ దేవాలయం	152
66. షోలంగిపుర హనుమాన్ దేవాలయం	154
67. ముక్కంటి హనుమాన్ ఆలయం - అనంత మంగళం	155
68. గంధ మాదనం - రామేశ్వరం	156
69. కుర్తాలంలో మధ్వాచార్యులు స్థాపించిన శ్రీ హనుమాన్ దేవాలయం	157
70. భారీ హనుమాన్ డోడదాపురం	157
71. శ్రీ హనుమ దేవాలయం - శుచీంద్రం	158
72. మరుత్తమలై - హనుమాన్	158
73. హనుమతేశ్వరం	159
చత్తీస్‌గఢ్	
74. రాయపూర్ - శ్రీ సంకట మోచన హనుమాన్ దేవాలయం	160
గుజరాత్	
75. పుత్రుడు మకర ధ్వజానితో ఉన్న శ్రీదండి ఆంజనేయస్వామి దేవాలయం	163
76. హనుమాన్ ధారా	166
77. హనుమాన్ ధారా	166
78. శ్రీ ఖండనీయ హనుమాన్- సూరత్	166
79. జామ్ నగర్ హనుమాన్	167
హర్యానా	
80. ఆశీర్వా ముఖి హనుమాన్	168
81. అంబాలా హనుమాన్ దేవాలయం	168
82. శ్రీ పంచముఖి హనుమాన్ దేవాలయం	169
ఢిల్లీ	
83. కొత్త ఢిల్లీలోని శ్రీ బాల హనుమాన్ దేవాలయం	170
84. ఢిల్లీలోని మర్కట హనుమాన్ దేవాలయం	172
85. ఝండేవాలా హనుమాన్ దేవాలయం - కరోల్‌బాగ్	175
హిమాచల్ ప్రదేశ్	
86. దిగంబర వాయుపుత్ర దేవాలయం - సీదాబారి	176
87. జక్కు హనుమాన్ - సిమ్లా	178
మధ్యప్రదేశ్	
88. శ్రీ హనుమదాలయాలు - ఉజ్జయిని	179
89. బడే హనుమాన్ దేవాలయం - ఉజ్జయిని	180

దర్శనీయ ఆంజనేయ దేవాలయాలు

90. గాతాకే బజరంగ్ - ఫుట్ కేసర్	181
91. హనుమాన్ ధారా - చిత్రకూటం	182
పంజాబ్	
92. శ్రీ బారా ఆంజనేయ దేవాలయం - అమృత్సర్	183
మహారాష్ట్ర	
93. తల్లి ఆంజనాదేవి ఒడిలో ఉన్న శ్రీ ఆంజనేయ దేవాలయం	186
94. శ్రీ జరందేశ్వర్ ఆంజనేయ దేవాలయం	187
95. ద్విముఖ ఆంజనేయస్వామి- నాసిక్	188
96. దుల్య మారుతి దేవాలయం- పూనా	189
97. దశ భుజ హనుమాన్- త్రయంబకేశ్వర్	189
98. సాంప గావ హనుమాన్	190
99. పులసా హనుమాన్	191
100. అలబేలా హనుమాన్	192
101. సాంగ్లీ హనుమాన్	192
102. టాక్లీ హనుమాన్	193
103. మలద మారుతి దేవాలయం	193
104. నింబ రగీ హనుమాన్	194
105. శ్రీ సువారి హనుమాన్	194
106. శయన మారుతి దేవాలయం	195
107. ఇచ్చాపూర్తి హనుమాన్ దేవాలయం	196
108. ముఖ్యమైన హనుమాన్ దేవాలయాలు	196
రాజస్థాన్	
109. మొహిందీపూర్ హనుమాన్	197
110. విరాట్ నగర్ - వీర హనుమాన్	197
111. స్వయంభు హనుమాన్ - బడా గావ్	198
112. బంగారు సింహాసనంపై హనుమ - సాలాసర్	200
పశ్చిమ బెంగాల్	
113. పంచముఖీ హనుమాన్ - హౌరా	201
114. అంధ శిల్పి రూపొందించిన సంకట మోచన హనుమాన్ - నవాబు తీనే	202
115. శ్రీ జబరేశ్వర హనుమాన్ - కలకత్తా	202
116. పురాతన హనుమాలయం - కలకత్తా	202

ఉత్తర ప్రదేశ్

117. హనుమాన్ గడి - అయోధ్య	203
118. పహాడ్ పూర్ హనుమాన్	203
119. వాల్మీకి ఆశ్రమంలో హను మ - బిటూరు	204
120. గద్ద కంఠ హనుమాన్ లేక వ్యాస హనుమాన్	204
121. సంకట మోచన హనుమాన్ - వారణాసి	205
122. గుఫీ కే హనుమాన్	206
123. హనుమాన్ ఘాట్	207
124. బాల రూప హనుమాన్	207
125. శయన హనుమాన్ - ప్రయాగ	208
126. చిత్రకూట హనుమాన్	209
127. హనుమాన్ ధారా	209
128. బృందావన హనుమాన్	210
129. అలకనందా తీరంలో ఆంజనేయస్వామి దేవాలయం	211
130. పవాలీ హనుమాన్	212
131. లక్నో హనుమాన్	213
132. లుటేరియా హనుమాన్	213
133. హనుమాన్ మందిర్ - బరేలి	214
134. హనుమాన్ దేవాలయం - బారాబాగ్	214

బీహార్

135. సీతా మడి - హనుమాన్	215
136. పాట్నా హనుమాన్	215

అస్సాం

137. భక్తుడికి హనుమ భగవాన్ ప్రత్యక్షమైన చోటు - చుంగా జాన్	216
---	-----

ఒరిస్సా

138. జగన్నాథ పూరి	216
139. బేడీ హనుమాన్	217
140. శ్రీ సిద్ధి హనుమాన్	218
141. ఉడతా హనుమాన్ - పూరీ	219
142. భుజాలపై రామ ముద్ర, చూడామణి ఉన్న హనుమాన్ - సిరులి	220
143. హనుమాన్ వాటిక - రూర్కెలా	221

దర్శనీయ ఆంజనేయ దేవాలయాలు

144. జగతి హనుమాన్	222
మణిపూరి	
145. విల్లు ధరించిన హనుమ దేవాలయం - ఇంఫాల్	223
146. బాహుబలి హనుమాన్ - ఇంఫాల్	224
సిక్కిం	
147. హనుమాన్ టోక్ - గాంగ్టక్	225
148. మారుతి దేవాలయం - పనాజి	226
అరుణాచల్ ప్రదేశ్ 149.	226
జమ్మూ కాశ్మీర్	
150. జమ్మూ హనుమాలయం	227
త్రిపుర	
151. ఉమా మహేశ్వర దేవాలయం - అగర్తల	227
మేఘాలయ	
152. హనుమాన్ మందిర్ - షిల్లాంగ్	228
153. హనుమాన్ దేవాలయం - బాల పక్రం	228
154. గరిఖాని హనుమాన్ మందిర్	228
జార్ఖండ్	
155. అంజని హనుమాన్ - గుమ్లా	229
విదేశాలలో ఆంజనేయ దేవాలయాలు	
శ్రీలంక	
156. సీతా హనుమాన్ మందిరం - నవారా ఎలియా	230
157. హనుమాన్ దేవాలయం - రాం బోడా	231
సింగపూర్	
158. శ్రీరామార్ దేవాలయం- చంగి	231
నేపాల్	
159. హనుమాన్ ధోకా	232
160. పంచముఖి ఆంజనేయ దేవాలయం - నాసాల్ చౌక్	232
ఇండోనేషియా	
161. హనుమాన్ కోయిల్ - ఉత్తర సుమత్రా	233
162. హనుమాన్ కళ - జావా	234

భూటాన్

163. హనుమాన్ మందిర్- కాలిపాంగ్ 235

మలేసియా

164. ఆరుళ్ మిగు శ్రీ వీర హనుమాన్ మందిరం- బ్రిక్స్ ఫీల్డ్ 236

165. శ్రీ ఆంజనేయస్వామి దేవాలయం- బటు గుహలు 236

అమెరికా

166. సంకట మోచన్ హనుమాన్- మౌంట్ మాడోన 237

167. తావోస్ హనుమాన్ దేవాలయం 238

దక్షిణ అమెరికా తీరం

168. కార్యసిద్ధి హనుమాన్- బ్రెనిడాడ్ 239

169. హనుమాన్ మందిర్- గ్రేటర్ చికాగో 240

170. భవానీ హనుమాన్ మందిరం- కాలేజ్ విల్- పెన్సిల్వేనియా 240

171. రాం సీతా హనుమాన్ దేవాలయం- పిట్స్ బర్గ్ 240

172. మకరత కార్యసిద్ధి హనుమాన్- ఫ్రస్కో- టెక్సాస్ 241

వెస్టిండీస్

173. 85 అడుగుల భారీ హనుమాన్- వెస్ట్ ఇండిస్ 242

ఇంగ్లాండ్

174. ఆంజనేయర్ ఆలయం- మార్ష్ డ్రావి- వెస్ట్ హాండ్స్ 242

175. జపాన్ 243

176. జర్మనీ 243

177. ఆస్ట్రేలియా 243

178. న్యూజీలాండ్ 244

179. బంగ్లాదేశ్ 244

పాకిస్తాన్

180. కరాచి 244

181. పంచముఖి హనుమాన్ దేవాలయం- సోల్జర్ బజార్- కరాచి.....245

182. హనుమాన్ మందిరం - ఫ్రీరే రోడ్ - సద్దర్ - కరాచి 245

183. పాకిస్తాన్లోని కరాచిలో 1. దోలీపుటా, 2. గార్డెన్ ఈస్ట్లో, 3. అ.ఖ.ఆ.పు.లో, 4. మితిలో, 5. తారాపార్కర్ దగ్గర, 6. కంటోన్మెంట్ 246

184. మయన్మార్ (బర్మా)

కంబోడియా, లావోస్, వియత్నాం 246

దర్శనీయ ఆంజనేయ దేవాలయాలు

185. హనుమాన్ టెంపుల్ సఫారి - కంబోడియా	247
ఈజిప్ట్	
186. వైట్‌సిటీ హనుమాన్	248
కెనడా	
187. శ్రీ యోగ హనుమాన్ దేవాలయం - సర్రీ	249
దుబాయ్	
188. శివకృష్ణ మందిరం - బర్ దుబాయ్	250
దక్షిణాఫ్రికా	
189. అతిపెద్ద హనుమాన్ విగ్రహం - చాట్నవర్త్ - డర్బన్	251
మారిషస్	
190. ఇంటింటా హనుమ - మారిషస్	252
బాలీ ద్వీపం	
191. మంకీ దేవాలయం - ఉబుద్	253
చైనా	
192. హనుమాన్ మందిరం - క్వాండ్ - అగ్నేయ చైనా	255
టిబెట్	
193. సంకటమోచన హనుమాన్ - దుర్గా దేవాలయం	256
ఇరాక్	
194. శ్రీరామ హనుమ మందిరం - కుర్దిస్తాన్	256
జమైకా	
195. సనాతన ధర్మ మందిర్ - జమైకా	256
దక్షిణ కొరియా	
196. హనుమాన్ మందిర్ - ఔలి	257
197. హనుమ దేవాలయం - సియోల్	257
జింబావ్వే	
198. పంచముఖి ఆంజనేయ దేవాలయం - జాంబియా	257
ఉగాండా	
199. హనుమాలయం - కంపాలా	258
200. ఇర్లాండ్	258
ఇటలీ	
201. శివశక్తి మందిర్‌లో గాన హనుమ - గుస్సాగో	258*

దర్శనీయ ఆంజనేయ దేవాలయాలు

“ఏకో దేవా స్సర్వద శ్రీ హనుమాన్- ఏకో మంత్రః శ్రీ హనుమత్ప్రకాశః
 ఏకోమూర్తిః శ్రీ హనుమత్స్వరూపాచ- ఏకం కర్మ శ్రీ హనుమత్సపర్యా”
 తాత్పర్యం- ఒక్కడే దేవుడు- ఆయనే శ్రీ హనుమంతుడు. ఒక్కటే మంత్రం-
 అదే శ్రీ హనుమత్సేవ.
 “హనుమ త్పూజయా తస్మాత్- పూజితా స్సర్వ దేవతాః
 ప్రతి గ్రామ నివాసశ్చ- భూయా ద్రక్షో నివారణే”.

శ్రీ సువర్ణలాంజనేయం

రచన- స్వర్ణీయ శ్రీ గురజాడ పూర్ణచంద్రశర్మ గారు
 గురజాడ- కృష్ణాజిల్లా- రచనా కాలం-11-2-1976.

ఉయ్యూరు జిల్లా పరిషత్ హైస్కూల్‌లో మేము తొమ్మిదీ, పది
 తరగతులు చదువుతున్నప్పుడు మాకు తెలుగు బోధించిన గురువరేణ్యులు శ్రీ
 గురజాడ పూర్ణచంద్రశర్మ గారు. చక్కగా బోధిస్తూ ఎన్నో మంచికథలను
 ధారావాహికంగా చెప్పి వినోద విజ్ఞానాలు కలిగించేవారు. వారు నిత్యం
 గురజాడ నుండి సైకిల్‌పై వచ్చేవారు. చాలా సౌమ్యులు, నెమ్మది స్వభావులు.
 సన్నగా మాట్లాడినా స్పృటంగా వినిపించేది. గొప్ప బోధకులు. వారంటే
 శిష్యులందరికీ అమిత గౌరవం ఉండేది. చిరునవ్వు తప్ప ఎప్పుడూ కోపం

దర్శనీయ ఆంజనేయ దేవాలయాలు

వారిలో మేము చూడలేదు. తెల్లని పంచా చొక్కాపై సరిపడా రూపం వారిది. నల్ల చాదుబొట్టు పెట్టుకొనే వారు. ఎర్రగా వెడల్పైన ముఖంతో కనిపించేవారు. నాపై శిష్యవాత్సల్యం ఎక్కువగా ఉండేది. అప్పుడు మా నాన్నగారు మృత్యుంజయ శాస్త్రిగారూ మా హైస్కూల్లో తెలుగు పండితులుగా ఉన్నారు. వీరిద్దరికీ ఒకరంటే మరొకరికి అమిత గౌరవభావం ఉండేది. శర్మగారు బందరుకు చెందిన ప్రఖ్యాత కవి గురజాడ రాఘవశర్మ గారికి పెద నాన్న గారి కుమారుడు.

శర్మగారు గురజాడలో కాపురం ఉండగా కపిరూపంలో శ్రీ ఆంజనేయస్వామి స్వప్నంలో కనిపించగా, తనను ఏదైనా ఆయనపై కావ్యం రాయమని ఆదేశించారేమోనన్న భావన కలిగి ప్రారంభిస్తే అది “శ్రీ సువర్చలాంజనేయం”గా సంస్కృత శ్లోకాలతో పరంపరగా ధారగా వెలువడిందట. పూర్తి అవ్వగానే శర్మగారి పెద తండ్రిగారి కనిష్టి పుత్రులు గురజాడ గోపాకృష్ణమూర్తి గారు గురజాడ శ్రీ కోదండరామాలయ ధర్మకర్తగా పుస్తకాన్ని ముద్రించి శ్రీరాముని ఎదుట ప్రతిష్ఠితుడైన శ్రీ ఆంజనేయస్వామికి 11-2-1976 శ్రీ రాక్షస నామ సంవత్సర భీష్మ ఏకాదశి నాడు అంకితమిచ్చే ఏర్పాటు చేశారు. సంస్కృత శ్లోకాలకు శర్మగారే చిక్కని సరళ తాత్పర్యం రాశారు. ఈ పుస్తకాన్ని మా సువర్చలాంజనేయ స్వామి దేవాలయ అర్చకస్వామి చి|| వేదాంతం మురళీ కృష్ణ సంపాదించి నాకు ఇచ్చాడు.

13-5-2015 శ్రీ హనుమజ్జయంతి నాడు స్వామివారల శాంతి కళ్యాణ మహోత్సవంలో నేను రాసిన “దర్శనీయ ఆంజనేయ దేవాలయాలు” గ్రంథం (నేను రాసిన పదకొండవ పుస్తకం- సరసభారతి ప్రచురించే పదిహేడవ పుస్తకం) ఆవిష్కరణ చేయబోతున్నాము కనుక అందులో మా గురువుగారు రాసిన “శ్రీ సువర్చలాంజనేయం”ను చేర్చాలని భావిస్తూ, మాస్టారు రాసిన “గురజాడ గ్రామం” బదులు “ఉయ్యూరు గ్రామం” అని మాత్రమే మారుస్తున్నాను. మిగతాది అంతా యధాతథంగా ఉంటుంది. మా మాస్టారి

సంస్కృత రచనా పాండిత్యం ఈ పుస్తకం చదివే దాకా నాకు తెలియదు. వారిని మీ అందరికీ పరిచయం చేసి శిష్యుడిగా నా ధర్మాన్ని నెరవేరుస్తున్నాను. గురువుగారు శర్మగారికి వినయ విధేయతలతో శిరసు వంచి పాదాభివందనం చేస్తూ గురూణం తీర్చుకొంటున్నాను.

మనవి- ముందే మనవి చేసినట్లు కృష్ణాజిల్లా ఉయ్యూరు సమీపంలోని గురజాడ గ్రామస్తులు, మాకు గురువుగారు, తెలుగు పండితులు అయిన స్వర్ణీయ గురజాడ పూర్ణచంద్ర శర్మగారి సంస్కృత కృతి “శ్రీ సువర్చలాంజనేయం” చక్కని చిక్కని శ్లోకాలతో, మహా సుందరంగా రాశారు. ప్రతి శ్లోకానికి వారి సూక్ష్మంగా తాత్పర్యం రాశారు. కాని అది కొంత గ్రాంథికంలో నడిచింది. నేను సాహసించి అందరికీ సులభంగా అర్థమయేట్లు సరళమైన తెలుగులోకి మార్చి మీకు అందజేసాను. ఇందులో గుణాలన్నీ మా గురువుగారు బ్రహ్మశ్రీ పూర్ణచంద్రశర్మ గారివి. లోపాలన్నీ నావి అని నవినయంగా మనవి చేసుకొంటున్నాను. శ్రీ శర్మ మాస్థారు శ్రీ సువర్చలాంజనేయంతో బాటు “గురు గౌరవం” అనే సంస్కృత నాటకాన్ని, ప్రహ్లాద చరిత్ర, హరిణీ నారదం, జడ భారత చరితం, గజేంద్ర మోక్షం గ్రంథాలు సంస్కృతంలో రాశారు. తెలుగులో “అచ్చ తెనుగు పార్వతీ పరిణయం” గేయ రామాయణం, పుష్పకం, సీతా కల్యాణం, పార్వతీ కల్యాణం, శ్రీ శివ భాగవతం రచించారు. రెండు బాషలలోను కొన్ని అముద్రితాలే. శర్మగారిది కౌండిన్యస గోత్రం అంటే శ్రీ హనుమ గోత్రమే. జననం 23-10-1910. జనకులు- శ్రీ గురజాడ సాళ్వపతి శర్మగారు. జనని శ్రీమతి సూర్యకాంతమ్మ గారు. శ్రీ మన్మథనామ సంవత్సర వైశాఖ బహుళ దశమి 13-5-2015 బుధవారం శ్రీ హనుమజ్జయంతి నాడు స్వామి వారల శాంతి కల్యాణోత్సవ సమయంలో ఆవిష్కరింపబడే, నేను రాసిన పదకొండవ పుస్తకం, సరసభారతి ప్రచురిస్తున్న పదిహేడవ గ్రంథం అయిన ఈ “దర్శనీయ శ్రీ ఆంజనేయ స్వామి దేవాల యాలు” గ్రంథంలో “మా గురువుగారు బ్రహ్మశ్రీగురజాడ

దర్శనీయ ఆంజనేయ దేవాలయాలు

పూర్ణచంద్రశర్మ గారు రాసిన “శ్రీ సువర్చలాంజనేయం”ను చేరుస్తూ వారికి పరోక్షంగా కృతజ్ఞతలు తెలుపుకొంటున్నాను.

“నాలీ కాక్ష మలీకాక్షం, వాగేసయ మగేశయం- విపుంగవ ధ్వజం ధామ పుంగవ ధ్వజ మాశ్రయే”

శ్రీ సువర్చలాంజనేయం

1. “శ్రీ మద్విద్యా దానోద్దండం- అపశబ్ద దోష రిపు ప్రచండం
హస్తే స్వాత్మీయ దంత దండం- వందే ప్రణవ స్వరూప తుండం”
తాత్పర్యం- అన్ని విద్యలను దానం చేయటంలో ప్రసిద్ధుడు, అప శబ్దాలను దగ్గరికి రానీయని వాడు, చేతిలో దంతం అనే ఆయుధాన్ని ధరించిన వాడు అయిన ఓంకార వక్రతుండు (వినాయకుడు)నికి నమస్కారం.
2. “ఉయ్యూరు (గురజాడ) పురే సంస్థిత వంతం- సతీసుతద్వయ శోభిత వంతం- ద్రుత చంద్ర పదం శ్రీ భగవంతం - వందే సదర్థ వితరణ వంతం”
తాత్పర్యం- ఉయ్యూరు (గురజాడ) పురంలో వేంచేసి చంద్రుని వంటి ముఖంతో దేవేరితో, పుత్రద్వయంతో శోభిల్లి సకలార్థాలను అనుగ్రహించే భగవంతునికి నమస్కారం.
3. “శ్రీ హనుమంతం వింధ్య- స్థిత పారిజాత తరువార మూలం
ద్రష్టుం తుంబుర నారద- మునీ ఆదాద్యౌ సమాయాతౌ”
తాత్పర్యం- వింధ్యపర్వత సానువుల్లో పారిజాత వృక్షమూలంలో విలసిల్లే శ్రీ హనుమత్ప్రభు దర్శనం కోసం నారద, తుంబురులు సంతోషంతో వచ్చారు.

4. “అన్యోన్యాదర పూర్వక- నమః ప్రదర్శిత మధసంద్రు తాంజలిః
శిలా తలయోః రుపరి స-న్యవేశ యత్తై కపి శ్రేష్ఠః”
తాత్పర్యం- పరస్పరం ఆదరంగా పలకరించుకొని కపి శ్రేష్ఠుడు హనుమంతుడు అంజలి బద్ధుడై వాళ్ళిద్దరినీ తన ఎదుట ఉన్న శిలాపీఠంపై కూర్చోబెట్టాడు.
5. “భగవతి హనుమతి ధృత్వా మోదం- కుర్వతి మధురం రామ నినాదం
సథ రతి బాష్ప వారి యశోదం- సుముత్తి తౌ వక్తం వాదం”
తాత్పర్యం- హనుమ దివ్య రామనామ సంస్మరణ చేసిన వదనంతో కళ్ళ నుండి బాష్పధార కారుతుండగా నారద తుంబురులిద్దరూ ఆశ్చర్యంగా నిలబడి మాట్లాడటం ప్రారంభించారు.
6. “రామేత్యేకే నైవాప దేశే- భారా తై సైర్బహు భేదేనా
హనుమతి గాయతి సతి మోదేవ- తౌ యుక్తౌ విస్మయ నాదేన”
తాత్పర్యం- బావ రాగ తాళ యుక్తంగా అనేక విధాల రామ నామ దివ్య నామ సంకీర్తనతో ధన్యుడయ్యే హనుమంతుని భక్తి తత్పరతను చూసి ఆశ్చర్యపడ్డారు.
7. “స బాష్ప వారి స్వార్తిర్యదిన- సమహో పుణ్యం బాష్పం యదిన
స మహా సిద్ధిఃపుణ్యం యదిన స పరం పశ్యతి సిద్ధిర్యదిన”
తాత్పర్యం- మనసులో ఆర్తి కలిగితేనే కన్నీరొస్తుంది. అలా స్రవించటం పుణ్యం. ఆ పుణ్య ప్రాప్తి వల్లనే మహాసిద్ధి. ఆ సిద్ధి పరలోకప్రాప్తికి సాధనం.
8. “శ్రీమన్మనీశ్వరౌ తౌ-స్వహృది స్తోత్రం ముదా కురుతాం తదా
శ్రీ రామ రామ రామే త్సుప్తైర్గాయతి కపి శ్రేష్ఠే”
తాత్పర్యం- శ్రీరామ రామ అని ఎలుగెత్తి పాడే ఆ వానర శ్రేష్ఠుని చూసి

దర్శనీయ ఆంజనేయ దేవాలయాలు

మునీశ్వరులిద్దరూ స్తోత్రాలు చేశారు.

9. “దృష్ట్వా దృష్ట్వా శ్రీ హనుమంతం- సంతుష్టవతు ర్భహు గాయంతం
పాదోక్షేపణ గతి నృత్యంతం- తౌ మే నాతేమహిమా వంతం
తాత్పర్యం- రామనామ గాన పారవశ్యంతో చిందులు దొక్కే హనుమాన్‌ను
కంటి రెప్ప వాల్చుకుండా చూస్తూ ఆంజనేయుని మహిమను తెలుసుకొన్నారు.
10. “నిశ్చల చిత్తః కోవా భవతి- సు చిరంజీవీ కోవా భవతి
భూష్ణర్హృహ్మ కోవా భవతి- సమహాత్మా శ్రీ హనుమాన్ భవతి”
తాత్పర్యం- నిశ్చల చిత్తుడు ఎవరు? చిరంజీవి ఎవరు? భవిష్యత్తులో బ్రహ్మ
అయ్యేది ఎవరు? ఎవరో కాదు- ఆ మహాత్ముడు శ్రీ హనుమత్ ప్రభువే.
11. యస్మిన్ శీతోస్తి కృష్ణ వర్షా- యం ఖే గమయతి సమీరణాత్మా
సయయే యస్సూక్ష్మ స్తూలాత్మా- సోయం శ్రీ హనుమాన్ పరమాత్మా
తాత్పర్యం- ఎవరికి అగ్ని చల్లగా ఉంటుందో, ఎవరు ఆకాశంలో గాలిలో
విహరిస్తారో, ఎవరు సమయానుకూలంగా సూక్ష్మ అతి సూక్ష్మ రూపాలు
ధరిస్తారో అలాంటి పరమాత్మ శ్రీ హనుమత్ప్రభువు.
12. భక్తిస్సేత్కిం స్వాధ్యాయేన- స్మరణం చేత్కిం మంత్ర జపేన
ఆర్తిస్సేత్కిం శుచితాపేన- లయతా చేత్కిం స్తుతి పఠనేన.
తాత్పర్యం- భక్తిలో మునిగిని వాడికి వేద పఠనం ఎందుకు? ఆర్త హృదయం
ఉంటే ప్రాయశ్చిత్తం దేనికి? భక్తితో ఆనంద నాట్యమాడేవానికి స్తోత్ర పాఠాలే?
13. శబ్దార్థ వ్యాక్రూతి విష యేషు- భక్త్యా వేశప్రోల్లాశేషు
భక్త శిఖండిః దుస్సంగేషు- హనుమత్తుల్యో నహి లోకేషు.
తాత్పర్యం- వ్యాకరణంలోను భక్తి ఆవేశంతో గంతులు వేయటంలోను, భక్తి

ప్రభావంలో దురితాల ధూళిని వదిలించటానికి హనుమంతునికి సాటి ముల్లోకాలలో ఎవరూ లేరు.

14. రామేత్యసు పద ముద్గాయంతం- సులలిత సురుచిర పదోచ్చలంతం
కృతి కరతాళం శిరసి వహంతం- ప్రణ మానస్సంతం శ్రీ హనుమంతం
తాత్పర్యం- అనుక్షణ రామ నామ గానలోలుదై, కరతాళ ధ్వనులతో సుందర పదార విందాలతో గంతులేస్తూ రెండు చేతులు జోడించి శిరస్సున ఉంచుకొనే శ్రీహనుమంతునికి వందనం.

15. శ్రీరమేత్యాలాప పదాని- మునీంద్ర వీణా శిలాతలాని
కృత్వా సంయద్రవ రూపాణి- చక్షుర్వీణే లగ్నేతాని.
తాత్పర్యం- శ్రీరామ అనే పదం ఆలాపిస్తే శిలా తలాలు కరిగిపోతున్నాయి. వాటికి ఆనించిన వీణలు కరిగిన ఆరాతి ద్రవంలో చిక్కుకొన్నాయి.

16. సమ సమతాం హనుమతే నితాంతం సమ విశదయతాం హర్ష స్వాంతం
వ్యస్మరతాం స్వాగమ వృత్తాంతం- సమ పశ్యతాం స్వ వీణా క్రాంతం.
తాత్పర్యం- అలా, శిలా ద్రవంలో చిక్కుకు పోయిన వీణలను గురించి ఆలోచిస్తూ తాము వచ్చిన పని మరిచిపోయి నారద, తుంబురులు తమ మనసు పొందిన ఆనందాన్ని తెలియజేస్తూ వినయంగా వంగి నమస్కరిస్తున్నారు.

17. తం కపి వర్యం మౌనిఖ్యాతౌ- దృష్ట్వా దృష్ట్వా సమ్యక్ ప్రీతౌ
భక్తా ముకుళిత హస్తౌ జాతౌ- తౌ ద్వా కృతార్థ తామాయాతౌ
తాత్పర్యం- ఆ విధంగా ఆ ఇద్దరు మునులు కపివరుని చూసిన కొద్దీ ప్రేమ పొంగి, చేతులు జోడించి నిలబడి తమ జన్మలు సార్థకమైనట్లు భావించారు.

దర్శనీయ ఆంజనేయ దేవాలయాలు

18. రామాలాపం విరతం కృత్వా- హనుమాన్ తౌ గాపయితుం మత్వా
ఉభౌ యువాం గాయత మిత్యుక్త్వా- తిష్ఠతి కరతాళం గమయిత్వా
తాత్పర్యం- అప్పుడు హనుమ శ్రీరామ గానాలాపం ఆపి, ఎదుట అత్యంత
విధేయంగా నిలబడిన ఆ ఇద్దరు మునులను రామనామ గానం చేయమని,
తాళాలు అందజేయటానికి సిద్ధంగా ఉన్నాడు.
19. ఆదౌ తుంబుర ఉవాచ- భక్త్యర్ధీవ సముత్తిష్ఠన్ ప్రీత్యా
సంజ్ఞ ప తేశ్రీ కపయే- సన్నమితాంగః కృతాంజలిః
తాత్పర్యం- మొదటగా తుంబురుడు భక్తి ఆవేశం కలగలుపుగా నమస్కారం
చేసి, శ్రీ హనుమత్ప్రభువుతో ఇలా మాట్లాడటం మొదలుపెట్టాడు.
20. నిరస్త సమస్త దురిత వ్రాతం- మామిహ విద్యా గర్వా పేతం
సుజన వినీతం సాధుపునీతం- కరోతి హనుమాన్ యుష్మద్గీతం
తాత్పర్యం- తుంబురుడు హనుమతో “హనుమ స్వామీ! నువ్వు చేసిన భక్తి
గాన లహరి విశ్వవ్యాప్తమై పాపాలన్నిటిని పటాపంచలు చేసింది. నా విద్యా
గర్వాన్ని అణచివేసింది. సుజనత్వాన్నిచ్చి పవిత్రుడిని చేసింది.
21. శ్రీరామ నామ సుధాం పిబంతం- రామేతి వదన్ మనసి రమంతం
హృత్పద్మే రామం పశ్యంతం- హనుమాన్ కోన్యో వినా భవంతం
తాత్పర్యం- శ్రీరామ దివ్య నామామృత పాన మత్తుడు, నిరంతర రామనామ
స్మరణానంద హృదయుడు శ్రీరామ దర్శనోత్సాహకర గల మహనీయుడు శ్రీ
హనుమత్ ప్రభూ! నీ కంటే వేరొకడు లేడయ్యా?
22. శ్రీనారదః పరమయా- భక్త్యా సమేత్య తస్మై హనుమాతే
ప్రాహధృత నమస్కారః- సుహృదాంవర సముదంభర

తాత్పర్యం- అప్పుడు శ్రేష్ఠ భక్తి గరిమగల నారదముని సంతోషంతో హనుమకు అంజలి ఘటించి ఇలా విన్నవించాడు.

23. రామస్మరణా త్వ హృతి రమంతం- స్వకరౌ పాదౌ ప్రచాలయంతం
నటంత మఖిలం ప్రణాట యంతం- వందే ప్రణమంతం హనుమంతం
తాత్పర్యం- శ్రీరామ స్మరణ చేత హృదయానందం పొంగి, చేతులు సాచి, అఖిల ప్రపంచాన్ని ఉర్రూతలూగించే హనుమాన్‌కు నమస్కారం

24. మారుత యేతే సదా నమామి- సాష్టాంగ దండన త్రుణమామి
మంత్రై రనారతం ప్రస్తామి- యుష్మత్తుల్యో నేతి వదామి.
తాత్పర్యం- ఓ మారుతీ! నీకు సదా నమస్కారాలు. సాష్టాంగ దండ ప్రణామాలు. నిన్నే ఎప్పుడూ మంత్రాలతో స్తుతిస్తాను. నీకు సమానుడు లేడని చాటిస్తాను.

25. స్వరేషు యా ప్రజ్ఞావాన్- గాంధర్వే యా ప్రవీణ తాస్యాద్వాం
తాంశ్రోతుం మేద్యేచ్ఛే- త్యువాచ హనుమాన్ మునీ పశ్యన్
తాత్పర్యం- సప్తస్వరాలను పలికించే ప్రజ్ఞా పాటవం, గానవిద్యా ప్రావీణ్యం శ్రవణానందంగా వినిపించమని నారదుని హనుమ అర్థించాడు.

26. వీణాగ్రహణే పిరాభి ముఖౌ- సుస్వర గాయక శాస్త్ర ప్రముఖౌ
గ్రహణా శక్తౌ ప్రశ్నేత ముఖౌ- బభూవతు స్తౌ సందర్శితఖౌ
తాత్పర్యం-హనుమత్ పీరానికి ఎదురుగా ఆ మునుల్ద్వరూ ఆసీనులై, రాళ్ళలో చిక్కుబడిన వీణలను ఎత్తి చేతిలో పట్టుకొనటానికి ఆశక్తులై తెల్లబోయే ముఖాలతో ఆకాశం వైపు చూశారు.

దర్శనీయ ఆంజనేయ దేవాలయాలు

27. హస్తాభ్యా మంగుళీభి- రపితాళం సంయోజ్య ప్రయత్నతః

సతుంబురః ప్రాగయ- ద్రాగాలాపై రనుస్యూ తైః

తాత్పర్యం- చేతులలో వ్రేళ్ళలో తాళాలను సంధించి, అనుశ్రుతమైన గానాలాపంతో తుంబురుడు పాడటం మొదలుపెట్టాడు.

28. సనారదశ్చ శిరస్సం- చాల నపూర్వక సంగీత సుస్వరాన్

బహుళా వృత్తాన్ కృత్వా- విశద మగాయ త్సుధా తుల్యం

తాత్పర్యం- సప్తస్వరాలతో సుస్వరమైన అమృతంతో సమానమైన సంగీతానికి అనుసరణగా తల పంకిస్తూ నారదుడు కూడా పాడాడు.

29. కోయం నరోన వాలధర త్వాత్- నతు వానరోపి సుశబ్ద వత్వాత్

శ్రీ నందీశో నా వృషభత్వాత్- జ్ఞాతం శివ యితి సద్భక్తత్వాత్

తాత్పర్యం- ఈయనెవరు? తోక వుంది నరుడు కాడే- సుశబ్ద ప్రయోగం చేస్తున్నాడు వానరుడు కాడే. మా వృషభ రూపం కూడా కాడే. సద్భక్తి మూర్తీభవించిన పరమ శివుడే అవాలి యీతడు.

30. శ్రీ హనుమాన్ యత్రాస్తే- తత్రాగత్య ప్రాణమ స్కు ర్వంతౌ

సంద్రుత ధవళా స్యౌద్వౌ- స్వా సామర్థ్యం సమూచాతే.

తాత్పర్యం- నారద తుంబురులిద్దరు హనుమను చేరి తమ అసమర్థతను తెలియజేసి తెల్లబోయిన ముకాలతో హనుమకు నమస్కారాలు చేసి నిలబడిపోయారు.

31. యుష్మద్ధదయే రామో రమతే త్వత్సమ భక్తో నష్టవగ పతే

కపిరవ్యచలో సిత్వం సుమతే- నిత్యాద్భుత నూతన భక్తి గతే.

తాత్పర్యం- “కపివరా! నీ హృదయం అంతా రామనామ మయం. కోతి

చపలుడు అనే మాట నీకు చెల్లనే చెల్లదు. నవ నవోన్మేషణం నీ భక్తి తత్పరత.
నీ సమాన భక్తుడు లేడు.

32. త్వమేవ శక్తో వీణోద్ధరణే- తే భక్తిర్వా శక్తోద్ధరణే

తే మహిమార్హః స్యాదుద్ధరణే- నావం శక్తౌ వీణా ధరణే.

తాత్పర్యం- ఈ వీణలను ఉద్ధరించే శక్తి మాకులేదు. వీటిని ఉద్ధరించే భక్తి
శక్తులు మహిమా నీకే ఉన్నాయి హనుమయ్యా!

33. ఏతచ్ఛ్రుత్వా హనుమాన్- సర్వ సమర్థః సర్వం కర్తుల సం

శక్తిః శ్రీరామ ఏవ- భవతీత్యు వాచా నమస్కర్షన్.

తాత్పర్యం- ఈ మాటలు విన్న హనుమాన్ “అయ్యా! సర్వ సమర్థుడు, సమస్త
సృష్టిచేసి పాలించేవాడు శ్రీరామచంద్రుడు ఒక్కడే” అని వినయంగా చెప్పి
శ్రీరాముని తలచుకొని నమస్కరించాడు.

34. యువ యోర్యు సర్వత్రా ప్యేకం- దైవం విలసతి తచ్చానేకం

తత్సం స్తోతుం సర్వం మూకం- సూక్ష్మాత్సూక్ష్మం మహతో స్తోకం.

తాత్పర్యం- మీలో నాలో, అంతటా నిండి, ఏకమై, సూక్ష్మాతి సూక్ష్మంగా,
అనంతంగా వెలిగే ఆ పరబ్రహ్మ అయిన దైవాన్ని మనం వర్ణించలేము.

35. పుణ్యే లోకే యుష్మ దదీతాం- తాం సన్మధురాం గాంధర్వ కృతాం

తాం పుణ్యజనాప్తాం సంగీతాం- శ్రోతుం వాంచామ్య మరాభి మతాం.

తాత్పర్యం- పుణ్యలోకాలన్నీ మీ ఆధీనంలో ఉన్నాయి. మీరు నేర్చుకొన్న
మధురాతి మధురగానం విని భక్తులు తరిస్తారు. అలాంటి గానాన్ని నాకు
వినిపించి క్రుతార్థుడిని చేయండి. అని హనుమ వారిని వేడాడు.

దర్శనీయ ఆంజనేయ దేవాలయాలు

36. ఏతద్వాక్యం శ్రుత్వా- శ్రీనారాయణ పవిత్ర పదాంకితం

గీతా మగాయతాం తౌ- మధుర స్వర సత్రమోపేతాం.

తాత్పర్యం- హనుమ ప్రార్థన విని మునులిద్దరూ శ్రీమన్నారాయణ దివ్య వచన సమన్వితమైన గానాన్ని ఆలపించటం ప్రారంభించారు.

37. శ్రీహరి మనిశం దారయ హ్రుత్వం- పరమాత్మానం సదా భజత్వం

సర్వ మసత్యం విద్ధి జగత్వం- నిత్యం సత్యం భగవత్తత్వం.

తాత్పర్యం- ఓ మనసా! సదా శ్రీహరిని స్మరించు. పరమాత్ముని సేవించు.

ఈ కనబడే జగత్తు మిథ్య. భగవత్తత్వం ఒక్కటే నిత్యమైనది.

38. ఏవం మునీ పరవశం- స్వగాయతా మాపి బహుదా తత్సమయే

శీలే, న ప్రుదుతాంప్రాప్తే- చలనం నాప్తే చ తే వీణే.

తాత్పర్యం- నారద తుంబురుల్లిరు అనేక విధాల పరవశత్వంతో గానం చేసినా, శీలలు ఏమాత్రం మెత్తపడలేదు. వీణలు కించిత్తుకూడా సడల లేదు.

39. రామం హృది పశ్యంతం- శ్రీ కపి ముపేత్య తస్మా నిద్వంద్వం

గర్వం త్యక్త్వా ప్రణమ్య- వినమితి శీర్షం స్తుతిం చక్రే.

తాత్పర్యం- ఎల్లప్పుడూ హృదయంలో శ్రీరామ చంద్రుని దర్శించే కపి వరుడైన ఆ హనుమ ముందు తమ కుప్పిగంతులు పనిచేయవని తెలుసుకొని గర్వాన్ని వదిలేసి మునులిద్దరు భక్తి ప్రపత్తులతో ముకుళిత హస్తాలై హనుమను ఇలా స్తుతించారు.

40. హనుమా నుత్థాయ భక్తి- భరితో వినమ్రతో బహు మోద మనాః

వీణా ద్వన్త్వ ముపసృత్య- రామేత్యుక్త్వా సమస్తా వీత్.

తాత్పర్యం- అప్పుడు భక్తి సంతోషాలతో ఆ నారద, తుంబురుల వీణలపై

తన దృష్టిని ఒకసారి ప్రసరింపజేసి “శ్రీరామ” అంటూ అనేకసార్లు జపం చేశాడు.

41. బాష్పా లంకృత లోచన వంతం- వినమిత తను మంతం ప్రణ మంతం
ద్రుష్టాతన్మయ తో గా యంతం- పద్భక్తే స్థును మివ హనుమంతం.
తాత్పర్యం- వినమిత గాత్రంతో భక్తి పరవశత్వంతో, కళ్ళవెంట ఆనంద
భాష్పాలు జలజలా రాలుతుండగా గానం చేస్తున్న హనుమ భక్తియే శరీరంగా
అవతరించిన మూర్తి అని, ఆ ఇద్దరు తెలుసుకొన్నారు.

42. శ్రీ హనుమాన్ శ్రీరామం స్మరతి- పరమాత్మా తన్మనసి స్ఫురతి
ప్రూద్వి ద్యుత్త చ్చి లయో శ్చరతి- శిలాద్వయం ద్రవ రూపం ధరతి.
తాత్పర్యం- హనుమ శ్రీరాముని స్మరించాడు. ఆయన మనస్సులో పరమాత్మ
తళుక్కున మెరిశాడు. ఆ హృదయ విద్యుత్ కాంతి ఆ రెండు రాళ్ళను కప్పేసి
ద్రవం రూపంగా మార్చేసింది.

43. ధ్యానేన శిలే మ్రుదేవే కృత్వా- వీణే నీత్వా తాభ్యాం దత్వా
హనుమాన్ మునీంద్ర వినుతిం శ్రుత్వా- తదాపి రేజే గర్వ మధ్రుత్వా.
తాత్పర్యం- రామ ధ్యానంతో శిలలు ద్రవించగా దానిలో చిక్కు పడిపోయిన
వీణలు రెండూ పైకి తీసి తుంబుర నారదులకు హనుమ ఇవ్వగా, ఆనంద
పరవశం చెంది వారు బహువిధ స్తోత్రాలతో కీర్తించారు.

44. శ్రీహనుమంతం దృష్ట్వా ప్రాంజలి ఘటితస్సన్ నారద మౌనీ
సహ తుంబు రేణ జాతాం- స్పర్థా మువాచ కదా విధాం.
తాత్పర్యం- అలాంటి శ్రీహనుమంతుని కళ్ళారా చూసి అంజలి ఘటించి
నారదుడు తుంబురునితో పూర్వం తనకు జరిగిన విద్యా స్పర్ధను కథగా

దర్శనీయ ఆంజనేయ దేవాలయాలు

చెప్పటానికి ప్రారంభించాడు.

45. స త్వం కార స్వ రూప పుచ్చం- బ్రవీమి, పురి కదా మ మగచ్చం
తుంబుర నిలయం ముదమాయచ్చన్- కేయం శృతి రిత్యహ మా పుచ్చం
తాత్పర్యం- ఓంకార రూప వాలం ఉన్న హనుమతో ఇలా అన్నాడు “స్వామీ!
పూర్వం ఒకరోజు నేను ఈ తుంబురుని ఇంటికి వెళ్ళాను. అక్కడ నాకు అతి
మధురమైన గానం వినిపిస్తే అది ఎక్కడి నుండి వస్తోంది అని అడిగాను.

46. ప్రుచ్చంతం మాం ధృష్ట్వా- తత్రైకా గృహ దాసీ తత్రస్తాం
వీణాం సందర్శ యతీ- సంబర వీన్మా మిదం వాక్యం.
తాత్పర్యం- నా ప్రశ్న విన్న ఆ ఇంటి దాసీ నన్ను లోపలి తీసుకొని వెళ్ళి
అక్కడున్న వీణను చూపిస్తూ ఇలా అంది.

47. బహూలోహ సప్త తంత్రీ సహిత- కోమల సుస్వర మాధుర్య హితా
వాతాల్పగతే రపి, నాద హితా- తుంబుర వీణా సుస్వర రహితా.
తాత్పర్యం- లోహంతో చేయబడి సప్త స్వరాలకు సప్త తంత్రులు అమర్చబడి,
సుస్వర సునిశిత ధ్వనులను పలికే ఈ వీణ కొద్ది గాలికే కంపించి చక్కని
నాదాన్ని చేస్తుంది. ఇదే తుంబుర ముని వీణ. అపస్వరం ఎప్పుడూ పలకదు.

48. అవ్యంత రస్తి తుంబుర- ఆతి ప్రుచ్చంత మా మిద మువాచసా
గాతుం తత్ర జగమిషతి- యాత్రా సారే రమా విష్ణు.
తాత్పర్యం- నేను తుంబురుడు లోపల ఉన్నాడా అని దాసిని అడిగితే లక్ష్మీ
నారాయణు సన్నిధిలో గానం చేయటానికి బయల్దేరుతున్నాడని చెప్పింది.

49. అత్రాంతరే పరీమళ- సువేష తుంబుర ముని స్సమాయాతః
శుచి వేషం తం ధృష్ట్వా- ప్రపలాయిత వాన్ భయేనాహం.

తాత్పర్యం- ఇంతలో బాగా అలంకరించుకొని తుంబురుడు ఇంటినుంచి బయటకు వస్తూ ఉండగా చూసి భయపడి పారిపోయాను అన్నాడు నారదుడు.

50. విద్యాస్పర్ధామయి సజ్జాతా- సంగీతేచ్ఛా మయి సంభూతా

స్తుతామయీ శ్రీ భాషా మాతా- సాష్టాంగ నమస్కృతో విధాతా.

తాత్పర్యం- నాకు అప్పటికప్పుడు వీణ గాన విద్య నేర్చుకోవాలనే కోరిక బలీయంగా ఏర్పడింది. వెంటనే విద్యారాణి సరస్వతీదేవి, వాణీపతి బ్రహ్మ దేవుల సన్నిధి చేరి సాష్టాంగ నమస్కారం చేసి నిలబడ్డాను.

51. పితరా! గీతం లిఖితం వామే- తచ్ఛ్రేయసే భవిష్యతి వామే

తద్విజయాయ భవిష్యతి వామే- తదభీష్ణితం ఫలిష్యతి వామే.

తాత్పర్యం- తల్లీ! పితా! నానొసట సంగీతం రాయలేదా మీరు? నా శ్రేయస్సు, విజయం అపేక్షించి అలా రాయకుండా వదిలేశారా? నాకు ఆ జ్ఞానం పొందే అదృష్టం లేదా?

52. మాతర్మహ్యమ్ భాషా- మదాః సంగీతం నాదాఃకో హేతుః

నార్హో వాహం గాతుం- కరుణాద్యాపి మయిస్తి నా.

తాత్పర్యం- తల్లీ! చక్కని భాషనిచ్చావు. సంగీతానికి నేను తగనా? ఇప్పటికీ నా మీద నీకు దయ రాలేదా?

53. ఏవం సంప్రచ్చ మాన- వాగ్రహృణౌతౌ- ద్వాపర యుగే

శ్రీ కృష్ణా త్సంగీతమ్- సంప్రాప్య- సీతీసమూచాతే.

తాత్పర్యం- అని నారదుడు పదే పదే అడిగేసరికి వాగ్దేవీ చతుర్ముఖులిద్దరు “ద్వాపర యుగంలో శ్రీ కృష్ణ పరమాత్మ వలన సంగీతం నీకు అబ్బుతుంది” అని సెలవిచ్చారు.

దర్శనీయ ఆంజనేయ దేవాలయాలు

54. తతో మయా సుస్టు త ప్త- మబ్ధాకదం చ నానే కేగమితాః

శ్రీ కృష్ణో ద్వాపరేద్య- సముదిత వానితి సమ శ్రౌషం.

తాత్పర్యం- అప్పుడు కొన్నేళ్ళు తపస్సు చేశాను. ద్వాపరం ప్రారంభమైంది.

శ్రీకృష్ణ పరమాత్మ అవతరించాడనే శుభవార్త విని మిక్కిలి సంతోషించాను.

55. యమునా తీరం స్వగమం- సమపశ్యం సర్వ జగన్మనోహరం

గో గోపావృత బాలం- సాలగ్రామం యధార్చనే.

తాత్పర్యం- ఒకసారి యమునా తీరానికి వెళ్లాను. అక్కడ సాలిగ్రామంలాగా

గోవులతో గోపికలతో పరి వేష్టించి ఉన్న గోపకిశోర బాలుడిని సందర్శించాను.

56. సుమధుర సంగీత రసాధారం- సునీల సుందర మేఘ శరీరం

సువర్ణ సన్మణిగణ కటి హారం- సమస్తువం సద్వన సంచారం.

తాత్పర్యం- మధుర సంగీతానికి ఆధారభూతమైన నీల నీరద సుందర శరీరుని,

బంగారు రత్నాల మొలత్రాడు ధరించిన బృందావన సంచారిని దర్శించాను.

57. శ్రీ కృష్ణ గోపాలన్- మామసి సమీక్ష్య ముదాధ్య దరహాసః

రాత్రి ష్వభ్యా సాత్స- ద్విద్వాన్ స్వాదితి తదా బ్రవీత్.

తాత్పర్యం- అప్పుడు సుందర మందహాస వదనార విందుడైన కృష్ణుడు నాపై

దృష్టి మరల్చి “రాత్రివేళ సంగీతం నేర్చుకొంటే మహా విద్వాంసుడివి అవుతావు”

అన్నాడు.

58. లక్షయే బాణా సుస్థితి- మాప్త్యా యధాన్యగా న భవంతి తదా

కృష్ణా దీరిత వాచః- మా మేవ గతా సగోపాన్.

తాత్పర్యం- లక్ష్యం వైపు సూటిగా వదిలిన బాణం లాగా శ్రీకృష్ణ మహా

వాక్యం గోపాలురకు అర్థమైందో లేదో తెలియదుకాని నా హృదయానికి మాత్రం సూటిగా తగిలింది.

59. శ్రీ కృష్ణ స్వామి మనో- జ్ఞాత్వా గచ్ఛం గోపాల గృహేషు

ప్రాన్నాయ సుగీతాయ- న్యచరం బృందావనే నక్షం.

తాత్పర్యం- శ్రీకృష్ణ స్వామి హృదయ రహస్యం తెలుసుకొని, పగటిపూట గోపాలక గృహిణులు ఇచ్చే భిక్ష తింటూ రాత్రి అంతా విద్యార్జన కోసం సంచరించాను.

60. గిరికాన భీకర నీలా- రాత్రిర్మా మను చరతీ సదా వతీ

సద్గురు మానీ తవతీ- సత్సంగీతం స్వ శిక్ష యత్.

తాత్పర్యం- ఆ విధంగా రాత్రులలో కొండల్లో కోనల్లో నన్ను అనుసరిస్తూ సద్గురువుగా నాకు అనుగ్రహం ప్రసాదించి శ్రీ కృష్ణ దేవుడు మంచి సంగీత శిక్షణ అందజేశాడు.

61. సంగీతం సంప్రాప్తం-విలాద్రవీకృత శక్తిర్ణ ప్రాప్తా

సా లక్ష్మ్య సిద్ధి సాధ్యే- తృద్య జ్ఞాతం మయా ప్రభో.

తాత్పర్యం- “కృష్ణ ప్రభో! నీ దయ వల్ల నాకు సంగీత జ్ఞానం లభించింది. కాని కఠిన శిలలు కరిగించే శక్తి రాలేదే అని బాధగా ఉంది. ఇది లక్ష్మ్యసిద్ధి చేత కాని లభించదు అనే సత్యమూ తెలిసింది” అన్నాడు నారదుడు.

62. యత్సంగీతం ప్రాప్తం- తత్కురు నిత్యాభ్యాస మహా నిశితం

తం శత్రుం జేష్య సీతి- మామాహ బాల గురు స్తదా.

తాత్పర్యం- “అనుక్షణం సంగీతాన్ని అభ్యాసం చేస్తూ ఉన్నప్పుడే రససిద్ధి కల్గి, శత్రు విజయం సంప్రాప్తమౌతుంది” అని నా బాల గురుమూర్తి శ్రీకృష్ణుడు

దర్శనీయ ఆంజనేయ దేవాలయాలు

శెలవిచ్చాడు.

63. ప్రణమస్కృత్య శ్రీ కృష్ణయ- శ్రీమల్లక్ష్మీశ దర్శనాయ

గత్వా సంగాతే విజయాయ- ప్రోక్తం సర్వం సర్వజ్ఞాయ.

తాత్పర్యం- “శ్రీకృష్ణ పరమాత్మకు నమస్కరించి శ్రీలక్ష్మీ నారాయణులను సందర్శించి, సంగీత విద్యా విజయం కోసం మీ దగ్గరకు వచ్చాను. అయినా మీకు తెలియని విషయం ఉంటుందా మహాత్మా” అన్నాడు నారదుడు.

64. కథ మాప స్సంగీతం- కస్తే గురుః క్షని వసతి స మహాత్మా

ఏవ మహం సంప్రోక్త- స్తదా వద మిదం హరిం దృష్ట్వా.

తాత్పర్యం- అప్పుడు ఆయన “సరే, సంగీత విద్య ఎలా నీకు లభించింది? నీ గురుమూర్తి ఎవరు? ఎక్కడ ఉంటారు? అని శ్రీహరి ప్రశ్నించాడు, నేను ఈ విధంగా సమాధానం చెప్పాను-

65. సద్గో ధూళి విభూత్యా విభాతి- భూలోకే మద్గురు రా భాతి

గురుస్తు బాల ఇవ ప్రతిభాతి - శ్రీ దక్షిణాఖ్య శివ ఇవ భాతి.

తాత్పర్యం- గోధూళి విభూతిగా ధరించి భూలోకంలో నా గురుదేవుడు బాలకృష్ణుడు సాక్షాత్తు శ్రీదక్షిణామూర్తి లాగా భాసిస్తున్నాడు.

66. అధికోవా కిం తుంబుర ఏవ- ఆపి నాహామస్మి గాయక ఏవ

పరీక్ష తాం మాం దేవో త్రివ- నాచే సద్గురు ముప గచ్ఛామ్యేవ.

తాత్పర్యం- “స్వామీ! నేను గాన విద్య నేర్చుకొన్నాను కదా. ఇప్పుడు మీరు తుంబురుడిని, నన్ను పరీక్ష చేసి ఎవరు మాలో అధికులో నిర్ణయించ గలరా? ఒకవేళ నేనే అధికుడిని కాకపోతే మళ్ళీ మాగురువుల దగ్గరకు వెళ్ళిపోతాను” అని విన్నవించాను.

67. శ్రీహరిణా శ్రీ వాణ్యో- న్యాయస్థానే క్రుతేధికారిణ్యో

తాభ్యాం నిర్ణీత మేవ- సత్యమితి హరిస్తదావదత్.

తాత్పర్యం- న్యాయ నిర్ణేతలుగా శ్రీ లక్ష్మీ సరస్వతులు ఉంటారని వారి నిర్ణయమే తుది నిర్ణయమని హరి సెలవిచ్చాడు.

68. శతపత్ర నేత్ర పరిచిత మిత్రం- అహూతం సద్యో మమ శత్రుం

తుంబురు నామక శుద్ధ చరిత్రం - సమ పశ్యమిమం తదా పవిత్రం.

తాత్పర్యం- ఇంతవరకు నాకు ప్రత్యర్థిగా ఉన్న పవిత్ర చరిత్రుడు, విప్పారిన పద్మనేత్రుడు అయిన తుంబురుని పిలిచి నాకు పరిచయం చేశాడు.

69. శ్రీహరి నిశ్చిత కాలే- తత్రావాం ద్వౌ సమగాచ్ఛావ ముదా

సఖ్యై ర్విద్యుద్ధీపై- ర్యత్రస భాసా ప్రకాశతే.

తాత్పర్యం- శ్రీహరి ఏర్పాటుచేసిన ముహూర్తానికి మేమిద్దరం విద్యుద్ధీప కాంతులతో మిరుమిట్లు గొల్పుతున్న సభావేదికకు చేరాం.

70. కుచేల వేషే నాహం- పురాణ కథకో ధనో యదా రేజే

సూజ్వల వేషే నాహం- శ్రీ హరిదాసో యదా రేజే.

తాత్పర్యం- నేను పురాణ కాలక్షేపం చేసే పేద కథకుడిలాగా కుచేల వేషం వేసే వేషధారిలాగా ఉంటే తుంబురుడు పట్టుబట్టలు ధరించి బాగా ప్రకాశిస్తూ కనిపించాడు.

71. అయమా రేభే స్వర మగ్నేన- భైరవి రాగేనా సుతానేన

అహామారేభ మృదుగానేన- హంసధ్వని రాగ సులగ్నేన.

తాత్పర్యం-తుంబురుడు తీవ్ర స్వరంతో భైరవ రాగాలాపన చేశాడు. నేను

దర్శనీయ ఆంజనేయ దేవాలయాలు

నెమ్మదిగా సంయమనంతో మృదువైన “హంస ధ్వని” రాగాన్ని ఆలపించాను.

72. సమ భూదేవ స్వర సంస్లిష్టః- అభూవ మహం సురాగా విష్టః

వైకుంఠ గణో బహు సంతుష్టః- శ్రీమద్విష్ణుః-సద్యః పుష్టః

తాత్పర్యం- అతడు సప్త స్వరాలను మేళవించి పాడాడు. నేనూ నిండుగా రాగాలాపనతో పాడాను. విష్ణులోక జనాలకు తుష్టి, శ్రీ మహా విష్ణువుకు పుష్టి కలిగాయి.

73. అనయోః శ్రేష్ఠఃకస్యా- దిత్యాహ శ్రీ భగవాన్ హరిస్తదా

ప్రత్యూ చతుర్ముదాశ్రీ- హరయే సమరే రామా వాణ్యౌ.

తాత్పర్యం- నారద తుంబురులలో ఎవరు శ్రేష్ఠులు అని శ్రీహరి లక్ష్మీ సరస్వతులను అడిగాడు. ఇద్దరూ ఆలోచించి తమ నిర్ణయాన్ని ప్రకటించారు.

74. సురభూమిషు సంగీతం- యత్తైంబరీయ మితి తద్భూమ రమ్యం

తస్మాత్తుంబుర గానం- వర మిత్యు వాచ, రమా దేవి

తాత్పర్యం- దేవలోకంలో సంగీతం చాలా అవసరం. బహు రమ్యమైంది, శ్రేష్ఠమైనదీ తుంబురు గానమే అని లక్ష్మీదేవి ప్రకటించింది.

75. శ్రీ భారత సంగీతం- యత్సర్వ లోక రమ్యమితితద్భవం

తన్నారదసంగీతం- వరమిత్యువాచ సరస్వతీ.

తాత్పర్యం- భూలోకంలో ముఖ్యంగా భారతదేశంలో వ్యాపించిన భారతీయ సంగీతం అన్ని లోకాలను ఆనందింప జేస్తుంది. అలాంటిది అయిన నారద సంగీతమే శ్రేష్ఠం అని సరస్వతీ దేవి తన తీర్పు చెప్పింది.

76. యువయోరుభయయోఃకో విజయీతి- వక్ష్యతి వాయోస్సుట ఏ వేతీ

యువయోర్వాంఛా ఫలిష్యతీతి- హరి రాహు గచ్ఛతం తత్రేతి

తాత్పర్యం- “మీ ఇద్దరి సంగీతంలో ఏదిగాప్పదో మీలో విజయం ఎవరిదో నిర్ణయించటానికి సమర్థుడు వాయుసుడు అయిన హనుమంతుడు ఒక్కడే. అక్కడికే వెళ్లి తేల్చుకోండి” అని శ్రీహరి చెప్పాడు.

77. కపిరతి లజ్ఞం నధరేతమితి- గర్వం ధృత్వా నచ రేతమితి

సునప్ర మనసా గాయేతిమితి- హరి రాహ తత్ర గచ్ఛేతి మితి.

తాత్పర్యం- “హనుమ కపి అని సిగ్గుపడకండి. గర్వం లేకుండా హాయిగా వినప్రంగా మనసారా భక్తితో గానం చేయండి” అని మమ్మల్ని ఇద్దరినీ మీ దగ్గరకు హరి పంపాడు.

78. తత్ర తదై వేత్సుక్త్వా- కృత్వా ప్రణామ మావా మాయాతో

త్వదీయభక్తి మహిమ్నా- విజయీ క ఇతి ప్రనిస్థితః

తాత్పర్యం- శ్రీహరికి కృతజ్ఞతలతో నమస్కరించి మీ సన్నిధికి వచ్చాం మేమిద్దరం. భక్తి మహిమకు విజయం అనేది లేదు అని మాకు అర్థమై పోయింది.

79. యః పాషాణౌ ద్రావయతీతి- యస్మర్వాన్ విస్మాయ యతీతి

యో భక్తాన్ సంతార యతీతి- సమహాన్ నిశ్చిత ఏవ జయీతి.

తాత్పర్యం- భక్తి మహిమతో కఠిక రాళ్ళు కూడా కరిగిపోతాయి. ప్రాణకోటి అంతా ఆశ్చర్యంలో మునిగిపోతుంది. తరించటానికి అందరికీ భక్తి మాత్రమే సాధనం. అలాంటి మహిమ ఉన్న వాడె విజేత అని మాకు గట్టి నమ్మకం కలిగింది.

80. యస్మన్నా సన పీరే- నిత్యం సీతా శ్రీ రామ లక్ష్మణాన్

సంస్థాప్య సుపశ్యసీతి- శ్రున్మస్తాన్ దర్శయ ప్రభో.

దర్శనీయ ఆంజనేయ దేవాలయాలు

తాత్పర్యం- స్వామీ హనుమా! నీ మానస పీఠంపై శ్రీసీతారాములు నిత్యం భాసిస్తూ ఉంటారని విన్నాం. కానీ ప్రత్యక్షంగా చూసే భాగ్యం మాకు దక్కలేదు. దయచేసి ఒకసారి వారందరి దర్శన భాగ్యాన్ని మాకు ప్రసాదించు” అని వేడుకొన్నారు నారద తుంబురులు.

81. ఏవం నిశమ్య హనుమాన్- క్షణం నిమీలిత నేత్రో హుచ్ఛిత్వా

సీతా శ్రీరామచంద్ర- లక్ష్మణ సంస్థితి మదర్శయత్.

తాత్పర్యం- నారద తుంబుర ప్రార్థన విని హనుమ క్షణకాలం నిమీలిత నేత్రుడై, హృదయ కుహరం విప్పజేసుకొని శ్రీసీతారామ లక్ష్మణుల దర్శనాన్ని వారిద్దరికీ ఇచ్చాడు.

82. తాభ్యాం గర్వ సుస్థుత్పక్త- తత్రాధిక ప్రసంగో ముక్తః

శ్రీరామ ఇత్యనరారతముక్తః- హనుమాన్ త్రుస్తో వక్తు మశక్తః.

తాత్పర్యం- వెంటనే వారిద్దరి గర్వం ఖర్వమై, అధిక ప్రసంగాన్ని ఆపేశారు. శ్రీరామనామ సంకీర్తన చేసి హనుమకు ఆనందాన్ని చేకూర్చారు.

83. శ్రీరామ నామ సద్భాజనేన- తచ్చైల వనం సనాతనేన

సంయద్ధ్వనితం ప్రతిస్వనేన- సర్వం భువనం పూత మనేన.

తాత్పర్యం- అలా వారిద్దరూ శ్రీరామ నామ భజన మధురాతి మధురంగా చేయగా శైల వనాంతరం అంతా ప్రతిధ్వనించి, మూడు లోకాలను పవిత్రం చేస్తోంది.

84. హృదయే దైవం కః స్థాపయతి- హృదయం చిత్వా కో దర్శ యతి

గానేన శిలాః కో ద్రావయతి- సమహాన్ హనుమానేకో జయతి.

తాత్పర్యం- హృదయంలో ప్రతిష్ఠింప బడిన దైవాన్ని తెర తీసినట్లు హృదయాన్ని

చీల్చి దర్శన మిప్పించి, తన అఖండ గాన మహిమతో కరిన శిలలని కరగించిన హనమ ఒక్కడే జయశాలి.

85. సద్భజన పరా- బహవస్సంతి- సజ్జాప నిష్ఠా బహవస్సంతి

వేదా సక్తాబహవస్సంతి- హనుమత్తుల్యాః కతి వా సంతి.

తాత్పర్యం- సద్భజనానంద కరులు ఎందరున్నారో. జప నిష్ఠాగరిష్టలూ చాలామంది ఉన్నారు. కాని శ్రీహనుమత్ప్రభువుకు సాటియైన వారెవ్వరున్నారు? అంటే ఎవ్వరూ లేనే లేరు.

86. సుస్థిర చిత్తో యః కో ష్యస్తి- బ్రహ్మ చారీయః కో ష్యస్తి

జీవన్ముక్తోహః కో ష్యస్తి- హనుమత్తుల్యో నైకో ష్యస్తి.

తాత్పర్యం- అలాంటి నిశ్చల చిత్త భక్తాగ్రగణ్యుడు, అలాంటి నిష్కల్మష బ్రహ్మచారి, అట్టి నిరామయ జీవన్ముక్తుడు అయిన శ్రీ హనుమకు సాటి మరొకడు లేడు.

87. ప్రబోధనే యస్య న సంతోషః- సమాచరణ ఏవ యస్య తోషః

అత ఏవ రామ చంద్రే తోషః- తాదృశ భగవాన్ హనుమానేషః

తాత్పర్యం- పరులకు ఉపదేశం చేసినంత మాత్రంతో సంతోషం రాదు. స్వీయ ఆచరణలోనే సంతోషం పొందగలం. మహా మహిమాన్వితులలో నిగూఢంగా శక్తి నిలిచి ఉంటుంది అని నారద తుంబురు లిద్దరూ గ్రహించారు.

88. శ్రీరామ పదే సంపశ్యంతం- మందిర హృదయే వందన వంతం

బహిష్స దృష్ట్వా శ్రీ హనుమంతం- తౌ మే నాతే మహిమా వంతం.

తాత్పర్యం- తన హృదయం అనే మందిరంలోనూ, బయటనూ, శ్రీరామ పదారవింద సన్నిధి లోను వినమ్రుడై వందనం చేసే శ్రీ హనుమంతుని దర్శించి

దర్శనీయ ఆంజనేయ దేవాలయాలు

మహా మహిమాన్వితునిగా అర్ధం చేసుకొన్నారు మునులిద్దరూ.

89. హ్రుచ్చేదనం కథ మితి- క్షణం సమాలోచ్య, ప్రాజ్య మహిమాం
మహతీ శక్తి ర్గూఢా- స్వాదితి మౌనిద్వయ మేనే.

తాత్పర్యం- మారుతిలాగా హృదయాన్ని చీల్చటం ఎలా సాధ్యం? అని క్షణకాలం
ఆలోచించి మహా మహిమ గల మహనీయులలో శక్తి నిగూఢంగా ఉంటుందని
నారద తుంబురు లిద్దరూ గ్రహించారు.

90. బ్రహ్మాది సురా మునయః- సస్త్రీ కాస్తద్భూతల మవ తేరుః

సత్పుష్పాణి వవర్షుః- శ్రీ రామాలయ కపే శీర్షే

తాత్పర్యం- బ్రహ్మాది సకలదేవతలు తమ దేవేరులతో సహా భూమిమీదకు శ్రీ
రామాలయంగా రూపొందిన శ్రీ హనుమంతుని శీర్షంపై మహదానందంతో
పుష్ప వృష్టి కురిపించారు.

91. సర్వస్మిన్ స్తు వతి సతి- యదా స్వరూపం ధృత్వా శ్రీ భగవాన్

హనుమాన్ సువర్చ లాఢ్యః- సత్కల్యాణం తదాప్తవాన్.

తాత్పర్యం- ఈ విధంగా సకల జగత్తు కీర్తిస్తుండగా శ్రీ హనుమాత్ భగవానుడు
స్వస్వరూపాన్ని పొంది సువర్చాలాదేవి ని కల్యాణ మాడాడు.

92. శ్రీహనుమత్కల్యాణం- మంత్రైస్తవైర్విధి వత్తే కృత్వా

తస్యై తస్యై సువస్తు- జాతం దత్వా ప్రతిస్తువుః

తాత్పర్యం- విధిపూర్వక మంత్రం తంత్రాలతో శ్రీ హనుమ కల్యాణం జరిపించి
మంగళాభరణాలను సమర్పించి సంతోష స్వాంతులయ్యారు.

93. రామాలయ సటంతం- సంభాషంతం క్వాపి చ నా వశ్యం

తాదృశ్య మత్రా పశ్యం- శ్రీ కపి మితి నారదో మేనే.

తాత్పర్యం- ఈ కదిలే, మధురంగా మాట్లాడే “శ్రీ రామాలయాన్ని “ఎక్కడైనా ఎప్పుడైనా ఎవరైనా చూశారా? అలాంటి సాక్షాత్ శ్రీరామాలయంగా భాసించిన శ్రీ హనుమత్ ప్రభువును సందర్శించే భాగ్యం కలిగిందని శ్రీ నారద తుంబురులు సంతోషానందాలు పొందారు.

94. శ్రీ హనుమాన్ సర్వేభ్యః- ఫలాని సువస్తు చయంచ దత్వా, సం

తుస్థావ నమ్రత స్తాన్- తేతం స్తుత్వా తతో జగ్ముః

తాత్పర్యం- ఇలా తనచుట్టూ పరివేష్టించి ఉన్న వారందరికి ఫలాలను, పుష్పాలను నవ దంపతులు సమర్పించి వినమిత గాత్రులై నిలిచారు. అప్పుడు పుణ్యరాశి అయిన శ్రీ హనుమను స్తుతించి సెలవు పొంది వెళ్ళిపోయారు.

95. శ్రీహనుమాన్ శ్రీ సువర్చ-లా ముపగమ్య సుఖ ముపిత్వా పుష్టం

తుష్ట మితి సుపుత్ర ద్వయ- మేత్య మహా భక్త ఇతి ప్రఖ్యాతః

తాత్పర్యం- శ్రీ హనుమత్ప్రభువు శ్రీ సువర్చలాదేవితో సుఖ జీవనం చేసి “పుష్టుడు, తుష్టుడు” అనే ఇద్దరు మంచి పుత్రులను పొంది, మహా భక్తుడుగా విరాజిల్లాడు.

ఓం తత్సత్- శ్రీ శ్రీ శ్రీ శ్రీ శ్రీ

మంగళం మహాత్

ఇతి శ్రీ గురజాడ పూర్ణ చంద్ర ప్రణీతం శ్రీ సువర్చ లాంజనేయం.

అంకితం

“అతులిత బుద్ధి బలసమ- నివృత! వినుత సువర్చలాంజ నేయ యిదె యోసం

గితి గృతి, పల్కింపన్ ద- క్షత, కాపాడ గాదె! పూర్ణ చంద్రుడ! తండ్రీ”.

శ్రీ సువర్చ లాంజనేయం సర్వం సంపూర్ణం. ❁

దర్శనీయ ఆంజనేయ దేవాలయాలు

దర్శనీయ ఆంజనేయ దేవాలయాలు

ఆంధ్రప్రదేశ్

కృష్ణాజిల్లా

1. శ్రీ సువర్చలాంజనేయ స్వామి దేవాలయం - ఉయ్యూరు

సాధారణంగా ఆంజనేయస్వామి దేవాలయాలు భక్తాంజనేయంగానో, దాసాంజనేయంగానో, వీరాంజనేయంగానో ఎక్కువగా వుంటాయి. సువర్చలతో కూడిన ఆంజనేయ దేవాలయాలు చాలా అరుదు. అలాంటి అరుదైన శ్రీ సువర్చ లాంజనేయ దేవాలయం ఆంధ్రప్రదేశ్‌లో కృష్ణాజిల్లాలో ఉయ్యూరు మండలంలోని ఉయ్యూరు గ్రామంలో రావిచెట్టు బజారు చివర పుల్లేరు కాలువకు సమీపంలో వుంది. అది గబ్బిట వారి దేవాలయంగా ప్రసిద్ధి చెందింది. ఆ ఆలయాన్ని మా తండ్రిగారు గబ్బిట మృత్యుంజయ శాస్త్రి గారి మాతా మహులు అంటే మా నాయనమ్మ నాగమ్మ గారి తండ్రి గారు గుండు

లక్ష్మీ నరసింహావధానులు గారు సుమారు మూడు వందల సంవత్సరాల క్రితం స్వంత ఖర్చులతో ఆ దేవాలయాన్ని నిర్మించి, ధూప దీప నైవేధ్యాలకు ఏర్పాటు చేసారు. ఉత్సవ మూర్తులను కూడా ఏర్పాటుచేసి ధ్వజ స్థంభ ప్రతిష్ఠ చేసారు. వైశాఖ బహుళ దశమి ఆంజనేయస్వామి జన్మదినం నాడు శ్రీ హనుమజ్జయంతిని సువర్చలాంజనేయస్వామి వారల కల్యాణాన్ని చాల వైభవంగా జరిపే వారట. కోరిన కోరికలను తీర్చే దైవం స్వామి. అందరికీ అండగా వుండేవారు. ఆవరణలో ఈశాన్య భాగాన ఎత్తైన కళ్యాణ మండపం వుండేది. అర్చక స్వాములు శ్రద్ధగా స్వామి సేవ చేస్తూ తరించేవారు. నరసింహావధానుల మరణం తర్వాత వారి దౌహిత్రుడిగా మా నాన్నగారు వంశపారం పర్య ధర్మకర్తగా వున్నారు. కార్యక్రమాలన్నీ బాగానే జరిగేవి. ఆలయం బాగా ముందుకు వుండటం వెనుక ఖాళీ ఎక్కువగా వుండటం వల్ల ఎక్కువమందికి దర్శన భాగ్యం కష్టంగా వుండేది. కళ్యాణం, జయంతి తప్పక జరిగేవి. రోడ్డు ఎత్తు పెరగటం, ఆలయం లోతుగా వుండటం వల్ల వర్షాకాలంలో నీరంతా లోపలికి చేరి చాల ఇబ్బందిగా వుండేది. 1961లో మా తండ్రిగారి నిర్మాణం తరువాత నేను వంశపారంపర్య ధర్మకర్తగా ఉంటున్నాను. ఆలయం శిథిలమైపోతోంది. ఇరుకుగా కూడా వుండటం కూడా బాధాకరంగా వుండేది. ఎన్నోసార్లు మంచి ఆలయాన్ని నిర్మించాలని అనుకున్నాము. మా ఒక్కరివల్ల అయే పని కాదు. అందరి సహకారం కావాలి. ప్రయత్నం చేశాం. కాని స్వామి అనుగ్రహం లేనిది ఏ పనీ కాదు కదా!

బాల భక్త బృందం పూనిక

ఆలయ సమీపంలో ఉండే చిన్న పిల్లలు వెంట్రప్రగడ ఆంజనేయులు నేతృత్వంలో “బాల భక్త బృందం”గా ఏర్పడి భజనలు నిర్వహించేవారు. ఇసుక, మట్టి పేడ కలిపి ఆయల గోడలకున్న రంధ్రాలను పూడ్చేవారు, అలికే వారు. పూజారి గారితో ప్రసాదాలు చేయించి భజన తర్వాత పంచేవారు. ఆలయం

దర్శనీయ ఆంజనేయ దేవాలయాలు

లోపల పెరిగిన గడ్డీ, పిచ్చి మొక్కలు పీకి శుభ్రం చేసేవారు. చక్కగా ఊడ్చి కళ్ళాపి చల్లి ముగ్గులు వేసేవారు. నాపరాళ్ళు సరిగ్గా లేకపోతే చదును చేసి కుదురుగా సరి చేసేవారు. అందరు నుదుట సింధూరం ధరించేవారు. శ్రీరామ నవమి వైభవంగా జరిపేవారు. పానకం చేయించి భక్తులకు అందజేసేవారు. ఈ విషయాలన్నీ నా దృష్టికి వచ్చేవి. అర్చకులూ తెలియ జేసేవారు. వారి పూనిక, శ్రద్ధ భక్తి విశ్వాసాలు అందరికీ ప్రేరణ నిచ్చాయి. ఒకరకంగా బాల భక్త బృందం భక్తితో చేసిన పూజలు, భజనలు స్వామి సేవ శ్రీ ఆంజనేయ స్వామికి ప్రీతి కలిగించి మా హృదయాలలో ప్రవేశించి మాకూ ప్రేరణ కల్పించాడు. అప్పుడే ఆలయ నిర్మాణానికి నడుం కట్టాము అంటే ఆశ్చర్యం లేదు. దీనికి ఆనాటి బాల భక్తుడు, నేటి ఉయ్యూరుకు సేవా ప్రముఖుడు శ్రీ వెంట్రప్రగడ ఆంజనేయులుకు మా అందరి కృతజ్ఞతలు అభినందనలు ఆశీర్వాదాలు.

ఇంతలో ఆ రోడ్ చివర వంతెన నిర్మాణం అయింది. అప్పుడు మా కుటుంబ సభ్యులకు, శ్రేయోభిలాషులకు, గ్రామస్తులకు బలీయమైన ఆలోచన కలిగి స్వామి ఆశీర్వాదబలం తోడై ఒక కమిటీగా ఏర్పడి ఆలయ నిర్మాణం చేయాలని ద్రుఢమైన సంకల్పం కలిగింది. వరుసగా సమావేశాలు సరపటం, చందాలు వసూలు చేయటం, వసూలైన ధనాన్ని బ్యాంకులో వేయటం, రశీదులు ఇవ్వటం చేశాము. దీనికి నాకు పూర్తి సహకారాన్ని అందించినవారు స్వర్గీయ మండా వీరభద్రరావు, శ్రీ లంకా సంజీవరావు గార్లు. కాలికి బటపం కట్టుకొని మేము ముగ్గురం తిరిగాము. మంచి సహకారం లభించింది. ధనం పోగయింది. స్వచ్ఛందంగా ముందుకు వచ్చి ధనం అందించారు. శ్రీ కొల్లిపర సుబ్బారావు గారు నిర్మాణ పర్యవేక్షణ చేసారు. స్వస్తిశ్రీ చాద్రమాన పరాభవ నామ సంవత్సర నిజ జ్యేష్ఠ నవమీ గురువారం హస్తా నక్షత్ర యుక్త కర్కాటక లగ్న పుష్యరాంశ యందు అనగా 23-06-1988న స్వామి వారి పునః ప్రతిష్ఠ కార్యక్రమం వైఖానస ఆగమ విధానంలో శ్రీ వేదాంతం శ్రీ రామాచార్యుల

వారి ఆధ్వర్యంలో నేను నా భార్య ప్రభావతి దంపతులం స్వామి వార్ల విగ్రహ ప్రతిష్ఠ చేశాము. ఆనాటి కే.సి.పీ.ప్లాంట్ మేనేజర్ స్వర్గీయ ఇంజేటి జగన్నాథరావు గారు శాసన సభ్యులు స్వర్గీయ అన్నే బాబూరావు గారు ముఖ్యులుగా విచ్చేసి కార్యక్రమానికి ఘనత చేకూర్చారు. కే.సి.పీ.వారి వదాన్యత ఉయ్యూరు చుట్టుపక్కల గ్రామస్తుల దాతృత్వం సహాయం మరువలేము. పువ్వాడ వారు, వెంట్రప్రగడ వారు, ఊరు వారు, చోడవరపు వారు మండా వారు, ఒక్కరేమిటి అందరు పెద్ద మనసుతో ఈ పవిత్ర భగవత్ కార్యానికి సహకరించారు. ఉత్సవ విగ్రహాలతో అలయం శోభిల్లింది. ఉచితంగా ఇసుక తోలారు కొందరు. సిమెంట్ ఇచ్చారు కొందరు. స్వామి మీద వున్న అచంచల విశ్వాసమే ఇంత పని మా అందరితో చేయించింది. మా కుటుంబ సభ్యులు ధనంతో, సేవతో సహకరించారు. అదొక పండుగగా జరిగింది.

ఇంతవున్నా ధనలోపం వల్ల ధ్వజ స్థంభ నిర్మాణం చేయలేక పోయాం. అయితే ప్రతి సంవత్సరం హనుమజ్జయంతిని వైభవోపేతంగా చేసి స్వామి వారి కళ్యాణం చేస్తూ తరించాము. భక్తులు పెరిగారు. ధనుర్మాస కార్యక్రమాలు ప్రారంభించాము. హనుమద్వ్రతం ప్రతి సంవత్సరం జరుపుతున్నాం. చిన ఓగిరాల వాస్తవ్యులు, వదాన్యులు స్వర్గీయ పాలడుగు నాగేశ్వర దాసు గారు ధ్వజస్తంభాన్ని ప్రదానం చేశారు. స్వస్తిశ్రీ చాంద్రమాన శ్రీ మఖ నామ సంవత్సర జ్యేష్ఠ బహుళ నవమి 13-06-93 ఆదివారం ఉదయం 07-29 గంటలకు ఉత్తరాభాద్ర నక్షత్ర యుక్త మిధున లగ్న పుష్యరాంశ యుందు ఇత్తడి తొడుగులతో సహా ధ్వజ ప్రతిష్ఠా మహోత్సవం అత్యంత వైభవంగా జరిగింది. శ్రీ దొడ్డా వెంకట రత్నం దంపతులు శ్రీ పరాశరం రామకృష్ణమాచార్యుల వారి ఆధ్వర్యంలో ధ్వజ ప్రతిష్ఠ జరిపారు. ఎందరో వదాన్యులు సహకరించారు. శ్రీ మండా వీరభద్రరావు శ్రీ లంకా సంజీవరావు గారల అవిశ్రాంత కృషి అనుక్షణ పర్యవేక్షణ నాకు కొండంత బలం. వారి సేవలు మరువలేనివి.

నిత్యం వందలాది భక్తులు శ్రీ సువర్చలాంజనేయ స్వామి వార్లను

దర్శనీయ ఆంజనేయ దేవాలయాలు

సేవించి తరిస్తున్నారు. తమలపాకుల పూజ (నాగవల్లి), పండ్లతో పూజ, సింధూరంతో అర్చన విశేషంగా జరుగుతాయి. ధనుర్మాసం నెల రోజులు వేలాది మంది ఆలయం చుట్టూ ప్రదక్షిణలు చేసి తమ మనోభీష్టాన్ని స్వామి వారికి నివేదించుకొని సఫల మనోరథులవుతున్నారు. భక్తుల పాలిటి కొంగు బంగారం స్వామి. భోగి నాడు శాంతి కల్యాణం జరుగుతుంది. ఇత్తడి ఒంటె వాహనంపై ఊరేగింపు చేస్తాము. జనవరి మొదటి తారీకు నూతన సంవత్సరాది సందర్భంగా లడ్డలతో ప్రత్యేక పూజ చేసి ప్రసాదంగా అందజేస్తాము. భోగినాడు కాయగూరలతో విశేష అర్చన (శాకంబరీపూజ) చూడ ముచ్చటగా వుంటుంది. భజనలు, హనుమాన్ జాలీసా పారాయణ, విష్ణు, లలితా పారాయణ, సాముహిక కుంకుమ పూజ ఈ ఆలయం ప్రత్యేకత. మన్యు సూక్తంతో స్వామి వారికి ప్రతినెలా జన్మ నక్షత్రమైన పూర్వా భాద్ర నక్షత్రం నాడు అభిషేకం జరుగుతుంది.

మూడు సంవత్సరాల క్రితం పదకొండు రోజులు ప్రత్యేక కార్యక్రమం నిర్వహించాము. ఆలయం పునర్నిర్మించి ఇరవై ఏళ్ళు అవుతున్న సందర్భంగా ప్రతిరోజూ ఉదయం మన్యుసూక్తంతో స్వామి వారికి అభిషేకం, హోమం సహస్రనామార్చన, సాయంత్రం మళ్ళీ హోమం శాంతి కల్యాణం... అపూర్వ స్పందన లభించింది. గీతామందిరం అర్చక స్వాములు శ్రీ స్వర్ణ నాగేశ్వరరావు గారి నేతృత్వంలో, ఏలూరు వేద పండితుల ఆధ్వర్యంలో మహత్తరంగా పదకొండు రోజుల కార్యక్రమాలు జరిగాయి. మంచి సహకారం లభించింది. రోజు మా దంపతులతో పాటు ఒకరిద్దరు దంపతులు కుర్చుని స్వామి వార్ల కల్యాణం చేయటం మహాద్భాగ్యంగా భక్తులు భావించారు. ఆలయంలో భక్తులు అన్ని సౌకర్యాలు కల్పించటానికి సహకరిస్తున్నారు. లోపలి గోడలకు టైల్స్ వేయించాము. ఫోకస్ లైట్లు, అలంకరణ బల్బులు, రెండు మైకులు, కుర్చీలు ఏర్పరిచాము. మా తమ్ముడు మరదలు చి|| గబ్బిట కృష్ణమోహన్ శ్రీమతి సునీత దంపతులు ఇన్వెస్టర్స్ను కొని అమర్చారు.*

2. పరాసు పేట- సమర్థ రామదాసు ప్రతిష్ఠించిన- శ్రీ సువర్చలాంజనేయ స్వామి

కృష్ణాజిల్లా మచిలీపట్నంలో పరాసుపేటలో శ్రీ సువర్చలాంజనేయస్వామి దేవాలయం సుప్రసిద్ధమైనది. 1650లో నిర్మింపబడిన మూడు వందల అరవై అయిదేళ్ళ గొప్ప దేవాలయం. శివాజీ మహారాజ్ గురువు సమర్థ రామదాసుగారు ప్రతిష్ఠించినట్లు స్థానిక కథనం. ఆలయం కొంత శిథిలమైతే 2001 మాఘమాసంలో పునర్నిర్మించ బడింది. ఆలయ నిర్మాణం జరిగినచోటును మారుతాత్మజుడు స్వయంగా దర్శించినట్లు కథనం. హనుమ సీతాన్వేషణలో భాగంగా ఈ ప్రాంతానికి వచ్చి పరాసుపేటలో ఇక్కడే విశ్రమించాడట.

గర్భాలయంలో స్వామి ప్రసన్నవదనంతో ముకుళిత హస్తాలతో దివ్యదర్శనమిస్తాడు. ఆలయంలో దక్షిణ దిక్కున హనుమ నవరూప చిత్రపటాలు ఆకర్షణగా ఉంటాయి. గణపతి సుబ్రహ్మణ్యేశ్వరులు కూడా కొలువై ఉంటారు. ఉదయం ఆరు నుంచి ఎనిమిది వరకు దర్శనం చేసుకోవచ్చు. స్మార్త విధానంలో పూజాదికాలు నిర్వహిస్తారు. నిత్యం అభిషేకం, పంచహారతి ఇక్కడి ప్రత్యేకత. నెలకు మూడు రోజులు అన్నదానం చేయటం మరో విశేషం. వైశాఖ బహుళ దశమి శ్రీ హనుమజ్జయంతిని, చైత్రశుద్ధ నవమి శ్రీరామ నవమిని ఘనంగా జరుపుతారు. ఫాల్గుణ పౌర్ణమి రోజున త్రయహిక దీక్షతో భక్తులు స్వామి వారిని ప్రత్యేకంగా దర్శించటం మరొక్క విశేషం. వ్యాధినివారణ కొరకు భక్తులు ఆలయ ప్రదక్షిణ చేసి కోరికలను స్వామికి మనవి చేసి ఉపశమనం పొందుతారు..*

3. మాచవరం శ్రీదాసాంజనేయ స్వామి దేవాలయం

కృష్ణాజిల్లా విజయవాడలోని మాచవరంలో వెలసిన శ్రీ దాసాంజనేయ స్వామి భక్తసులభుడు. సుమారు ఏడు వందల ఏళ్ళ చరిత్ర కలిగిన గొప్ప దేవాలయం... విజయనగర సామ్రాజ్యాన్ని పాలించిన సాళువ, తుళువ వంశ రాజులకు పూజనీయ స్థానంలో గురుస్థానంలో ఉన్న వ్యాస రాయల వారు (వ్యాస తీర్థులు) ప్రతిష్ఠ చేసి, నిర్మించిన మహనీయ దేవాలయం. వ్యాస తీర్థుల వారు శ్రీ కృష్ణదేవరాయల వారికి కూడా గురుస్థాన పూజనీయులే. వ్యాస తీర్థుల వారు మహా విష్ణు భక్తులు. శ్రీ హనుమద్ ఉపాసకులు. హనుమద్ భక్తిని దేశమంతా ప్రచారం చేసిన భక్తి ఉద్యమకారులు. రాజ్యంలో అనేక వందల ఆంజనేయ స్వామి విగ్రహాలను ప్రతిష్ఠించి, దేవాలయాలను నిర్మింపజేసిన పుణ్యమూర్తులు, ధన్యజీవులు.

క్రీ.శ.1509లో వ్యాస తీర్థ మహాశయులు పాదచారియై దేశాటనం

సాగిస్తూ భగవద్ భక్తిని ప్రబోధించారు. ఆ యాత్రలో విజయవాడకు వేంచేసి ఇంద్రకీలాద్రిపై వేంచేసి ఉన్న శ్రీ కనకదుర్గమ్మ అమ్మవారిని దర్శించారు. అప్పుడు ఒక వింత సంఘటన జరిగింది. శ్రీ మారుతి ఒక వానర వేషంలో తీర్థల వద్దకు వచ్చి, సౌజ్ఞలతో తన వెంట రమ్మని కోరింది. అలా ఆ వానరం కొండలు, గుట్టలు దాటించి ఇప్పుడున్న మాచవరం వద్దకు తీసుకు వెళ్ళింది. అప్పుడు వానర రూపంలోని శ్రీ మారుతి, తీర్థల వారిని శంఖ చక్రాలతో ఉన్న తన విగ్రహాన్ని ప్రతిష్ఠించి, ఆలయ నిర్మాణం చేయమని కోరారు. వ్యాస తీర్థల వారు స్వామి ఆనతిచ్చినట్లే విగ్రహ ప్రతిష్ఠ చేసి, దేవాలయం నిర్మాణం పూర్తి చేశారు. ఆ తర్వాత అక్కడి నుంచి శ్రీరామ నామ జపం చేసుకొంటూ ఉత్తర దిశగా పాదచారియై సాగిపోయారు.

విజయనగర సామ్రాజ్యం అస్తమించిన తర్వాత అనేక రాజకీయ మార్పులు జరిగాయి. ముస్లిముల పాలనలో అనేక దేవాలయాల విధ్వంసం జరిగింది. అలా విద్రోహాల పాలబడి నాశనమైన దేవాలయాలలో మాచవరం శ్రీ దాసాంజనేయ దేవాలయం కూడా ఒక్కటైనందుకు భక్తులు తల్లడిల్లి పోయారు. అయితే దీనికి పునర్వైభవం వస్తుందనే ఆశ లేదు. కాని సుమారు 150 సంవత్సరాల క్రితం శ్రీ దున్న వీరాస్వామి అనే కాంట్రాక్టర్ విజయవాడ- ఏలూరురోడ్డు మార్గాన్ని నిర్మిస్తుండగా ఒకరోజు శ్రీ ఆంజనేయ స్వామి వారు ఆయన స్వప్నంలో సాక్షాత్కరించి తన విగ్రహం ఉన్నచోటును చూపించి, అక్కడ త్రవ్వి విగ్రహాన్ని బయటకు తీసి గుడి కట్టించమని ఆదేశించారు. వీరయ్యగారు అత్యంత భక్తిశ్రద్ధలతో ఆ ప్రదేశానికి కూలీలను తీసుకొని వెళ్ళి త్రవ్వించారు. అక్కడ భూమిలో గంధ సింధూరంతో పూర్తిగా అలంకరింపబడ్డ శ్రీ మారుతి స్వామి విగ్రహం కనిపించింది. ఆయన ఆ విగ్రహాన్ని బయటకు తీయించి, ఇప్పుడు దేవాలయం ఉన్నచోట ఒక రావిచెట్టు కింద పాక వేసి అందులో స్వామిని ప్రతిష్ఠించి పూజాదికాలు నిర్వహించి భక్తులకు స్వామి దర్శనానికి వీలు కల్పించారు. అదే నేడు అత్యంత వైభవంగా విలసిల్లుతున్న

దర్శనీయ అంజనేయ దేవాలయాలు

మాచవరం శ్రీ దాసాంజనేయ స్వామి ఆలయం... ఇప్పటికీ ఆ రావిచెట్టు భక్తులకు పవిత్ర వృక్షంగా దర్శనమిస్తోంది.

ఈ దేవాలయాన్ని దేవాదాయ ధర్మాదాయ శాఖ స్వాధీనం చేసుకొని సక్రమంగా నిర్వహిస్తోంది, భక్తులకు సకల సౌకర్యాలను కల్పిస్తోంది. అయితే ఈ ఆలయానికి సంబంధించిన యదార్థ స్థలపురాణం ఇంతవరకు లిఖింప బడకపోవటం దురదృష్టం. ధనుర్మాసం నెల రోజులూ, మహా వైభవంగా ప్రత్యేక పూజలు జరగటం విశేషం. దసరా రోజుల్లోనూ పూజలు విశేషంగా జరుగుతాయి. వైశాఖ కృష్ణపక్ష దశమినాడు శ్రీ హనుమాన్ జన్మదినాన్ని శ్రీ హనుమజ్జయంతిగా ఘనంగా నిర్వహిస్తారు. ఇక్కడ మంగళ, శనివారాల్లో స్వామికి తమలపాకు పూజ కన్నుల పండువుగా జరుగుతుంది. ముఖ్యంగా వాహన చోదకులు శ్రీ స్వామి వారికి ప్రత్యేక పూజ చేయించకుండా కొత్త వాహనాలను నడపరు. అదీ ఈ స్వామి ప్రత్యేకత. భక్త కవి ఒకరు స్వామిపై హనుమాన్ పంచవింశతి శ్లోకాలను రచించి శ్రీ దాసాంజనేయ స్వామి వారికి అంకితమిచ్చారు. దాని మకుటం “మాచ వర వాస- శతకోటి మన్మథ విలాస- కేసరి పుత్ర- హనుమంత కీర్తి మంత”.

సినీనటి శ్రీమతి అంజలీదేవి తరచుగా శ్రీ దాసాంజనేయ స్వామిని దర్శించుకొనేవారు. ఆమెకు స్వామిపై అంత అనన్య భక్తి. అలాగే ఎందరో సేలిబ్రిటీస్ స్వామి సేవలో తరిస్తారు. మాచవరంలో వరప్రసాదుడు- రామభక్త హనుమంతుడు- శ్రీ మాచవరం దాసాంజనేయ స్వామి.✽

4. వీరహనుమాన్- పరిటాల

కృష్ణాజిల్లా కంచెచర్ల మండలం పరిటాల గ్రామం విజయవాడ- హైదరాబాద్ జాతీయ రహదారిపై 135 అడుగుల భారీ శ్రీ వీరాంజనేయస్వామి విగ్రహం చుట్టుప్రక్కల అయిదు కిలోమీటర్ల దూరానికి కూడా దర్శనమిస్తుంది. విగ్రహానికి బేస్మెంట్‌గా 15 అడుగుల వేదికను నిర్మించారు. ప్రపంచంలోనే ఎత్తైన విగ్రహంగా భావిస్తారు. అమెరికాలోని స్టాట్యూ ఆఫ్ లిబర్టీ కంటే ఎత్తైనది. స్వామి కుడి చేయి అభయమిస్తూ కన్పించి భక్తులకు తానూ అండగా ఉన్నాననే బావన కల్పిస్తాడు. ఇదంతా ఒక ఆలయ సముదాయం. ఇందులో రేణుకాదేవికి సీతారాములకు ఉపాలయాలున్నాయి. సాయిబాబా భక్తుడైన బొమిడిపాటి వెంకటేశ్వరరావుగారు ఈ స్థలాన్ని విరాళంగా అందజేసి ఈ శ్రీరామ క్షేత్ర టెంపుల్ కాంపెక్స్ నిర్మాణానికి గొప్ప సహాయం చేశారు. ఆలయం ప్రాంగణంలో మలయస్వామి వేద పాఠశాలను నెలకొల్పి వేద విద్యనూ

దర్శనీయ ఆంజనేయ దేవాలయాలు

నేర్పుతున్నారు. 28-4-2001న శ్రీ పరిపూర్ణానందస్వామి శంకు స్థాపన చేశారు. 22-6-2003 సద్గురు శ్రీ శివానందమూర్తిగారు ఆలయ సముదాయాన్ని ఆవిష్కరించారు. కోటిన్నర రూపాయల వ్యయంతో నిర్మించిన భారీ ప్రాజెక్ట్ ఇది. విగ్రహాన్ని చూడాలంటే తలను బాగా వెనక్కి వంచి చూడాల్సిందే. ఇంత పెద్ద నిర్మాణంలో ఎవరికి ఎప్పుడూ కొద్దిగాపైనా కూలీలకు కాని, పర్యవేక్షకులకు గాని ఏమాత్రం గాయం కూడా కాలేదు. అదీ గొప్ప విషయం. స్వామి మహత్త్వం. ఆవిష్కరణకు ముందు 2000 సంవత్సరం మే నెల 28న శ్రీ హనుమాన్ చాలీసా పారాయణ ప్రారంభించి, నాన్స్టాప్ గా ఒక లక్షా ముష్టై అయిదు వేల సార్లు పారాయణం చేసి చక్కని ఆధ్యాత్మిక విభూతిని వాతావరణాన్ని భక్తులు కలిగించారు. ఒక్కో అడుగు ఎత్తుకు వెయ్యి చొప్పున పారాయణ జరిగిందన్నమాట. ఈ భారీ ప్రాజెక్ట్ కు దేశ విదేశాలనుండి భూరి విరాళాలలు అందాయి. దుష్టశక్తులను దూరంచేసే మహిమాన్వితుడు ఈ వీరహనుమాన్. ❀

5. వీరాంజనేయస్వామి- ఉండ్రపూడి

కృష్ణాజిల్లా పామర్రు మండలం ఉండ్రపూడిలో శ్రీ సువర్చలా సహిత వీరాంజనేయస్వామి ఆలయం ముఖ్యై సంవత్సరాల క్రితం ఏర్పడింది. భజన గురువు అయిన కుటుంబరావు అనే భక్తుడు స్థాపించిన ఆలయం ఇది. దగ్గరలో ఉన్న పోలవరం ఉండ్రపూడి గ్రామస్తులకు భజనలు నేర్పిస్తూ వారిని భక్తులుగా మార్చారు కుటుంబరావు. ఆలయం దగ్గర మర్రిచెట్టు కింద భజనలు నిర్వహించేవారు. ఇక్కడ ఆంజనేయస్వామి ఆలయం నిర్మిస్తే భక్తిభావం బాగా అభివృద్ధి చెందుతుందని ఆయన భావించి, అందరిని కూడా గట్టి ఆలయ నిర్మాణం ప్రారంభించి త్వరలోనే పూర్తి చేశారు. చుట్టూ ప్రక్క గ్రామాలు ముందుకొచ్చి ఇతోధిక సహాయ సహకారాలు అందజేసి ఆలయాన్ని సర్వ సౌకర్యాలతో వర్ధిల్లేట్లు చేశారు. నిత్యాభిషేకాలు, అర్చనలు జరుగుతాయి. హనుమజ్జయంతి, శ్రీరామ నవమి రోజుల్లో విశేషంగా పూజాదికాలు చేస్తారు. తమలపాకుల పూజ, గంధ సింధూర పూజలు ప్రత్యేకం. మంగళ, శనివారాలలో భక్తుల రద్దీ మహా ఎక్కువగా ఉంటుంది.*

దర్శనీయ ఆంజనేయ దేవాలయాలు

6. శ్రీ అభయాంజనేయ స్వామి దేవాలయం- హనుమాన్ జంక్షన్

పశ్చిమ- కృష్ణాజిల్లాల సరిహద్దు ప్రాంతమైన హనుమాన్ జంక్షన్‌లో శ్రీ అభయాంజనేయస్వామి ఆలయం నాలుగురోడ్ల కూడలిలో ఉంది. స్వామి వారి విగ్రహ స్థాపన ముందు ఈ ప్రాంతాన్ని బావులపాడు, అప్పన్నవీడు, ఏవూరు జంక్షన్ అని పిలిచేవారు. విగ్రహ స్థాపనతో 'హనుమాన్ జంక్షన్' అయింది. దీనికొక చారిత్రక నేపథ్యమూ ఉంది.

నూజివీడు జమీందారు ఎం.ఆర్.అప్పారావుగారి తండ్రి మేకా వెంకటాద్రి బహద్దూర్ అప్పారావు గారు శ్రీ వీరాంజనేయస్వామి విగ్రహాన్ని 1938లో ప్రతిష్ఠ చేశారు. దీని వెనుక ఒక ప్లాష్‌బాక్ కూడా ఉంది. ఒకసారి మేకా వెంకటాద్రి అప్పారావు గారు ఈ ప్రాంతానికి వచ్చారు. అప్పుడు ఈ ప్రాంతం అంతా విపరీతమైన అడవులు, రాళ్ళ గుట్టలు, ముళ్ళ పొదలు తప్ప ఏమీ లేవు. విపరీతంగా ఆకలి వేసింది. ఆహారం కోసం చుట్టుప్రక్కల అంతా వెతికారు. దొరకలేదు. ఆకలి విపరీతమై, ఏం చేయాలో పాలుపోలేదు.

ఇంతలో ఒక కోతి అక్కడికి వచ్చి రాజుగారి చేతిలో ఒక అరటిపండు పెట్టి అదృశ్యమైంది. ఆకలితో ఉన్న జమీందార్ గారు ఆ పండును తినేశారు. ఎంతో శక్తి వచ్చినట్లు అనిపించింది. జరిగిన అద్భుతాన్ని గుర్తుకు తెచ్చుకొని వానర రూపంలో వచ్చినది సాక్షాత్తు శ్రీ ఆంజనేయస్వామి అని, ఈ ప్రాంతం పరమ పవిత్రమైందని గ్రహించారు. స్వామి వారి అనుగ్రహానికి ముగ్ధుడై జమీందార్, ఇక్కడ ఆంజనేయస్వామిని ప్రతిష్ఠించి, ఆలయ నిర్మాణం చేయాలని నిశ్చయించుకొన్నారు.

భక్తుల పాలిట కొంగు బంగారం అయిన స్వామి, తనకు అరటిపళ్ళు ప్రసాదంగా ఇచ్చిన స్వామిని చేతిలో అరటి పండ్ల గెల ఉండేట్లు నిలువెత్తు విగ్రహాన్ని నిర్మించి, నాలుగు రోడ్ల జంక్షన్ లో ప్రతిష్ఠించారు. రోడ్డుకు ఎదురుగా శ్రీరామాలయాన్ని కూడా నిర్మించారు. శ్రీరామునికి కుడివైపు సీతాదేవి ఉండటం ఇక్కడ మరో విశేషం. దీనికి ఒక కథ ఉంది. త్రేతాయుగంలో సీతారాములు వనవాసానికి వెడుతూ ఇక్కడికి వచ్చారని, దారిలో వారికి ఆకలి అయిందని, వారి ఆకలి తీర్చటానికి హనుమ అరటిపళ్ళు తెస్తూ “రామాయివిగో అరటిపళ్ళు” అని పిలవటంతో సీతాదేవి వెనక్కి తిరిగిందట. అందుకే రాముడికి కుడివైపు నిలబడి ఉన్నట్లు ఉంటుంది. విగ్రహాన్ని చెక్కిన శిల్పి ప్రసిద్ధులైన పశ్చిమ గోదావరి జిల్లా పాలకొల్లుకు చెందిన దండినీడు సన్యాసిలింగం గారు. స్వామి విగ్రహం సజీవంగా మహా ఆకర్షణీయంగా ముచ్చటగా ఉంటుంది. ఈ ప్రాంతంలో రోడ్డు ప్రమాదాలు జరుగకుండా స్వామి కాపాడుతారు. శ్రీరామ నవమికి రామాలయంలో శ్రీరామ కల్యాణం అత్యంత వైభవంగా నిర్వహిస్తారు. అందరికీ భోజనాలు ఏర్పాటుచేస్తారు. హనుమ జ్ఞయంతి వారం రోజులపాటు మహోత్సవంగా చేస్తారు. జంక్షన్ లో ఏ ఇంట్లో శుభకార్యం జరిగినా ముందు హనుమాన్ ను దర్శించి పనులు మొదలుపెట్టటం ఆచారం. హనుమాన్ విగ్రహం పశ్చిమ గోదావరి లోను, దేవాలయం మెట్లు కృష్ణాజిల్లాలోను ఉండటం ఇక్కడ వింత.*

7. 45 అడుగుల ఎత్తున్న అభయాంజనేయ స్వామి

కృష్ణా- పశ్చిమ గోదావరి జిల్లాల సరిహద్దులో హనుమాన్ జంక్షన్ దగ్గర నూజివీడు మార్గంలో అపూర్వమైన 45 అడుగుల మహాభారీ శ్రీ అభయాంజనేయస్వామి విగ్రహాన్ని 23-2-2015 సోమవారం ఉదయం మహా వైభవంగా ఆగమోక్తంగా ప్రతిష్ఠించారు. మూడురోజులు సాంప్రదాయబద్ధంగా క్రతువులు నిర్వహించారు. రెండవరోజు భారీ స్వామికి అంతే భారీగా క్షీరాభిషేకం నిర్వహించారు. స్వామికి ఆలయాన్ని నిర్మించి అందులో సిద్ధి వినాయక విగ్రహాన్ని ప్రతిష్ఠించారు. శనివారం ఉదయం నుండి విష్వక్సేన పూజ, పుణ్యాహ వాచనం, అగ్నిప్రతిష్ఠాపన, మూర్తి కుంభస్థాపన, మండలార్చన, ప్రతిష్ఠాంగ హోమాలు యథావిధిగా నిర్వహించారు. స్వామివారికి విశేష పూజలు హోమాలు చేశారు. పెదముత్తేవి ముముక్షు పీఠాధిపతులు శ్రీశ్రీ సీతారామ యతీంద్రుల పర్యవేక్షణలో వారి కుమారుల ఆధ్వర్యంలో ప్రతిష్ఠా మహోత్సవం వైభవోపేతంగా జరిగింది. ముముక్షు జన భక్త బృందం 108 సార్లు శ్రీ హనుమాన్ చాలీసా పారాయణ చేసి ఆధ్యాత్మిక అనుభూతిని, భక్తిపరవశతను కలిగించారు. ఆంజనేయస్వామికి మూడు కాసుల బంగారు కళ్ళు, నామాలను దాతలు సమకూర్చారు. దెందులూరు శాసనసభ్యులు శ్రీ చింతమనేని ప్రభాకరరావు అతిథిగా హాజరై కార్యక్రమాలను పర్యవేక్షించారు. స్వామి సన్నిధిలో శాంతి కల్యాణం నిర్వహించారు. తరువాత యాభై వేలమంది భక్తజనులకు అన్నదానం నిర్వహించారు. ❀

గుంటూరు జిల్లా

8. స్వయంభు ఆంజనేయస్వామి - సీతానగరం

కృష్ణానదికి అవతలి ఒడ్డు అయిన సీతానగరంలో ఆంజనేయస్వామి స్వయంభు. ఇది గుంటూరు జిల్లాలో ఉంది. అతి ప్రాచీనాలయం ప్రక్కనే శ్రీ కోదండరామస్వామి దేవాలయమూ ఉంది. ఇది త్రిదండి శ్రీరామానుజ జియ్యర్ గారి ఆశ్రమం ఉన్న గ్రామం. నిరంతర వేద పఠనం కర్ణపేయంగా వినిపిస్తుంది. రావణుడు సీతను అపహరించుకు పోతుంటే ఆమె నగ ఒకటి ఇక్కడ జారిపడిందని కథనం. సీతాన్వేషణకు బయల్దేరిన హనుమకు ఇక్కడే ఆ నగ దొరికిందని అందుకే 'సీతానగరం' అయిందని అంటారు. తమ్మిన అంకమ్మ శ్రేష్టిగారు ఆలయ నిర్మాత. ఆయనకు హనుమ కలలో దర్శనమిచ్చి తాను ఇక్కడే ఉన్నానని తనను గుర్తించి బయటకు తీసి ఆలయ నిర్మాణం చేయమని కోరాడు. శ్రేష్టిగారు ఈ విషయం అందరికీ తెలియజేసి అందరిని సమీకరించి విగ్రహం కోసం వెతికాడు. అప్పుడు స్వయంభు ఆంజనేయస్వామి విగ్రహం దొరికింది. అక్కడికి చేరటానికి మార్గం ఏర్పాటుచేసి తర్వాత ఆలయాన్ని నిర్మించారు. భుక్తుల కోరిక తీర్చే అభయాంజనేయస్వామిగా ప్రఖ్యాతుడు. ❀

9. వీరాంజనేయస్వామి - పొన్నూరు

గుంటూరు జిల్లా పొన్నూరులో కూడా భారీ విగ్రహరూపంలో శ్రీ వీరాంజనేయస్వామి వెలుగొందుతున్నాడు. 26-2-1969న ప్రతిష్ఠ జరిగింది. శ్రీ కని గల్పుల కోటయ్య, తాయమ్మ వైశ్య దంపతులు స్వామి విగ్రహ నిర్మాణాన్ని స్వంత ఖర్చులతో చేయించారు. స్వామి విగ్రహం 24 అడుగుల ఎత్తు, 12 అడుగుల వెడల్పుతో ఉంటాడు. పొన్నూరు అంటే- పొన్ను అంటే బంగారం. ఊరు అంటే గ్రామం. కనుక బంగారు గ్రామం, లేక స్వర్ణ పట్టణం, స్వర్ణపురి అని అర్థం.

వైశ్య స్వామి సద్గురు జగన్నాథ స్వామిగారు పూనుకొని చేయించిన కార్యక్రమం ఇది. ఆయన స్వయంగా గ్రామ గ్రామాలు తిరిగి శిష్యులకు జపదీక్షనిచ్చి, విగ్రహం తయారై బయల్దేరే సమయంలో అన్ని గ్రామాల భక్తులను

ఆహ్వానించి యడ్లపాడు నుండి పొన్నూరు దేవాలయం చేరేవరకు ఏ విధమైన ఆటంకాలు కలుగకుండా చూడమని తాము చేసిన జప ఫలితాల్ని ధారాదత్తం చేసి అత్యంత క్రమశిక్షణతో, దీక్షతో శోభాయాత్రలాగా నిర్వహించారు. యడ్లపాడులో బయల్దేరినప్పుడు వెలిగించిన కర్పూరజ్యోతి పొన్నూరు ఆలయం చేరేవరకు అఖండంగా వెలిగేట్లు చూస్తూ, అత్యంత భక్తిశ్రద్ధలతో స్వామిని రంగ రంగ వైభవంగా తోడ్కొని తెచ్చి ప్రతిష్ఠ చేశారు. ఆ జ్యోతి నేటికీ అఖండంగానే వెలుగుతూనే ఉండటం ప్రత్యేకత. అందరి జప ఫలాలను ధారపోసి తెచ్చిన స్వామి అంతే గొప్ప మహిమాన్వితుడై విరాజిల్లుతున్నాడు.

విగ్రహ నిర్మాణానికి రెండు సంవత్సరాలు పట్టింది. అక్కడి నుండి పొన్నూరుకు చేర్చటానికి ఒక ఏడాది పట్టింది. అంతటి అకుంఠిత దీక్షతో భక్తులు స్వామిని పొన్నూరుకు తెచ్చుకొన్నారు. అందుకే భక్తుల పాలిటి “కొంగు పొన్ను” అంటే బంగారం అయ్యాడు వీరాంజనేయస్వామి, భయంకరంగా కనిపిస్తాడు. ఎడమ చేతిలో భారీ గదతో, కుడి చేయి పైకెత్తి దర్శనమిచ్చే నల్లరాతి భారీ ఆంజనేయస్వామి. తోక శిరస్సు దాకా వెనక కనిపిస్తుంది. ఆభరణాలతో, వెండినేత్రాలు నుదుట వెండి తిరునామంతో ఉంటాడు. లంగోటి కట్టి కనిపిస్తాడు..✽

10. చెట్టు బుడిపే- గుంటి ఆంజనేయస్వామి

గుంటూరు జిల్లా వినుకొండ పట్టణంలో వెలసిన ఆంజనేయస్వామిని గుంటి ఆంజనేయస్వామి అంటారు. వినుకొండ ప్రజల ఇలవేల్పు ఈ స్వామి. చాలా పురాతన ఆలయంగా దీన్ని భావిస్తారు. విష్ణు కుండిన రాజులు ఈ ప్రాంతాన్ని పాలించినప్పుడే ఈ ఆలయం ఉందని చెబుతారు. కాలక్రమంలో ఆలయం శిథిలమైంది. 1600లో గుంటి భాస్కరుడు అనే ఆయన ఆలయ జీర్ణోద్ధారణ చేశాడు. అప్పటినుంచి గుంటి ఆంజనేయస్వామిగా ప్రసిద్ధుడైనాడు. ఒక కొండ కింద ఈ ఆలయం ఉంది.

ఈ స్వామిని “టపా ఆంజనేయస్వామి” అనీ పిలుస్తారు. విష్ణు కుండిన రాజుల కాలంలో ఈ దేవాలయాన్ని టపాలు చేరవేయటానికి

ఉపయోగించేవారని తెలుస్తోంది. అందుకే ఆ పేరొచ్చింది. మరో కథనమూ ఉంది. శ్రీరాముడికి సీతాదేవికి వార్తల టపా ఆంజనేయుడు మోసుకువెళ్ళాడు కనుక ఆ ప్రయాణం ఇక్కడి నుంచే మొదలు పెట్టాడు కనుక కూడా టపా ఆంజనేయుడు అయ్యాడు. స్వామికి రెండు ప్రక్కలా వేపచెట్లు ఉండటం ఇక్కడి ప్రత్యేకత. దేవాలయం లేదు. ఒక ఆరామంగా ఈ ప్రదేశం కనిపిస్తుంది. ఒక వేపచెట్టు మీద కోతి ఆకారంలో బొబ్బ కనిపిస్తుంది. అందుకే స్వామిని “బెట్టాంజనేయస్వామి” అనీ అంటారు. వినుకొండకు సంస్కృతంలో “శ్రుత గిరి” అని పేరు. అదే విన్న కొండగా మారి తర్వాత వినుకొండ అయింది. ఇక్కడే రావణాసురుడు సీతాదేవిని అపహరించినట్లు జటాయువు చెప్పగా శ్రీరాముడు విన్నాడట. వార్త విన్న ప్రదేశం కను విన్నకొండ లేక వినుకొండ అయింది.. ❁

11. ప్రమాద నివారక - బొప్పూడి ఆంజనేయస్వామి

గుంటూరు జిల్లాలో చిలకలూరిపేట మండలంలో జాతీయ రహదారికి సమీపంలో బొప్పూడి గ్రామంలో శ్రీ ప్రసన్నాంజనేయస్వామి రోడ్డు ప్రమాదాలను నివారించటంలో సిద్ధహస్తుడు. ఒకప్పుడు ఇక్కడ ఎప్పుడూ రోడ్డు ప్రమాదాలు జరుగుతూ ఉండేవి. దానిని నివారించటానికి ఆధ్యాత్మిక గురువు తక్కిళ్ళపాడు అయ్యవారు పూనుకొని శ్రీ ఆంజనేయస్వామి విగ్రహాన్ని ప్రతిష్ఠించి ఆలయం నిర్మిస్తే రోడ్డు ప్రమాదాలు జరగవని భావించారు. 1984లో శ్రీ ఆంజనేయ యంత్ర స్థాపన చేశారు. అతి త్వరలో ఆలయం నిర్మించి ప్రసన్నాంజనేయస్వామిని ప్రతిష్ఠ చేశారు. అప్పటి నుండి ప్రమాదాలు జరగటం లేదు.

ముఖ మండపం పైన ప్రధాన ఆలయ గోపురం మీద అనేక రూపాలతో శ్రీ హనుమ విగ్రహాలు ఏర్పాటు చేశారు. గర్భాలయంలో స్వామి తిరునామాలతో వెండి కిరీటం రజత నేత్ర ద్వయం, ముకుళిత హస్తాలతో సహజ సుందర రూపుడుగా దర్శనమిస్తాడు. హనుమ విగ్రహానికి ఎడమవైపు సీతారామ ఉత్సవమూర్తులు, శిలా విగ్రహాలు ఉన్నాయి.

రహదారిపై నడచే వాహనాలన్నిటిని ఆలయం దగ్గర ఆపి పూజ చేయించి, సిందూరం పెట్టి కానుకలు సమర్పించి వెళ్ళటం ఆచారంగా వస్తోంది. కొత్త వాహనం కొన్న ప్రతివారు ఇక్కడికి వచ్చి ప్రమాద నివారణ కోసం పూజ చేయిస్తారు. హనుమ దీక్షాపరులకు ఆలయం ఎంతో అనువుగా ఉంది. హనుమజ్జయంతి ఉత్సవాన్ని మహా వైభవంగా నిర్వహిస్తారు. అయ్యప్ప దీక్షకు భవానీ దీక్షలకు ఈ ఆలయం కేంద్రమైంది. ❀

12. బావాజీ ఆంజనేయ దేవాలయం- గుంటూరు

గుంటూరు జిల్లా గుంటూరు పట్టణంలో కొత్తపేటలో ఆంజనేయ స్వామి దేవాలయం ఉన్నది. దీన్ని శ్యామలదాసు బావాజీ అనే భక్తుడు నిర్మించాడు. దీనితోపాటు వేంకటేశ్వర, జగన్నాథ ఆలయాలను నిర్మించాడు. ఈ మూడింటిని బావాజీ ఆలయ సముదాయంగా పిలుస్తారు. పూర్వం ఇక్కడ తోటలు బాగా ఉండేవి. అందువలన 'తోటల ఆలయాలనే' పేరు కూడా ఉంది. ఇప్పుడు 'కొత్తపేట' ఆలయాలంటారు.

శ్రీ ఆంజనేయస్వామి ఆలయం ఉత్తరాభిముఖంగా ఉంది. స్వామి అత్యంత మహిమాన్వితుడని ప్రసిద్ధి. పిశాచ బాధలు, ఈతి బాధలు ఉండవని గొప్ప విశ్వాసం. ఆరోగ్యం, మానసిక శాంతి, సర్వ సమృద్ధి స్వామి సేవ వలన పొందవచ్చు. ధనుర్మాసంలో తిరుప్పావై ఉత్సవం గొప్పగా జరుగుతుంది. సామూహిక తమలపాకు పూజలు ఇక్కడి ప్రత్యేకత. ఉగాది, శ్రీరామ నవమి, హనుమజ్జయంతి, దేవీ నవరాత్రులు, దసరా, దీపావళి, ముక్కోటి, సంక్రాంతి పండుగలను ఈ ఆలయంలో ఘనంగా చేస్తారు. మాఘమాసంలో లక్ష తమలపాకుల పూజ ఇక్కడి మరో ప్రత్యేకత.✽

ప్రకాశం జిల్లా

13. పొలిమేర వీరాంజనేయస్వామి దేవాలయం - పావులూరు

ప్రకాశం జిల్లా ఇంకొల్లు మండలంలో పావులూరు గ్రామంలో ఇంకొల్లు పొలిమేరలో శ్రీ పొలిమేర వీరాంజనేయస్వామి దేవాలయం ఉంది. గ్రామ పొలిమేరలో ఉండటం వలన ఆ పేరు సార్థకమైంది. ఆలయానికి గర్భాలయం లేకపోవటం ఒక విశేషం. స్వామి మూలవిరాట్పై మంచి భవనం కట్టాలని ఎన్నిసార్లు ప్రయత్నించినా విఫలమవటం మరో ప్రత్యేకత. అందుకని పై కప్పు లేకుండానే మండపం నిర్మించాల్సి వచ్చింది. సింధూర వర్ణంతో కాకుండా స్వామి ఇక్కడ వివిధ వర్ణాలతో వింతగా శోభించటం చిత్రాతి చిత్రం. ఆలయ గోడలపై రామాయణ చిత్రాలు చూడ ముచ్చటగా ఉండటం మరో వింత. మహాద్వారంపై భరత, లక్ష్మణ, శతఘ్న సమేత శ్రీ సీతారాముల విగ్రహాలు ఉన్నాయి. వీటికి కుడివైపున శ్రీ సువర్చలా సహిత ఆంజనేయస్వామి, ఎడమవైపు అభయాంజనేయస్వామి ఉన్నారు. ప్రధాన ఆలయంలో శ్రీ వీరాంజనేయస్వామి కొలువై ఉంటాడు. వైఖానస ఆగమ విధానంలో పూజాదికాలు జరుగుతాయి. సువర్చలాంజనేయ ఉత్సవ విగ్రహాలకు నిత్యం అభిషేక పూజలు నిర్వహిస్తారు. సంవత్సరంలో మూడుసార్లు సువర్చలాంజనేయ స్వామి వారల కల్యాణం చేయటం మరొక ప్రత్యేకత. హనుమజ్జయంతి, శ్రీరామ నవమి వేడుకలు ఘనంగా జరుపుతారు.

ఈ ఆలయం వెనుక శ్రీ భవనం అంజిరెడ్డి గారి సాయంతో నిర్మించిన సీతారామ లక్ష్మణుల విగ్రహాలతో కూడిన దేవాలయం ఉంది. ప్రాంగణంలో గంగా, అన్నపూర్ణ సమేత శ్రీ కాశీవిశ్వనాథ సన్నిధి ఉంటుంది. ఈ శివలింగాన్ని కాశీ నుండి తెప్పించి ప్రతిష్ఠించటం విశేషాలలో విశేషం. నిత్యం ఏకాదశి రుద్రంతో అభిషేకాలు జరుగుతాయి. విశ్వేశ్వరాలయానికి ఎడమవైపు అన్నపూర్ణాలయం ఉంది. అమ్మవారు సర్వాలంకార శోభితంగా దర్శనమిస్తుంది. కుడివైపు గంగాదేవి మందిరం ఉన్నది. ❀

అనంతపురం జిల్లా

14. శ్రీ నెట్టి కంటి ఆంజనేయ స్వామి దేవాలయం

నెట్టి కంటి అంటే ఒక కన్ను గల వాడు అని అర్థం. ఈ దేవాలయం అత్యంత ప్రాచీనమైనది. దీనికొక చరిత్ర ఉంది. క్రీ.శ.1521లో హంపీ క్షేత్రంలో శ్రీ వ్యాస రాయల వారు తుంగభద్రా నదీ తీరంలో నిత్య కర్మానుష్ఠానం చేస్తున్నారు. తాను ఒంటికి పూసుకొనే మంచి గంధంతో, తన ఎదురుగా ఉన్న ఒక శిల మీద శ్రీ ఆంజనేయ స్వామి రూపం చిత్రించారట. అది నిజ రూపం ధరించి నడవటం ప్రారంభించిందట. వ్యాస రాయల వారు పట్టిన పట్టు విడవకుండా అయిదారు సార్లు అలాగే చిత్రాన్ని రచించటం, అది నడుస్తూ వెళ్ళిపోవటం జరిగిందట. చివరికి వ్యాస రాయల వారు శ్రీ ఆంజనేయ స్వామి వారి ద్వాదశ నామాల బీజాక్షరాలతో ఒక యంత్రం తయారు చేసి, దానిలో శ్రీ ఆంజనేయ స్వామి వారి నిజరూపాన్ని చిత్రించారట. అప్పుడు స్వామివారు వ్యాస రాయల కలలో దర్శనమిచ్చి “నన్ను కీర్తించి పూజిస్తే చాలదు, నాకొక ఆలయాన్ని నిర్మించు. అందులో నా విగ్రహం అత్యంత భక్తీశ్రద్ధలతో ప్రతిష్ఠాపన చెయ్యి” అని చెప్పారట.

వ్యాస రాయల వారు ఎంతో శ్రమించి, అందరి సాయంతో ఆ ప్రాంతాననే 732 శ్రీ ఆంజనేయ స్వామి విగ్రహాలను ప్రతిష్ఠ చేశారట. ఈనాడు మనకు కనిపించే “చిప్పగిరి” గ్రామంలో శ్రీ భోగేశ్వరస్వామి వారి దేవాలయంలో వ్యాస రాయల వారు నిద్రిస్తుండగా శ్రీనెట్టి కంటి ఆంజనేయస్వామి వారు కలలో కన్పించి తాను ఆ ప్రాంతం నుండి దక్షిణ దిశగా ఉన్న ప్రాంతంలో అతి చిన్న రూపంలో భూమిలో ఉన్నానని, తనను బయటకు తీసి మరలా

దర్శనీయ ఆంజనేయ దేవాలయాలు

ఆగమ సంప్రదాయాల ననుసరించి ప్రతిష్ఠ చేయమని ఆనతిచ్చారట. ఆ ప్రదేశం ఎక్కడ ఉన్నదో తమకు మార్గ దర్శనం చేయమని వ్యాస రాయల వారు కోరగా, స్వామియే ఒక ఎండిన వేపచెట్టు ఉన్న ప్రాంతం దగ్గరకు వెళ్ళమని అక్కడికి చేరగానే అది చిగురిస్తుందని అక్కడే భూమిలో తాను ఉన్నానని చెప్పారట.

వ్యాస రాయల వారు కలలో స్వామి చెప్పినట్లే మర్నాడు బయల్దేరి నడిచి వెళ్ళి కొంతదూరంలో ఎండిన వేపచెట్టును కనుగొన్నారు. రాయల వారు దాని సమీపానికి రాగానే ఆ వేపచెట్టు తక్షణమే ఆకు పచ్చగా చిగురించిందట. ఆశ్చర్యపడిన వ్యాస రాయల వారు అక్కడ భూమిని త్రవ్వించారు. అక్కడ దొరికిన ఒంటి కంటి ఆంజనేయస్వామి విగ్రహాన్ని ప్రతిష్ఠించారు. దేవాలయాన్ని నిర్మించారు. ఈ ఆలయం కసాపురం గ్రామానికి అతి దగ్గరలో ఉండటం వల్ల శ్రీ ఆంజనేయస్వామిని “కసాపురం ఆంజనేయ స్వామి” అని కూడా అంటారు. నెట్టి కల్లులో ఆవిర్భవించాడు కనుక స్వామిని శ్రీ నెట్టి కంటి ఆంజనేయస్వామి అనీ భక్తులు ఆప్యాయంగా పిలుచుకొంటారు.

నెట్టి కంటి ఆంజనేయస్వామికి ఒక విచక్షణత ఉంది. స్వామికి కుడికన్ను మాత్రమే ఉంటుంది. ఆ కంటితోనే భక్తులను కృపా కటాక్షాలతో వీక్షిస్తూ, వారి మనోభీష్టాలను నెరవేరుస్తారని ప్రతీతి. భక్తుల బాధలను స్వామి వారికి విన్నవించుకొంటే, కలలో కన్పించి నివారణ మార్గాలను సూచిస్తారట. స్వామి విగ్రహానికి అపూర్వ తేజస్సు, సాటిలేని ఆకర్షణా ఉండి, ముగ్ధుల్ని చేస్తుంది. అందుకే అశేష భక్త జనం స్వామి వారలను దర్శించి, స్వామి వారి అనుగ్రహంతో తమ జీవితాలను తీర్చిదిద్దుకొంటున్నారు. స్వామి విగ్రహం తూర్పు ముఖమై, దక్షిణ దిశను చూస్తూ, భక్తజనుల మొరలు వినిపించుకొంటూ, బాధలను తీరుస్తూ ఉన్నట్లుగా అనిపిస్తుంది. స్వామి నిజరూప దర్శనంను ఆ సుందర దివ్య సుందర విగ్రహానికి అభిషేక సమయంలో కన్నుల పండువుగా దర్శించి, తరించవచ్చు.

కసాపురం అనంతపురం జిల్లాలో గుంతకల్లు రైల్వేజంక్షన్కు అయిదు కిలోమీటర్ల దూరంలో ఉంది. బస్ మార్గంలో గుత్తికి 35 కి.మీ దూరంలో ఉంది. ప్రతి ఏడాది ఒక చర్మకారుడు ఏక భుక్తం ఉంటూ, బ్రహ్మచర్యాన్ని పాటిస్తూ శ్రీ ఆంజనేయ స్వామికి ఒక చెప్పుల జత తయారు చేసి సమర్పిస్తాడు. మర్నాడు వచ్చిచూస్తే అది అరిగిపోయినట్లు, చిరికి పోయినట్లు కనిపించటం విశేషం. స్వామి ఆ చెప్పులు ధరించి రాత్రిపూట వాహ్యశి వెళ్ళి వస్తూంటాడని భక్తుల నమ్మకానికిది నిదర్శనం. ప్రతిఏటా వైశాఖ, శ్రావణ, కార్తీక, మాఘ మాసాలలో శనివారం నాడు అసంఖ్యాకంగా భక్తులు స్వామిని సందర్శించి తమ మనోభీష్టాను నెరవేర్చుకొంటారు. చైత్రమాసంలో పౌర్ణమి రోజు ఈ ఆలయంలో శ్రీ హనుమద్ జయంతి జరపటం ప్రత్యేకత.

ఇప్పుడు వ్యాస రాయల (వ్యాస తీర్థులు) వారి గురించి కొంత తెలుసుకొందాం.

వ్యాస రాయల వారు బ్రహ్మలోక నివాసి. బ్రహ్మదేవునికి అత్యంత శ్రద్ధా భక్తులతో సేవ చేస్తూ ఆయన పూజకు కావలసినన్నీ సమకూరుస్తూ ఉండేవారు. ఒకరోజు ఏదో ఏమరుపాటుగా ఉండి సకాలానికి బ్రహ్మగారి పూజకు సామాను సిద్ధం చెయ్యలేక పోయారట. బ్రహ్మకు విపరీతంగా కోపం వచ్చి భూలోకంలో జన్మించమని శపించాడు. ఆ శాప వశంగా ఆయనే కృతయుగంలో రాక్షస రాజు అయిన హిరణ్య కశిపునికి శ్రీ హరి భక్తుడైన ప్రహ్లాదునిగా జన్మించాడు. ద్వాపర యుగంలో బాహ్లికుడుగా జన్మించి కురుక్షేత్ర సంగ్రామంలో కౌరవుల పక్షాన యుద్ధం చేశారు. కలియుగంలో పద్నాలుగవ శతాబ్దంలో విజయనగర సామ్రాజ్యంలో శ్రీకృష్ణదేవరాయల కాలంలో వ్యాస రాయలుగా జన్మించారు. ఆ తర్వాత జన్మలో వారే మంత్రాలయం శ్రీ రాఘవేంద్ర స్వామిగా ఆవిర్భవించారు. శ్రీ వ్యాస రాయలు కర్నూలు జిల్లా శిల్పగిరి- అదే నేటి చిప్పగిరికి, వారి గురువుగారు విజయ దాస తీర్థ స్వామి దర్శనానికి వచ్చినప్పుడు శ్రీ మిట్ట కంటి ఆంజనేయ స్వామి వారు కలలో కన్పించి తన ఉనికిని చెప్పి ఆలయాన్ని నిర్మించమని కోరారు.*

అనంతపురం జిల్లా

15. సుగూరు ఆంజనేయస్వామి దేవాలయం- హిందూపురం

అనంతపురం జిల్లా హిందూపురానికి నాలుగు కిలోమీటర్ల దూరంలో హిందూపురం బెంగళూరు రహదారిలో సుగూరు అనే గ్రామం ఉంది. ఇక్కడ ఉన్న ఆంజనేయస్వామినే 'సుగూరు ఆంజనేయస్వామి' అంటారు. చాలా ప్రాచీనమైన ఆలయం. స్వామి మహా మహిమాన్వితుడు. పెద్ద విగ్రహమే. వాహన చోదకులు ఇక్కడ ఆగి పూజ చేసి సింధూరం పెట్టుకొని వెళతారు. కోరిన కోరికలన్నీ తీర్చే దేవుడు. మొదట్లో చిన్న ఆలయంగా ఉండేది. ఇటీవల అన్ని హంగులతో ఆలయాన్ని అభివృద్ధి చేసి, సర్వాంగ సుందరంగా తీర్చిదిద్దారు. దసరా ఉత్సవాలలో 'జంబూ సవారి' అనే వాహన ప్రయాణం జరుపుతారు. హిందూపురం చుట్టుప్రక్కల వారు విజయ దశమినాడు ఊరు దాటి అంటే సీమోల్లంఘనం చేసి కాలినడకనో బండ్లమీదనో లేక ఇతర వాహనాలలోనో ఇక్కడికి వచ్చి హనుమను దర్శించి వెళ్ళటం సంప్రదాయంగా ఉంది.

ఎన్. టి. రామారావు హిందూపూర్ వచ్చినప్పుడల్లా శ్రీ

ఆంజనేయస్వామిని దర్శించకుండా వెళ్ళేవాడు కాదు. అలానే చంద్రబాబు, హరికృష్ణ, బాలకృష్ణలు కూడా ఈ స్వామికి విశేష భక్తులు. శ్రీరామ నవమి ఉత్సవాలు వైభవంగా నిర్వహిస్తారక్కడ. ఉట్లమాను ఉత్సవానికి ప్రత్యేకత ఉంది. యువతీయువకులు ఉత్సాహంగా పాల్గొంటారు. దీని తర్వాత రాత్రి తొమ్మిది గంటలకు జరిగే లంకా దహన కార్యక్రమం చూడదగిన మరో ముఖ్యమైనది. శివకాశి నుంచి ప్రత్యేకంగా టపాకాయలు తెప్పించి వివిధ రకాలుగా అమర్చి గంటల కొద్దీ కాలుస్తారు. నాగుబాము ఆకారం స్వాగతం ఆకారంతో చూడటానికి బహు ముచ్చటగా ఉంటాయి. నింగి కెగిరే టపాసులు సందడి, వెలుగు రవ్వలు కళ్ళకు జిగేలు మనిపిస్తాయి. ఉడిపికి చెందిన కళాకారులు యక్షగానం నిర్వహించి ఆకర్షిస్తారు. శ్రీరామ నవమి రోజున శ్రీ ఆంజనేయస్వామి మూల విరాట్కు సుప్రభాత సేవ చేసి, మహాభిషేకం విశేష పుష్పాలంకార పూజ నిర్వహించి, వజ్రకవచ ధారణ చేస్తారు. వెండి కిరీటాన్ని అలంకరిస్తారు. తర్వాత ఆంజనేయ సీతారామ ఉత్సవ విగ్రహాలను ప్రత్యేక వేదికపై ఉంచి సీతారామ కల్యాణాన్ని వేద మంత్రోచ్ఛారణ మధ్య పరమ వైభవంగా నిర్వహిస్తారు.✽

కడప జిల్లా

16. కడపలో గుహచిత్ర శ్రీ ఆంజనేయస్వామి

ఆంధ్రదేశంలో అడుగడుగునా గుడి ఉంది. అందులో కలియుగంలో శ్రీ ఆంజనేయ స్వామి ప్రత్యక్ష దైవం. కనుక వీధి వీధినా గుడి నిర్మించి, స్వామి గుడిలోనే కాక హృదయంలోను ప్రతిష్ఠించుకొని భయ రహితులై మనోభీష్టాలను నెరవేర్చుకొంటున్నారు. శ్రీ హనుమ దేవాలయాలలో కడప పట్టణానికి అతి సమీపంలో ఉన్న కొండ గుహపై శ్రీ రామచంద్రుడు చిత్రించిన శ్రీ హనుమ చిత్రమే అక్కడ గుహాలయంలోని ఆంజనేయస్వామి. ఈ ఆలయం త్రేతా యుగానికి చెందినదిగా స్థల పురాణాలు తెలియజేస్తున్నాయి. ఇలాంటి విచిత్రమైన ఆలయం మనకెక్కడా కనిపించదు. చిన్నదైనా చిద్విలాసం గలది. అరుదైన ఆ గుహాలయ విశేషాలను తెలుసుకొందాం.

రామ రావణ యుద్ధంలో రావణాసురుడి పది తలలు నరికి, సంహరించి, అగ్ని పునీత సీతాదేవిని స్వీకరించి లంక నుండి అయోధ్యకు బయల్దేరారు శ్రీ సీతారాములు. వారిద్దరికంటే చాలాముందు ఉండి దారి చూపిస్తూ వారికి మార్గాయాసం, శ్రమా కలుగకుండా రామభక్త హనుమాన్

వెళ్తున్నాడు. చాలాదూరం ప్రయాణం జరిగిపోయింది. ఆ దంపతులకు విశ్రాంతి కావాలని భావించి, ఆంజనేయుడు ఉచితమైన ప్రదేశం కోసం గాలిస్తున్నాడు. ఒక నదీతీరంలో చక్కని గుహను ఎంపికచేసి అక్కడే రాజ దంపతులు విశ్రాంతికి ఏర్పాటుచేశాడు. ఆ గుహను గుర్తించటానికి వీలుగా దానికి అటూ ఇటూ ఉన్న రెండు కొండల శిఖరాలకు ఒక బంగారు త్రాడును కట్టాడు. రాత్రివేళ కూడా దూరం నుంచే ఆ గుహను బంగారు కాంతి వల్ల కనుక్కోవచ్చునని భక్తుని తహతహ.

సీతారాములు హనుమ కోరికపై ఆ అందమైన గుహలో విశ్రాంతి తీసుకొని, బడలిక తీర్చుకొన్నారు. శ్రీ రాముడు ఆంజనేయుని స్వామి భక్తికి మెచ్చి గుహ గోడపై తన స్వహస్తాలతో శ్రీ హనుమ చిత్రాన్ని సుందరంగా చిత్రించి, సీతాదేవికి చూపి, ఆమె ప్రశంశలనూ పొందాడు. భక్తునికి తగిన కానుక అన్నది సీతా సాధ్వి. ఇది త్రేతాయుగం నాటి గుహచిత్రం. ఇప్పటికి చెక్కు చెదరకుండా ఉంది.

కాలం గడిచిపోయింది. త్రేతాయుగం పోయి ద్వాపరం వచ్చి, అదీ కాలగర్భంలో కలిసి కలియుగం ప్రవేశించింది. అయినా ఆ గుహ, ఆ చిత్రం అలానే కనువిందు చేస్తున్నాయి. భక్తులు సందర్శించి స్వామిని ఆరాధిస్తూ మనోరథాలను తీర్చుకొంటు, స్వామి సేవలో ధన్యులవుతున్నారు.

బ్రిటీష్ ప్రభుత్వకాలం ఒకసారి కడప జిల్లా కలెక్టర్ “థామస్ మన్రో” ఈ ప్రాంతాలలో తన పరివారంతో సంచరిస్తున్నాడు. అప్పటికే చీకటి పడి రాత్రి అయింది. ఈ గుహ ఉన్న ప్రాంతం దగ్గరకు వచ్చాడు. దూరంగా రెండు కొండలకు శ్రీ హనుమ కట్టిన స్వర్ణ రుజ్జువు (బంగారు త్రాడు) ధగ ధగా మెరుస్తుండటం చూసి ఆశ్చర్యపోయాడు. తనతోఉన్నవారిని చూడమన్నాడు. వారువారికి ఏమీ కనిపించలేదని, అది ఆయన భ్రమ అని కొందరు చెప్పగా, కొందరు ఏమీ చెప్పకుండా మౌనం వహించారు. అప్పుడు తనతోవున్న ఒక వృద్ధ బ్రాహ్మణుడిని ఆ బంగారుత్రాడు విషయాన్ని అడిగాడు

దర్శనీయ ఆంజనేయ దేవాలయాలు

మన్రో. అప్పుడాయన “దౌరా! ఈ బంగారు త్రాడు అదృష్టవంతులకు, భగవంతుని ఆశీస్సులున్న వారికి మాత్రమే కనిపిస్తుంది. మిగిలిన వారికి దృగ్గోచరం కాదు. మీకు కనిపించింది కనుక మీ జన్మ ధన్యం. అయితే ఒక్క విషయం మీకు చెప్పక తప్పదు. ఈ బంగారు తాడు కనిపించిన వారికి కొద్ది నెలల్లోనే మరణం సంభవిస్తుందని అందరు చెప్పుకొంటారు” అని వినమ్రంగా తెలియజేసాడు. కాని మన్రో ఇదంతా అభూత కల్పన అని, మూఢ విశ్వాసంపై తనకు నమ్మకం లేదని, తేలిగ్గా కొట్టిపారేశాడు. కాని ఆ దృశ్యం మాత్రం ఆయన్ని వెంటాడుతూనే ఉంది. ఈ ఉదంతాన్ని తన “డైరీ”లో మన్రో రాసుకొన్నాడు. అశ్చర్యంగా ఈ సంఘటన జరిగిన కొద్ది నెలలకే థామస్ మన్రో మరణించాడు.

చిన్న కొండమీదున్న ఈ గుహాలయంలో గర్భాలయాన్ని ప్రవేశించటం సులువే. గుహ గోడపై శ్రీరాముడు చిత్రించిన రామభక్త హనుమాన్ చిత్రం మనకు దర్శనమిస్తుంది. భక్తులు చేసే పూజలో వాడిన విభూతి, కుంకుమలతో చిత్రం ధూళి పారినట్లు ఉంటుంది. రోజు సుమనోహరమైన అడవి పుష్పాలతో కూర్చిన సువాసనలీనే దండలు ఆంజనేయస్వామి చిత్రానికి సమర్పించి మురిసిపోతారు. శ్రీ హనుమ చిత్రానికి భక్తులు వెండి తొడుగును కూడా చేయించి స్వామి వైభవాన్ని ద్విగుణీకృతం చేశారు. శ్రీ హనుమ గుణ గానాలను కీర్తిస్తూ, స్తోత్ర పఠనం, హనుమాన్ చాలీసా పారాయణం చేస్తూ భక్తులు ఆనందాన్ని అనుభవిస్తారు. విశాలమైన హాలు ఉంది. దానిలో కూర్చుని స్వామికిచ్చే హారతిని భక్తులు దర్శించి చరితార్థాలవుతారు. గుహ గోడలపై అనేక దేవీ, దేవతా చిత్రాలను చూస్తూ ముగ్ధలవుతారు. శ్రీ సీతారాముల చిత్రం కనువిందు చేస్తుంది. దీని ప్రక్కనే “థామస్ మన్రో” చిత్రం కూడా ఉంది. ఈ రెంటినీ భక్తులు శ్రద్ధతో పూజించటం అన్నిటికన్నా మహా విశేషం. ❀

కడప జిల్లా

17. వెల్లాల- శ్రీ సంజీవరాయ హనుమాన్

కడపజిల్లా పొద్దుటూరుకు ఇరవై కిలో మీటర్ల దూరంలో రాజులపాలెం మండలంలో కుందూ నదితీరంలో వెల్లాల గ్రామంలో వెలసిన సంజీవరాయ హనుమాన్ దేవాలయం ప్రసిద్ధ యాత్రాస్థలం. ఇక్కడే చెన్నకేశవ, భీమ లింగేశ్వర, లక్ష్మీ నృసింహ దేవాలయాలున్నాయి. వీరందరిలో టాప్ అట్రాక్షన్ హనుమాన్దే. సంజీవి జెషధ మొక్కను వెతుకుతూ ఇక్కడికి హనుమంతుడు వచ్చాడని, ఒక గుండంలో స్నానించి సూర్యునికి అర్ఘ్య ప్రదానం చేసినట్లు స్థలపురాణం. ఈ గుండమే తర్వాత హనుమ గుండంగా ప్రసిద్ధి చెందింది. సంజీవి కోసం వచ్చాడు కనుక సంజీవరాయుడుగా భక్తులు భక్తితో పూజిస్తారు. గుండం దగ్గరున్న రాతిపై సంజీవరాయుని పాదాల చిహ్నాలు నేటికీ దర్శనమిస్తాయి.

సుమారు అయిదు వందల ఏళ్ళ క్రితం చెన్నకేశవాలయంలో ఉండే

దర్శనీయ ఆంజనేయ దేవాలయాలు

సంజీవరాయ విగ్రహాన్ని గ్రామానికి దక్షిణ వైపున మళ్ళీ ప్రతిష్ఠించారు. పదహారవ శతాబ్దిలో హనుమద్మూర్తి అనే యాదవరాజు సంజీవరాయని పునః ప్రతిష్ఠించాడు. మహా మహిమాన్వితుడైన సంజీవరాయ దర్శనార్థం ఎన్నో ప్రాంతాల నుండి భక్తులు వచ్చి సేవిస్తారు. కోరిన కోర్కెలు తీర్చే స్వామిగా లబ్ధి ప్రతిష్ఠితుడు. దీర్ఘ వ్యాధులను నివారిస్తాడని విశ్వాసం.

వెల్లాల అనే పేరు రావటానికి ఈ గ్రామానికి ఒక కథ ఉంది. సంజీవిని తెస్తుంటే అక్కడున్న మునులు సంజీవరాయని కాసేపు ఇక్కడ విశ్రమించమని కోరారు. “నేను వెళ్ళాల వెళ్ళాల వెళ్ళాల” అన్నాడట. అంటే “అక్కడ లక్షణుడు యుద్ధంలో మూర్ఛపోయి ఉంటే సంజీవిని తీసుకు వెళుతున్నాను. ఆగటానికి వీల్లేదు, వెళ్ళాలి” అని అన్నాడు. అందుకనే ‘వెళ్ళాల’ అని గ్రామానికి పేరొచ్చి, ఇప్పుడు ‘వెల్లాల’ అయింది. స్వామి విగ్రహం భారీగా నయన మనోహరంగా ఉంటుంది. చూస్తుంటే వదిలి వెళ్ళబుద్ధి పుట్టదు. మనం కూడా మేము “వెల్ల వెల్ల” అంటే “మేము నిన్ను విడిచి వెళ్ళము, వెళ్ళము” అనిపించేట్లుగా ఉంటుంది. అన్ని పర్వదినాలలో విశేష ఉత్సవాలు జరుగుతాయి. వాలము తలపైకి ఉంటుంది. కౌంచం పీతాంబరం ధరించి ఉంటాడు. కుడి చేయి అభయ హస్త ముద్రలో ఉంది. ఎడమ చెయ్యి మోకాలు మీద పెట్టి గదాధారుడై ఉంటాడు. ఉత్తరీయం వ్రేలాడుతున్నట్లు ఉంటుంది. అనేక ఆభరణాలతో సీతారాములు స్వయంగా ఇచ్చిన బంగారు మెడ గొలుసు ప్రత్యేకంగా దర్శించదగినది. కనులు సుతీక్షణంగా కరుణామయంగా, దర్శనీయంగా ఉంటాయి. శిరోజాలు చక్కగా దువ్వినట్లు కనిపిస్తాయి.

వైశాఖమాసంలో బ్రహ్మోత్సవాలు నిర్వహిస్తారు. బహుళ దశమి హనుమజ్జయంతినాడు రథోత్సవం జరిపి స్వామిని ఊరేగిస్తారు. ❀

కర్నూలు జిల్లా

18. రణమండల- వాయుపుత్ర ఆంజనేయస్వామి- ఆదోని

వ్యాస రాయలు దేశం మొత్తం మీద ఏడు వందలకుపైగా శ్రీ ఆంజనేయస్వామి విగ్రహాలను ప్రతిష్ఠించి దేవాలయ నిర్మాణం చేశారు. అలాంటి వాటిలో ఒకటి కర్నూలు జిల్లా రణ మండలంలో ఉన్న శ్రీ ఆంజనేయస్వామి దేవాలయం. వ్యాసరాయలు ప్రతిష్ఠించిన అతిప్రాచీన ఆలయాలలో ఇదిఒకటి. ఇది కొండమీదున్న దేవాలయం. ఆరు వందల మెట్లు ఎక్కి పైనవున్న హనుమను దర్శించాలి. స్వయంభు స్వామిగా ప్రసిద్ధుడు. రణ మండలం అంటే ఇక్కడ ఆంజనేయుడు అనేకమంది రాక్షసులను రణంలో సంహరించి నిద్రపోతున్న శ్రీరామునికి నిద్రా భంగం కలగకుండా చేశాడు.

దర్శనీయ ఆంజనేయ దేవాలయాలు

రణం జరిగిన ప్రాంతం కనుక 'రణమండలం'. మొదట స్వామి విగ్రహం కొండ దిగువున ఉండేది. మధ్యలో సంతాన హనమ విగ్రహంను సంతానార్థులు దర్శించి పూజిస్తారు. తరువాత గణేశ సందర్శనం చేసి పైకి వెడతారు.

చివరికి స్వామి చెంతకు చేరి భక్తితో ప్రణమిల్లుతారు. ఒక గుహ గోడమీద చెక్కిన హనుమ రూపమే మనం చూస్తాం. ఇక్కడ స్వామికి గుడి కట్టటానికి అనేకసార్లు ప్రయత్నాలు చేశారు కాని ఫలించలేదు. ఒక భక్తుడికి స్వామి కలలో కనిపించి ఒక్కరోజులో ఆలయం నిర్మిస్తేనే అది సాధ్యమవుతుంది అన్నారట. తరువాత రామలక్ష్మణ సీతా విగ్రహ ప్రతిష్ఠ చేశారు. ఇక్కడే భగవతిదేవి ఆలయం ఉంది. అమ్మవారు నడుము పైభాగం వరకే ఉంటుంది. ముఖం జీవించివున్న స్త్రీమూర్తి రూపంగా అనిపిస్తుంది. ఆంజనేయస్వామి సింధూరంతో పూర్తిగా పూత పూయబడి ఉంటాడు. భక్తులు నాణాలు దానికి తాకిస్తే అయస్కాంతం ఆకర్షించిట్లు అతుక్కుపోతాయి. ఇక్కడే వేణుగోపాల దేవాలయం, శివమారుతీ దేవాలయం, నవరత్న మారుతీ ఆలయం చూడాల్సినవే. పైనఉన్న గుహలన్నీ బహు చల్లగా ఉండటం విశేషం.*

కర్నూలు జిల్లా

19. బేగం శ్రీ అంజనేయ స్వామి - అహోబిలం

కర్నూలు జిల్లాలో గరుడాద్రి పర్వతాలలో హోబిల క్షేత్రం ఉంది. దీనికి అయిదు కిలోమీటర్ల పరిధిలో నవ నారసింహ క్షేత్రాలున్నాయి. ఇక్కడ వెలసిన దేవుడే ప్రహ్లాద వరద నరసింహస్వామి. ఇక్కడ ఎగువ అహోబిలంకు కాలి నడకనే కొండ ఎక్కి వెళ్ళాలి. ఇక్కడే నవ నారసింహులుంటారు. ఇక్కడ ఉన్నవి తూర్పు కనుమలు. ఇవి ఆదిశేషునిఆకారంలో ఉంటాయి. శిరస్సు తిరుమలలో, నడుము అహోబిలంలో, తోక శ్రీశైలంలో ఉంటుందని భావిస్తారు. కనుక ఈ మూడు క్షేత్రాలు పరమ పవిత్రమైనవే!

ప్రహ్లాద వరదుడైన విష్ణుమూర్తి నరసింహ అవతారం ఎత్తి ప్రహ్లాదుని తండ్రి హిరణ్యకశిపుని సంహరించినప్పుడు నరసింహుని శక్తిని, తేజాన్ని, బలాన్ని చూసి ఆశ్చర్యపడిన దేవతలు “అహోబలం?” అంటే ఎంతటి బలం? అని ముక్కున వేలేసుకొన్నారట. అహోబలమే క్రమంగా ‘అహోబిలం’గా మారింది.

దర్శనీయ ఆంజనేయ దేవాలయాలు

బిలం అంటే గుహ. శ్రీమహాలక్ష్మి చెంచులక్ష్మిగా ఇక్కడ అవతరించింది. అందుకే ఈ దేవుడు వారికి పరమ ఆరాధనీయుడైనాడు.

కలియుగ దైవం శ్రీనివాసుడు తన వివాహం సఫలం కాలాలని ఇక్కడి నరసింహస్వామిని దర్శించాడు. అయితే ఎగువ అహోబిల స్వామి మహా ఉగ్రమూర్తిగా ఉండటం వల్ల దిగువ అహోబిలంలో వేరొక ఆలయాన్ని నిర్మించి శాంత నారసింహుడిని ప్రతిష్ఠించాడు. పద్నాలుగవ శతాబ్దంలో రెడ్డిరాజులు ఇక్కడ ఆలయాన్ని నిర్మించారు. ఈ ప్రదేశమంతా సుందర ప్రకృతి దృశ్యాలతో కనువిందు చేస్తుంది. విజయనగర చక్రవర్తి శ్రీకృష్ణదేవరాయలు ఈ స్వామిని 1514-15 కాలంలో దర్శించినట్లు ఆధారం ఉంది. నరసింహస్వామి ఆలయానికి ఉత్తరాన శ్రీవేంకటేశ్వర స్వామి ఉన్నాడు. ఈ క్షేత్రానికి రక్షకుడు శ్రీఆంజనేయస్వామి. ఆయన ఆలయ విశేషాలు తెలుసుకొందాం.

బేగం ఆంజనేయస్వామి

దిగువ అహోబిల దేవాలయానికి ఎదురుగా చిన్న ఆంజనేయస్వామి దేవాలయం ఉంది. ఇక్కడి నుంచే ప్రహ్లాద వరద నృసింహస్వామిని పూర్వం భక్తులు దర్శించగలిగే వారట. ఇప్పుడు ఈ రెంటికి మధ్య స్తంభం కొద్దిగా అడ్డుగా ఉన్నా, నరసింహస్వామిని అడ్డంకి లేకుండా దర్శించవచ్చు. నిత్యమూ నరసింహస్వామి అర్చన సన్నిధిని పూర్తి అయి ఇంటికి వెళ్ళేటప్పుడు పూజారిగారు ఆలయానికి (బీగం) తాళం వేసి ఈ క్షేత్ర రక్షకుడైన శ్రీఆంజనేయస్వామి చేతుల్లో తాళం చెవులను ఉంచటం ఆనవాయితీ. తాను లేనప్పుడు ఆంజనేయుడే ఆలయాన్ని కాపాడుతాడనే నమ్మకం. ఇది ఇప్పటికీ కొనసాగుతోంది. తాళం చెవులుపెట్టి మళ్ళీ వాటిని తీసుకొని భద్రపరుస్తారు. అందుకే ఈ ఆంజనేయస్వామిని బీగం ఆంజనేయస్వామి (తాళం) అని పిలుస్తారు. స్వామి దేవాలయం ఎత్తైన వేదిక మీద ఉంటుంది. ముఖ మండపం, పెద్ద విమానం ఉన్నాయి. ఆలయ గోడల మీద హనుమాన్ శిల్పాలు గదాయుధ దారి అయిన వీరాంజనేయుడు, ఎడమ చేతిలో సౌగంధిక

పుష్పం ఉన్న జయవీర హనుమంతుడు, ముకుళిత హస్తాలతో ఉన్న భక్తాంజనేయుడు మనోహరంగా కన్పిస్తారు. భక్తులు ముందుగా శ్రీ బీగం ఆంజనేయస్వామిని దర్శించి ఆయన అనుమతితో శ్రీనృసింహస్వామిని దర్శించటం సంప్రదాయం.

బీగం ఆంజనేయస్వామి అర్థశిల్ప మూర్తిగా దర్శనమిస్తారు. స్వామి ఎడమ చేతిలో సౌగంధికా పుష్పం ఉంటుంది. కుడి చెయ్యి అభయ ముద్రతో కన్పించి భక్తులకు అభయ ప్రదాత అనే నమ్మకం కలిగిస్తుంది. స్వామి వాలం శిరస్సు పైభాగంలో అర్థ వలయాకారంలో ఉంటుంది. తోక చివర గంట ఉండదు. కేశాలు చక్కగా దువ్వి చివర ముడి వేసినట్లు ఉంటుంది. భక్తుల వైపే చూస్తున్న ప్రకాశవంతమైన నేత్రాలు మనకు అత్యంత మనోహరంగా కన్పిస్తాయి. స్వామి నేత్రాలు అత్యంత జాగరూకంగా అనుక్షణ పర్యవేక్ష్యగా ఉన్నట్లు, భక్తులపాలిట కల్పవృక్షమైనట్లు, అభయ దానం ఇస్తున్నట్లు, కారుణ్యప్రదంగా, అనేకానేక భావాలతో గోచరించటం ప్రత్యేకంగా కనిపిస్తుంది. ❀

కర్నూలు జిల్లా

20. శ్రీ కరంజ ఆంజనేయస్వామి దేవాలయం- ఎగువ అహోబిలం

కర్నూలు జిల్లాలో అహోబిల క్షేత్రంలో ప్రహ్లాద వరద శ్రీ నరసింహస్వామి దేవాలయం అందరికీ తెలిసినదే. దీనికి సుమారు అయిదు కిలోమీటర్ల పరిధిలో నవ నారసింహ మూర్తులుండి భక్తుల మనోభీష్టాలను నెరవేరుస్తారు. వారే జ్వాలా నరసింహ, అహోబిల నారసింహ, మూల నరసింహ, క్రోడ నరసింహ, కరంజ నరసింహ, భార్గవ నరసింహ, యోగానంద నరసింహ, క్షాత్రవత నరసింహ, పావన నరసింహులు.

శ్రీ కరంజ నరసింహస్వామి

కింది అహోబిలానికి ఆరు కిలోమీటర్ల దూరంలో తూర్పు కనుమల కొండపైన, ఎగువ అహోబిలానికి కిలో మీటర్ల దూరంలో శ్రీ కరంజ నరసింహ క్షేత్రం ఉంది. ఇదంతా కరంజ వృక్షాల సమూహంతో నిండి ఉంటుంది. ఇక్కడే ఒక కరంజ వృక్షం కింద నరసింహస్వామి వెలిశాడు కనుక 'కరంజ నరసింహుడు' అనే పేరు వచ్చింది. గరుడాద్రి పర్వతంపై ఈ ఆలయం మహా శోభాన్వితంగా, సుందర ప్రకృతి దృశ్యాల మధ్య కనువిందు చేస్తుంది.

భవనాశిని నదీ తీరంలో ఈ క్షేత్రం ఉండటంతో పవిత్రత హెచ్చింది. పూర్వం దూర్వాస మహర్షి శాపం నుండి విముక్తుడవటానికి కపిల మహర్షి ఈ క్షేత్రానికి వచ్చి కరంజ నరసింహుని అనుగ్రహంతో శాప విమోచనం పొందటంతో దీనికి ప్రాధాన్యత పెరిగింది. స్వామి పద్మాసనంలో చతుర్భుజుడై పుంగ వృక్షం కింద దర్శనమిస్తాడు. శ్రీరామునికి వలె విల్లు, అంబులులు ధరించి ఉండటం విశేషం. సుదర్శన చక్రాన్ని ధరించి, అభయ ముద్రాలంకారుడై ఉంటాడు. స్వామి శిరస్సుపై ఆదిశేషుడు ఛత్రంగా ఉండటం మరో విశేషం. కరంజ నారసింహస్వామి త్రినేత్రుడుగా దర్శనమివ్వటం మరో ప్రత్యేకత. ధనుర్భాణాలు రాముని వలె ధరించిన నారసింహుడు ఇక్కడ తప్ప ఇంకెక్కడా కనిపించక పోవటమే ఈ క్షేత్ర ప్రాముఖ్యతను పెంచింది. ఇక్కడి నరసింహుడు భవనాశిని నదిని వీక్షిస్తున్నట్లు ఉంటాడు. ఆయన సన్నిధిలో గరుడుడు కనిపిస్తాడు. ఆ తర్వాత ఎడంవైపు శ్రీ ఆంజనేయస్వామి సన్నిధి ఉంటుంది.

శ్రీ కరంజ ఆంజనేయస్వామి

ఈ క్షేత్రంలో శ్రీ ఆంజనేయస్వామికి నరసింహస్వామి దర్శనమివ్వటమే కాకుండా శ్రీరామునిగా కూడా దర్శనమిచ్చి హనుమ కోర్కె తీర్చాడు. శ్రీ కరంజ ఆంజనేయస్వామి శ్రీ కరంజ నరసింహస్వామిని చేతులు జోడించి భక్తి పారవశ్యంతో దర్శిస్తున్నట్లుగా కనిపిస్తాడు. హనుమ కేశాలు చక్కగా సంస్కారం చేయబడి చివర ముడి వేయబడి ఉంటాయి. ఆంజనేయస్వామికి శంకు, చక్రాలు ఉడటం ఇక్కడ ఒక ప్రత్యేకత. ఇలా ఉండటానికి కారణం శ్రీరామచంద్రమూర్తి అనుగ్రహంతో హనుమ సేవకు మెచ్చి గాఢంగా ఆలింగన భాగ్య కల్గించినప్పుడు ఆ రెండు ముద్రలు ఆంజనేయునికి అంటుకొని పోయాయట. ఆంజనేయస్వామి నేత్రశోభ వర్ణించ నలవి కానిది. ఆ నేత్రాలతో కరంజ నరసింహునిలో శ్రీరాముని అనుక్షణం దర్శిస్తున్న ఆనందం కన్పిస్తుంది. స్వామి పాదాలకు తోడాలు ఉండి కరంజ నారసింహుని వైపుకు కదలి వెదుతున్నట్లని భక్తులకు కనిపిస్తుంది.*

కర్నూలు జిల్లా

21. శ్రీ ఆంజనేయ కోదండ రామాలయం- నంద్యాల

కర్నూలు జిల్లా నంద్యాలలో 13వ శతాబ్దానికి చెందిన ఆలయమే శ్రీ ఆంజనేయ కోదండ రామాలయం. ఆ కాలంలో ఒక చాకలి కుముద్వతి నదిలో స్నానం చేస్తుండగా, రోజూ ఎవరో పిలిచినట్లు అనిపించేదట. ఒకరోజు ఆ మాటలు వినబడే వైపుకు వెళ్ళి చూస్తే, ఒక చిన్న ఆంజనేయస్వామి విగ్రహం కనిపించింది. ఇంటికి తీసుకొని వచ్చి నిత్యం తనకు తోచినట్లు పూజ చేసేవాడు. కాని ఆశ్చర్యంగా ఆ విగ్రహం క్రమంగా పెరగటం ప్రారంభించింది. ఈ విషయం అందరికీ చెప్పాడు. వ్యాసరాయల వారు ఈ ప్రాంతానికి వచ్చినప్పుడు ఈ విషయం తెలిసి, స్వామి పెరగకుండా మంత్రించి ప్రతిష్ఠ చేశారు. అప్పటి నుంచి విగ్రహంలో పెరుగుదల లేదు.*

కర్నూలు జిల్లా

22. శ్రీ చెన్నకేశవ ఆంజనేయస్వామి దేవాలయం- మూల సాగరం

కర్నూలు జిల్లాలో మూలసాగరం గ్రామంలో శ్రీచెన్న కేశవ వీరాంజనేయస్వామి దేవాలయం అతి ప్రాచీనమైనది. విజయనగర రాజ్య సంస్థాపకులు హరి హర, బుక్కరాయలు ప్రతిష్ఠ చేసి నిర్మించిన ఆలయం. ఆనాటి ఆలయం శిథిలమైపోగా 1998లో మూలసాగరం గ్రామస్తులు వైభవంగా పునర్నిర్మించారు. విశేష సంఖ్యలో నిత్యం భక్తులు స్వామి వారలను దర్శించి తరిస్తారు. సంక్రాంతి, ఉగాది, హనుమజ్జయంతి, శ్రీరామ నవమి, దసరా ఉత్సవాలు వైభవంగా నిర్వహిస్తారు. ✽

కర్నూలు జిల్లా

23. శ్రీ అభయాంజనేయ స్వామి - మంత్రాలయం

ప్రసిద్ధ మంత్రాలయ క్షేత్రంలో వెలసిన శ్రీ అభయాంజనేయస్వామి మహా మహిమాన్వితునిగా సుప్రసిద్ధుడు. ఇక్కడ స్వామి ప్రతిష్ఠ జరగటానికి ఒక ప్రత్యేక కథ ఉంది. మంత్రాలయ శ్రీరాఘవేంద్రస్వామి కృతయుగంలో భక్త ప్రహ్లాదుని అవతారం. ద్వాపరంలో బాహ్లికునిగా, కలియుగంలో వ్యాస రాయలుగా ఆ తర్వాత రాఘవేంద్ర స్వామిగా అవతారం ఎత్తారు. ద్వాపరయుగంలో రాజసూయ అశ్వాన్ని సంరక్షిస్తూ వెళ్ళిన అర్జునుని అనుసాల్చడనే రాజు ఎదిరించాడు. అతడు ఇప్పుడు మంత్రాలయంలో బృందావనం ఉన్నచోటలో ఉండి అర్జునునితో పోరాడాడు. ఎంతకీ అనుసాల్చుని జయించలేకపోయాడు. ఇక్కడ ఏదో స్థల మహాత్మ్యం ఉందని గ్రహించాడు కిరీటీ. ఆ స్థలం నుంచి అనుసాల్చుడిని బయటికి పంపి యుద్ధంచేసి జయించాడు అర్జునుడు. అంత మహిమాన్వితమైన ప్రదేశం బృందావనం. అందుకే శ్రీరాఘవేంద్రస్వామి ఇక్కడ బృందావనాన్ని నిర్మించాలని కోరుకొన్నారు. బృందావనం అంటే శ్రీ పూజ్య రాఘవేంద్రస్వామి సమాధి పొందిన దివ్య స్థలం.

తుంగభద్రా నదీతీరంలో శ్రీరాముని పాదధూళితో పవిత్రమైన ఒక నల్లరాతిని తెచ్చి ఇక్కడ బృందావనాన్ని నిర్మించాలని స్వామి శిష్యులను

ఆదేశించారు. ఆ నల్లరాయి “మూల రాముని” చిహ్నంగా భావించారాయన. ఇక్కడున్న మంచాలమ్మ దేవత ఆలయానికి వెళ్ళి అమ్మవారిని దర్శించి ఆమె అనుగ్రహాన్ని పొంది బృందావన నిన్మాణానికి పూనుకొన్నారు. 1671లో శ్రీరాఘవేంద్రస్వామి మంచాల గ్రామంలో బృందావనంలో అనుకొన్న సమయాలనికి సజీవంగా సమాధి చెందుతారని వేలాది భక్తజనం అక్కడికి చేరారు. స్వామి మూల రాముడిని పూజించి భక్తులకు అనుగ్రహ భాషణం చేసి, భైరవరాగంలో వీణపై కీర్తనను పరవశంగా పాడుతూ జపమాల త్రిప్పుతూ అక్కడికి చేరుకొన్నారు. ఆకస్మాత్తుగా వారి జపమాల చేతిలో తిరగటం ఆగిపోయింది. అదే వారి సమాధికి సరిఅయిన పుణ్యప్రదేశం అని నిర్ధారించి, ఒక రాగి పెట్టెలో పన్నెండు వందల సామగ్రామాలను ఉంచి, ఆ గోతిలో స్వామివారు పద్మాసనస్థులై కూర్చోగానే ప్రక్కన పెట్టి నెత్తిన నల్లరాయి పెట్టి మూసేసి మట్టితో కప్పేశారు. అలా శ్రీరాఘవేంద్ర స్వాముల జీవితం సమాప్తి చెందింది. అదే ఇప్పుడు మనం చూస్తున్న బృందావనం.

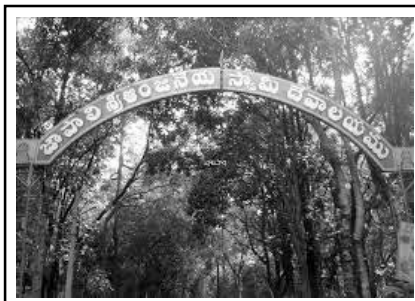
శ్రీరాముడు పవిత్రం చేసిన నల్లరాయితో బృందావనాన్ని నిర్మించాలని శ్రీరాఘవేంద్రుల సంకల్పం నేరవేరింది. ఆ రాతిలో ఒక భాగంతో, పూర్వజన్మలో వ్యాస రాయలైన తనకు ఇష్టదైవం అయిన శ్రీ ఆంజనేయస్వామి విగ్రహం చెక్కించాలని ఆదేశించారు. అలానే వారి ఆజ్ఞ శిరసా వహించి హనుమ విగ్రహాన్ని అదే పవిత్ర రాతి భాగంతో చెక్కించారు. శ్రీహనుమదాలయం మూల బృందావనానికి ఎదురుగా ఉంటుంది. ఇక్కడే త్రవ్వకాలలో లభించిన శిలింగాన్ని ప్రతిష్ఠ చేశారు. స్వామి పూర్వజన్మలో ప్రహ్లాదుడు అని చెప్పుకొన్నాం కదా! ప్రహ్లాదుడు మహాశివ పూజాదురంధరుడు అని ఇలా చేశారక్కడ. వ్యాసరాయల వారు శ్రీవెంకటేశ్వర స్వామి భక్తులు. అందుకే ఇక్కడ ఆ స్వామి దేవాలయం కూడా నిర్మించారు.

మంత్రాలయ శ్రీఆంజనేయస్వామి విగ్రహం అర్థశిలతో చెక్కిన ఏడు అడుగుల మూర్తి. స్వామి కుడి చేయి అభయ ముద్రతో ఉంటుంది. ఎడమ

దర్శనీయ అంజనేయ దేవాలయాలు

చేయి ఎడమ మోకాలుపై ఆనించి ఉన్నట్లుండి, చేతిలో సౌగంధిక పుష్పంతో అలరారుతుంది. స్వామి సిగ వెంట్రుకలు వెనుకకు ముడివేసి ఉంటాయి. అంజనేయస్వామి తోక వెనుకకు శిరస్సుపైన చాలా ఎత్తుగా మూడొంతులు అర్థగోళాకారంగా ఉంటుంది. చివరి బాగం లోపలికి ఉండి చివర చిన్న గంట కట్టబడి ఉంటుంది. పాదాలకు పూసలు, చీల మండలకు తోడాలు ఉంటాయి. మణికట్టలకు కంకణాలు, భుజాలకు కేయూరాలు ఉంటాయి. మెడలో సువర్ణాభరణం వక్షస్థలాన సుగంధ మాల ఉంటాయి. చెవులకు కుండలాలు శోభనిస్తు కనిపిస్తాయి. స్వామి ప్రకాశవంతమైన విశాల నేత్రాలు భక్తులపై అపార కరుణా కటాక్షాలను ప్రసరింపజేస్తున్నట్లు గోచరిస్తాయి... మంత్రాలయ అభయాంజనేయస్వామి భక్త సులభునిగా విఖ్యాతుడు. ❁

చిత్తూరు జిల్లా

24. జాబాలి శ్రీ ఆంజనేయ స్వామి దేవాలయం- తిరుపతి

త్రేతాయుగంలో శ్రీ రాముని కాలంలో జాబాలి మహర్షి ఉండేవాడని మనకు తెలుసు. ఆయన నాస్తికుడు, నిరీశ్వరవాది అన్న సంగతి మనకు తెలిసిందే! ఉన్నది అనుభవించటమే కాని, నిన్నటి గురించి రేపటి గురించి ఆలోచన అక్కరలేదని చెప్పేవాడు. శ్రీరాముడు పితృవాక్య పాలన కోసం అరణ్యాలకు వెళ్ళినప్పుడు భరతుడు అయోధ్యకు వచ్చి తండ్రి మరణించటం తెలుసుకొని కర్మకాండలు చేయాలని వసిష్ఠ మహర్షి చెప్పినప్పుడు జాబాలి అడ్డుపడ్డాడు. చనిపోయినవాడు మనం పెట్టింది గ్రహించడు. వ్యక్తి చనిపోతే అంతవరకే. ఆపై మనకీ వారికీ యే సంబంధము ఉండదని, ప్రతివ్యక్తీ ఒక్కడే పుడతాడని, చనిపోయేటప్పుడు ఒంటరిగానే పోతాడని, బంధుత్వాలు చావు తర్వాత ఉండవని వాదించాడు. భరతుడు జాబాలి మాటలను లెక్క చేయలేదు. భరతునితో పాటు జాబాలి చిత్రకూటం చేరి శ్రీరాముని దర్శించాడు. రాజ్యపాలన చేమయని రాముని కోరాడు. అయితే అతని మాటలు చాలా కఠోరంగా, నిర్దాక్షిణ్యంగా సత్యదూరంగా ఉన్నాయి. రామునికి విపరీతమైన కోపం వచ్చి ఇటాంటి వాడిని తన తండ్రి దశరథ మహారాజు కొలువులో ఎలా ఇంతకాలం ఉంచాడోనని బహిరంగంగా అన్నాడు. ఈ మాటలు జాబాలిపై ప్రభావం చూపించాయి.

దర్శనీయ ఆంజనేయ దేవాలయాలు

జాబాలి తన మనస్సును స్థిరం చేసుకోవటానికి, సత్యదర్శనం పొందటానికి తీవ్రమైన తపస్సు చేయాలని భావించి అనువైన ప్రదేశం కోసం నడుస్తూ తిరగటం ప్రారంభించాడు. ఈనాడు జబల్ పూర్ అని పిలువబడే ప్రాంతంలో జాబాలి తపస్సు చేశాడని అందుకే ఆ ప్రాంతాన్ని జాబాలిపురం అయి క్రమంగా జబల్ పూర్ అయిందని స్థలపురాణం. అలాగే ఉత్తర కర్నాటకలో తుళుప్రాంతంలో కూడా జాబాలి తపస్సు చేశాడని అక్కడ జాబాలిపురం ఉందని అక్కడివాళ్ళు చెబుతారు.

అక్కడి నుండి జాబాలి తిరుపతి ప్రాంతానికి చేరాడు. క్రమంగా కొండలెక్కి అనువైన ప్రదేశం కోసం వెతుకుతున్నాడు. ఎక్కడా మనస్సు స్థిరంగా ఉండలేదు. ఒకచోట ఆంజనేయుని తల్లి అంజనాదేవి తపస్సు చేసినచోటు “అంజనాద్రి”కి చేరాడు. అదే తగిన ప్రదేశం అని భావించి శ్రీ ఆంజనేయస్వామి కోసం తపస్సు చేశాడు. మంచి జలధార కోసం వెదికాడు. ఇప్పుడు ఆకాశ గంగ అని పిలువబడే చోటుకి వచ్చాడు. ఇప్పుడు కనిపించే ఒక చిన్న మలుపు వద్ద ఎత్తైన ప్రదేశంలో దట్టమైన వృక్షాలతో నిండివున్న ప్రశాంత ప్రదేశంలో, ప్రకృతి సౌందర్యం కనువిందు చేసే చోట చాబాలి స్థిరంగా ఉండి హనుమను గురించి తీవ్ర తపస్సు ఆచరించాడు.

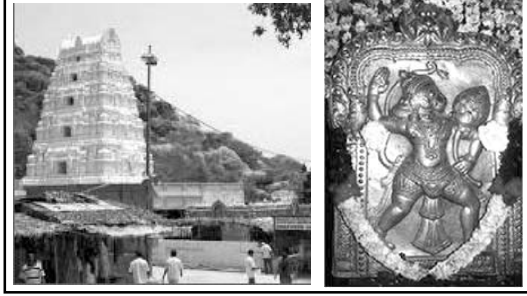
జాబాలి మహర్షి తపస్సుకి మెచ్చి అంజనే సుత శ్రీ హనుమన్ ప్రత్యక్షమైనాడు. ఇంకొంచెం సాధన చేస్తే సీతారాములు స్వయంగా దర్శనమిస్తారని చెప్పాడు. తన తపస్సును మరింత తీవ్రం చేసి, చివరగా అక్కడవున్న జలాశయంలో పవిత్ర స్నానం చేయమని ఆనతిచ్చాడు. హనుమ దర్శనంతో జాబాలికి కొత్తశక్తి ప్రవేశించింది. సత్యం కోసం మరింత తీవ్రంగా ధ్యానం, తపస్సు చేశాడు. కొంతకాలానికి అక్కడ శ్రీరాముల వారి దయతో ఒక సరస్సు ఏర్పడి శుభ్ర జలాలతో కళ కళలాడింది. తపస్సు పూర్తిచేసి అక్కడి జలాశయంలో స్నానం చేశాడు. బయటకి వచ్చేసరికి సీతా సమేతుడైన శ్రీరామచంద్రుని దర్శనమైంది. ఆనందంగా కాళ్ళమీద పడిపోయాడు...

గజ్జిట దుర్గాప్రసాద్

జాబాలికి దర్శనమిచ్చిన ఆంజనేయస్వామి స్వయంభు విగ్రహం మనకు ఇప్పుడు కూడా కనిపిస్తుంది. దానికి తర్వాతి కాలంలో భక్తులు ముఖ మండపాన్ని నిర్మించారు. శ్రీరాముడు ఏర్పాటుచేసిన జలాశయం దేవాలయానికి ముందు ఉంటుంది. దీనికి రామకుండం అని ఆలయానికి వెనుకవున్న జలశయాన్ని సీతాకుండం అనీ అంటారు.

జాబాలికి దర్శనమిచ్చిన స్వయంభు ఆంజనేయ విగ్రహం దివ్యసుందరంగా కనిపిస్తుంది. నాలుగు అడుగుల ఎత్తువున్న స్వామిమూర్తి మనల్నే చూస్తున్నట్లు కనుల విందు చేస్తుంది. స్వామి కనుల కారుణ్య రస వాహినులుగా కనిపిస్తాయి. ఉత్తర ముఖుడైన ఆంజనేయస్వామి భక్తులకు ఐశ్వర్యప్రదాతగా, అభయదాతగా దర్శనమిస్తాడు. మోకాలి మీద కూర్చున్న భంగిమలో రెండు చేతులు ముందుకు జాపి స్వామి కనిపిస్తాడు. శిరస్సు మీద వజ్రాభరణాలు పొదిగిన కిరీటం కాంతులీనుతూ కన్పిస్తుంది. స్వామి చుట్టూ శ్రీరామ పరివారం సన్నుతి చేస్తూ కనిపిస్తారు. నాస్తికుడైన జాబాలికి దర్శనమిచ్చి సత్య సందర్శనం చేయించిన స్వామి కనుక, కారుణ్యం మూర్తీభావించి ఉంటాడు కనుక ఈ స్వామిని “జాబాలి కారుణ్య శ్రీ ఆంజనేయస్వామి” అని అందరు పిలుస్తారు.❀

చిత్తూరు జిల్లా

25. శ్రీ అర్ధగిరి వీరాంజనేయస్వామి దేవాలయం- అరగొండ

చిత్తూరు జిల్లా కాణిపాకంకు సుమారు పది కిలోమీటర్ల దూరంలో చిన్నకొండపై శ్రీ అర్ధగిరి వీరాంజనేయస్వామి దేవాలయం ఉంది. ఇక్కడ సహజసిద్ధంగా ఏర్పడిన పుష్కరిణికి 'సంజీవరాయ పుష్కరిణి' అని పేరు. చోళ రాజులు నిర్మించిన ఆలయం అని చారిత్రక ఆధారాలున్నాయి. ఇక్కడ యోగులు తపస్సు చేసి గుహలున్నాయి. వనమూలికలతో ఏర్పడిన సంజీవరాయ సహజ పుష్కరిణి తీర్థాన్ని త్రాగితే సకల వ్యాధులు నివారణ అవుతాయని, మనో వాంఛలు నెరవేరుతాయని భక్తుల విశ్వాసం. ప్రతి పౌర్ణమినాడు విశేష కార్యక్రమాలుగా భజనలు, హరికథలు, పురాణ కాలక్షేపాలు జరుగుతాయి.

త్రేతాయుగంలో రామ రావణ యుద్ధం జరుగుతుండగా, రావణ కుమారుడు ఇంద్రజిత్ చేతిలో రామానుజుడు లక్షణ స్వామి మూర్తిపోయాడు. ఆయన్ను మూర్తి నుండి మేలుకొల్పటానికి క్షణం ఆలశ్యం చేయకుండా హనుమ ఉవ్వెత్తున ఆకాశంలోకి "జైశ్రీరాం" అంటూ యెగిరి సంజీవ పర్వతం తీసుకువస్తుండగా అందులో సగం విరిగి పెద్ద ధ్వనితో ఇక్కడ నేలమీద పడిందట. ఈ సగం కొండ పడిన ప్రాంతాన్నే 'అర్ధగిరి' అంటారు. తర్వాత అది 'అరకొండ'గా పిలువబడి ఇప్పుడు 'అరగొండ' అయింది. ఈ క్షేత్రంలో ఆరోగ్యప్రదాయని, సర్వ రోగ నివారిణి. పుష్కరిణిలోని జలం ఎల్లప్పుడూ స్వచ్ఛంగా ఇంకిపోకుండా సజీవంగా ఉండటం విశేషం.*

ప్రకాశం జిల్లా

26. శ్రీ ప్రసన్నాంజనేయ స్వామి దేవాలయం- శింగరాయ కొండ

ప్రకాశం జిల్లా అద్దంకికి సమీపంలో శింగరాయ కొండలో కొండపైన శ్రీ లక్ష్మీ నృసింహస్వామి, కొండకు దిగువున చెరువు గట్టు ప్రక్కన శ్రీ ప్రసన్నాంజనేయ స్వామి దేవాలయాలన్నాయి. ఈ ఆలయాలు 14వ శతాబ్దికి చెందినవిగా భావిస్తున్నారు. నరసింహ స్వామి ఒక బాలుడి రూపంలో ఒక రాతిలో నుంచి వచ్చి, రోజు ఒక ఆవు పాలను త్రాగుతున్నట్లు ఆవులను మేపే సింగన్న అనే అతను గమనించాడు. అందుకే ఆ ఆవు ఇంటికొచ్చి పాలు ఇవ్వటం లేదు. తన ఆరాధ్య దైవమైన నరసింహస్వామియే బాలుని రూపంలో వస్తున్నాడని గ్రహించాడు. ఆ రాతినే పరమ పవిత్రంగా భావించి అందరి సహకారంతో అక్కడే స్వామికి ఆలయం నిర్మింపజేశాడు.

నరసింహస్వామి ఆలయం నిర్మించే సందర్భంలోనే ఒక యోగి వచ్చి, కొండకింద, చెరువు ఒడ్డున ఒక ఆంజనేయస్వామి విగ్రహాన్ని ప్రతిష్ఠించి వెళ్ళటంపై ఆలయ నిర్మాణం చేస్తున్నవారు చూశారు. వెంటనే వాళ్ళు కొండ దిగి వచ్చి చూస్తే, ప్రసన్నాంజనేయ స్వామి విగ్రహం మహా తేజస్సుతో వెలిగిపోతూ కన్పించింది. కాని ప్రతిష్ఠించిన యోగి ఎంత వెదికినా వారికి కనిపించలేదు. నరసింహస్వామి ఆలయనిర్మాణం పూర్తి చేసిన తర్వాత, శ్రీ ప్రసన్నాంజనేయస్వామి దేవాలయాన్నీ నిర్మించారు. శింగరాయకొండ శ్రీ ప్రసన్నాంజనేయస్వామిని దర్శిస్తే, భూత ప్రేత పిశాచ పీడలు నివారణ అవుతాయని, అనారోగ్యం పోతుందని, దీర్ఘకాలిక వ్యాధులు కూడా స్వామి దర్శనంతో మటుమాయం అవుతాయని భక్తుల అచంచల విశ్వాసం. “శింగరాయకొండ- భక్తులకు అండ”

దర్శనీయ ఆంజనేయ దేవాలయాలు

ప్రకాశం జిల్లా

27. నవావతార క్షేత్రం- ఒంగోలు

ఆంజనేయస్వామికి మహా భక్తులు, ఎన్నో గ్రంథాలను హనుమపై రచించిన విద్వాంసులు శ్రీఆంజనేయ చరిత్ర మీద అధారిటీ అయిన శ్రీ అన్నదానం చిదంబర శాస్త్రిగారు ఒంగోలు పట్టణంలో 18-5-1989న నవావతార క్షేత్రాన్ని నిర్మించారు. ఇందులో తొమ్మిది రూపాలతో శ్రీ ఆంజనేయస్వామి వారు దర్శనమిస్తారు. ఇందులో ముఖ్యమైనది పది అడుగుల ఎత్తున్న పంచముఖ ఆంజనేయస్వామి. దీనికే పూజా పునస్కారాలు. సర్వాలంకారాలతో, అయిదు ముఖాలు పది చేతులతో, నొసట తిరునామం, మీసంతో గదాధారిగా దర్శనమిస్తాడు. ఆ పంచముఖాలు- వానర, నారసింహ,

గరుత్మంత, వరాహ, హయగ్రీవ ముఖాలు. స్వామికి ఎడమ వైపు శ్రీ సువర్చలాదేవి ఉంటుంది. కుడివైపు స్వామి ఉత్సవమూర్తి ఉంటుంది. ఆగమ విధానంలో ప్రతిష్ఠాకార్యక్రమాలు నిర్వహించారు. ఈ ఆలయం తర్వాత ఒంగోలు దక్షిణ బైపాస్ రోడ్డులో 40 అడుగుల ఎత్తైన రూపాలతో భారీ ఆంజనేయస్వామి విగ్రహాన్ని ప్రతిష్ఠించారు. హనుమంతుని తొమ్మిది రూపాలతో ఉన్న మొట్టమొదటి దేవాలయం నవావతార క్షేత్రమే. దీన్ని సందర్శించటానికి ఉత్తర దక్షిణ భారత ప్రజలే కాక విదేశాల నుంచీ భక్తులు వస్తారు. ఈ అవతారాలు ఎలా ఏర్పడ్డాయో ఇక్కడికి వచ్చి తెలుసుకొని సంతృప్తి చెందుతారు. నిత్యపూజలు మహా వైభవంగా జరుగుతాయి. నిత్యం భక్తులు ఎక్కువగానే వస్తారు. మంగళ, శనివారాల్లో లెక్క పెట్టలేనంత మంది వచ్చి దర్శిస్తారు. స్వామి వారి జన్మనక్షత్రం అయిన పూర్వా భాద్ర నక్షత్రం రోజున ప్రత్యేక పూజలు, అభిషేకాలు చేస్తారు. హనుమజ్జయంతి చాలా గొప్ప ఉత్సవంగా నిర్వహిస్తారు.

నవావతార మూర్తులు- 1. ప్రసన్నాంజనేయస్వామి- ఒక చేత గద, మరో చేత అభయ ముద్రలో ఉంటాడు. 2. వీరాంజనేయస్వామి- సంజీవని పర్వతాన్ని ఎత్తుకు వస్తునట్లు ఉంటాడు. 3. వింశతి భుజాంజనేయస్వామి- ఇరవై చేతులతో ఇరవై రకాల ఆయుధాలతో ఉంటాడు. 4. పంచముఖ ఆంజనేయస్వామి- అయిదు ముఖాలు పది చేతులు, ప్రతి ముఖానికి మూడు కళ్ళుతో దర్శనమిస్తాడు. 5. అష్టాదశ భుజాంజనేయస్వామి- పద్దెనిమిది చేతులు, పద్దెనిమిది రకాల ఆయుధాలతో కనిపిస్తాడు. 6. శ్రీ సువర్చలాంజనేయస్వామి- సువర్చలాదేవి సమేతంగా ఉంటాడు. 7. చతుర్భుజాంజనేయస్వామి- అభయ హస్తం, వరద హస్తం, ఒకచేత అరటిపండు, మరో చేతిలో సువర్చలాదేవిని సృశిస్తునట్లు ఉంటాడు. 8. ద్వాత్రింశర్భుజ ఆంజనేయస్వామి- 32 చేతులు, 32 ఆయుధాలతో ఉంటాడు. 9. వానరాకార ఆంజనేయస్వామి- మర్కట రూపంలో దర్శనమిస్తాడు.*

హైదరాబాద్ జిల్లా

28. కర్మాన్ ఘాట్ ధ్యానాంజనేయ స్వామి దేవాలయం

హైదరాబాద్‌లో సాగర్ రింగ్‌రోడ్డుకు సమీపంలో కర్మాన్ ఘాట్ గ్రామంలో స్వయంభుగా వెలసిన ధ్యానాంజనేయ స్వామి మహా మహిమాన్వితుడిగా సుప్రసిద్ధుడు. భక్తకోటికి స్వామి కల్పవృక్షమే. ఈ ఆలయాన్ని కాకతీయ ప్రభువులు నిర్మించారు. అతి ప్రాచీనతను సంతరించుకొన్న ఈ దేవాలయంలోని శ్రీ హనుమ ధ్యానముద్రలో ఉడటం విశేషం. ఆయన ధ్యానం చేసుకొంటున్నా భక్తుల మనోభీష్టాలను నిరంతరం నెరవేర్చే భక్త సులభుడు.

భూత ప్రేత పిశాచాదుల వల్ల బాధపడే భక్తులు స్వామిని దర్శించుకొని స్వామి అనుగ్రహంతో వాటి పీడనుండి విరగడ చెంది హాయిగా జీవిస్తారు. సంకట మోచనుడిగా స్వామి ప్రసిద్ధి పొందాడు. యశస్సు, బుద్ధిలను ప్రసాదించే మహిమాన్విత దేవునిగా భక్తులకు అపారమైన విశ్వాసం ఉంది. స్వామి అభయ హస్తమే ఆరందరికి చింతన తీర్చే చింతామణి. భక్తుల గుండెల్లో కొలువై ఉన్నాడు కర్మాన్ ఘాట్ ధ్యానాంజనేయ స్వామి. హైదరాబాద్ నగర వాసులే కాకుండా తెలుగు రాష్ట్రాలలోని వివిధ ప్రాంతాల నుండి అసంఖ్యాకంగా

భక్తజన సందోహం విచ్చేసి, దర్శించి, మనోభీష్టాన్ని స్వామికి విన్నవించుకొని సఫల మనోరథులై వెళుతూ ఉంటారు.

శ్రీ॥ శ॥ 114లో గోల్కొండ దుర్గాన్ని పాలించిన రెండవ ప్రతాప రుద్రుని దగ్గర నుంచి మహమ్మదీయ చక్రవర్తి ఔరంగజేబు వరకు కర్మాన్ ఘాట్ ఆంజనేయస్వామిని దర్శించి తరించారని స్థల పురాణాలు చెబుతున్నాయి. ఆనాటి నిర్మాణమైన కోనేరు ఇప్పటికి చరిత్రకు సజీవ సాక్ష్యంగా అక్కడ దర్శనమిస్తోంది. కార్తీక పౌర్ణమినాడు వేలాదిగా భక్తులు తెలుగు రాష్ట్రాల నలుమూలల నుంచి తరలి వచ్చి కోనేటిలో పవిత్ర స్నానం చేసి శ్రీ ధ్యానాంజనేయ స్వామి వారలను దర్శించి సంతుష్టులవుతారు. అదొక దివ్య దర్శనంగా భావించి ధన్యులవుతారు.

ఈ ఆలయంలో తెలుగు సంవత్సరాది ఉగాదిని, శ్రీరామ నవమిని, శ్రీ కృష్ణ జయంతిని ఘనంగా నిర్వహిస్తారు. ప్రతిరోజు భక్తుల దర్శనార్థం ఆలయం ఉదయం ఆరు గంటల నుండి మధ్యాహ్నం పన్నెండు గంటల వరకు మరల, సాయంత్రం నాలుగు గంటల నుండి రాత్రి ఎనిమిది గంటల వరకు తెరచి ఉంటుంది. ఆంజనేయునికి అత్యంత ప్రీతిపాత్రమైన మంగళ, శనివారాల్లో ఉదయం ఐదింటికే ఆ స్వామి దర్శనం ఉంటుంది. ఇది మాధ్యాహ్నం ఒంటి గంట వరకు కొనసాగుతుంది. మళ్ళీ సాయంత్రం నాలుగు నుండి రాత్రి తొమ్మిది గంటల వరకు ఆలయం స్వామి దర్శనం కోసం పూజాదికాల కోసం తెరచి ఉంటుంది. మంగళ, శనివారాల్లో తమలపాకు పూజ విశేషంగా జరుగుతుంది. ఈ రెండురోజుల్లో భక్తుల రద్దీ విపరీతం. చైత్ర పౌర్ణమినాడు హనుమాన్ జయంతి నిర్వహిస్తారు.

చారిత్రక విశేషాలు- గోల్కొండ రాజు రెండవ ప్రతాప రుద్రుడు శ్రీ॥ శ॥ 1143లో సైన్య సమేతంగా ఈనాడు హైదరాబాద్ అని పిలువబడే ఆనాటి “చల్సిం”కు బయల్దేరాడట. వేటలో అలసిపోయి అప్పటి అరణ్య ప్రాంతం అయిన లక్ష్మీపురం అనే ఈనాటి కర్మాన్ ఘాట్ కు వచ్చి ఒక

దర్శనీయ ఆంజనేయ దేవాలయాలు

బండరాయి మీద విశ్రాంతి తీసుకొన్నాడట. అప్పుడే ఒక పులి గాండ్రింపు మహారాజు విన్నాడు. ఉలిక్కిపడి గాండ్రింపు వచ్చిన దిశవైపు వెళ్ళాడట. అక్కడ ఏమీ కనిపించకపోవటంతో తిరిగి వచ్చి ఆ బండరాయి మీదకు చేరాడట. మరోసారి పులి గాండ్రింపు వనబడింది. శబ్దం వచ్చిన దిశవైపు నమస్కారం చేసుకొంటూ ప్రతాప రుద్రుడు వెళ్లాడు. చేతిలోని విల్లంబులను కింద పడవేశాడు. అప్పుడు “శ్రీరాం శ్రీరాం శ్రీరాం” అంటూ మూడుసార్లు గంభీరనాదం వినిపించిందట. రాజు అయోమయంలో పడిపోయి మళ్ళీ దండం పెట్టుకొని ఆ వైపుకు వెళ్లాడు. “స్వామీ నాకు కనిపించు” అని వేడుకొన్నాడు. అప్పుడు “నీ ధ్యాన నేత్రంతో చూడు నేను కనిపిస్తాను” అని మాట వినిపించింది. రాజు పద్మాసనం వేసుకొని ధ్యానేంద్రుడయ్యాడు. కొద్దిసేపటికి “లే నాయనా! నేను నీకు కనిపిస్తాను” అని అశరీర వాక్కు వినిపించింది.

ప్రతాప రుద్రుడు ఆశ్చర్యంతో కళ్ళు తెరిచి చూశాడు. అక్కడ ఆకులు అలములను తొలగించి చేశాడు. వాటికింద “స్వయంభు”గా వెలసిన శ్రీ ఆంజనేయ స్వామి దివ్య విగ్రహం కనిపించింది. రాజు ఆనంద పరవశుడై స్వామిని అనేక రీతులుగా స్తుతించి గోల్కొండకు తిరిగి వెళ్ళిపోయాడట. ఆంజనేయ విగ్రహం కనిపించిన చోటనే దేవాలయాన్ని నిర్మించాలని, అది “కర్మక్షేత్రం” అని, అదే రాబోయే కాలంలో “కర్మాన్ ఘాట్”గా సుప్రసిద్ధ మవుతుందని అధికారులను ఆదేశించాడు. 1143లో రాజాజ్ఞ ప్రకారం అక్కడ శ్రీ హనుమద్ జయంతి రోజున ఆలయ నిర్మాణం పనులు మొదలు పెట్టారు.

ఆలయ నిర్మాణం పూర్తి అయిన తర్వాత స్వామి వారికి నిత్య ధూప దీప నైవేధ్యాల కోసం కావలసిన ఏర్పాట్లు చేశాడు ప్రతాప రుద్ర రాజు. విలువైన భూములను స్వామికి సమర్పించి, దర్శించి, పూజించి ఓరుగల్లు చేరుకొన్నాడు. స్వామి వారికి దానం చేసిన భూములపై వచ్చే

ఆదాయంతోబాటు దారూర్, లాతూర్ల నుండి డబ్బు అందేది. రెండవ ప్రతాప రుద్రుడు కట్టించిన కర్మాన్ ఘాట్ శ్రీ ధ్యానాంజనేయస్వామి దేవాలయానికి ఆ తర్వాత పాలించిన కాకతి ప్రభువులందరూ వచ్చి స్వామిని దర్శించు కొన్నారు. కాకతి వంశీకుల ఇష్టదైవంగా శ్రీ కర్మాన్ ఘాట్ ధ్యానాంజనేయ స్వామి కొలువై ఉన్నాడు.

ఇక్కడ ధిల్లీ చక్రవర్తి ఔరంగజేబ్ స్వీయ అనుభవాన్ని గురించి తెలుసు కొందాం. దేశంలోని హిందూ దేవాలయాల నన్నిటిని ధ్వంసం చేయమని ఔరంగజేబ్ సైన్యాన్ని దేశం నలుమూలలకు పంపాడు. కొంత సైన్యం కర్మాన్ ఘాట్లోని శ్రీ ఆంజనేయ స్వామి దేవాలయాన్ని నాశనం చేయటానికి వచ్చింది. కాని ఆలయ సమీపానికి వచ్చేసరికి విపరీతమైన మెరుపులు, ఉరుములు ఏర్పడి సైన్యం భయపడి పారిపోయింది. ఈ విషయం ఔరంగజేబ్కు నివేదించింది సైన్యం. అప్పుడు స్వయంగా ఆయనే మందుగుండు సామాగ్రితో ఆలయాన్ని ధ్వంసం చేయటానికి వచ్చాడు.

అప్పుడు అశరీరవాణి “మందిర్ తోడ్నా హే రాజన్- తో కరో మన్ ఘాట్” అంటే- “రాజా! ఆలయాన్ని నువ్వు ధ్వంసం చేయదలిస్తే, నీ గుండె రాయి చేసుకో” (గట్టి చేసుకో) అని చెప్పింది.. దానితో ఔరంగ జేబ్ ఆ విధ్వంస కార్యాన్ని వదిలిపెట్టి వెళ్ళిపోయాడట. అప్పటి నుంచి “కర్మాన్ ఘాట్” అనే పేరు వచ్చిందని చారిత్రక కథనం. ❀

హైదరాబాద్ జిల్లా

29. జాబాలి ప్రతిష్ఠించిన ఆంజనేయస్వామి- తాడుబండు

సికిందరాబాద్ రైల్వేస్టేషన్ కు నాలుగు కిలోమీటర్ల దూరంలో తాడుబండు ఆంజనేయస్వామి దేవాలయం ఉంది. త్రేతాయుగానికి చెందిన ఆలయంగా ప్రసిద్ధి. శ్రీరాముడు తండ్రి మాటకోసం అరణ్య వాసానికి బయల్దేరగా జాబాలి నాస్తిక వాదంతో తండ్రిమాట వినాల్సిన పని లేదని, అరణ్య వాసానికి వెళ్ళవద్దని హితువు చెప్పాడు. శ్రీరాముడుకి కోపం వచ్చి జాబాలిని శపించాడు. శాప విమోచనం ఏమిటని రాముడిని ప్రార్థిస్తే హనుమంతుడిని ఉపాసించమని చెప్పాడు. అందువల్ల జాబాలి తన తపశ్శక్తిని అంతా ధారపోసి తాడుబండులో శ్రీహనుమ ప్రతిష్ఠ చేసి అర్చించాడు. కనుక మహా శక్తివంతమైన క్షేత్రంగా ప్రసిద్ధి చెందింది. జాబాలి మహర్షి ప్రతిష్ఠించిన

నాలుగు హనుమ దేవాలయాలలో రెండవది తిరుమల కొండపై ఉన్న జాపాలి క్షేత్రం. మూడవది హృషీకేశ్లోను ఉంది.

ఒకప్పుడు సికిందరాబాద్లో ప్లేగు వ్యాధి విజృంభించి ఎందరి ప్రాణాలో బలి తీసుకొన్నది. అప్పుడు జనం సికిందరాబాద్ వదిలి తాడు బందులో కాపురం మార్చారు. భూర్గు వీరయ్య, కొండా రఘురాములు, ఎప్పల వీరయ్య, సోమ నరసయ్యలకు కలలో హనుమ కనిపించి తాను అక్కడ ఉన్నట్లు చెప్పాడు. మార్నాడు అందరూ కలిసి వెతికితే ముళ్ళపొదలో ఆంజనేయ విగ్రహం దొరికింది. దాన్ని నిష్ఠతో పూజించారు. కొద్దికాలానికే ప్లేగు వ్యాధి నశించి ప్రజల జీవితాలలో వెలుగు వచ్చి స్వామిపై అపార విశ్వాసం ఏర్పడింది. తర్వాత ఆలయాన్ని నిర్మించారు. సీతారామ లక్ష్మణ సమేత శ్రీదాసాంజనేయస్వామి, శివ పంచాయతనం, నవగ్రహాలు, స్వామి వాహనం అయిన ఒంటె అన్నీ ఏర్పాటుచేశారు. ఇన్ని హంగులతో భారతదేశంలో ఏర్పడిన మొదటి దేవాలయం ఇదేనని అంటారు. మండల పూజలు నిత్యాభిషేకాలు, నిత్యార్చనలు మహా వైభవంగా నిర్వహిస్తారు. శని, మంగళ వారాలలో విశేష సంఖ్యలో భక్తులు స్వామిని దర్శిస్తారు.*

హైదరాబాద్ జిల్లా

30. కేసరి హనుమాన్- హైదరాబాద్

హైదరాబాద్‌లో మూసీ నది ఒడ్డున జియాగుడాలో వెలసిన శ్రీ కేసరి హనుమాన్ ప్రాచీన దేవాలయం. చత్రపతి మహారాజ్ గురువైన సమర్థ రామదాస సద్గురు దేవులు ప్రతిష్ఠించిన విగ్రహం. ఆలయానికి నాలుగు వైపులా జ్యోతులు ఉండటం ఇక్కడి ప్రత్యేక ఆకర్షణ. దాదాపు 350 సంవత్సరాల క్రితం వెలిగించిన జ్యోతులు నేటికీ వెలుగుతూనే ఉండటం మహాశ్చర్యకరమైన విషయం. సీతాదేవి జాడను తెలుసుకొనే ప్రయత్నంలో హనుమ ఇక్కడికి వచ్చి మూసీ నదిలో స్నానం చేస్తూ జపం చేశాడని ఐతిహ్యం. ❀

హైదరాబాద్ జిల్లా

31. బాలాంజనేయస్వామి- కూకట్‌పల్లి

హైదరాబాద్‌లోని కూకట్‌పల్లి బాగ్ అమీర్‌పేటలో శ్రీ బాలాంజనేయస్వామి దేవాలయం ఉంది. అతిపురాతన ఆలయంగా భావిస్తారు. ఈ స్వామిని పూజిస్తే దేవతలనందరినీ పూజించినట్లే అని విశ్వాసం. నాలుగు వందల ఏళ్ళకు పూర్వమే ఈ ఆలయం ఉన్నట్లు చారిత్రక ఆధారాలున్నాయి. ఇక్కడ ఉన్న ఒక చిన్న గుట్టపై ఒక శిలారూపంలో స్వామి వెలిశాడు. పాదచారులు ఇక్కడ విశ్రాంతి తీసుకొనేవారు. ఒకరోజు వారికి ఒక సన్యాసి కనిపించి, కొండపై ఒక అద్భుత శిల ఉందని చెప్పి వెళ్ళిపోయాడట. వారు పైకి ఎక్కి వెతికితే 'రుద్ర వీర్య సముద్భవ ఆంజనేయస్వామి' రూపం దర్శనమిచ్చింది. అందరూ కలిసి కాలక్రమంలో అక్కడే దేవాలయాన్ని నిర్మించారు. మహా మహామాన్విత క్షేత్రంగా వర్ణిల్లింది. స్వామికి ఈశాన్యంలో నవగ్రహాలు, నైరుతిలో భవానీ అమరేశ్వర స్వామి, ఆగ్నేయంలో నాగదేవత, గణపతి అమ్మవారు ప్రతిష్ఠింప బడ్డారు. కనుక సర్వ దేవతాలయంగా దీనికి గొప్ప గుర్తింపు వచ్చింది. నిత్య పూజలు, అభిషేకాలు జరుగుతాయి. చైత్ర శుద్ధ దశమినాడు స్వామి వారి కళ్యాణ మహోత్సవంను వైభవంగా చేస్తారు. కార్తీకమాసంలో, దసరాల్లో, ఉగాది, సంక్రాంతికి ప్రత్యేక ఉత్సవాలు నిర్వహిస్తారు. జ్వాలాతోరణం ఇక్కడ ప్రత్యేకత. ❀

దర్శనీయ ఆంజనేయ దేవాలయాలు

హైదరాబాద్ జిల్లా

32. వక్షస్థల సీతారామ సమేత ప్రసన్నాంజనేయ స్వామి ఆలయం -
ఎల్.బి.నగర్

హైదరాబాద్‌లోని ఎల్.బి.నగర్ ప్రసిద్ధ శ్రీ ప్రసన్నాంజనేయ స్వామి దేవాలయం ఉంది. మహిమాన్విత క్షేత్రంగా ప్రసిద్ధి. ఒకప్పుడు ఆంజనేయ దేవాలయం ఒక్కటే ఉంది. ఇప్పుడు అందరు దేవీ దేవతలను ప్రతిష్టించి ఒక కాంప్లెక్స్‌గా మార్చారు. ప్రసన్నాంజనేయ స్వామి గర్భగుడిలో వక్షస్థలంలో సీతారామ లక్ష్మణ సమేతంగా దర్శనమిస్తారు. ఆలయం ప్రాంగణంలోనే శ్రీ రాజరాజేశ్వరి ఆలయం. ఇక్కడి శివలింగానికి నిత్యాభిషేకాలు జరుగుతాయి, శ్రీరామనవమి, హనుమజ్జయంతి వైభవంగా నిర్వహిస్తారు. లక్ష్మీ గణపతి శ్రీ సుబ్రహ్మణ్యేశ్వర ఆలయాలున్నాయి. నవగ్రహ మండపం శ్రీ మీనాక్షీ దేవి, శ్రీ మాల మైసమ్మ దేవాలయాలూ ఉన్నాయి. భక్తుల రద్దీ ఎప్పుడూ ఎక్కువగానే ఉంటుంది. ❀

హైదరాబాద్ జిల్లా

33. ప్రసన్నాంజనేయ స్వామి ఆలయం - మియాపూర్

హైదరాబాద్‌లో మియాపూర్‌లో ఇంద్రా రెడ్డి ఆల్వీన్ కాలనీలో శ్రీ ప్రసన్నాంజనేయ స్వామి దేవాలయం చాలా ప్రసిద్ధమే కాక మహిమాన్వితం కూడా. చుట్టుప్రక్కల చాలా ప్రాంతాల నుండి స్వామిని దర్శించటానికి భక్తులు వస్తారు. కోరిన కోర్కెలను తీర్చే దేవుడుగా గొప్ప నమ్మకం. ఈ ఆలయం ప్రాంగణంలోనే శ్రీ కాశీ విశ్వేశ్వరాయం, శ్రీ సాయిబాబా, శ్రీ దత్తాత్రేయ నవగ్రహ దేవతామూర్తులు ప్రతిష్ఠితులైనారు. ఒకరకంగా సర్వ దేవ మయం అయింది. నిత్యార్చనలతో పండుగా పబ్బాలలో విశేష పూజలు నిర్వహిస్తారు. హనుజ్జయంతి, దత్త జయంతి, శ్రీరామ నవమి ఉత్సవాలను వైభవోపేతంగా జరుపుతారు. ❀

హైదరాబాద్ జిల్లా

34. శ్రీ హనుమాన్ దేవాలయం - సనత్ నగర్

హైదరాబాద్ సనత్ నగర్ లో ప్రధాన దైవంగా ప్రసన్నాంజనేయ స్వామి దేవాలయం, ఉప ఆలయాలుగా వేంకటేశ్వర, భ్రమరాంబా సమేత మల్లికార్జున స్వామి, సాయిబాబా ఉపాలయాలు గొప్ప ఆకర్షణ. ప్రధాన దైవం ప్రసన్నాంజనేయ స్వామి భారీగా ఉంటాడు. కుడి చేయి అభయ ముద్రతో, ఎడమ చేత గద ధరించి అభయ ముద్రలో స్వామి దర్శనమిస్తాడు. నిత్యాభిషేకాలు, పూజలు బాగా నిర్వహిస్తారు. శని, మంగళ వారాలలో విశేష అర్చనలుంటాయి. భక్తులూ భారీగా వస్తారు. ఫాల్గుణ శుద్ధ పంచమి నుండి చైత్ర శుద్ధ పౌర్ణమి వరకు హనుమాన్ మండల దీక్షా కార్యక్రమాన్ని నిర్వహిస్తారు. గ్రహ దోష నివారణకు, జాతక సమస్యల పరిష్కారానికి ప్రత్యేక పూజలు చేయిస్తారు. నవరాత్రి ఉత్సవాలు, ఉగాది, సంక్రాంతి, హనుమజ్జయంతి, శ్రీరామ నవమి మొదలైనవన్నీ ఘనంగా చేస్తారు. *

హైదరాబాద్ జిల్లా

35. శ్రీ హనుమాన్ దేవాలయం - అమీర్‌పేట

వందేళ్ళకు పైగా చరిత్ర ఉన్న దేవాలయం హైదరాబాద్‌లో అమీర్‌పేటలో ఉన్న శ్రీ హనుమాన్ దేవాలయం. నిత్యం వేలాది భక్తులు సందర్శించే ఆలయం ఇది. ఆలయం క్రమంగా వృద్ధి చెంది రాజరాజేశ్వర, ఆండాళ్ సమేత శ్రీ వెంకటేశ్వర, గణపతి వల్లీ సమేత సుబ్రహ్మణ్యేశ్వర, శ్రీ సాయిబాబా నవగ్రహ, శ్రీ వేణుగోపాల స్వామి ఆలయాలు నిర్మించి ఆలయ సమూహంగా బాగా అభివృద్ధి చేశారు. సంతానం కోసం, ఆరోగ్యం కోసం, కాల సర్పదోష నివారణకు ప్రత్యేకంగా భక్తులు పూజలు చేస్తారు. సామూహిక సత్యనారాయణ వ్రతాలు, హనుమత్ హోమం, అనఘా వ్రతం, హనుమజ్జయంతి, శ్రీరామ నవమి ఉత్సవాలు బాగా చేసారు.*

హైదరాబాద్ జిల్లా

36. శ్వేత వర్ణ ఆంజనేయ స్వామి - ఎల్లారెడ్డి గూడా

హైదరాబాద్ జిల్లా సికిందరాబాద్ కు నాలుగు కిలోమీటర్ల దూరంలో ఉన్న ఎల్లారెడ్డి గూడాలో శ్రీ ఆంజనేయస్వామి దేవాలయం ఉంది. స్వామి శ్వేతవర్ణంతో మహా మహిమాన్వితుడుగా దర్శనమిస్తారు. అమిత తేజోమయంగా భాసిస్తారు. ఈ స్వామిని పూజిస్తే సకల దేవతారాధన చేసినంత ఫలితం లభిస్తుందని విశ్వాసం. అకాల మరణాలను తప్పిస్తాడని, భూత ప్రేత పిశాచ పీడలను తొలగిస్తాడని, ఈతి బాధలు పోగొడతాడని, మానసిక ప్రశాంతత ప్రసాదిస్తాడని, శని పీడ నుండి ఫలితం కాపాడుతాడని భక్తులకు ఈ స్వామిపై అపార నమ్మకం ఉంది. ప్రధాన దైవం ఆంజనేయుడే అయినా మిగిలిన దేవీ, దేవతలను కూడా ఇప్పుడు ప్రతిష్ఠించి సకల దేవతామయంగా ఆలయాన్ని తీర్చిదిద్దారు. నైరుతిలో గణుశుడు, వాయువ్యంలో సుబ్రహ్మణ్యేశ్వరుడు, పశ్చిమంలో శివ పంచాయతనం, నైరుతిలో నాగ దేవతా, ఈశాన్యంలో అయ్యప్ప దేవాలయాలున్నాయి. అన్ని ప్రముఖ పర్వదినాలలో ఆయా దేవీ దేవతలకు ప్రత్యేక పూజలు జరుగుతాయి.*

హైదరాబాద్ జిల్లా

37. స్వయంభు ఆంజనేయ స్వామి దేవాలయం - షేక్ పేట

హైదరాబాద్ షేక్ పేటలో అతి ప్రాచీన శ్రీ ఆంజనేయ స్వామి దేవాలయం ఉంది. స్వామి స్వయంభు అని స్థలపురాణం చెబుతోంది. జాబాలి మహర్షి కాలంలో వెలిశాడని స్థానికులు భావిస్తారు. ఒకప్పుడు ఇది పూర్తిగా అరణ్య ప్రాంతం. కొందరు భక్తులు ఇటువైపు ప్రయాణం చేస్తుంటే స్వయంభుగా వెలసిన ఆంజనేయ స్వామిని చేసి ఇక్కడే చిన్న ఆలయం కట్టి నిత్యం పూజలు చేసేవారట. కాలక్రమంలో ప్రసిద్ధ ఆలయంగా మారింది. ఆలయంలో ఉన్న మరొక చిన్న ఆంజనేయస్వామి విగ్రహాన్ని ముందుగా దర్శించి తర్వాత మూలవిరాట్ శ్రీ ఆంజనేయస్వామిని దర్శించటం ఇక్కడి సంప్రదాయం. అన్నిరకాల పూజలు సేవలు నిత్యం సంప్రదాయంగా నిర్వహిస్తారు. ఆంజనేయ స్వామికి మంగళ, శనివారాలలో పంచామృతాలతో అభిషేకం చేస్తారు. నలభై ఒక్క రోజులు స్వామిని నిష్ఠగా సేవిస్తే తీరని కోరిక ఉండదు. హనుమజ్జయంతి, శ్రీరామ నవమి ఉత్సవాలు మహా ఘనంగా చేస్తారు. సోమవారం రుద్రాభిషేకం ఒక్కడి మల్లికార్జున స్వామి ఆలయంలో చేయటం ప్రత్యేకత. మల్లికార్జున దర్శనం పునర్జన్మన విశ్వతి అని విశ్వాసం. అయ్యప్ప మాలధారణలకు, పూజలకు ప్రత్యేక భవనం కట్టారు. నవగ్రహ మండపం, సుబ్రహ్మణ్య, గణపతి దేవాలయాలూ ఇక్కడున్నాయి. ☀

కరీంనగర్ జిల్లా

38. కొండ గట్టు శ్రీ ఆంజనేయ దేవాలయం

తెలంగాణ ప్రాంతంలో ప్రసిద్ధి చెందిన శ్రీ హనుమాన్ దేవాలయాలలో శ్రీ కొండగట్టు ఆంజనేయ స్వామి దేవాలయం అత్యంత విశిష్టమైనది, భక్తులకు కొంగు బంగారమైనదీ. కరీంనగర్ జిల్లాలో ఉన్న ఈ ఆలయం అత్యధిక భక్తజన సందోహాన్ని ఆకర్షించి, ప్రతివారికి ఆ స్వామి గుండెల్లో కొలువై ఉండేట్లు చేసింది. దీని వైభవం మాటలతో వివరించలేనిది.

ఈ దేవాలయం త్రేతాయుగానికి చెందినదనే విశ్వాసం ప్రజలకు ఉన్నది. ఆ కాలంలో ఋషులు ఈ ప్రదేశంలో యజ్ఞ యాగాలను నిర్వహిస్తూ, తపస్సు చేసుకొంటూ గడిపేవారట. రామ రావణ యుద్ధంలో మూర్ఛపోయిన లక్ష్మణస్వామి మూర్ఛను పోగొట్టటానికి ఆంజనేయుడు సంజీవ పర్వతాన్ని పెకలించుకొని వస్తుండగా, ఇక్కడి మహర్షులు ఆయన్ను సాదరంగా ఆహ్వానించారు. ఆయన వ్యవధి లేదని చెప్పి, తాను త్వరలోనే తిరిగి వస్తానని వాగ్దానం చేసి వెళ్ళి లక్ష్మణుని మూర్ఛ నుండి తేరుకోవటానికి సహాయ పడ్డాడు. ఎంతోకాలం ఇక్కడి మహర్షులు అంజనాసుతుని రాక కోసం వేయి కన్నులతో ఎదురు చూశారు. కాని ఫలితం శూన్యం. అప్పుడు ఋషులందరూ ఆలోచించి, గ్రహనాథులకు శత్రువు అయిన భూతనాథుడైన “భేతాకుడి”ని ప్రతిష్ఠ చేశారు. అయినా హనుమ జూడ లేదు. ఋషులు చివరి ప్రయత్నంగా తమ ఉపాసనా,

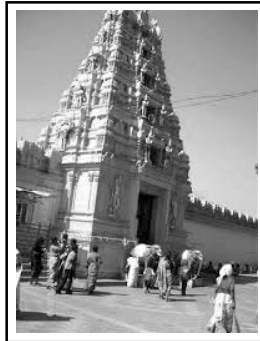
తపశ్శక్తులటినీ ధారపోశారు. అప్పుడు పవన సుత హనుమాన్ కరుణించి ఇక్కడ స్వయంభుగా వెలిశాడు. ఆనాటి నుండి ఋషులు శ్రీ ఆంజనేయ స్వామిని ఆరాధిస్తూ, కీర్తిస్తూ, పూజిస్తూ నిర్విఘ్నంగా తపస్సు, యజ్ఞ యాగాదులను నిర్వహించారు.

చారిత్రక విషయానికొస్తే- సుమారు 400 సంవత్సరాల క్రితం “సింగం సంజీవుడు” అనే యాదవుడు “కొడిమ్యాల పరగణా”లో ఆవులను మేపుకొంటూ ఈ కొండ ప్రాంతానికి వచ్చాడు. ఒక ఆవు తప్పి పోయింది. దాన్ని వెతుక్కుంటూ వెళ్లాడు. అలసిన సంజీవుడు ఒక చింతచెట్టు కింద నిద్రపోయాడు. అప్పుడు స్వప్నంలో హనుమ కన్పించి తాను “కోరంద పొదలో” ఉన్నానని బయటకి తీసి ఎండకు, వానకు రక్షణ కల్పించమని కోరి, అతని ఆవు వెంటనే కనిపిస్తుందని చెప్పాడు. నిద్ర నుంచి సంజీవుడు ఉలిక్కిపడి లేచి, స్వామిని స్మరిస్తూ, ఆవును వెదకటానికి బయల్దేరాడు. అప్పుడు కోటి సూర్య ప్రభా భాస మానంగా సంజీవరాయడు అతనికి సాక్షాత్కరించాడు. ఆనంద బాష్పాలు రాలుస్తూ సంజీవుడు శ్రీ హనుమ పాదాలపైపడి కీర్తించాడు. ఇంతలో దూరం నుండి ఆవు అంభా రవాలతో అక్కడికి చేరింది. సంజీవుడు చేతిలో ఉన్న గొడ్డలితో కోరంద పొదను ఛేదించాడు. అక్కడ శంఖు, చక్ర, గదాలంకరణంతో విశ్వ రూపాత్మకుడైన పంచముఖాలతో ఒకటైన నారసింహ వక్త్రంతో ఉత్తరాభి ముఖంగా ఉన్న శ్రీ ఆంజనేయ స్వామి విగ్రహాన్ని చూసి పరమానందంతో పరవశించి పోయాడు. తన అదృష్టానికి ముగ్ధుడై, మురిసిపోయాడు. తరువాత తన స్నేహితులు బంధువులందరిని తీసుకొని వచ్చి చూపించి, స్వామికి చేతనైనంతలో ఒక ఆలయాన్ని నిర్మించాడు. ఇక్కడ స్వామి రెండు ముఖాలతో వెలసిలి ఉండటం ఈ క్షేత్రం ప్రత్యేకత. ఇలా ద్విముఖ ఆంజనేయమూర్తి ఎక్కడా వెలసినట్లు లేదు. స్వామి సాక్షాత్తు విష్ణు స్వరూపం కనుక శంఖము, చక్రము, వక్షస్థలంలో శ్రీరాముడు, సీతా సాధ్విలను కలిగి ఉండటం ప్రత్యేకతలలో ప్రత్యేకత.

దర్శనీయ ఆంజనేయ దేవాలయాలు

కొండ గట్టు ప్రాంతం అంతా అనేక రాళ్ళు, కొండలున్న ప్రదేశం. నల్లరాయి ఇక్కడి ప్రత్యేకత. దట్టమైన అరణ్య ప్రాంతం. చుట్టూ అనేక గుహలున్నాయి. అనేక రకాలయిన వృక్ష సమూహంతో ప్రకృతి అందానికి పట్టుకొమ్మగా ఉంటుంది. దానికి మనసు పరవశం చెందుతుంది. ఆ ప్రకృతి శోభకు ముగ్ధుల మవుతాం. కొండ గట్టు మీదే స్వామి వెలసి ఉన్నందున “కొండ గట్టు శ్రీ ఆంజనేయ స్వామి” అని భక్తులు ఆప్యాయంగా భక్తితో పిలుచుకొంటారు.

సంజీవ పర్వతాన్ని ఆంజనేయస్వామి అరచేతిలో పెట్టుకొని వస్తుండగా, అందులోంచి ఒక ముక్క రాలి కిందపడి ఈ “పవిత్రమైన కొండ గట్టు” ఏర్పడిందని స్థానిక కథనం. ఈ దేవాలయం కరీంనగర్ కు 35 కి.మీ.దూరంలో ఉంది. ఇప్పుడున్న ఆలయాన్ని 160 ఏళ్ళ క్రితం శ్రీ కృష్ణారావు దేశ్ ముఖ్ నిర్మించారు. స్త్రీలు నలభై రోజు భక్తితో శ్రీ కొండ గట్టు ఆంజనేయ స్వామి వారిని సేవిస్తే సత్సంతాన ప్రాప్తి కలుగుతుందని భక్తుల పూర్తి విశ్వాసం. దీనికి అనేక వేల నిదర్శనాలున్నట్లు స్థానికులు చెబుతారు. హనుమంతుని జన్మదినమైన చైత్ర పౌర్ణమినాడు శ్రీ హనుమజ్జయంతిని ఘనంగా నిర్వహిస్తారు. తండోప తండాలుగా భక్త సందోహం వచ్చి స్వామిని దర్శించి, పూజించి సఫల మనోరథులవుతారు. ఆలయ సమీపంలో ఉన్న “కొండల రాయ కోట”, “బొజ్జి పోతన గుహ” భక్తులను విశేషంగా ఆకర్షిస్తాయి.*

మెదక్ జిల్లా

39. చింతలు బాపే శ్రీ చింతరేవుల ఆంజనేయ స్వామి

మెదక్ జిల్లాలో గద్వాల పట్టణానికి దగ్గరలో “ప్రియదర్శిని జూరాల ప్రాజెక్టు” సమీపంలో పెద్ద చింత రేవుల గ్రామంలో వెలసిన శ్రీ ఆంజనేయ స్వామి భక్తుల చింతలను, వంతలను బాపుతూ, సంకట మోచక హనుమాన్ గా ప్రసిద్ధి చెందారు. ఆలయం చరిత్ర సుమారు ఎనిమిది వందల సంవత్సరాలది.

ఇక్కడి ఆంజనేయ స్వామి చాలా మక్కోపిగా ఉన్నాడని ఈ ప్రాంతాన్ని దర్శించిన విజయనగర రాజ్యంలో ఆస్థాన గురువులు, శ్రీకృష్ణదేవరాయలకు ఆధ్యాత్మిక గురువరేణ్యులు అయిన శ్రీ వ్యాస రాయలు (తీర్థలు) వారు గ్రహించారు. స్వామిని ప్రసన్న దృక్కులతో ఉంచాలని భావించి, వ్యాస రాయల వారు ఒక మహా యంత్రాన్ని తయారుచేసి, మరల విగ్రహాన్ని ప్రతిష్ఠించారని చారిత్రిక కథనం.

శ్రీ ఆంజనేయ స్వామి బ్రహ్మాత్మవాలు మహా వైభవంగా నిర్వహిస్తారు. వాటిని తిలకించటానికి దేశంలోని వివిధ ప్రాంతాల నుండి అశేష బక్త జనసందోహం వచ్చి స్వామిని దర్శించి పూజించి మొక్కులు సమర్పించుకొని మనోభీష్టాన్ని నెరవేర్చుకొంటారు. ఇంట్లో ఏదైనా శుభ కార్యం నిర్వహించేవారు ముందుగా ఈ స్వామిని దర్శించి మొక్కుకుంటే కార్యం నిర్వహించుకొని జరిగిపోతుందని అపారమైన నమ్మకం. ఉడిపి, మంత్రాలయం మొదలైన సుదూర ప్రాంతాల నుండి స్వామిని దర్శించటానికి వేలాదిగా భక్తులు రావటం చెప్పుకోదగిన విషయం. దేవాదాయ శాఖ ఈ ప్రాంత అభివృద్ధికి, ఆలయ

దర్శనీయ ఆంజనేయ దేవాలయాలు

అభివృద్ధికి, భక్తుల సౌకర్యాలకు శ్రద్ధ బాగానే చూపిస్తోంది.

స్థల పురాణంలోకి వెళ్తే- ధర్మార్ మండలంలోని శేషప్ప అనే పట్వారి గద్వాల సోమనాథ్రి సంస్థానంలో పని చేస్తూ అవమానాలకు పాలై, చనిపోవాలని భావించి ఈ ప్రాంతానికి వచ్చాడు. ఆ కాలంలో ఈ ప్రాంతం అంతా చింతచెట్లతో, పాము పుట్టలతో నిండి ఉంది. ఆత్మహత్య చేసుకోవాలనే గాఢమైన కోరికతో శేషప్ప ఒక పాము పుట్టలో చెయ్యి పెట్టి పాము కాటుతో చనిపోవాలని భావించాడు. పెద్ద పాము పుట్టలో గొప్ప విషనాగు ఉంటుందని తలచి ఆ పుట్టలో మోచేతి వరకు చెయ్యి పెట్టాడు. ఒక్క పాము కూడా కాటు వేయకపోగా, పుట్టలో ఒక గట్టి రాయి చేతికి తగిలింది. అమితాశ్చర్యపడిన శేషప్ప, ఆ రాత్రికి అక్కడే నిద్రపోయాడు. ఆ రోజు రాత్రి శ్రీ ఆంజనేయ స్వామి కలలో కనిపించి తాను ఇక్కడే పుట్టలో ఉన్నానని, విగ్రహాన్ని బయటకు తీసి పూజాదికాలు నిర్వహించమని ఆదేశించాడు.

కలలో స్వామి చెప్పిన ప్రకారం మరునాడు పుట్టను త్రవ్వించాడు శేషప్ప. పుట్టలో శ్రీ ఆంజనేయ స్వామి విగ్రహం కనిపించింది. వెంటనే శేషప్ప దగ్గరలోనే ఉన్న కృష్ణానదిలో పవిత్ర స్నానం చేసివచ్చి, విగ్రహాన్ని బయటకు తీసి స్వామికి అభిషేకం, పూజ నిర్వహించాడు. ఈ విధంగా ప్రతరోజు కృష్ణానదిలో స్నానం చేస్తూ తడి బట్టలతోనే వచ్చి స్వామికి అభిషేకం నిర్వహించాడు. ఈయన దీక్ష, భక్తి గమనించిన ప్రక్కనే ఉన్న రేవులపల్లి గ్రామ నివాసి ఒకాయన రోజు శేషప్పకు శుచిగా ఆహారం తెచ్చి పెడుతుండేవాడు. ఒకరోజు ఆంజనేయస్వామి శేషప్పకు కలలో కనిపించి దగ్గరలో ఉన్న “మల్లకల్” వెళ్లి అక్కడ వెలసిన శ్రీ వెంకటేశ్వరస్వామిని దర్శించి సేవించమని ఆదేశించాడు. స్వామి ఆజ్ఞ ప్రకారం శేషప్ప మల్లకల్కు వెళ్లి స్వామి అనుగ్రహంతో మహిమలను చూపిస్తూ వెంకటేశ్వరస్వామిని సేవించాడు. మల్లకల్ శ్రీ వెంకటేశ్వరస్వామి దేవాలయంలో గర్భగుడిలోకి తన మహిమ చేత శేషప్ప “గంగాదేవి”ని ఆహ్వానించి కొలువై ఉండేట్లు చేశాడు. ఈ రోజుకి కూడా శ్రీనివాసుని పాదాల చెంత గంగాదేవి ఆనవాలుగా అనుక్షణం తడిగా ఉండటం విశేషం. ❀

రంగారెడ్డి జిల్లా

40. 108 అడుగుల శ్రీ భారీ ఆంజనేయ స్వామి

తెలంగాణలో అతి భారీ ఆంజనేయస్వామి విగ్రహం రామాయం పేట్ మండలంలో “తానో గండ్ల” గ్రామంలో ఉంది. గ్రామస్తుల సహకారంతో 25 లక్షల రూపాయలు ఖర్చుచేసి 108 అడుగుల శ్రీ ఆంజనేయస్వామి విగ్రహాన్ని గ్రామానికి దూరంగా ప్రశాంత వాతావరణంలో నెలకొల్పారు. ఈ ప్రాంతాన్ని గొప్ప పర్యాటక కేంద్రంగా మార్చటానికి అందరు తీవ్రంగా కృషి చేస్తున్నారు. ఈ ఆలయానికి మెదక్- రామాయం పేట రహదారి నుండి వెడల్పైన దారి ఏర్పాటుచేశారు. ఇక్కడ యజ్ఞ యాగాదులతో పాటు నిత్యం భజన కార్యక్రమాలను నిర్వహిస్తారు.*

రంగారెడ్డి జిల్లా

41. లొంక శ్రీ సప్తముఖ ఆంజనేయ స్వామి దేవాలయం

తెలంగాణలో రంగారెడ్డి జిల్లాలో పడమర ప్రాంతమంతా చారిత్రిక దేవాలయాలకు ప్రసిద్ధి చెందింది. ఈ ప్రాంతంలో “స్వయంభు”గా వెలసిన దేవాలయాలెన్నో ఉన్నాయి. ప్రతి క్షేత్రమూ మహిమాన్వితమైనదే. అనంతగిరి, రాకంచర్ల, దామగుండం, భైరవక్షేత్రం, లొంకక్షేత్రం స్వయంభు దేవాలయాలలో అగ్రభాగాన ఉన్నాయి.

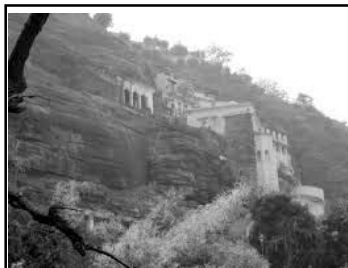
పరిగి మండలం కాళ్ళాపూర్ అటవీ ప్రాంతంలో వెలసిన “లొంక సప్తగిరి ఆంజనేయస్వామి” క్షేత్రాన్ని దర్శించి తరించటానికి ఎన్నో వ్యయప్రయాసల కోర్చి వేలాదిగా భక్తజనం వస్తూంటారు. కాళ్ళాపూర్ గ్రామానికి సుమారు రెండు కిలోమీటర్ల దూరంలో రెండు కొండల మధ్య స్వామి వెలసి ఉన్నారు. పూర్వం ఇదంతా కీకీరణ్య ప్రాంతం... క్రూరమృగ సంచారం జాస్తీగా ఉండేది. ఈ ఆలయ చరిత్ర కూడా శ్రీ రామ చరిత్రకు సంబంధించే ఉంది. త్రేతాయుగంలో శ్రీ సీతారామ, లక్ష్మణ స్వాములు సంచరించిన ప్రాంతంగా వినుతికెక్కింది.

సుమారు 200 ఏళ్ళ క్రితం ఇక్కడ స్వామికి దేవాలయం నిర్మించారు. కాలక్రమాన ఆలయం శిథిలావస్థకు చేరింది. అప్పుడు ఆలయ ధర్మకర్త భీమయ్య పంతులు గారు అందరి సహకారంతో జీర్ణోద్ధరణ చేశారు. స్వామి

సప్తముఖుడు. ఏడు రాతి పలకలకు నిత్యం చందనంతో అలంకరిస్తారు. ఇక్కడ అన్ని కాలాల్లో ప్రవహించే సెలయేర్లున్నాయి. నీరు పుష్కలంగా లభిస్తున్నందున ఈ ప్రాంతంలో పూర్వం మహర్షులు తపస్సు చేసుకొనేవారని, యజ్ఞ యాగాలు నిర్వహించేవారని భావిస్తారు. సప్త ఋషులు ఇక్కడ తీవ్ర తపస్సు చేస్తే, సప్తముఖ ఆంజనేయస్వామి వారికి సాక్షాత్కరించారట. వారి విన్నపం మేరకు తాను ఎల్లవేళలా ఈ క్షేత్రంలో ఉండి భక్తుల మనోభీష్టాన్ని నెరవేరుస్తానని ప్రసన్న వదనంతో అనుగ్రహించారట స్వామి.

స్వామి వారి ఆలయప్రాంతంలో సహజసిద్ధ పుష్కరిణి ఉంది. దీనిలో పవిత్ర స్నానాలు ఆచరించితే సర్వ రోగాలు నివారణ చెందుతాయని భక్తుల సంపూర్ణ విశ్వాసం. ఆలయ ముఖద్వారాన్ని రెండు వందల ఏళ్ళ క్రితం నిర్మించారట. ఈ ముఖద్వారం నుండి ఒక నది దక్షిణం నుంచి ఉత్తర దిశగా ప్రవహిస్తూ “కాగ్నా నది”లో కలిసిపోతుంది. ఎండాకాలంలో కూడా నది పూర్తిగా నీటితో నిండి ప్రవహించటం విశేషం. భూగర్భం నుంచి పైకి పొంగి పారే ఈ నదిపై నీటితో “పుష్కరిణి” నిర్మించారు. భక్తులు ఈ నదిలో స్నానం చేసి శ్రీ సప్తముఖ ఆంజనేయస్వామిని దర్శించు కొంటారు. ఈ నదీజలం గంగా జలంలాగా పరమ పవిత్రమైనదిగా భావిస్తారు. భక్తితో పాత్రలలో నింపుకొని ఇళ్లకు తీసుకొని వెళతారు. అ జలాన్ని ఇళ్లలో చల్లుకొని ఇళ్ళను పవిత్రవంతం చేసుకొంటారు. పొలాల్లో ఈ నీళ్లు చల్లితే చీడ పీడలు నివారింపబడి ఇబ్బడి ముబ్బడిగా పంటలు పండుతాయనే విశ్వాసం ఇప్పటికీ ఉంది. అందుకే ఈ నదీ జలం సర్వరోగ నివారిణి....✽

నిజామాబాద్ జిల్లా

42. కరువును పోగొట్టిన ఆంజనేయస్వామి - సారంగాపూర్

తెలంగాణాలో నిజామాబాద్ కు ఎనిమిది కిలో మీటర్ల దూరంలో శ్రీ సమర్థ రామదాస స్వామిచే ప్రతిష్ఠింపబడిన శ్రీ ఆంజనేయస్వామి దేవాలయం ఉంది. అంటే సుమారు నాలుగు వందల సంవత్సరాల క్రితం ఆలయం ఇది. అక్కడే మఠం, శ్రీరామ మందిరాలను కూడా సమర్థులు నిర్మించారు. దక్షిణ భారతంలో స్వామి పన్నెండేళ్ళు పర్యటన చేసినప్పుడు ఇక్కడికి వచ్చారు. అప్పుడు ఈ ప్రాంతం అంతా వర్షాభావ పరిస్థితులేర్పడి కరువు విజృంభించి ప్రజలు ఆకలి బాధతో అల్లల్లాడిపోవటం చూశారు. దీనికి పరిష్కారంగా శ్రీ ఆంజనేయస్వామిని ప్రతిష్ఠించి అభిషేకం చేసి పూజించారు. వెంటనే భూస భోంతరాలు దద్దరిల్లేట్లు బ్రహ్మాండమైన వర్షం కురిసి ప్రజావసరాలను తీర్చింది. అదీ స్వామి మహిమ. బాసర సరస్వతీ క్షేత్రానికి సారంగాపూర్ పాతిక కిలోమీటర్ల దూరంలోనే ఉంది. మనసులోని చింతలన్నీ స్వామిని ఒక్కసారి దర్శిస్తే పటాపంచలౌతాయి. పండుగ, పర్వదినాలలో భక్తుల రద్దీ విపరీతంగా ఉంటుంది. ఆలయ ప్రాంగణంలో ఉద్యానవనం, పిల్లలకోసం క్రీడా మైదానమూ ఉన్నాయి. తర్వాత దీనిని వేరొకచోటుకు మార్చి దేవాలయం నిర్మించారు. ప్రశాంత వాతావరణంలో ఉన్న ఆలయం ఇది.✽

మహాబాబ్ నగర్ జిల్లా

43. బీచుపల్లి ఆంజనేయస్వామి

మహాబాబ్ నగర్ జిల్లా ఇటిక్యాల గ్రామంలో కృష్ణానది ఒడ్డున బీచుపల్లి ఆంజనేయస్వామి ఆలయం పదహారవ శతాబ్దానికి చెందిన పురాతన ఆలయం. కాని తొమ్మిదవ శతాబ్దానికే చోళ సామ్రాజ్యంలో ప్రాచుర్యం పొందిందని స్థల చరిత్ర తెలియజేస్తోంది. స్వామిని 'బీచుపల్లి రాయుడు' అని ఆప్యాయంగా భక్తులు పిలుచుకొంటారు. ఇక్కడ ఒక ప్రత్యేకత ఉంది. స్వామిని ఎవరు అర్చన చేయాలని ప్రశ్న వస్తే, స్వామి సమాధానంగా కలలో కన్పించి ఎవరు ముందు తనను దర్శిస్తే, వారితోనే పూజ చేయించాలి అని చెప్పాడట. అప్పుడు ఒక బోయవాడు ముందుగా ఆలయానికి వచ్చాడు.

దర్శనీయ ఆంజనేయ దేవాలయాలు

అతనితోనే తొలి పూజ చేయించారు. అప్పటినుంచి ఇక్కడ మొదటిపూజను బోయవారే చేసే సంప్రదాయం ఏర్పడింది. అలానే ఇప్పటికీ జరుగుతోంది. బోయవారి అర్చన అయిన తర్వాతే బ్రాహ్మణ పూజారుల అర్చన ప్రారంభిస్తారు అదీ ఇక్కడి విశేషం.

వ్యాస రాయల ప్రతిష్ఠితం అని తెలుస్తోంది. శ్రీకృష్ణదేవరాయలు గురువు వ్యాస రాయలవారు ఇక్కడికి వచ్చి కృష్ణా స్నానం చేసి తడి బట్టలను శిష్యుడికి ఇవ్వగా ఆయన నదిలోని ఒక రాయిపై ఉతకటం ప్రారంభించాడు. ఆ రాతి నుండి యేవో స్పష్టంగా మాటలు వినిపించాయి. రాతిని తిప్పిచూడగా శ్రీ ఆంజనేయస్వామి కనిపించారు. తనను అక్కడే ప్రతిష్ఠించమని అదృశ్యరూపంలో చెప్పాడు. అంత పెద్ద రాయిని మోసి బయటికి తీయలేక పోయారట. స్వామిని బరువు తగ్గమని వ్యాసరాయలు ప్రార్థించారు. నిజంగానే బరువు తగ్గి స్వామి భక్త సులభుడు అనిపించుకొన్నాడు. వ్యాసరాయలు శిష్యులతో స్వామి విగ్రహాన్ని భుజాలపై మోసుకొంటూ బయటికి తెచ్చారు. ఒక రావిచెట్టు దగ్గరకు రాగానే మళ్ళీ స్వామి బరువు పెరిగాడట. అదే అనువైన ప్రదేశంగా భావించి ఆ రావిచెట్టు కిందే స్వామిని శాస్త్రోక్తంగా పూజించి ప్రతిష్ఠించారు. రెండు వందల ఏళ్ళ క్రితం గద్వాల రాజులు ఆలయాన్ని పునర్నిర్మించినట్లు చారిత్రక ఆధారాలున్నాయి. కృష్ణ పొంగినప్పుడు నీరు శివలింగాన్ని తాకుతాయి. పుష్కర స్నానాలకు ప్రత్యేక ఘాట్‌లను నిర్మించారు.

గర్భాలయంలో స్వామి విగ్రహం ఉంటుంది. ఎడమ వైపు మహేశ్వరలింగం, కుడివైపున సీతా లక్ష్మణ సమేత శ్రీరాముడు కొలువై ఉంటారు. ఆంజనేయస్వామి పాదాలు దర్శనమిస్తాయి. నిత్యపూజలు, ఉత్సవాలలో విశేష అర్చనలు జరుగుతాయి. వైశాఖ త్రయోదశి నుండి అయిదురోజులు ఉత్సవాలు జరుగుతాయి. పౌర్ణమినాడు రథోత్సవం విశేషంగా నిర్వహిస్తారు. *

మహాబూబ్ నగర్ జిల్లా

44. మతకలహాలు ఆపిన ఆంజనేయస్వామి - మహాబూబ్ నగర్

మహాబూబ్ నగర్ జిల్లా మహాబూబ్ నగరంలో శ్రీ ఆంజనేయ దేవాలయానికి ఒక ఘన చరిత్ర ఉంది. ఈ ఆలయం హైదరాబాద్ కు కేవలం పదిహేను కిలో మీటర్ల దూరంలోనే ఉంది. ఒకప్పుడు ఇక్కడ ఉన్న హిందూవుల భూములను అన్య మతస్తులు ఆక్రమించుకొన్నారు. ఏమీ చేయలేక హిందువులు చాలా బాధపడ్డారు. దీనికి పరిష్కారం కోసం తీవ్రంగా ఆలోచించారు. కలహాలను రూపు మాపే దైవం శ్రీ ఆంజనేయ స్వామి ఒక్కడే అని గ్రహించి అందరూ పూనుకొని స్వామి విగ్రహం తయారు చేయించి భక్తితో ప్రతిష్ఠించారు. స్వామిపై భారం వేసి నిశ్చింతగా ఉంటూ తమ సంపదలను కాపాడమని నిత్యం స్వామిని అర్చించారు. స్వామిని ప్రతిష్ఠించిన కొద్ది రోజులలోనే తగాదాలు పరిష్కారమై సామరస్యం వెల్లి వేరింది. విశాలమైన ప్రాంగణంలో ఎత్తైన ప్రదేశంలో ఈ ఆలయాన్ని నిర్మించారు. కాలి దారిన మెట్లు ఎక్కి ఏర్పాటు ఉంది. వాహనాలు కొండపైకి వెళ్ళటానికి కూడా దారి ఏర్పాటు చేశారు.

గర్భాలయంలో ఆంజనేయ స్వామి సర్వాలంకార శోభితుడై వెలుగొందుతూ దర్శనమిస్తారు. నిత్య పూజలు, తమలపాకు గంధ సింధూరం పూజలు బాగా జరుగుతాయి. పండుగ దినాల్లో, హనుమజ్జయంతి శ్రీరామనవమి వేడుకలను ఘనంగా నిర్వహిస్తారు. ఆలయ ప్రాంగణంలోనే మహా గణపతి, అయ్యప్ప, శివ పార్వతీ ఆలయాలున్నాయి. నవ గ్రహ మండపం, రావి, వేప, మర్రి మొదలైన దేవతా వృక్షాలు, వాటి కింద నాగ ప్రతిమలు దర్శనమిస్తాయి. *

మహబూబ్ నగర్ జిల్లా

45. అభయాంజనేయ స్వామి ఆలయం - ఉర్కొండ

మహబూబ్ నగర్ జిల్లాలో మిడ్చిల్ మండలంలో ఉర్కొండ గ్రామంలో వెలసిన అభయాంజనేయ స్వామి రెండు కొండల మధ్య ఉన్న ఆలయంలో కొలువై ఉంటాడు. కల్వకుర్తి - మహబూబ్ నగర్ రహదారిలో ఉర్కొండ ఉంది. నిజామ్ పాలనలో శిల్పులు ఈ ప్రాంతంలో విగ్రహాలు చెక్కటానికి కావలసిన మంచి శిలల కోసం వెతికారు. ఉర్కొండలో లభించిన అతిపెద్ద శిలతో అపూర్వంగా శ్రీ అభయాంజనేయ స్వామిని సర్వాంగ సుందరంగా చెక్కారు. దానిని తాము ప్రతిష్ఠ చేయాలనుకొన్న గ్రామం “గట్టు ఇప్పలపల్లి”కి బండీమీద తరలించటానికి ప్రయత్నం చేశారు. కాని బండి కదలలేదు. అడుగు కూడా ముందుకు సాగక ఆగిపోయింది. చేసేది లేక ఆ రాత్రి అక్కడే విశ్రమించారు. ముఖ్య శిల్పి భోజ రాయలు గారికి హనుమ కలలో కనిపించి తాము తయారు చేసిన విగ్రహాన్ని ఇక్కడే ప్రతిష్ఠ చేయమని ఆదేశించాడట. శిల్పులు అభయాంజనేయ స్వామిని ఇక్కడే కొండమీదే ప్రతిష్ఠించారు. ఆలయానికి తూర్పున కోనేరు ఉంది. కోనేరు స్నానం చేసి స్వామిని దర్శిస్తారు భక్తులు. స్వామి చుట్టూ ఇరవై ఒక్క రోజులు దీక్షా భక్తులతో ప్రదక్షిణాలు చేస్తే ఎలాంటి ఆపద అయినా నివారింపబడుతుంది. ఈ కొండల మధ్య 24 అడుగుల ఎత్తున్న ఏకశిలా శివ విగ్రహం చూపరులకు అమిత ఆశ్చర్యం కలిగిస్తుంది. శివాంజనేయ ఉభయ దర్శనం సకల శుభప్రదం. ❀

ఖమ్మం జిల్లా

46. హనుమ దేవాలయం - ఖమ్మం

ఖమ్మం జిల్లాలో ఖమ్మం పట్టణంలో, బ్రాహ్మణ బజారులో చిన్న కొండమీద శ్రీ ఆంజనేయస్వామి దేవాలయం చాలా ప్రాచీనమైనది. అత్యంత మహిమ గల స్వామిగా సుప్రసిద్ధుడు స్వామి. పెద్ద రాతి బండలో హనుమ వెలిశాడు. నిత్యపూజలు, ఉత్సవాలు బాగా జరుగుతాయి. ఆకు పూజలు, కుంకుమ పూజలు ప్రత్యేకం. ❀

ఖమ్మం జిల్లా

47. సీతారామాంజనేయ స్వామి దేవాలయం - రామగిరి

ఖమ్మం జిల్లాలో రామగిరి గ్రామంలో శ్రీ చినజియ్యర్ స్వామి ప్రతిష్ఠించి, నిర్మించిన శ్రీ సీతారామాంజనేయ దేవాలయం సుప్రసిద్ధ దర్శనీయ క్షేత్రంగా పేరు పొందింది. విశాలమైన ఆవరణలో చిన్న కొండమీద ఆలయం ఉంది. ప్రశాంతతకు ఆయువు పట్టు. కార్తీక మాసంలో అన్నదానం ఇక్కడి ప్రత్యేకత. ధనుర్మాస, శ్రావణ మాస పూజలు వైభవంగా జరుగుతాయి. ❀

నల్గొండ జిల్లా

48. స్వహస్తాలతో ప్రసాదం పంచే - ఆంజనేయ స్వామి - సురేంద్ర పురి

నల్గొండ జిల్లా యాదగిరిగుట్టలో కుందా సత్యనారాయణ నిర్మించిన సకల దేవతామయమైన సురేంద్ర పురిలో భారీ పంచముఖాంజనేయ స్వామి విగ్రహం తప్పక దర్శించదగినది. స్వామి స్వహస్తాలతో ప్రసాదాలను అందజేయటం ఇక్కడి ప్రత్యేకత. హనుమాన్ తో బాటు సకల దేవతలను ఇక్కడి కాంప్లెక్స్ లో దర్శించవచ్చు. *

వరంగల్ జిల్లా

49. శ్రీ సువర్చలా అభయాంజనేయస్వామి - హనుమకొండ

వరంగల్ జిల్లా హనుమకొండలో గోపాలపూర్ క్రాస్రోడ్డు దగ్గర హనుమంతరావు నగర్‌లో ఈ దేవాలయం ఉంది. డా. రామకలక్ష్మణమూర్తిగారు శ్రీ అన్నదానం చిదంబరశాస్త్రిగారి ఆధ్వర్యంలో ఈ ఆలయాన్ని నిర్మించారు. ❀

వరంగల్ జిల్లా

50. శ్రీ పంచముఖ ఆంజనేయస్వామి దేవాలయం - గీసుకొండ

వరంగల్ జిల్లాలో నరసం పేట దారిలో గీసుకొండ గ్రామంలో విశాలమైన ప్రాంగణంలో శ్రీ పంచముఖ ఆంజనేయస్వామి దేవాలయంను 1992లో నిర్మించారు. పంచముఖ ఆంజనేయుడు త్రేతాయుగంలో మహిరావణుడి మర్దనం కోసం ఆవిర్భవించాడు అని రామాయణ గాథ. మహిరావణుడి ప్రాణాలు అయిదు తుమ్మెదలలో ఉన్నాయని, అతనిని జయించే శక్తి తనకు ప్రసాదించమని ఆంజనేయుడు పరాశక్తిని ప్రార్థించాడు. అప్పుడు దేవి హనుమకు 5ముఖాలు, 10 చేతులను ప్రసాదించింది. ఆ మహాశక్తితో ఆంజనేయుడు మహిరావణుడు ఎక్కడికీ పారిపోకుండా ఆ పంచ ముఖాలతో, దశ బాహువులతో అడ్డుకొని సంహరించి శ్రీరామునికి సహకరించాడు. ఆ సంహార విలాసంతో హనుమ ఆవేశంతో ఊగిపోతుంటే హనుమా! ఈ ఆకారంలో నిన్ను దర్శించినవారికి, సేవించిన వారికి జన్మ నక్షత్ర దోషాలు నశిస్తాయి అని వరం ప్రసాదించాడు. భక్తులు విశేషంగా దర్శించి సకల శుభాలు పొందుతున్నారు. “గీసుకొండ” స్వామిని దర్శిస్తే భక్తులు ఇక వెనక్కి తిరిగి “చూసుకో”నక్కరలేదు. ❀

తూర్పు గోదావరి జిల్లా

51. గౌతమ ప్రతిష్ఠిత- గుత్తిన దీవి ఆంజనేయస్వామి

తూర్పు గోదావరి జిల్లాలో ముమ్మిడివరం తాలూకా గుత్తినదీవిలో శ్రీ ఆంజనేయస్వామి శిరస్సుపై సీతారాములను ప్రతిష్ఠించక ముందు అక్కడి వారికి స్వామి నృత్యంతో తాండవం చేస్తున్నట్లుగా ఉగ్రాతి ఉగ్రరూపంలో ఉండేవాడట. అక్కడ ఆలయం అర్చకులు భయపడి నెలకొకరు పారిపోతూ ఉండేవారట. ఈ స్వామిని గౌతమ మహర్షి ప్రతిష్ఠించారు. సుమారు ఇరవై సంవత్సరాల క్రితం స్వామి శిరస్సుపై సీతారాములను ప్రతిష్ఠించారు. అప్పటి నుంచి స్వామి ఉగ్రరూపం పోయి శాంతంగా కనిపిస్తూ ఉన్నాడు. ఇప్పుడు పూజారులు నిర్భయంగా స్వామి సేవలో కుదురుగా ఉంటున్నారు. ✽

పశ్చిమ గోదావరి జిల్లా

52. మద్ది ఆంజనేయస్వామి

పశ్చిమ గోదావరి జిల్లా జంగారెడ్డి గూడెం మండలం గురువాయి గూడెం గ్రామంలో తెల్లమద్ది చెట్టు కింద పూజలు అందుకొంటున్న స్వామినే మద్ది ఆంజనేయస్వామి అంటారు. స్వయంభువు, సుప్రసిద్ధుడు. త్రేతాయుగంలో మధ్వాసురుడు అనే రాక్షసుడు రావణ సైన్యంలో ఉండి కూడా శ్రీ ఆంజనేయస్వామిని చూసి ఆయనలో ఐక్యమయ్యాడు. ద్వాపర యుగంలో మద్దికునిగా జన్మించి కౌరవుల తరపున కురుపాండవ యుద్ధంలో పాల్గొన్నాడు. అర్జునుని రథ ధ్వజంపై ఉన్న హనుమాన్‌ను దర్శించి ప్రాణాలు విడిచాడు. కలియుగంలో మధ్వడుగా పుట్టి అనేక వేల ఏళ్ళు తపస్సు చేశాడు. ఆధ్యాత్మిక భావంతో జీవించాడు. ప్రకృతే ఉన్న ఎర్రకాలువ ఒడ్డున నివాసం ఏర్పరచుకొని తపస్సు చేశాడు. ప్రతిరోజు కాలువ స్నానం చేసి ఆంజనేయస్వామిని పూజిస్తూ ఉన్నాడు. ఒకరోజు అలా చేస్తుంటే కాల్యలో పడబోయాడు. ఎవరో చేయి పట్టుకొని ఆపేసినట్లు అనిపించింది. ఎవరా అని చూస్తే, ఒక వానరం అలా చేసినట్లు గ్రహించాడు. ఆయనే సాక్షాత్తు శ్రీ ఆంజనేయస్వామియే అనుకున్నాడు. ఆ కోరిక మధ్వడిని ఆశ్రమానికి చేర్చి సపర్యలు చేసి ఉపశమనం కలిగించింది. స్వామి అనుగ్రహం లభించిందని సంతోషపడ్డాడు. తాను

ఇంతకాలం స్వామి చేత సపర్యలు చేయించుకొన్నందుకు బాధపడి స్వామిని శరణు వేడాడు. ఇక తాను జీవించటం వృధా అని పాదాలపై పడ్డాడు. అప్పుడు స్వామి అనుగ్రహంతో ప్రత్యక్షమై జరిగిన దానిలో మధుని తప్పు ఏమీ లేదని, అతని భక్తికి మెచ్చి తానే సపర్యలు చేశానని స్వామి చెప్పాడు. వరం కోరుకోమన్నాడు. మధుడు ఎల్లప్పుడు తన చెంతనే ఉండేట్లు వరం ప్రసాదించమని కోరుకొన్నాడు. స్వామి “నువ్వు ఇక్కడే మద్దిచెట్టు రూపంలో అవతరించు. నేను ప్రక్కనే ఒక చేతిలో ఫలం, మరొక గదతో శిలారూపంగా అవతరిస్తాను. ఈ పుణ్యక్షేత్రం నీ పేరుతో ‘మద్ది ఆంజనేయస్వామి క్షేత్రం’గా వర్ధిల్లుతుంది” అని అనుగ్రహించాడు. కనుక స్వామి స్వయంభుగా భావిస్తారు.

ఆలయానికి శిఖరం, పైకప్పు లేవు. మద్దిచెట్టు బాగా పెరగటం వలన విమానం కట్టటానికి అవకాశం లేదు. భక్తుల కోరిక నెరవేరిన తర్వాత ప్రదక్షిణాలు చేస్తారు. దీనికి పడమర పురాతన శ్రీ వేంకటేశ్వరస్వామి దేవాలయమూ ఉంది. ఏడు మంగళవారాలు వారానికి నూట ఎనిమిది ప్రదక్షిణాలు చేస్తే కోరిన కోర్కెలన్నీ నెరవేరుతాయి. కుటుంబ, ఆర్థికాది సమస్యలూ తొలగిస్తాడు. ఏలిన నాటి శనిదోషాలు నివారింపబడి అంతా శుభమే జరుగుతుంది. ❀

దర్శనీయ ఆంజనేయ దేవాలయాలు

కేరళ

53. శ్రీ హనుమ రామామ్బలం దేవాలయం - రాఘవాపురం

కేరళలోని ఎర్ఝిమల కొండలకు ఎదురుగా, పయ్యనూర్ పట్నానికి దగ్గరలో చెరుతఘం లోయ సమీపంలో శ్రీ రాఘవాపురం అనే గ్రామం ఉంది. దీన్నే హనుమ

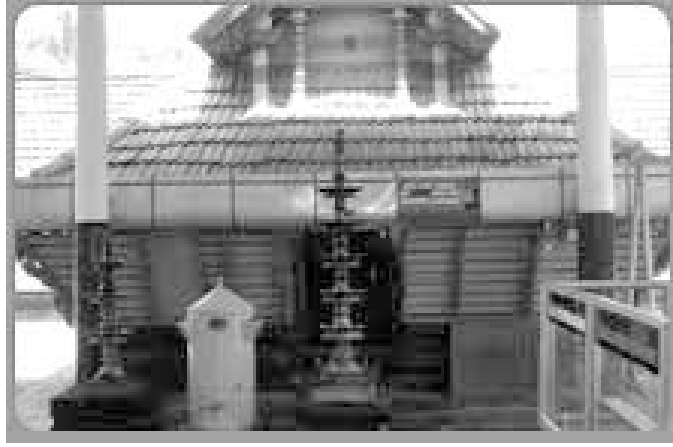
అంటారు. ఇక్కడి ఆంజనేయ స్వామి ఆలయం అతి ప్రాచీన దేవాలయం. ప్రకృతి సౌందర్య నిలయం కూడా.

ఈ దేవాలయంలో భనుమంతునికి సేవా, పూజ చేస్తే తమనిద్దరిని పూజించి సేవించినట్లేనని శ్రీ సీతారాములు ఆనతిచ్చినట్లు స్థల పురాణంలో ఉంది. ఎన్నో శతాబ్దాల క్రిందట మూషక రాజ వంశీకులు ఈ ఆంజనేయ స్వామి దేవాలయాన్ని నిర్మించారు. తరువాత ఎనిమిదవ శతాబ్దిలో రాజైన ఉదయ వర్మ కొలత్రి దీన్ని పునరుద్ధరించాడు. కర్నాటక రాష్ట్రంలో తుళు ప్రాంతం గోకర్ణ క్షేత్రం నుండి 237 మంది బ్రాహ్మణ వేద పండితుల కుటుంబాలను రప్పించాడు. వారంతా చేరుతఘం, ఆరవి పురచేరి, కుల్లాపూర్ గ్రామాలలో నివాసం ఏర్పరచుకొన్నారు. చెరురుతగంలోనే రాఘవాపురం, శ్రీ కృష్ణాపురం, ఉదయపురం కలిసి ఉన్నాయి.

ఇక్కడ కొలువై ఉన్న శ్రీరామ చంద్ర స్వామి తూర్పు ముఖమై ఉండి రామ రావణ యుద్ధంలో అతి కోపంతో ఉన్న శ్రీ రాముడి రూపంలో కనిపిస్తాడు. ఈ స్వామిని దర్శించే తూర్పు వైపు నివశించే ప్రజలకు తీవ్ర బాధలు కలుగుతున్నాయని భావించారు. అప్పుడు అందరు ఆలోచించి తూర్పు ద్వారాన్ని మూసేసి పడమర ద్వారం ఏర్పాటు చేసి యంత్ర ప్రతిష్ఠతో ప్రసన్న రాఘవుడిని సీత సమేతంగా లక్ష్మణ పరివారంతో పునఃప్రతిష్ఠ చేశారు. అప్పటి నుండి ప్రజలకు ఈతి బాధలు లేవట. కనుక ఈ ఆలయం త్రేతాయుగం నాటిదని తెలుస్తోంది. హనుమంతుడు సంజీవి పర్వతాన్ని లంకకు తెస్తున్నప్పుడు ఒక ముక్క విరిగి ఈ కొండ ఏర్పడిందని అందుకే దీనికి ఎఝిమలై అనే పేరు వచ్చిందని అంటారు. అందుకే ఈ క్షేత్రంలో శ్రీరామ శ్రీహనుమల చైతన్యం ఉందని విశ్వసిస్తారు.

శ్రీ ఆంజనేయస్వామి దేవాలయం

ఎక్కడో సుదూర ప్రాంతాల నుండి భక్తులు కష్టాలను అదిగమించి ఇక్కడి సీతారాములను ఆంజనేయస్వామిని దర్శిస్తారు. వారి భయాలను హనుమ పోగొట్టుతాడనే నమ్మకం వారిది. ఈ ప్రాంత సంరక్షకునిగా శ్రీ ఆంజనేయస్వామి ఉన్నాడని నమ్మకం. వాయువ్య మూలలో నాలంబలం లోపల శ్రీ ఆంజనేయస్వామి దేవాలయం ఉంది. నాలాంబలానికి వెలుపల శ్రీ శివ కోలి, సదాశివుడు ఉండటం ఇక్కడి ప్రత్యేకతగా చెబుతారు. శివమూర్తి శాంత శివునిగా ఉండటం మరో విశేషం. శివ దేవాలయానికి పడమర మహాకాళి స్వరూపం అయిన దుర్గా అమ్మవారుంటుంది. ప్రతి ఏడు మకర మాసంలో ఇరవై ఒకటవ నాడు నుండి ఇరవై ఐదవ నాడు వరకు ఉత్సవాలు బాగా

కేరళ

54. వశిష్ట ముని ప్రతిష్ఠిత హనుమాన్ - అలత్తూర్

కేరళలో కోజికోడ్ సమీపంలో మాలాపురం జిల్లా అలత్తూర్‌లో శ్రీ వశిష్ట మహర్షి ప్రతిష్ఠించిన 3,000 ఏళ్ళనాటి శ్రీ హనుమాన్ దేవాలయం ఉంది. దీని నిర్వాహకులు తానూర్ రాజ వంశీకులు, కోజికోడ్‌కు చెందిన సోమూద్రి వంశీకులు. ఈ హనుమాన్‌ను “పులుత్రిక్కోవిల్ హనుమాన్” అంటారు. ఆలయంలో ముఖ్య దేవుడు శ్రీరాముడే అయినా ఇది హనుమాన్ దేవాలయంగానే ప్రసిద్ధి. హనుమాన్ నిలువెత్తు విగ్రహం కొంచెం ఎడమ వైపుకు వాలి ఉండటం విశేషం. ఇలా ఎందుకు ఉంటాడంటే అక్కడే ఉన్న శ్రీరామ చంద్రుని “అభిజ్ఞాన వాక్యం” ఆలకించటానికే. చేతిలో వేత్ర అంటే బెత్తం ఉంటుంది ఇదీ ఒక ప్రత్యేకతే. సీతాదేవి జాడ వార్తలను తెలియజేయటానికి దేవతా సమూహం ఉంటుంది. స్వామి భంగిమలో భక్తీ, వినయాలు ప్రస్ఫుటంగా కనిపిస్తాయి. శ్రీరాముడితో “నీ కోరికే నాకు ఆజ్ఞ” అంటున్నట్లు ఉంటాడని భావ్యం చెబుతారు. పిల్లలు ఆడుకోవటానికి దగ్గరే పెద్ద పార్క్ ఉంది. ✽

కేరళ

55. శ్రీ కోట ఆంజనేయస్వామి దేవాలయం- పాల్ఘాట్

మైసూర్ రాజు హైదర్ ఆలీ, కుమారుడు టిప్పు సుల్తాన్లు హిందూ మతాన్ని బాగానే ఆదరించారు. వారి సైన్యానికి స్ఫూర్తినివ్వటానికి కోటగోడలపై శ్రీ ఆంజనేయస్వామి విగ్రహాలను చెక్కించి నెలకొల్పారు. తమ సైన్యాలకు ఎదురులేని విజయాలను స్వామి కృపతో సాధించాలనే వారి ధ్యేయం. అలాంటిదే కేరళలోని పాల్ఘాట్ కోటగోడపై ఉన్న అర్థశిల్ప శ్రీ ఆంజనేయస్వామి. దీనినే 'శ్రీ కోట ఆంజనేయస్వామి' అంటారు.

పడమటి కనుమలలో ఉన్న కేరళ రాష్ట్రానికి ప్రాధాన్యం ఉంది. యుద్ధ వ్యూహారీత్యా చాలా అతి ముఖ్య రాష్ట్రం అయింది. దక్షిణ దేశంలో మైసూర్ను పాలించిన హైదరాబాద్ మైసూర్, మలబారు, దక్షిణ కర్నాటక, కోయంబత్తూర్ ప్రాంతాలు దేశ రక్షణకు కీలకమైన ప్రాంతాలుగా భావించాడు. రాజ్య సుస్థిరతకు వీటిని సైన్య పరిపుష్టత చేకూర్చాలని నిర్ణయించాడు. బ్రిటిష్ వారిని ఎదిరించి స్వాతంత్ర్యాన్ని కాపాడుకోవటానికి ఇక్కడ ప్రతిష్టమైన కోటలు నిర్మించి బలీయమైన సైన్యాన్ని ఏర్పరచాలని నిర్ణయించాడు. అందుకే 1776లో పాల్ఘాట్ శత్రు దుర్భేద్యమైన కోటను నిర్మించాడు. ఫ్రెంచ్ నిపుణులు సహాయంతో దీని భద్రతకు అన్నిరకాలైన జాగ్రత్తలు వహించాడు. సైన్యాన్ని

దర్శనీయ ఆంజనేయ దేవాలయాలు

ఆధునిక ఆయుధాలతో పరిపుష్టం చేశాడు. అయినా 1784లో పదకొండు రోజులు యుద్ధం చేసి బ్రిటిష్ వారు ఈ కోటను స్వాధీనం చేసుకొన్నారు. అజేయ పరాక్రమం ఉన్న సైన్యంతో పకడ్బందీ వ్యూహంతో హైదరాబాద్ బ్రిటిష్ వారిని ఎదిరించి మళ్ళీ కోటను స్వాధీనం చేసుకొన్నాడు. 1790లో కోట మళ్ళీ బ్రిటిష్ వారి వశమైపోవటం చరిత్రలో దుర్దినం...

రాంబస్ అంటే అష్ట భుజాకారంలో ఉన్న ఈ కోట చాల బలంగా నిర్మించబడింది. కోట చుట్టూ లోపల 30 అడుగుల వెడల్పున కందకం ఉండటం ప్రత్యేకత. గ్రానైట్ రాయితో చాలా ఎత్తుగా కట్టిన కోట. కోట బయటిగోడ పది అడుగుల వెడల్పుతో బలీయంగా ఉంటుంది. సైన్యం బయటిగోడ మీద నిరాటంకంగా తిరిగే వీలున్నదన్న మాట. మొత్తం కోటకు తూర్పువైపున మాత్రమే ప్రవేశ ద్వారం ఉంది. కోట తలుపులు తెరవటానికి లోపలినుండి పకడ్బందీగా ఏర్పాటు ఉంది. అగడ్తలోని నీటి నుండి కోటలోకి ప్రవేశించటానికి పెద్ద పెద్ద కర్ర దుంగలపైనుండి వెళ్ళాలి.

కోట శ్రీ ఆంజనేయస్వామి

కోట గోడలపై ఏ రకమైన శిల్పాలు చూడటానికి లేకపోయినా అనేక కారణాల వల్ల రోజూ వేలాది సందర్శకులు కోటను, కోటలో ఉన్న చిన్న ఆంజనేయస్వామిని దర్శించటానికి వస్తారు. తూర్పు గేట్ దగ్గర కోట లోపలి గోడపై 'అర్ధ శిల్ప ఆంజనేయస్వామి'ని శిల్పి అద్భుతంగా చెక్కి చూపరులకు భక్తిభావాన్ని కలిగించాడు. ఈయనే 'శ్రీ కోట ఆంజనేయస్వామి'. టిప్పు సుల్తాను అతని తండ్రి హైదరాబాద్ అనేకచోట్ల కట్టిన కోటల నిర్మాణంలో లోపలిగోడలపై శ్రీ ఆంజనేయస్వామి విగ్రహాలను ఎక్కడ వీలైతే అక్కడ చెక్కించి నెలకొల్పాడు. కోటలోని జనం, సైనికులు స్వామిని దర్శించి అనుగ్రహం పొందాలని వారిద్దరి తాపత్రయం. పురాతన కట్టడమైన ఈ కోటకు ఇబ్బంది లేకుండా చిన్న రేకులపెద్దు నిర్మించి స్వామిని దర్శించే వీలును ఇప్పుడు పురావస్తు వాఖి కల్పించింది. టిప్పు సుల్తాన్ కాలంనాటి చెక్కడపు శిల్పం అని అందరు

భావిస్తారు.

శ్రీ ఆంజనేయస్వామి దక్షిణ దిశలో ఉంటాడు. ఆయన పడమర వైపు చూస్తూ దర్శనమిస్తాడు. స్వామి విగ్రహం 17 అంగుళాలు మాత్రమే ఎత్తు ఉన్న చిన్న విగ్రహం. సుందరమూర్తి.. స్వామి నిలబడి అంజలి ఘటిస్తూ రెండు చేతుల మధ్య గదను ధరించి ఉండటం ఇక్కడి ప్రత్యేకత. స్వామి తోక బాగా పొడవుగా పైకి వంపుతిరిగి వాలం చివర చిన్న గంట కట్టబడి ఉంటుంది. కుడి కాలు ముందుకు ఉండి ఎడమ కాలు కొంచెం పైకి ఎత్తి మనవైపుకు అడుగులేసి వస్తున్నట్లు ఉంటుంది. బక్షజన సంరక్షకుడిగా, అభయ ప్రదాతగా, శక్తి, బల, తేజో ప్రదాతగా భక్తులు భావించి పూజిస్తారు. ఆనాటి సైన్యానికి ఈయనే ఆరాధ్య దైవం. స్వామి నుండి బల పరాక్రమాలు తమకు లభిస్తాయని సైనికుల విశ్వాసం.

మంగళ, శనివారాలలో ఉదయం పూట వేలాది భక్తులు శ్రీ కోట ఆంజనేయస్వామిని దర్శించి, పూజించి, నేతితో దీపాలు వెలిగించి అభీష్ట సిద్ధి పొందుతారు. పాల్ఘాట్‌లోని శ్రీ కోట ఆంజనేయస్వామి అందరిని చల్లగా కాపాడుతూ, కోరికలను తీరుస్తూ భక్త వరదుడిగా ప్రసిద్ధి చెందాడు.*

కేరళ

56. పంచలోహ హనుమాన్ - నత్తిక

కేరళలో నత్తిక శ్రీ హనుమాన్ స్వామి దేవాలయానికో చరిత్ర ఉంది. శ్రీ మాధవానంద స్వామి అనే మహా భక్తుడు హనుమ భక్తుడు. హనుమ ఆదేశంతో సుమారు యాభై ఏళ్ళ క్రితం మహా సమాధి చెందాడు. ఆయన జ్ఞాపకార్థం పంచలోహాలతో చేసిన అతిపెద్ద శ్రీ హనుమాన్ విగ్రహాన్ని తయారు చేయించి ఆయన కుమారుడు ప్రతిష్ఠించాడు. ప్రపంచంలోనే ఇదే మొదటి అతిపెద్ద పంచలోహ విగ్రహం. సంజీవి పర్వతం ఎడమ చేత ధరించి అతి వేగంగా శ్రీరాముని దర్శించాలన్న తపనతో వస్తున్న భంగిమలో స్వామి కనిపిస్తాడు. కుడిచేతిలో బంగారు గద ధరించి ఉంటాడు. విగ్రహం ఎత్తు అయిదున్నర అడుగులు. కనులకు విందుగా స్వామి దర్శనమిస్తాడు. హనుమాలయం ముందు నవగ్రహ మండపం నిర్మించారు. ఈ ఆలయంతోపాటు మహా విష్ణుమాయా దేవాలయం, భగవతీ దేవి ఆలయమూ ఉన్నాయి. గణపతి సుబ్రహ్మణ్య అయ్యప్ప విగ్రహాలూ దర్శించవచ్చు. ❀

కేరళ

57. బిల్వాద్రి నాథ దేవాలయం

స్వయంభు శ్రీరామ క్షేత్రం ఇది. ఇందులో శ్రీ హనుమాన్ విగ్రహం కేవలం మూడు అడుగుల లోపే ఉంటుంది. నిలబడి కనిపిస్తాడు హనుమ. ఎడమ కాలు కొద్దిగా వంచి ఉంటాడు. అంటే భక్తుల సంరక్షణం కోసం ఏ క్షణమైనా విగ్రహం నుండి బయటికి వస్తాను అన్నట్లు కనిపిస్తాడు. కన్నులు కరుణా రసాన్ని కురిసేట్లు ఉంటాయి. సర్వాభరణ భూషితుడుగా ఉంటాడు. చేతిలో “ద్విదన ముద్ర” స్పష్టంగా కనిపిస్తుంది. ఈ ముద్ర అర్ధం - తాను సర్వ శ్రేష్ఠుడనని ఒకే ఒక్కడిని అని తెలియజెప్పటమే. ఈ క్షేత్ర పాలకుడు హనుమంతుడే. ❁

కర్నాటక

58. కేరే ఆంజనేయ దేవాలయం - శృంగేరి

దక్షిణ భారతదేశంలో పడమటి కర్నాటక రాష్ట్రంలో పడమటి కనుమల్లో మలంద ప్రాంతంలో ఎత్తైన పర్వతాలు, లోయలు, అరణ్యాలతో ఆకర్షించే పవిత్ర శృంగేరిలో ఆదిశంకరాచార్యుల వారు ప్రతిష్ఠించిన శ్రీ ఆంజనేయస్వామి దేవాలయం ఉంది. దీన్ని కేరే ఆంజనేయ దేవాలయం అంటారు. కేరే అంటే సరస్సు అని కన్నడ అర్థం. సరస్సు ఒడ్డునే ఆలయం ఉంది. శ్రీ శంకర భగవత్ పాదులు భారతదేశం మొత్తం మీద ఇక్కడ శృంగేరిలో ఒక్కచోట మాత్రమే శ్రీ ఆంజనేయస్వామిని ప్రతిష్ఠించారు. అందువల్ల దీనికి విపరీతమైన ప్రసిద్ధి వచ్చింది.

శృంగేరిలో పశ్చిమాన కేరే ఆంజనేయస్వామి దేవాలయం ఇప్పుడున్న కొత్త బస్స్టాండ్ ఎదురుగా ఉన్నది. కోనేరు స్థానంలో ఇప్పుడు బస్స్టాండ్ కట్టారు. చిన్న దేవాలయం అయినా, చాలా అందంగా ఉంది. ప్రకృతి దృశ్యాలకు మధ్య ఉంది. కేరే ఆంజనేయస్వామిని దర్శించాలంటే 27 మెట్లు ఎక్కి పైకి వెళ్ళాలి. శృంగేరికి వచ్చిన భక్తులు ముందుగా శ్రీ కేరే ఆంజనేయస్వామిని దర్శించి, ఆ తరువాత మిగతా దైవదర్శనం చేస్తారు. ఆంజనేయస్వామి ఈ క్షేత్ర పాలకుడు కావటమే దీనిలోని విశేషం.

ఈ దేవాలయంలో ఆంజనేయస్వామి దక్షిణ దిశగా దర్శన మివ్వటం ఒక ప్రత్యేకత. స్వామి ఎడమ చేతిలో తామర పుష్పాన్ని ధరించి ఉంటాడు. కుడి చేయి అందరిని దీవిస్తున్నట్లు ఉండటం విశేషం. స్వామి వాలం శిరస్సుపైకి వ్యాపించి ఉంటుంది. తోక చివర చిన్న గంట కట్టి ఉంటుంది. కాలికి నూపురం ఉంటుంది. చేతికి కేయూరం ధరించి ఉంటాడు. ఆయన నేత్రాలు కృపా సింధువులై, భక్త జనాలపై కరుణా కటాక్షాలు వర్షిస్తున్నట్లు, విశాలంగా, తేజో పుంజాలను వెదజల్లేవిగా కనిపిస్తాయి.

కేరే ఆంజనేయస్వామికి వైదిక మంత్రాలతో పూజ చేస్తారు. కార్తీక మాసంలో కృష్ణపక్షంలో శనివారాలలో కన్నుల పండువగా దీపోత్సవం నిర్వహించటం ఇక్కడి రివాజు. ఉదయం ఏడుగంటల నుండి పన్నెండు వరకు, సాయంత్రం ఆరు నుండి ఏడు వరకు భక్తులు స్వామిని దర్శించుకోవచ్చు.

శృంగేరిలో జగద్గురువులు శ్రీ ఆదిశంకరాచార్య ప్రతిష్ఠించిన చదువుల తల్లి శారదాదేవి ఆలయం భారతదేశ మంతా ప్రసిద్ధి చెందింది. కాలభైరవ, వనదుర్గ, కాళికాంబ దేవాలయాలు దర్శించ తగినవి. ఋష్యశృంగ మహర్షి తపస్సు చేసిన క్షేత్రం కనుక ఇది శృంగేరి అని ప్రసిద్ధి చెందింది.*

కర్ణాటక

59. యంత్రోద్ధారక హనుమాన్ ఆలయం - హంపి

కర్ణాటక రాష్ట్రంలో బళ్ళారి జిల్లా హంపిలో శ్రీ యంత్రోద్ధారక హనుమాన్ మందిరం ఉంది. హనుమంతుని అంశతో జన్మించిన మధ్వాచార్యులు, ద్వైత మత స్థాపకులు, వారి శిష్యులతో ప్రముఖులు, ప్రహ్లాదుని అంశతో జన్మించినవారు వ్యాస రాయలు. విజయనగర సామ్రాజ్య ఆస్థాన గురువరేణ్యులు. వ్యాసరాయలు భారతదేశం అంతా సంచారం చేసి 732 ఆంజనేయ స్వామి విగ్రహాలను స్థాపించిన భక్త మహానుభావులు. ఆయనే తరువాత మంత్రాలయ శ్రీరాఘవేంద్ర స్వామిగా అవతరించారు. పన్నెండేళ్ళు తపస్సు చేసి శ్రీ పంచముఖ ఆంజనేయ సాక్షాత్కారం పొందిన పునీతులు.

కిష్కింధగా పేర్కొనబడే హంపి క్షేత్రంలో వ్యాసరాయలవారు చక్రతీర్థం అనే పవిత్ర తుంగభద్ర నదిలో పవిత్ర స్నానం చేసి ఒడ్డున నిత్య ఆహ్నికాలు, మంత్రానుస్థానం చేసేవారు. ఒకరోజు నిత్య విధి పూర్తికాగానే రాత్రి భజనానంతరం నిద్రిస్తుండగా శ్రీ ఆంజనేయస్వామి కలలో కన్పించి, “నువ్వు స్తోత్రాలు చేస్తే చాలదు. నాకు మూర్తి ప్రతిష్ఠ చేసి సంతోషం కల్గించు” అని ఆదేశించాడు. మర్నాడు ఉదయం యథా ప్రకారం నిత్యాహ్నికాలు, పూజలు పూర్తిచేసి, మంత్రానుస్థానం చేసే ప్రదేశంలో నిష్ఠగా కూర్చుని రాత్రి స్వప్న

వృత్తాంతాన్ని జ్ఞప్తికి తెచ్చుకొన్నారు. తనకు ఎదురుగా ఉన్న పెద్ద బండమీద తాను నిత్యం ధరించే నల్లని బొట్టుతో శ్రీ ఆంజనేయ స్వామి రూపాన్ని చిత్రించారు. ఆ బొమ్మ విచిత్రంగా నిజాకార ఆంజనేయ రూపంలో దర్శనమిచ్చి లంఘించి వెళ్ళారు. ఈ సంఘటన వ్యాస రాయల వారికి సంభ్రమాశ్చర్యాలను కలిగించాయి.

ఇలా అయిదారు సార్లు రాయలవారు చిత్రాలు రచించటం, స్వామి నిలవకుండా వెళ్ళిపోవటం జరిగింది. వ్యాసరాయల వారు కించిత్ అందోళన చెందారు. ఏమైనా స్వామిని స్థిరంగా ఉండేట్లు చేయాలని నిశ్చయించుకొన్నారు. చివరిసారిగా స్వామి చిత్రం చిత్రించి యంత్రం కూడా రాసి, దానిపై స్వామి ద్వాదశ నామాలు లిఖించారు. అంతే ఆంజనేయస్వామి అలానే ఉండిపోయారు. వ్యాసరాయలవారు పరమానందభరితులైనారు. ఆ చిత్ర రూపశిలనే ప్రతిష్ఠ చేసి భక్తితో పూజించారు. తన తపశ్శక్తిని అంతటిని ఆ స్వామి చిత్రంలో ప్రాణప్రతిష్ఠగా నిక్షిప్తం చేశారు. దానితో ఆ చిత్రానికి విచిత్రమైన కళ, కాంతి, వన్నె, చిన్నె, ఆకర్షణలు ఏర్పడి చూసేవారికి పరమాద్భుతం అనిపించింది. వ్యాసరాయలవారు ప్రతిష్ఠ చేసిన ఏడు వందల ముప్పై రెండు హనుమాన్ విగ్రహాలు ఈ యంత్రోద్ధారక హనుమాన్ విగ్రహంతోనే ప్రారంభమైంది. చరిత్రకెక్కింది. ✽

కర్ణాటక

60. ఋష్యమూక, కిష్కంధ, అంజని, మాల్యవాన పర్వతాలపై
ఆంజనేయస్వామి

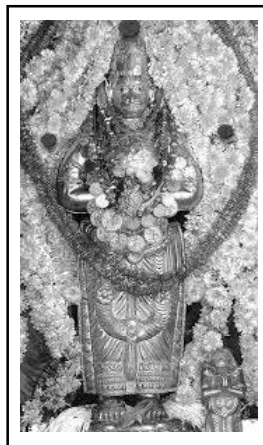
కర్ణాటక రాష్ట్రంలో హంపీలో శ్రీ విరూపాక్ష మందిరానికి కొద్ది దూరంలో ఋష్యమూక పర్వతం ఉంది. వారికి భయపడి సుగ్రీవుడు ఇక్కడే ఆంజనేయునితో వచ్చి దాక్కున్నాడు. ఈ పర్వతం కిందనే శ్రీరామ లక్ష్మణులు సీతాన్వేషణలో బ్రాహ్మణ వేషంలో వచ్చిన హనుమంతుని మొదటిసారి కలుసుకొన్నారు. ఇక్కడే కొండ కింద శ్రీరామ లక్ష్మణ సీతా సమేత మందిరం ఉంది. పర్వతంపైన హనుమంతుని మందిరంతోబాటు ఆయన తల్లి అంజనాదేవి మందిరం కూడా ఉన్నది.

శ్రీరాముడు సప్త తాళ వృక్షాలను భేదించిన స్థలమే కిష్కంధ. దీనికి ఎదురుగా వాలిని శ్రీరాముడు వధించిన స్థలం ఉన్నది. ఇక్కడే తుంగభద్రా నది ఒడ్డున శ్రీ హనుమాన్ మందిరం కనిపిస్తుంది.

ఇక్కడే రెండు కొండల మధ్య ఉన్న విశాలమైన ప్రదేశంలో అచ్యుతరాయల మందిరం ఉంది. దీని వెనుక ఉన్నదే “మాతంగ పర్వతం”. దీనికి కొద్ది దూరంలో ఎడంవైపు పెద్ద రాళ్ళగుట్ట కనిపిస్తుంది. ఆ బండరాళ్ళపై తెల్లని సున్నం పట్టిలుంటాయి. అదే సుగ్రీవుని గుహ.

పంపా సరోవరం నుండి సుమారు ఒక కిలో మీటరు దూరంలో అంజని పర్వతం ఉంటుంది. ఈ పర్వత గుహలో అంజనేదేవి, కుమారుడు హనుమ మందిరాలు రెండూ ఉంటాయి. ఇదే అంజనాదేవి నివాస స్థలం.

విరూపాక్ష మందిరానికి ఆరు కిలోమీటర్ల దూరంలో మాల్యవాన పర్వతం కనిపిస్తుంది. ఈ పర్వతంపై ఉన్న ఒక భాగాన్ని “ప్రశవణం” అంటారు. రామలక్ష్మణులు ఇక్కడే నాలుగు నెలలు గడిపారు. ఈ ప్రశవణం మీదనే “స్పటిక శిలా మందిరం” ఉన్నది. సముద్ర లంఘనం చేసి శ్రీ అంజనేయస్వామి లంకలో సీతాదేవిని దర్శించి ఆమె జూడను, కుశలాన్ని శ్రీరామాదులకు తెలియజేసిన ప్రదేశం ఇదే. ❀

కర్ణాటక

61. ఉడిపి హనుమంతుడు

కర్ణాటకలోని ఉడిపి క్షేత్రం శ్రీకృష్ణుని దివ్య ధామం. అక్కడే శ్రీకృష్ణ మందిరంలో శ్రీ హనుమ కూడా దర్శనమిస్తాడు. ముందుగా హనుమంతుడిని చూసి తర్వాతే శ్రీకృష్ణ స్వామి దర్శనం చేయాలి. ❀

కర్ణాటక

62. పంచముఖ ఆంజనేయస్వామి దేవాలయం

కర్ణాటకలో ప్రసిద్ధ మంత్రాలయ శ్రీరాఘవేంద్ర క్షేత్రానికి సమీపంలో శ్రీ పంచముఖ ఆంజనేయస్వామి ఉద్భవించిన క్షేత్రం ఉంది. స్వామికి పంచముఖాలు ఉండటానికి ఒక ఐతిహ్యం ఉంది. త్రేతాయుగంలో రామ రావణ యుద్ధంలో మైరావణుడు మాయోపాయంతో శ్రీరామ లక్ష్మణులను ఎత్తుకొని పోయి పాతాళంలో దాచేశాడు. వాడి పంచ ప్రాణాలు పాతాల లంక చేరే బిల మార్గంలో ఒక గండ శిల కింద అయిదు రాక్షస తుమ్మెదల కాపలాలో ఉంచాడు. ఆ అయిదు తుమ్మెదలను ఒకసారి చంపితేనే మైరావణుడు చస్తాడు. ఈ రహస్యం తెలుసుకొన్న ఆంజనేయస్వామి పంచముఖాలతో ఒకేసారి అవతరించి అయిదు ముఖాల నోర్లూ ఒక్కసారి తెరిచాడు. ఇక ఎక్కడికీ పోయే వీలు లేక ఆ తుమ్మెదలు ఆ అయిదు నోళ్ళలోకి ప్రవేశించాయి. వెంటనే నోళ్ళు మూసేశాడు. అవి ఊపిరాడక గిలగిల కొట్టుకొని చచ్చిపోగా మైరావణుడి పంచ ప్రాణాలు అనంత వాయువుల్లో కలిసిపోయాయి. ఈ స్థలంలోనే శ్రీ ఆంజనేయస్వామి రెండు రాతిబండల మధ్య ఉన్న గుహలో వెలిశాడు. పదహారవ శతాబ్దంలో శ్రీరాఘవేంద్ర స్వామి ఈ గుహలో పన్నెండేళ్ళు తీవ్ర తపస్సు చేసి శ్రీ పంచముఖ ఆంజనేయ స్వామిని ప్రత్యక్షం చేసుకొని అనుగ్రహాన్ని పొందారు. స్వామి అనుగ్రహంతో రాఘవేంద్రులు మంచాల గ్రామంలో సజీవంగా బృందావనస్తులయ్యారు. ✽

కర్ణాటక

63. గాలి వీరాంజనేయస్వామి దేవాలయం

కర్ణాటకలో బెంగుళూరు - మైసూరు రోడ్డులో శ్రీగాలి వీరాంజనేయస్వామి కొలువై ఉన్నాడు. దీనిని మొదట కెంపే గౌడ రాజు బెంగుళూరు నగరాన్ని నిర్మిస్తూ స్వామిని నెలకొల్పాడు. కృష్ణదేవరాయల సామంత రాజైన కెంపే గౌడ ముందుగా మట్టికోటను నిర్మించి, తన వద్దకు వచ్చే అతిథులందరికీ కనిపించేలా ఎత్తుగా శ్రీ ఆంజనేయస్వామి విగ్రహాన్ని ప్రతిష్ఠించాడు. తన కోటకు రక్షణగా ఆంజనేయస్వామిని పెట్టాడని అందుకే ఆచ్ఛాదన ఏర్పాటు చేయలేదని చెబుతారు. అందుకే దిగంబర ఆంజనేయస్వామి అని కూడా పిలుస్తారు. వ్యాసరాయ తీర్థలవారు ఈ ఆలయాన్ని పునరుద్ధరించారు. ఎత్తైన గాలిగోపురంతో ఆలయం ఎంతో దూరానికి కనిపిస్తుంది. నిత్యం వేలాది మంది భక్తులు దర్శించి తరిస్తారు. ❀

తమిళనాడు

64. సాలంగర్ - శ్రీ యోగాంజనేయ స్వామి దేవాలయం

తమిళనాడులోని ఘటికా చల క్షేత్రంలో శాంత నరసింహ దేవాలయం ఉంది. సాధారణంగా నృసింహ దేవాలయాలు ఉగ్ర మూర్తితో కన్పిస్తాయి. ఇక్కడ ప్రహ్లాద వరదుడైన శాంత నారసింహ స్వామి పద్మాసనంలో కూర్చుని పరమ ప్రశాంతంగా భక్తులకు దర్శనమిస్తారు. ఘటిక అంటే సుమారు 24 నిమిషాల కాలం. ఇక్కడ ఒక్క ఘటిక కాలంలో స్వామిని ధ్యానం చేస్తే చాలు మోక్షం ప్రసాదిస్తాడని పురాణాలు తెలియజేస్తున్నాయి. అందుకని ఈ క్షేత్రానికి విపరీతమైన ప్రాముఖ్యత లభించింది. తిరుత్తని నుండి సుమారు 30 కిలో మీటర్ల దూరంలో ఉంది. 400 అడుగులున్న చిన్న కొండ మీద స్వామి ఆలయం ఉత్తర ముఖంగాను, స్వామి తూర్పు ముఖంగాను ఉండటం విశేషం. అమ్మవారి పేరు అమృతవల్లీ తాయారు. యోగానంద నరసింహ స్వామి సదా ప్రసన్న దృక్పథాన్ని ప్రసరిస్తూ మోక్షాన్ని అందిస్తుంటారు.

చతుర్భుజ యోగాంజనేయ స్వామి దేవాలయం

యోగ నరసింహ ఆలయం దిగి కిందకు వస్తే ప్రక్కనే ఇంతకంటే తక్కువ ఎత్తులో అంటే 200 అడుగుల ఎత్తులో ఉన్న ఇంకో చిన్న కొండ మీద వెలసి ఉన్నాడు శ్రీ యోగానంద చతుర్భుజ ఆంజనేయస్వామి. ఆలయం ఉత్తర ముఖంలోను, యోగాంజనేయ స్వామి పడమర ముఖంలోను ఉండి, శ్రీ యోగానంద నరసింహ స్వామిని కనులారా చూస్తున్నట్లు కనిపించటం ఇక్కడి ప్రత్యేకత. ఇంకొక విశేషం స్వామికి చతుర్భుజాలు ఉండటం. శంఖాన్ని, సుదర్శన చక్రాన్ని ఆంజనేయస్వామి ధరించి ఉండటం మరో విచిత్రమైన

విషయం. వీటిని యోగాంజనేయ స్వామికి యోగానంద నారసింహ స్వామి అనుగ్రహించారని భావిస్తారు. యోగాంజనేయస్వామి ఆలయ గోడకు ఉన్న చిన్న రంధ్రం ద్వారా యోగానంద నారసింహ ఆలయ గోపుర దర్శనం చేయవచ్చు. ఈ సాలింగర్ దేవాలయంలో ఒక్క చోటే శ్రీ ఆంజనేయ స్వామి యోగస్థితిలో కనిపిస్తాడు. ఇంకెక్కడా ఈ భంగిమలో స్వామి ఉండడు అని పెద్దల ఉవాచ. అంతే కాదు “అహింసా మూర్తి” అని తెలియజెప్పే కథ ఒకటి ప్రచారంలో ఉంది.

ఇంద్రద్యుమ్నుడు అనే రాజు మధురను పాలిస్తూ ఒకసారి వేటకోసం ఈ ప్రాంతానికి వచ్చాడట. ఒక లేడిని వేటాడుతూ ఇప్పుడు యోగాంజనేయ స్వామి ఉన్న సోఘ సింగాపురం (యోగ నారసింహ) అనే ఈ కొండ పైకి దాన్ని తరుముకొంటూ వచ్చాడు. ఆ లేడి ఆంజనేయస్వామి సన్నిధికి రాగానే “జ్యోతి స్వరూపం”గా మారి అదృశ్యమైపోయిందట. రాజు అమితాశ్చర్యపడి స్వామికి సాష్టాంగ నమస్కారం చేసి ఇక్కడే తాను ఆ రోజు నుంచి జంతు హింస చేయనని అహింసా వ్రతాన్ని పాటిస్తానని స్వామి యెదుట ప్రతిజ్ఞ చేసి, ఆచరించి జీవితాంతం కాపాడుకోన్నాడట. అహింసతోనే ఈ ప్రాంతాన్ని పీడిస్తున్న కుంబో ధరన్ అనే దుష్టుని మనసు మార్చి ప్రజలకు ఏ బాధలు లేకుండా చేశాడట. రాజును అహింసా మూర్తిగా మార్చమని యోగానంద నారసింహ స్వామి కోరినందు వల్లే యోగానంద ఆంజనేయ స్వామి జ్యోతి స్వరూపుడుగా మారి రాజుకు దర్శన మిచ్చాడట.

యోగ నారసింహానికి కాని, యోగాంజనేయ స్వామికి కాని ఇక్కడ ఉత్సవ మూర్తులు లేకపోవటం వింతలలో వింత. ఈ రెండు దేవాలయాలకు రెండు కిలో మీటర్ల దూరంలో సాలింగర్ పట్టణం మధ్యలో ఉన్న శ్రీ భక్తవత్సల స్వామి దేవాలయంలోనే ఉత్సవాలను నిర్వహిస్తారు. తమిళనాడును పాలించిన నాయక రాజులు నిర్మించిన దేవాలయం ఇది. విశాల ప్రాకారాలతో శిల్ప కళా శోభితంగా ఉంటుంది. ❀

65. కంచి - శ్రీ సంజీవ రాయ దేవాలయం

తమిళనాడులో ప్రసిద్ధ పుణ్యక్షేత్రం కంచి పట్టణానికి సమీపంలో పాలార్ నదిని దాటగానే అయినాకులం గ్రామంలో విజయనగర రాజుల మంత్రి శ్రీ తాతాచార్యుల వారు స్వయంగా నిర్మించిన శ్రీ సంజీవరాయ దేవాలయాన్ని అత్యద్భుతంగా, న భూతోగా అనేక ప్రత్యేకతలతో నిర్మించి తన ఆంజనేయ భక్తిని చాటుకొన్నారు.

సాధారణంగా ఏదైనా దేవాలయానికి చిన్న కోనేరు లేక పుష్కరిణి ఉంటుంది. ఇక్కడి సంజీవ రాయ కోనేరు 136 ఎకరాల విస్తీర్ణం కలిగి ఉండటం మొదటి ప్రత్యేకత. మామూలుగా స్వామి గర్భగుడి చిన్నదిగా ఉంటుంది. ఇక్కడ చాలా పెద్దదిగా ఉండటం రెండో విశేషం. పుష్కరిణి దగ్గరుండి చూస్తుంటే ఆలయం పుష్కరిణిలో తేలియాడుతున్నట్లు ఉండటం మరో ప్రత్యేకత. అంత పరమాశ్చర్యంగా ఆలయ నిర్మాణం జరిగింది. ఈ కోనేరు నీరు వ్యవసాయానికి కూడా ఉపయోగించటం మరో వింత.

సరస్సుకు దక్షిణాన తాతాచార్యులవారు శ్రీ సంజీవరాయ ఆలయాన్ని నిర్మించారు. రాజ గోపురం కోనేరు ముఖంగా ఉంటుంది. ఇతర దేవాలయాల్లో కాకుండా ఈ దేవాలయ ప్రవేశం చేయాలంటే 24 స్తంభాలున్న విశాల మండపంలో నుంచి వెళ్ళాలి. ఇది ప్రత్యేకతల్లో ప్రత్యేకత. మండపంలో ఆచార్యుల ఋషుల సుందర విగ్రహాలు కమనీయం, రమణీయంగా ఉంటాయి. ఇక్కడి శిల్పకళ పరమ రమణీయకంగా ఏకైక ప్రత్యేక తరహాలో కనువిందు చేస్తుంది. ఈ విశాల మండపాన్ని దాటి వెడితే శ్రీ సంజీవరాయ స్వామి

పవిత్ర గర్భగుడిలోకి ప్రవేశిస్తాం. స్వామి అంజలి ఘటించి దర్శనమిస్తారు. వెనుక శంఖు చక్రాలుంటాయి. కృపా దాక్షిణ్య నేత్రాలతో భక్తులను అనుగ్రహిస్తున్నట్లు స్వామి కనిపిస్తారు. స్వామి ఆలయానికి కుడి ప్రక్క శ్రీ లక్ష్మీ అమ్మవారి దేవాలయం, సుమత్రా, సియాం దేశాల వర్తకులు ఇక్కడికి వచ్చి భక్తితో స్వామికి కానుకలు సమర్పించినట్లు ఆలయ గోడలమీద శాశనాలున్నాయి.

ఆగ్నేయ, వాయవ్య మూలల్లో రెండు పెద్ద మండపాలున్నాయి. శ్రీరామనవమి నాడు సీతారామ కళ్యాణ ఉత్సవాన్ని వైభవంగా నిర్వహిస్తారు. అంజనేయ స్వామి తన ఇష్టదైవం కళ్యాణ శోభను తిలకించి పులకించుతాడు. కంచి వరదరాజ స్వామి చైత్ర పౌర్ణమినాడు ఈ సంజీవరాయ దేవాలయానికి విచ్చేసి సంజీవ రాయనికి దర్శనమివ్వటం ప్రత్యేకత సంతరించుకొంటుంది. ఆరోజే శ్రీ హనుమజ్జయంతి.

శ్రీ తాతాచార్యులవారి గురించి కొంత తెలుసుకొందాం. క్రీ.శ.1584 - 1614 ప్రాంతంలో విజయనగర సామ్రాజ్యాన్ని పాలించిన వెంకటపతి మహారాజు ఆస్థానంలో శ్రీ నేట్టూర్ తాతాచార్యులవారు మంత్రిగా ఉన్నారు. తాతాచార్యుల వారు అనేక దేవాలయాలను నిర్మించారు. కోటి కన్యాదానాలు జరిపించారని ప్రతీతి. అందుకే వారికి “నేట్టూర్ కోటి కన్యాదాన లక్ష్మీ కుమార తాతాచార్యులు” అనే పేరొచ్చింది. శ్రీ లక్ష్మీదేవి కరుణా కటాక్షాలు ఆచార్యుల వారి మీద అపారంగా ప్రసరించటం వాళ్ళ ఇది సాధ్యమైనదని చెబుతారు. ధనలక్ష్మి కటాక్షం ఉన్నందు వల్లనే ఇన్ని కన్యాదానాలు చేయించారు. అందుకని ఆయన్ను లక్ష్మీదేవి పుత్రునిగా భావిస్తారు. “ఉభయ వేదాంతాచార్యులు” అని వారికి గౌరవ నామం ఉంది. వీరు తిరునామి వంశీకులు. నేట్టూర్ నుండి విజయనగర రాజధాని అయిన ఆనెగొందికి కుటుంబం మారింది. విజయనగర పాలకుడు విరూపాక్ష మహారాజును సందర్శించి అనేక సన్మానాలు పొందారు. మహాభారతంపై అనేక ప్రదేశాలలో మహాపన్యాసాలు చేసిన ధన్యజీవి శ్రీ ఆచార్యులవారు.*

66. షోలంగిపుర హనుమాన్ దేవాలయం

తమిళనాడులో శోలంగిపురంలో ఒక కొండపైన శ్రీనరసింహ స్వామి రెండవ కొండపై శ్రీ ఆంజనేయ స్వామి కొలువై ఉన్నారు. చోళంగి రాజులు ఈ క్షేత్రాన్ని బాగా అభివృద్ధి చేశారు. అంటే అతి పురాతనాలయం అన్న మాట. సుమారు 14,000 మెట్లు ఎక్కి కొండపై నృసింహ స్వామిని దర్శించాలి. రెండవ కొండపై ఉన్న 450 మెట్లు ఎక్కి యోగాసనంలో దర్శనమిచ్చే శ్రీ ఆంజనేయ స్వామిని చూడవచ్చు. స్వామి చతుర్భుజుడుగా దర్శనమిస్తాడు. శంఖు చక్రం, గద, జపమాల, చిన్మూర్తి నాలుగు చేతులలో ధరించి కనిపిస్తాడు. శంఖు చక్రాలతో ఆంజనేయస్వామి ఇక్కడే కనిపిస్తాడు. ఇది హనుమ తపస్సు చేసిన పవిత్ర భూమిగా భావిస్తారు. ✽

67. ముక్కంటి హనుమాన్ ఆలయం - అనంత మంగళం

తమిళనాడులో నాగపట్నం జిల్లా అనంత మంగళంలో శ్రీ ముక్కంటి ఆంజనేయ స్వామి దేవాలయం ఉంది. స్వామి మూడు నేత్రాలతో పది భుజాలతో వింతగా ఉంటాడు. త్రేతాయుగంలో రాముడు రావణ సంహారం చేసిన తర్వాత ఒకసారి నారదుడు దర్శించి రావణ సంహారంతో రాక్షస సంహారం పూర్తికాలేదని, రావణ వారసులు చాలామంది తండ్రి మృతికి ప్రతీకారం తీర్చుకోవటానికి సమయం కోసం చూస్తూ సముద్రం అడుగు భాగంలో తపస్సు చేస్తున్నారని, వాళ్ళ తపస్సు పూర్తి కాకుండానే వాళ్ళను సంహరించమని ఒక ఉచిత సలహా పారేశాడు. దానికి రాముడు రామావతారం సమాప్తి అయిపోతోందని, కనుక తాను మళ్ళీ రాక్షస వధ చేయనని చెప్పి ఆ వధా కార్యక్రమాన్ని శ్రీ ఆంజనేయస్వామి మీద వేశాడు. రాక్షస వధ చేయబోయే హనుమకు సహాయంగా విష్ణుమూర్తి తమ శంఖు చక్రిలను బ్రహ్మ కమండలాన్ని, శివుడు మూడో కంటిని ఆంజనేయుడికి ప్రసాదించారు. ఈ ఆయుధాలతో హనుమ దశ భుజుడయ్యాడు. త్రిమూర్తుల అనుగ్రహంతో మారుతి సముద్రంలో దాక్కున్న రాక్షసులందరినీ ఏరి ఏరి వధించి శ్రీరామాజ్ఞ పాటించాడు. విజయంతో తిరిగి వచ్చి ఇక్కడే అదే రూపంతో వెలిశాడు. ఇక్కడే స్వామికి ఆలయం నిర్మించి పూజిస్తున్నారు. రాక్షస వధ జరిగి ప్రజా పీడన తొలగి ఆనందం తాండవించిన ఈ ప్రదేశాన్ని “ఆనంద మంగళం” అన్నారు. అదే అనంత మంగళం అయింది కాలక్రమంలో. ❀

68. గంధ మాదనం - రామేశ్వరం

తమిళనాడు ప్రసిద్ధ రామేశ్వర క్షేత్రంకు, పాతిక కిలో మీటర్ల దూరంలో 'గంధ మాదన పర్వతం' ఉంది. దీనిపై శ్రీరామాలయం నిర్మించారు. రావణ వధకు లంకకు శ్రీరాముడు ఇక్కడి నుండే బయల్దేరాడు. వానర సైన్యం లంకకు బయల్దేరిన ప్రదేశంగా చారిత్రాత్మక ప్రసిద్ధి చెందింది. ఆంజనేయ స్వామి కూడా ఇక్కడి నుండే సీతాన్వేషణకు సముద్రం మీద ఎగిరాడు. రాముడు రామేశ్వరంలో శివలింగ ప్రతిష్ఠ చేయటానికి దీనిమీదే కూర్చుని ఆలోచించాడు. ఇన్ని ప్రాముఖ్యతలను సంతరించుకొన్న పర్వతం గంధ మాదనం. వీటికి నిదర్శనంగా ఈ పర్వతంపై రెండు అంతస్తుల శ్రీరామ దేవాలయ నిర్మాణం జరిగింది. ఆలయంలో శ్రీరామ పాద ముద్రలు భక్తులు దర్శించి తరిస్తారు.*

69. కుర్తాలంలో మధ్వాచార్యులు స్థాపించిన శ్రీ హనుమాన్ దేవాలయం

సేలం జిల్లాలో నమక్కల్లో శ్రీ హనుమాన్ మందిరం ఉన్నది. స్వామి పన్నెండు అడుగుల ఎత్తున మహా సుందర హనుమాన్లా ఉంటాడు. నిత్యం వేలమంది భక్తులు దర్శించే పుణ్యక్షేత్రం ఇది. గణిత శాస్త్రవేత్త శ్రీనివాస రామానుజన్ ఇక్కడి అమ్మవారిని, మారుతిని ఎప్పుడూ దర్శించేవారు. ❀

70. భారీ హనుమాన్ దోడదాపురం

తమిళనాడు కోయంబత్తూరు జిల్లా దోడదాపురం గ్రామంలో భారీ ఆంజనేయ స్వామి విగ్రహం ఉన్న దేవాలయం ఉంది. స్వామికి అభిషేకం చేయాలంటే నిచ్చెన ఎక్కి చెయ్యాలి. మధ్య సంప్రదాయంలో అర్చన జరుగుతుంది. ❀

దర్శనీయ ఆంజనేయ దేవాలయాలు

71. శ్రీ హనుమ దేవాలయం - శుచీంద్రం

ఇక్కడి బ్రహ్మ, విష్ణు, మహేశ్వర దేవాలయం చాలా ప్రసిద్ధి చెందింది. ఇంద్రుని పాపాలు ప్రక్షాళన జరిగి శుచియైన క్షేత్రం కనుక శుచీంద్రం అయింది. ఇక్కడే 20 అడుగుల ఎత్తున్న శ్రీ ఆంజనేయస్వామి భక్త వరడుడిగా దర్శనమిస్తాడు. ❀

72. మరుత్తమలై - హనుమాన్

సంజీవి పర్వతం హనుమ తెచ్చేటప్పుడు ఒక ముక్క విరిగి ఇక్కడ పడిన ప్రదేశం. అందుకే ఆ పేరు. ఇది భూమట్టానికి 1600 అడుగుల ఎత్తున ఉన్నది. కొండ ఎక్కటం ప్రారంభించగానే సంజీవి హస్తదైన హనుమ స్వామి కనిపిస్తాడు. ❀

73. హనుమతేశ్వరం

రావణ వధ చేసి బ్రహ్మ హత్యాదోష నివారణకు రాముడు రామేశ్వరంలో శివలింగ ప్రతిష్ఠ చేయదలచి హనుమను కైలాసం నుండి శివుని ఆత్మలింగాన్ని తెమ్మని పంపిస్తే అనుకున్న ముహూర్త సమయానికి రాకపోతే, సీతాదేవి చేసిన ఇసుక లింగాన్నే రాముడు ప్రతిష్ఠించాడు. హనుమ వచ్చి విషయం తెలుసుకొని పీకే ప్రయత్నం చేసి విఫలమైతే రాముడు అతనినే ఆత్మలింగాన్ని ఆ ప్రక్కనే ప్రతిష్ఠచేయమన్నాడు. ముందుగా హనుమత్ లింగాన్ని దర్శించి ఆ తర్వాతే రామేశ్వర లింగాన్ని దర్శించాలని శ్రీరాముడు షరతు పెట్టాడు. అప్పటి నుండి అలానే జరుగుతోంది.,

రామేశ్వర మందిరానికి కిలో మీటర్ దూరంలో సీతమ్మ కొలను వద్ద పంచముఖ ఆంజనేయస్వామి గుడి చూడదగ్గ క్షేత్రం. రామజ రోకే రోడ్డులో బాలరూప ఆంజనేయ దేవాలయం కూడా దర్శించదగినది. ☼

చత్తీస్‌గఢ్

74. రాయపూర్ - శ్రీ సంకట మోచన హనుమాన్ దేవాలయం

చత్తీస్‌ఘర్ రాష్ట్రం అంటే ముప్పై ఆరు కోటలు ఉన్న రాష్ట్రం అని అర్థం. అసలు నలభై ఎనిమిది కోటలట. కోసల ప్రాంతానికి చెందిన భాగమిది. దీని ముఖ్య పట్టణం రాయపూర్. చేది రాజుల కోటలు కనుక చేదిఘర్ అనేది చత్తీస్‌ఘర్‌గా మారిందని అంటారు. మౌర్య సామ్రాజ్యంలో ముఖ్యమైన భాగం ఇది.

హూహయ వంశ రాజులు దీన్ని పాలించారు. శ్రీరామ చంద్ర ఖల్చురి అనే రాజు ఈ నగర నిర్మాణం చేశాడు. ఆయన కుమారుడు బ్రహ్మదేవ రాయ్ పేర ఈ నగరం రాయపూర్ అయింది. రాయపూర్‌లో జగన్నాథ, మహామాయ దేవాలయాలు వివేకానంద మందిరం దూధా ఆహారి

దేవాలయం సంకట మోచన హనుమాన్ దేవాలయాలు ప్రసిద్ధి చెందాయి.

దూద్ ఆహారి

ఒకప్పుడు ఇక్కడ స్వామి బలభద్ర దాస్ అనే మహంతు ఉండేవారు. ఆయన ఇక్కడ స్వయంభు అయిన శ్రీ హనుమాన్‌ను అత్యంత భక్తితో సేవించేవారు. హనుమంతునికి నిత్యం పాలను నైవేద్యం పెట్టి ఆ పాలనే త్రాగి ఉండేవారు. ఇంకే ఆహారము తీసుకొనే వారు కాదు. సురభి అనే ఒక గోవు నిత్యం ఇక్కడికి వచ్చి స్వాములకు పాలు పిండి ఇచ్చేది. బలభద్ర దాస్ స్వామి పాలు మాత్రమే ఆహారంగా స్వీకరించేవారు కనుక ఆయన్ను ప్రజలు పాలస్వామి (దూద్ ఆహారి) అని పిలిచేవారు. అదే ఆయన పేరై కూర్చుంది. వీరి ఆశ్రమం దూద్ ఆహారి ఆశ్రమం అనే పేరుతో పిలువబడింది.

ఈ ప్రాంతం అంతా ఆనాడు నాగపూర్ రాజుల ఏలుబడిలో ఉండేది. అప్పటి రాజు రఘురావు జీ భోసలే - మహంత్‌గారికి అత్యంత ప్రియ భక్తులు. రాజు బాలాజీ మందిరం నిర్మించాలని సంకల్పించి అనువైన ప్రదేశం ఏది అని మహంత్ గారిని అడిగాడు. మహంత్‌గారు దూద్ ఆహారి ఆశ్రమ ప్రాంతంలో ఆలయ నిర్మాణం చేయమని సలహానిచ్చారు. ఆ ప్రకారమే రాజు శ్రీ బలభద్ర దాస్ మహంత్ గారి ఆశ్రమ సమీపంలో 1610లో బాలాజీ ఆలయాన్ని నిర్మించాడు. ఆలయ గోడలపై శ్రీరాముని కథా చిత్రాలను అందంగా చిత్రీకరించేశాడు. వీటిని ఇప్పటికీ చూడవచ్చు. అనేక సాంప్రదాయాలు దేవాలయంలో పూజలందుకొంటున్నాయి.

సంకట మోచన హనుమాన్

దూదాహారి మహంత్‌గారు నిత్యం పూజ చేసుకొంటున్న శ్రీ హనుమాన్ విగ్రహం వెనుకనే బాలాజీ మందిర నిర్మాణం జరిగింది. అయితే కొద్ది రోజులకు ఒక వింత దృశ్యం కనిపించింది. హనుమంతుని విగ్రహ ముఖం వెనక్కి తిరిగి బాలాజీ అంటే రాముడిని చూస్తూ ఉండిపోయింది.

దర్శనీయ ఆంజనేయ దేవాలయాలు

మిగిలిన శరీరం యథా ప్రకారంగా ఉండిపోయి అందరికి పరమ ఆశ్చర్యం కలిగించింది. కనుక ఇక్కడ ఈ ఆలయానికి ఒక ప్రత్యేకత ఏర్పడింది. మామూలుగా అన్ని దేవాలయాలకు ఉన్నట్లు ముఖ ద్వారం దానిలోకి ప్రవేశించటానికి ఉండే మెట్లు ఉండకపోవటం విశేషం. ద్వారాలన్నీ దక్షిణ దిశ వైపు బాలాజీని చూస్తున్నట్లు ఉంటే, మెట్లు మాత్రం ఉత్తరం వైపుకు ఉంటాయి. ఇప్పటికీ ఆ సనాతన హనుమంతుడు మెడ వెనక్కి తిప్పి బాలాజీ స్వామిని తదేకంగా చూస్తున్నట్లే ఉంటాడు. ఈ హనుమంతునికి శ్రీ బలభద్ర దాస మహంత్ గారు అంటే దూద్ ఆహారి స్వామీజీ “సంకట మోచన హనుమాన్” అనే పేరు పెట్టారు. భక్తుల కష్టాలను బాపి వారికి ధైర్యం, స్వైర్యం కలిగిస్తాడు కనుక ఆ పేరు సార్థక నామం అయింది.

ఈ ఆలయానికి సమీపంలోనే శ్రీరామ పంచాయతనంలోని దేవతా విగ్రహాలను చెక్కతో నిర్మించి, బాలాజీ దేవాలయ నిర్మాణం జరిగిన ఇరవై ఏళ్లకు జగన్నాథ సాప్ దేవాలయాన్ని కట్టించాడు. ఇప్పుడు అనేక పాలరాతి సుందర దేవతా మూర్తుల శిల్పాలెన్నో అక్కడ ఉన్నాయి.

వీర హనుమాన్ దేవాలయం

రామ పంచాయతనం అంటే శ్రీ ఆంజనేయ స్వామి కూడా కలిసి ఉండాలి. అందుకని రామ పంచాయతన ఆలయానికి ఎదురుగా ఒక చిన్న ఆంజనేయ ఆలయాన్ని నిర్మించారు. ఇందులో శ్రీ ఆంజనేయ స్వామి విగ్రహం సంజీవి పర్వతాన్ని ఎడమ చేతిలో పెట్టుకొని, కుడి చేతిలో వేత్రం (శిక్షించే బెత్తం)తో కనిపిస్తాడు. రామ రావణ యుద్ధం తర్వాత ఆంజనేయుడు “అహి రావణుడిని” కాళ్ళ కింద తొక్కి చంపుతున్న వీర వేషంతో స్వామి దర్శనమివ్వటం ఇక్కడి ప్రత్యేకత. అందుకే ఈ స్వామిని వీర హనుమాన్ అంటారు. ❀

గుజరాత్

75. పుత్రుడు మకర ధ్వజునితో ఉన్న శ్రీదండి ఆంజనేయస్వామి దేవాలయం

గుజరాత్ రాష్ట్రంలో బేంట్ ద్వారకలోని ప్రసిద్ధ శ్రీకృష్ణ దేవాలయంకు తూర్పున అయిదు కిలోమీటర్ల దూరంలో శ్రీ దండి ఆంజనేయ స్వామి దేవాలయం ఉంది. ఇక్కడ శ్రీ హనుమ తన కుమారుడైన మకర ధ్వజునితో దర్శనమిస్తారు. ఇదీ దీని ప్రత్యేకత. తండ్రి కొడుకుల చేతుల్లో యే ఆయుధాలు ఉండవు. వీరి మధ్యలో ఒక దుడ్డు కర్ర మాత్రమే ఉంటుంది. ఇద్దరు చాలా ఉత్సాహంగా ఆనంద మూర్తులుగా దర్శనమివ్వటం విశేషం. దండి (దుడ్డు కర్ర) ఉన్న స్వామి కనుక దండి ఆంజనేయస్వామి అని పేరొచ్చింది.

అహి, మహి రావణ సంహార సమయంలో చంద్రసేన అనే పాతాళ లోక రాకుమారి ఇంజనేయుని వారి బారి పడకుండా ఒక దేవాలయ గర్భ గృహంలో దాచి ఉంచుతుంది. ఆమె హనుమపై మనసు పడుతుంది. ఆ కారణంగా ఒక ఔరస కుమారుడు మకర ధ్వజుడు జన్మిస్తాడు. తల్లి కుమారుడు శ్రీ హనుమ దర్శనం చేస్తారు. అప్పుడు ఆమె అతడు తన కుమారుడని తెలియజేస్తుంది. అతడిని పాతాళ లోకానికి ప్రభువును చేయమని కోరుతుంది. అలానే చేస్తాడు ఆంజనేయుడు.

దర్శనీయ ఆంజనేయ దేవాలయాలు

అహి, మహి రావణుల కపటాలను తెలుసుకొని శ్రీరామ, లక్ష్మణులు వారిద్దరి బందిఖానాలో ఉన్నారని గ్రహించి చంద్రసేన సహాయంతో వారిద్దరిని కుటిలోపాయంతోనే ఆంజనేయుడు చంపేస్తాడు. రామ సోదరులను భుజాల పైకి ఎక్కించుకొని యుద్ధ రంగానికి చేరుకొంటాడు హనుమ. ఇదీ హనుమ, మకర ధ్వజుల కథ.

ఇక్కడే ఆంజనేయ స్వామి ఆయన కుమారుడు మకర ధ్వజుడు మొదటిసారిగా “శ్రీరామ జయ రామ జయ జయ రామ” అనే త్రయోదశాక్షరి జపిస్తూ కలుసుకొన్నారు. ఈ ఆలయంలో సమర్థ రామ దాస స్వామి ఈ మంత్రాన్ని చెక్కించారు వారి కలయికకు జ్ఞాపక చిహ్నంగా. ఇప్పటికీ మనం చూడవచ్చు. ఇక్కడే ఇద్దరికీ ఒక ఆలయాన్ని తూర్పు ముఖంగా నిర్మించారు. కుడివైపు హనుమాన్ ఎడమ వైపు కుమారుడు మకర ధ్వజ విగ్రహాలు ఉంటాయి. తండ్రి కంటే కొడుకు కొంచెం ఎత్తుగా ఉంటాడు. మకర ధ్వజుని కుడిచేయి పైకి ఎత్తి అభయ ముద్రలో ఉంటుంది. ఎడమ చేయి చాతీ మీద ఉంచుకొని “నా హృదయంలో నా తండ్రి హనుమ ఉండగా మీకేమీ చింతవద్దు” అని చెబుతున్నట్లుంది. ఎడమ పాదం పైకి ఎత్తి కాలి కింద రాక్షసుడిని తొక్కి చంపుతున్నట్లు ఉంటుంది. వాలం భూమి మీద ఆని ఉండి, ఆ దుష్ట రాక్షసుడిని తాను సునాయాసంగా సంహరించాననే భావాన్ని ద్యోతకం చేస్తుంది.

శ్రీ హనుమాన్ తొడల పైభాగం నుండి మాత్రమే దర్శనమిస్తూ కనిపిస్తాడు. కుడిచేయి భుజంపైకి ఎత్తి, తల వెనుకకు ఉంటుంది. ఎడమ చేయి ఛాతీపై ఉంటుంది. తోక కుడి భుజాన్ని దాటి శిరస్సు వెనుక పైన కనిపిస్తుంది. హనుమ ముఖంలో కుమారుడు మకర ధ్వజుడు రాక్షస సంహారం చేస్తుంటే పొందే అమితానందం కనిపిస్తుంది. తండ్రి కుమారుల మధ్య పైన చెప్పినట్లు గద కాని మరే ఆయుధమూ కాని ఉండదు. ఒక్క దుడ్డు కర్ర మాత్రమే ఉంటుంది. ఇద్దరు ఆనందోత్సాహాలతో దర్శనమిస్తారు కనుక, ఇద్దరి మధ్యా దుడ్డుకర్ర మాత్రమే ఉంది కనుక ఈ స్వామిని “దండి హనుమాన్”

అంటారు.

ఈ దేవాలయం ప్రత్యేకతలను గురించి తెలుసుకొందాం. తండ్రి కొడుకులైన హనుమాన్, మకర ధ్వజుల దేవాలయం భారతదేశంలో ఇదొక్కటే ఉంది. ఇద్దరి చేతుల్లోను యే రకమైన యుద్ధాయుధం లేకపోవటం రెండో ప్రత్యేకత. మకర ధ్వజుడు రాక్షస సంహారం చేస్తూ కనిపించటం మూడో ప్రత్యేకత. నాల్గవ విశేషం - హనుమ తొడల పైభాగం నుండి దర్శనమివ్వటం. అయిదవ విశేషం - ద్వారకాధీశుడైన శ్రీకృష్ణ పరమాత్మ శ్రీరాముని అలంకారంలో పల్లకిలో ఊరేగింపుగా ప్రతి ఏడాది దసరాలలో ఆంజనేయ స్వామి సన్నిధికి రావటం, శ్రీరామునిగా, ఆయనకు దర్శనమివ్వటం విశేషం. భారతదేశంలో ఎక్కడా శ్రీకృష్ణుడు శ్రీరాముని వేషం వేసినట్లు లేకపోవటం - ఇక్కడే ఆ ప్రత్యేకత కనిపిస్తుంది. ఆరవ విశేషం - ఇరవై నాలుగు గంటలూ మూడు వందల అరవై అయిదు రోజుల్లో నిరంతర శ్రీరామ నామ మంత్రోచ్ఛాటన జరుగుతూ ఉండటం.

సంకట మోచన హనుమాన్

కష్టాలు, బాధలు, కోరికలు ఉన్నవారు హనుమ సన్నిధికి చేరి తమ వేదనలను నివేదించుకొంటారు. ఇక్కడి పూజారి వారి చేతిలో వక్కపొడి పెట్టి పంపిస్తాడు. వారు దాన్ని ఇళ్లకు తీసుకొని వెళతారు. వారి బాధలు తగ్గి, కోరికలు కోరిన తర్వాతా మళ్ళీ ఆ వక్కపొడిని భద్రంగా, పవిత్రంగా తెచ్చి పూజారి గారికి అందజేస్తారు. ప్రతి సంవత్సరం హనుమ భూమి కిందకు వెళ్ళి, ధాన్యం కొలుస్తూ ఉంటాడని ఇక్కడి వారి నమ్మకం. అంతే కాక ఇక్కడి హనుమ అదృశ్యమైపోతే కలియుగం అంతమైపోయి ఆయన మరో కల్పంలో బ్రహ్మదేవుడు అవుతాడని విశ్వసిస్తారు.

శ్రీ హనుమజ్జయంతిని మహా వైభవంగా ఇక్కడ నిర్వహిస్తారు. గుజరాత్, మహారాష్ట్రల నుంచి వేలాదిగా భక్త జనం వస్తారు. కార్యక్రమాలు ఏడురోజుల పాటు నిర్వహించటం దండీ ఆంజనేయ దేవాలయం ప్రత్యేకత. *

దర్శనీయ ఆంజనేయ దేవాలయాలు

76. హనుమాన్ ధారా

గుజరాత్ లో సారాష్ట్ర ప్రాంతం జునాగడ్ దగ్గర 'గిర్నార్' పర్వతంపైకి 2,500 మెట్లు ఎక్కితే ఒక అడవి కనిపిస్తుంది. కొండపై నుండి నీరు శ్రీహనుమంతుని ముఖం మీదుగా కిందకు జారటం విశేషం. ❀

77. హనుమాన్ ధారా

గుజరాత్ లో పోర్బందర్ లో శ్రీ ఆంజనేయస్వామి విగ్రహానికి 12 చేతులు, 11 ముఖాలు ఉంటాయి. మహిరావణుడిని చంపటానికి హనుమ ఈ అవతారం ఎత్తాడని, వధానంతరం తన కుమారుడు మకరధ్వజుని పాతాళ సామ్రాజ్యానికి రాజును చేశాడని పురాణ కథనం. ఇక్కడ మహారాణా వంశం వారు మకరధ్వజుని వారసులే. ❀

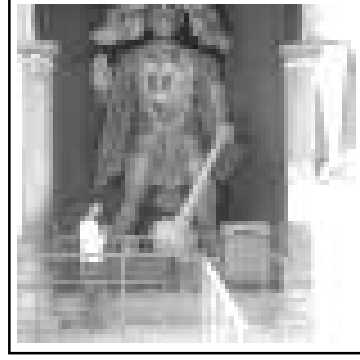
78. శ్రీ ఖండనీయ హనుమాన్- సూరత్

గుజరాత్ లోని సూరత్ కు 1932లో వచ్చిన భీకర తుఫాన్ లో ఒక ఆంజనేయస్వామి విగ్రహం కొట్టుకొచ్చి చేరింది. తుఫాన్ వెలిసిన తర్వాత భక్తులు ఒక ప్రాచీన ప్రసిద్ధ స్థలం లో ప్రతిష్ఠ చేశారు. 1950లో మళ్ళీ తుఫాను వచ్చినప్పటికీ సూరత్ ప్రాంతానికి ఏ ఇబ్బందీ కలుగలేదు. ఇది శ్రీ హనుమ మహిమగా అందరూ భావించారు. అప్పుడు స్వామికి పెద్ద దేవాలయం నిర్మించారు. ఇదే శ్రీ ఖండ హనుమాన్ దేవాలయం. ❀

79. జామ్ నగర్ హనుమాన్

గుజరాత్ రాష్ట్ర జామ్నగర్‌లో గిర్నార్ పర్వతంపై శ్రీ హనుమాన్ ధారాలో శ్రీ హనుమద్దేవుని కృప వలన శ్రీ జామ రావోలే అనే ఆయనకు జామ్ నగర్ రాజ్యం ప్రాప్తించింది. ఆయనకు స్వామి ప్రత్యక్షమై ఏదైనా కోరుకోమంటే, స్వామిని తన రాజ్యానికి రమ్మని ఆహ్వానించాడు. భక్తుని కోరిక భగవంతుడు తీర్చాడు. హనుమ ఎక్కడెక్కడ ఆగి విశ్రాంతి తీసుకొన్నాడో అక్కడ రాజు ఒక్కో పేరుతో శ్రీ హనుమాలయాలు నిర్మించి భక్తిని చాటుకొన్నాడు. అందువల్ల నాలుగు దిక్కులలో నాలుగు ప్రముఖ ఆలయాలేర్పడ్డాయి. అవే దండియా హనుమాన్, పులియా హనుమాన్, బాడ్ బంజాన్ హనుమాన్, హనుమాన్ అనేవి. వీటిలో దండియా హనుమత్ క్షేత్రం చాలా విశిష్టమైనదని చెబుతారు.*

హర్యానా

80. ఆశీర్వ ముఖి హనుమాన్

హర్యానా రాష్ట్రంలో సిర్సాలో అతిప్రాచీన ఆంజనేయస్వామి దేవాలయం ఉంది. దీనిని 1016 కార్తీక మాసంలో నిర్మించినట్లు చారిత్రక ఆధారాలున్నాయి. స్వామి విగ్రహాన్ని శ్రీ శాంతి స్వరూప్ ప్రతిష్ఠ చేశారు. స్వామి ఆశీస్సులు అందజేసి అందరిని దీవిస్తాడు. అందుకే 'ఆశీర్వ హనుమాన్' అనే పేరాచ్చింది. ❀

81. అంబాలా హనుమాన్ దేవాలయం

హర్యానాలో అంబాలా దగ్గర రెండు వందల యాభై ఏళ్ళనాటి శ్రీ హనుమాన్ దేవాలయం ఉంది. అందులోని శిల్ప, చిత్ర కళ, మొఘల్ శిల్ప చిత్రకళలను పోలి ఉండటం ఆశ్చర్యం. మంగళ, శనివారాలలో శ్రీ హనుమజ్జయంతి నాడు విశేషంగా భక్తులు దర్శిస్తారు. ఉత్సవాలు ఘనంగా నిర్వహిస్తారు. ❀

82. శ్రీ పంచముఖి హనుమాన్ దేవాలయం

హర్యానాలో బిలాస్పూర్- చమరాలి రోడ్డుపై జగద్రి శ్రీ పంచముఖి ఆంజనేయస్వామి దేవాలయం చాలా ప్రసిద్ధి చెందింది. నిత్యం వేలాది భక్తులు సందర్శించి పూజిస్తారు. స్వామిని దర్శించి మనసులోని కోరికలను తెలియజేస్తే దీపావళి పండుగ వెళ్ళిన ఇరవై రోజుల్లో తీరుస్తాడు అనే గొప్ప నమ్మకం ఉంది. పంచ పాండవులు ఈ స్వామిని దర్శించి తమకు పంచముఖాల్లో దర్శనం అనుగ్రహించమని వేడుకొన్నారుట. తథాస్తు అని పంచముఖాలతో ప్రత్యక్షమై, వారి కోరిక మీదట అలానే ఇక్కడ ఉండిపోయాడట. ఇది యుగంధర, గాంధారీదేవిల పట్టణం. దీన్ని నాదిర్నా 1739లో ధ్వంసం చేశాడు. మొదటినుంచి ఇది లోహ వస్తు తయారీకి ప్రసిద్ధి చెందింది.*

దర్శనీయ ఆంజనేయ దేవాలయాలు

ధిల్లీ

83. కొత్త ధిల్లీలోని శ్రీ బాల హనుమాన్ దేవాలయం

ఇంద్రప్రస్థపురం పురాణ ప్రసిద్ధి చెందిన నగరం, ఎన్నో రాజవంశాలు పాలించిన నగరం ధిల్లీ. ఇక్కడ కన్నాట్ సర్కస్ ప్రాంతంలో జంతర్ మంతర్ సమీపంలో పాండవుల కాలనాటి శ్రీ బాల హనుమాన్ మందిరం చాలా ప్రసిద్ధి చెందింది. దీంతోబాటు మేఘాలిలోని యోగమాయ, కల్కాజిలోని కల్కాజిమా, పురాన్ కిల్లాలోని భైరవ దేవాలయాలు పౌరాణిక ప్రసిద్ధి దేవాలయాలు. ఇవన్నీ ఒకే కాలంలో నిర్మించబడినవే.

శ్రీ బాల హనుమాన్ దేవాలయం

కొత్త ధిల్లీలోని కన్నాట్ ప్లేస్ దగ్గర బాబా ఖరాక్ సింగ్ మార్గ్లో అతి ప్రాచీన బాల హనుమాన్ దేవాలయం ఉంది. ఈ దేవాలయమే భారత దేశంలో అతి ప్రాచీన హనుమదాలయం అని భావిస్తారు. పాండవుల కాలనాటి ఆలయమని ఇక్కడివారి పూర్తి విశ్వాసం. పైన పేర్కొన్న దేవతా మూర్తులందరూ స్వయంభువులే నని నమ్మిక. ఈ బాల హనుమాన్ మందిరం మొగలాయి దండయాత్రలలో ముష్కర మూకల దౌర్జన్యాలలో తట్టుకొని నిలబడిన దేవాలయం. దీనికి ఒక ముఖ్య కారణం ఉంది. ఆనాటి రాజపుత్ర వీరుడు పృథ్వీరాజ్ చౌహాన్ మహమ్మదీయులను ఎదిరించి పోరాడాడు. దానికి ప్రతీకారంగా వారు హిందూ దేవాలయాలన్నిటిని ధ్వంసం చేశారు. కుతుబ్ కాంప్లెక్స్లోని లాల్ కోట వద్ద అవ్వత్ ఉల్ ఇస్లాం మసీదు నిర్మాణానికి ఈ

రాళ్ళు అన్నీ వాడారు.

బాల హనుమాన్ దేవాలయం విమానం మీద చంద్రవంక ఉన్నది. సాధారణంగా విమానం మీద ఓం లేక సూర్యుని చిహ్నాలు ఉండటం సంప్రదాయం. దీనికి భిన్నంగా ఇక్కడ చంద్రవంక (నెల వంక) ఉండటం ఒక ప్రత్యేకత. ఈ చంద్ర రేఖను చూసి ముస్లిములు దీన్ని పవిత్రంగా భావించి ఈ బాల హనుమాన్ దేవాలయం జోలికే పోలేదు. ఆ చంద్ర వంకయే ఈ ఆలయాన్ని కాపాడింది.

బాల హనుమాన్ ప్రత్యేకతలు కొన్ని ఉన్నాయి. బాల హనుమంతుడు దక్షిణ దిశా ముఖంగా ఉండటం వల్ల ఒక కన్ను మాత్రమే మనకు కనిపిస్తుంది. బాల హనుమంతుడు ఎడమ చేతితో గదను ధరించి ఉంటారు. కుడి చేయి చాతీపైన ఉండి ప్రార్థన చేస్తున్నట్లు అనిపిస్తుంది. పుష్ప మాలలతో స్వామి అలంకరింపబడి ఉంటారు. గంధ సింధూరం పూతతో ధగధగలతో శ్రీ బాల హనుమాన్ దర్శనమిస్తారు.

దాదా గురు అని పిలువబడే మహారాజ మంగళదాస్ అనే సంత గారికి స్వామి కలలో దర్శనమిచ్చి తాను స్వయంభుగా వెలిశానని చెప్పారట. దేవాలయ వెండి ద్వారాలన్నీ చక్కని కళాత్మక చిత్రాలతో వైభవంగా కనిపిస్తాయి. రామాయణ గాథలన్ని దీనిపై చెక్కబడి ఉండటం విశేషం. ముఖ ద్వారమే అనేక శతాబ్దాల ప్రాచీనమైనదిగా భావిస్తారు. 70వ దశకంలో ఆలయాన్ని కొత్త రీతులతో తీర్చారు. శ్రీ తులసీదాసు విరచిత రామాయణాన్ని ముఖ మండపం పైభాగంలో చిత్రించారు. ఇవి కనులకు గొప్ప విందును చేకూరుస్తాయి. ఈ పెయింటింగ్ల కింద తులసీదాస్ గారి రామచరిత మానస్ లోని సుందరకాండ గీతాలను పాలరాయి ఫలకాలపై చెక్కించారు. ఈ విధంగా హనుమంతుడు ఎక్కడాలేని విధంగా బాల హనుమ రూపంలో ఉండటం, అతి ప్రాచీన దేవాలయం అవటం, ముస్లింలు ఈ ఆలయాన్ని ధ్వంసం చేయకుండా ఉండటం, విమానంపై చంద్రరేఖ ఉండటం ఈ శ్రీ బాల హనుమాన్ దేవాలయ ప్రత్యేకతలు. ❀

84. ఢిల్లీలోని మర్కట హనుమాన్ దేవాలయం

ఐతిహాసిక చారిత్రక నగరం ఢిల్లీ. ఇక్కడ దేవాలయాల చరిత్ర కూడా అంత ప్రాచీనమైనదే. యమునా నదిపై కొత్తగా నిర్మించబడిన పై ఓవర్ కు “హనుమాన్ సేతు” అని సార్థక నామం పెట్టారు. రామసేతు మీద వ్యతిరేకత వచ్చినా ఇక్కడ దీని విషయంలో ఏ పేచీ లేకపోవటం ఊరట. ఇది దాటగానే “నిగమ బోధ ఘాట్” తీరంలో మర్కట హనుమాన్ దేవాలయం చాలా ప్రసిద్ధి చెందింది, అతి ప్రాచీనమైంది కూడా.

పాత ఢిల్లీని షహజానాబాద్ అంటారు. ఇదే ఇంద్రప్రస్థం. దీనిని షాజహాన్ పదిహేడవ శతాబ్దిలో కట్టించాడు. దీనిలోకి ప్రవేశానికి పద్నాలుగు ఆర్చ్ గేట్లను ఏర్పాటు చేయించాడు. ఈ గేట్లకు అవి వెళ్ళే ప్రదేశాల పేర్లు పెట్టించాడు. ఉత్తర ద్వారాన్ని కాశ్మీర్ గేట్ అంటారు. పడమటిది దిల్లీ గేట్. వాయవ్యంలోనిది అజ్మీర్ గేట్. నగరం మధ్యలో యెర్రకోటను నిర్మించాడు

పాజహాన్. వాయవ్య గేట్ వద్ద సలీమ్పూర్ కోట ఉంది. ఇక్కడి గేట్ను నిగమ బోధ గేట్ అని యమునా నదికి ఉన్న ఘాట్ను నిగమ బోధ ఘాట్ అని అంటారు. యమునా నది పౌరాణిక కాలంనాటిదని మనకు తెలిసిందే.

నిగమాలు అంటే వేదాలు. ఒకప్పుడు బ్రహ్మదేవునికి జ్ఞాపక శక్తి పోయిందట. వేదాలను ఎక్కడ దాచాడో కూడా తెలీకుండా పోయిందట. మహర్షులు ఆయన్ను ఇంద్ర ప్రస్థానికి వెళ్లి అక్కడి యమునా నదిలో పవిత్ర స్నానం చేయమని సలహా ఇచ్చారట. ఆ ప్రకారం ఇక్కడి ఈ ఘాట్ వద్ద యమునా నదిలో స్నానం చేయగానే పోయిన జ్ఞాపకశక్తి మళ్ళీ వచ్చింది. వేదాలు కూడా లభించాయి. వేదాలు లభించిన ఘాట్ కనుక “నిగమ బోధ ఘాట్” అని అప్పటి నుంచి పేరు వచ్చింది. నిగమ్ అంటే వేదాలు బోధ అంటే విజ్ఞానం అంటే వేద విజ్ఞానం లభించిన ప్రదేశం. ఇక్కడే పాండవరాజు యుధిష్ఠిరుడు ప్రతిష్ఠించి, నిర్మించిన “నీల్ చాత్ర శివాలయం” ఉంది. ఇదే యమునా బజార్.

మర్కట హనుమాన్ దేవాలయం

యమునా బజార్లో మర్కట బాబాజీ అనే స్వామి మొఘల్ కాలంలో ఈ దేవాలయాన్ని పునర్నిర్మించాడు. అందుకే దీనిని “యమునా బజార్ హనుమాన్ మందిరం - మర్కట హనుమాన్ దేవాలయం” అని పిలుస్తారు. అనేక మంది దాతలు వివిధ కాలాలలో నిర్మించిన మండపాలు భక్తులకు ధ్యాన, యోగ, భజన కార్యాలకు ఉపయోగపడుతున్నాయి. పడమర ముఖ ద్వారంతో ఉన్న ఈ ఆలయంలో హనుమంతుడు పశ్చిమ ముఖంగా ఉండి దర్శనమిస్తారు. యమునా బజార్ వద్ద రింగు రోడ్డు వచ్చినా ఆలయం అలానే ఉంచారు. ఆనాడెప్పుడో ప్రతిష్ఠింపబడిన స్వామి విగ్రహం, దేవాలయం అలానే ఇప్పటికీ ఉండి భక్తులను విశేషంగా ఆకర్షిస్తున్నారు. నాలుగు అడుగుల ఎత్తు నిలబడి ఉన్న స్వామి గంధ సింధూరపు పూతతో కనిపిస్తారు.

దర్శనీయ ఆంజనేయ దేవాలయాలు

హనుమాన్ విగ్రహం చుట్టూ నీరు ఎప్పుడూ నిండి ఉంటుంది. అంటే స్వామి యమునా నది నీటిలో నిలబడి ఉన్నాడన్న మాట. ఈ క్షేత్ర స్వామి అయిన హనుమాన్ జీ కుడిచేతిలో సంజీవ పర్వతం ఉంటుంది. ఎడమ చేయి భూమిని అని ఉంటుంది.

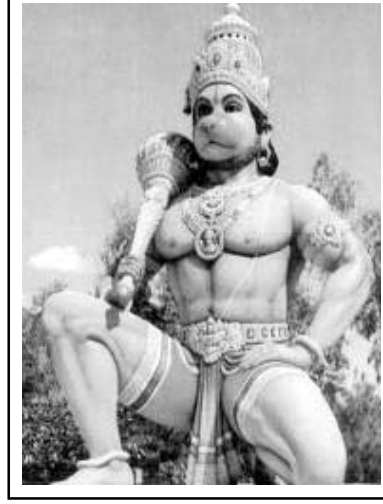
ఈ దేవాలయం కృతయుగం చివరలో త్రేతా యుగం మొదటిలో నిర్మించబడి ఉంటుందని స్థల పురాణం తెలియజేస్తోంది. పైన తెల్పిన బ్రహ్మగారి ఉదంతం హనుమ తెలుసుకొన్నాడు. ఆయన అప్పటికే సర్వశాస్త్రాలు వేదాలు, అధ్యయనం చేసి సూర్యదేవుని వద్ద వ్యాకరణాలు నేర్చి నవ వ్యాకరణ పారీణుడు అనిపించుకొన్నాడు. బ్రహ్మగారు పోగొట్టుకొన్న వేదాలు ఇక్కడ యమునా నది నీటిలో వెదకటం ప్రారంభించాడు. అందుకే యమునా నీటిలో ఉన్నట్లు ఇక్కడి హనుమాన్ కన్నిస్తూ వెదుకుతున్నట్లు చెయ్యి కింద పెట్టి కనిపిస్తాడు. ఇంకో కథ కూడా ఉంది. అయోధ్యా నగరవాసి ఒకడు సీతాదేవి లంకలో ఉండటంపై వ్యంగ్యంగా లక్ష్మీలోని ఆలిగంజ్లో మాట్లాడితే రామునికి తెలిసి సీతను వనవాసం పంపాడు. ఆ తర్వాత రాముడు ఆంజనేయుడితో ఈ ప్రాంతంలో యమునా నదితీరం వెంబడి వెదకటం ప్రారంభించారు. రాముడు అలిసిపోతే హనుమ దగ్గరలో ఉన్న అరణ్యానికి వెళ్లి పండిన పండ్లను తెచ్చి శ్రీరామునికిచ్చి తినిపించి ఆకలి పోగొట్టాడు. రాముడు వదిలేసిన పండ్లను మహా ప్రసాదంగా ఆంజనేయుడు కళ్ళకు అద్దుకొని తిన్నాడు. మర్కట హనుమాన్ ఆలయం చుట్టూ పుష్ప వాటికల నేర్పరచారు. దీనికి హనుమాన్ వాటిక అని పేరు. ఆలయంలో అనునిత్యం హనుమాన్ చాలీసా, వేదాంత బోధ, ధార్మిక ఉపన్యాసాలు జరుగుతుంటాయి. ❁

85. ఝండేవాలా హనుమాన్ దేవాలయం - కరోల్బాగ్

ఢిల్లీలోని కరోల్బాగ్‌లో ఝండేవాలా హనుమాన్ దేవాలయం ప్రసిద్ధమైనది. స్వామి భారీ విగ్రహం కనులకు ఆనందం కలిగిస్తుంది. షాహజాన్ పాలనలో ఈ పేరు వచ్చింది. ఇక్కడే అదిశక్తి దేవాలయమూ వుంది. హనుమాన్ నోటిగుండా 30 మంది రాక్షసులు చనిపోతున్నట్లు కనిపిస్తారు. మంగళ, శని వారాలలో రద్దీ ఎక్కువ. హృదయంలో సీతా, రాములు దర్శనమిస్తారు. ❀

హిమాచల్ ప్రదేశ్

86. దిగంబర వాయుపుత్ర దేవాలయం - సీదాబారి

హిమాచల్ ప్రదేశ్‌లోని హిమాలయాలలో దోలాదార్ శ్రేణులలో కాంగ్రా లోయల్లో దిగువన సీదాబారి అనే గ్రామం ఉంది. ఇక్కడే నాగర్ కోట, మరియు చాముండీ దేవీ అమ్మవారల అతి ప్రాచీన దేవాలయాలున్నాయి. పూర్వం ఇదంతా ఋషులకు, తపోధనులకు ఆవాస భూమి. శ్రీకృష్ణ పరమాత్మకు గురువైన సాందీపని మహర్షి పేర ఇక్కడ స్వామి చిన్మయానంద ఒక జ్ఞానకేంద్రాన్ని ఏర్పాటు చేశారు. ఇక్కడ అత్యుత్తమ వేదాంత బోధన జరుగుతుంది.

ఒకసారి స్వామి చిన్మయానంద ఈ ప్రాంతంలో పర్యటిస్తూ, ఈ పర్వత వాసులకోసం, సీదాబారిలో ఒక రామ మందిరాన్ని నిర్మించాలని నిర్ణయించుకొన్నారు. ఇది అత్యద్భుత ప్రకృతి సౌందర్యానికి నెలవు. మనసు పరవశం చెందుతుంది. కాని ఇక్కడ గాలి తీవ్రత ప్రమాదంగా ఉంటుంది. జంఝూ మారుతాలు నిరంతరం వీస్తూ చెట్లను పడగొట్టేస్తాయి. కనుక ఏదైనా నిర్మిస్తే ఇట్టే కూలిపోయే ప్రమాదం ఉన్న ప్రదేశం. అప్పుడు స్వామికి ఒక ఆలోచన తట్టింది. ఇక్కడ దిగంబర హనుమ దేవాలయాన్ని నిర్మిస్తే ఆయన

కృపతో వాయువేగం తప్పకుండా తగ్గి, వృక్ష సంపద విపరీతంగా అభివృద్ధి చెందుతుంది అని భావించారు. అప్పుడు శ్రీరామ మందిర నిర్మాణం నిరాటంకంగా సాగుతుందని స్వామి చిన్మయానంద నిశ్చయించారు. ఈ ప్రాంత పర్వత జనులు రామ దర్శనంతో ఆనందాన్ని అనుభవించగలరని, భక్తి ప్రపత్తులు పెరగగలవని భారతీయ ఆధ్యాత్మిక విలువలు వారికి అందుతాయని అనుకొన్నారు.

దిగంబర పవన పుత్ర హనుమాన్

చిన్మయానంద వెంటనే నిర్మాణం ప్రారంభించారు. ఇరవై రెండు అడుగుల దిగంబర పవన పుత్ర హనుమాన్ కూర్చున్న విధానంలో విగ్రహాన్ని అత్యంత సుందరంగా నిర్మించారు. ఎత్తుగా ఆకాశంలో ఏ ఆచ్ఛాదనా లేకుండా దిగంబర వాయుపుత్ర హనుమాన్ విగ్రహం తయారైంది. ఎనిమిది ముఖాల వేదికపై దీన్ని నిర్మించారు. వీటిపై ఎనిమిది మంత్రాలను చెక్కించారు. హనుమ శక్తికి, యుక్తికి, బలానికి, ధైర్యానికి, మనో బలానికి, సేవకు, రామభక్తికి ప్రతీక. ఆ గుణాలన్నీ మనలో సంక్రమించాలన్నది చిన్మయానందుల ఆంతర్యం కూడా. తనకు జన్మ కారణమైన తండ్రి వాయుదేవుని నిరాటంకంగా దర్శించే వీలు కలిగింది. 1982 అక్టోబర్ పదిన ఈ విగ్రహానికి మహా మస్తకాభిషేకం నిర్వహించారు. ఈ దిగంబర పవన పుత్రుని వలన అక్కడి రామ మందిర నిర్మాణానికి, సాందీపని విద్యాసంస్థకు ఏ ఆటంకం లేకుండా జరిగిపోయింది. గాలి ఉధృతం తగ్గి చిన్మయానందులు కోరుకొన్న విధంగానే ఆశ్రమంలో వివిధ ఫల, పుష్ప జాతులు, అనేక రకాల వృక్షాలు చక్కగా పెరుగుతూ పథికులకు నీడనిస్తూ, ప్రకృతికి అందాన్ని ద్విగుణీకృతం చేస్తూ పెరుగుతున్నాయి. ఒక ఐడియా జీవితాన్నే మార్చేస్తుందన్న మాట నిజమైంది. ఒక్క ఆంజనేయ స్వామి విగ్రహ స్థాపనతో గాలి సమస్యలన్నీ పరిష్కారమయ్యాయి. అదీ దిగంబర పవన పుత్ర హనుమాన్ కథ. ❁

87. జక్కు హనుమాన్ - సిమ్లా

హిమాచల్ ప్రదేశ్ సిమ్లాలో జక్కు దేవాలయం బాగా ప్రసిద్ధమైంది. జక్కు అంటే యక్షు అని అర్థం. యక్ష కిన్నర కింపురుషులు తిరిగే ప్రదేశం అని భావం ఇక్కడ హనుమ ఒక్కసారిగా కొండపై దూకితే అది నేల మట్టమై చదునైన ప్రదేశంగా మారిన చోటు ఇది. 8,500 అడుగుల ఎత్తున్న “జక్కు పర్వతం”పై 108 అడుగుల ఎత్తున్న శ్రీ హనుమాన్ భారీ విగ్రహాన్ని ఇక్కడ నెలకొల్పారు. సిమ్లాలో ఇదే అతి ఎత్తైన ప్రదేశం. సంజీవి పర్వతం తెస్తూ హనుమ ఇక్కడే కాసేపు విశ్రమించాడని స్థానిక కథనం. హనుమాన్ తన శిష్యులను ఇక్కడ వదిలి వెళ్ళాడు. వారు ఇప్పటికీ అక్కడ సంచరిస్తూ ఉంటారని ప్రజల నమ్మకం. ఇక్కడ యక్ష రుషి శ్రీ హనుమకు ఆలయం నిర్మించాడు.*

మధ్యప్రదేశ్

88. శ్రీ హనుమదాలయాలు - ఉజ్జయిని

మధ్యప్రదేశ్‌లోని ఉజ్జయిని నగరంలో శివ్రా నది తీరంలో శ్రీ గిరివారి హనుమాన్, కార్తీక చౌక్‌లో సమర్థ రామదాస స్వామి ప్రతిష్ఠిత శ్రీ హనుమాన్ వద్ద గణేష్ సమీపంలో శ్రీ పంచముఖీ హనుమాన్ దేవాలయాలు సుప్రసిద్ధమైనవి. రైల్వేస్టేషన్‌కు దక్షిణంలో “నీల గంగ నది” ఒడ్డున ఉన్న శ్రీ హనుమాన్ చాల ముఖ్యంగా దర్శించాలి. మహిమాన్వితుడు. స్కంధ పురాణంలో ఈ క్షేత్ర వివరణ ఉంది. హనుమ తల్లి అంజనా దేవితో కలిసి తపస్సు చేసిన పుణ్యక్షేత్రం ఇది.

పంచముఖీ హనుమాన్ మందిరం ఉజ్జయినిలో ఉంది. దర్శించాల్సిన క్షేత్రం. ఉజ్జయిని అంకపట్ మార్గ్‌లో ఉత్తరాభిముఖ హనుమాన్ మందిరం ఉన్నది. పిల్లీ నాకా చౌరస్తాలో “గుమన్ దేవ్ హనుమాన్”ను భక్తులు తప్పక దర్శిస్తారు. ❀

89. బడే హనుమాన్ దేవాలయం - ఉజ్జయిని

మధ్యప్రదేశ్ - ఉజ్జయినిలో జంక్షన్ నుంచి కిలో మీటర్ దూరంలో మహా కాలేశ్వర దేవాలయానికి దగ్గర హరసిద్ధి రోడ్డులో శ్రీ బడే హనుమాన్ దేవాలయం ఉంది. స్వామి పంచ ముఖాంజనేయ రూపంలో ఉంటాడు. పెద్ద విగ్రహం. ఈ దేవాలయం అది నుంచి గొప్ప సాంస్కృతిక కేంద్రంగా విలసిల్లింది. జ్యోతి శ్వాస్తానికి వైభవం తెచ్చింది. పుష్య బహుళ అష్టమిని ఘనంగా శ్రీ ఆంజనేయ సేవలో నిర్వహిస్తారు. ❀

90. గాతాకే బజరంగ్ - ఘట్ కేసర్

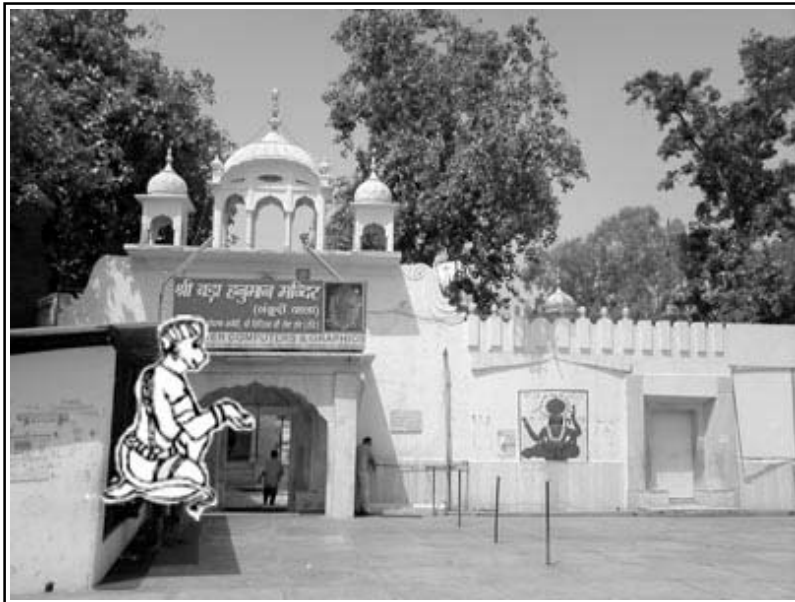
మధ్యప్రదేశ్ ఘట్ కేసర్లోని ఝాన్సీ జిల్లాలో గాతాకే బజరంగ్ దేవాలయం ఉంది. సుమారు రెండు వందల ఏళ్ళ క్రితం ఇక్కడ ఒక పండితుని కలలో హనుమాన్ కనిపించి తనకు ఒక గుడి కట్టమని చెప్పాడు. అదే రోజు ఆయన పొలంలో నాగలి దున్నుతుంటే భూమిలోంచి నీటిధార పై ఎగజిమ్మింది. ఆశ్చర్యపోయి అందరికీ తెలియజేశాడు. ప్రజలు ఇక్కడ భూమిని త్రవ్వారు. భూమి లోపల శ్రీ ఆంజనేయ స్వామి విగ్రహం కనిపించింది. అప్పటి నుంచి స్వామి విగ్రహం పైన నిరంతరం ఓషధీ జలం ప్రవాహిస్తూనే ఉంది. అందుకే ఈ ప్రదేశం చాలా ప్రాముఖ్యాన్ని పొందింది. ❀

దర్శనీయ ఆంజనేయ దేవాలయాలు

91. హనుమాన్ ధారా - చిత్రకూటం

మధ్యప్రదేశ్‌లో చిత్రకూట్‌కు దగ్గరలో చిన్న కొండపై ఒక గుహ ఉంది. గుహలో శ్రీ పంచముఖ ఆంజనేయస్వామి విగ్రహమూర్తి ఉంది. కొండ కొంది నుంచి 350 మెట్లు ఎక్కి స్వామి దగ్గరకు చేరాలి. స్వామి విగ్రహ రూపంలో కనిపించడు. గుహ గోడపై చెక్కిన శిల్ప మూర్తి. విగ్రహం ఎప్పుడూ పూర్తిగా గంధ సింధూరంతో పూత పూసి ఉంటుంది. స్వామి విగ్రహం చేతిమీద కొండ బిలం నుండి సన్నటి నీటిధార ఎప్పుడూ ప్రవహిస్తూ ఉండటం ఇక్కడ విశేషం. ఈ నీటి ధారనే హనుమాన్ ధార అన్నారు. ఆంజనేయుడు లంకా దహనం చేసి ఇక్కడికి వచ్చాడని రాముడు అక్కడి పర్వత జలపాత జలాలతో తోకకు అంటుకొని ఉన్న అగ్నిని ఆర్పాడని కథనం ప్రచారంలో ఉంది. ❀

పంజాబ్

92. శ్రీ బారా ఆంజనేయ దేవాలయం - అమృతసర్

పంజాబ్ రాష్ట్రంలోని పవిత్ర అమృతసర్ స్వర్ణ దేవాలయం ఉన్న చోటుకు దగ్గరగా అతి పురాతనమైన శ్రీ బారా హనుమాన్ దేవాలయం ఉంది. ఇక్కడి స్వామిని మగబిడ్డ కోసం భక్తిగా మొక్కుకొంటారు. మగపిల్ల వాడు కలిగితే “లాంగూర్ ఉత్సవాన్ని” ఇక్కడికొచ్చి చేసుకొంటారు.

స్వర్ణ దేవాలయం దగ్గరే దుర్గామాత దేవాలయం ఉంది. దీనికి వాయువ్య దిశలో శ్రీ బారా (బడే) హనుమాన్ దేవాలయం నిర్మించబడింది. ఇది త్రేతా యుగపు ఆలయంగా ప్రసిద్ధి. దీనినే ‘లాంగూర్ వాలా మందిరం’ అనీ అంటారు. బెంగాల్‌లో దుర్గాదేవీ ఆరాధనోత్సవాలు, గుజరాత్‌లో దాండియా మహోత్సవాలు ఎంత ప్రసిద్ధో ఇక్కడ ‘లాంగూర్వాలా ఉత్సవాలు’

దర్శనీయ ఆంజనేయ దేవాలయాలు

అంతటి ప్రసిద్ధి చెందాయి. నవరాత్రి ఉత్సవాలలో భార్యాభర్తలు ఈ ఆలయానికి వచ్చి స్వామిని దర్శించి మగ సంతానాన్ని ప్రసాదించమని వేడుకొంటారు. దీనికోసం దేవాలయం ఆవరణలో ఉన్న రావిచెట్టుకు ఒక దారం కడతారు. స్వామి అనుగ్రహంతో మగబిడ్డ పుట్టగానే పిల్లాడితో సహా దంపతులు నవరాత్రి ఉత్సవాలకు వచ్చి స్వామికి బిడ్డను చూపించి ఇక్కడ జరిగే లాంగూర్ ఉత్సవాలలో పాల్గొంటారు. నవరాత్రి తొమ్మిది రోజులు దంపతులు ఆలయం దగ్గరే కటిక నేల మీద నిద్రిస్తారు. ఒకపూట మాత్రమే పచ్చి కూరలు, పళ్ళు తిని ఉపవాసం ఉంటారు. తొమ్మిది రోజులు ఇక్కడ శ్రీ సుందరకాండ పారాయణ నిరంతరం జరుగుతుంది.

లాంగూర్ వాలా మేళా

మగ పిల్లలకు యెర్రని బంగారు లేక వెండి లేసులు ఉన్న వస్త్రాలను కట్టి వానర వేషాలతో అలంకరిస్తారు. ముఖానికి యెర్రమట్టితో కోతి మూతిని ఏర్పరిచి, పెద్ద తోక, తేలిక గదతో అచ్చంగా ఆంజనేయస్వామిగా అలంకారం చేసి వేడుక చేస్తారు. నవరాత్రులలో చివరి రోజున తలిదండ్రులు వానర వేషంలో ఉన్న తమ కుమారుడిని ఇక్కడున్న ఆ ప్రాచీన రావిచెట్టు దగ్గరకు తీసుకొనిపోయి తాము ఇదివరకు మొక్కు కోసం కట్టిన తాడు దగ్గర వానర వేషాన్ని విప్పేస్తారు. తమ కోరికను హనుమాన్ నెరవేర్చి మగపిల్లాడిని అనుగ్రహించినందుకు నమస్కరించి ఇదివరకు ఆ చెట్టుకు మొక్కు కోసం కట్టిన తాడును తల్లి విప్పేసి కృతజ్ఞతలు తెలియజేస్తుంది. ఈ బారా హనుమాన్ మేళాలో పాల్గొనటానికి దేశ, విశేశాల నుండి విపరీతంగా భక్తులు వస్తారు. అంతటి నమ్మకం స్వామి వారిపై ఉంది.

ఐతిహాసిక కథ

త్రేతాయుగంలో శ్రీరాముడు అయోధ్యను పాలిస్తూ ఒక పౌరుడు సీతాదేవిని అవమానంగా మాట్లాడినందుకు రాజా రాముడిగా గర్భవతి అయిన

ఆమెను వనవాసానికి పంపుతాడు. సీతను లక్ష్మణుడు వాల్మీకి మహర్షి ఆశ్రమం దగ్గర వదిలి వెడతాడు. మహర్షి ఆమెను చేరదీస్తాడు. అక్కడ ఆమె లవకుశలను కంటుంది. రాముడు అశ్వమేధ యాగం చేసి, వదిలిన అశ్వాన్ని రామ కుమారులైన వీరిద్దరు స్వాధీన పరచుకొని ఒక రావిచెట్టుకు కట్టేస్తారు. ఆ రావిచెట్టే ఇక్కడ బారా హనుమాన్ దేవాలయం వద్ద ఉన్న రావిచెట్టు అని నమ్మకం. హనుమంతుడు కూడా వచ్చి అశ్వాన్ని వదిలేయమని కవల సోదరులకు చెప్పాడు. వినకుండా వారిద్దరూ హనుమను ఈ రావిచెట్టుకే తాడుతో బంధించారని ప్రతీతి. అమృతసర్ దగ్గరే వాల్మీకి ఆశ్రమం ఉంది. ఇప్పుడు పాకిస్తాన్‌లో ఉన్న లాహోర్, కసూర్ పట్టణాలు 'లవ, కుశ' పేరు మీద ఏర్పడినవేనని చరిత్రకారుల భావన.

ఇక్కడ శ్రీ బారా హనుమాన్ మూర్తి చాలా పెద్దది. మంచి ఆకర్షణీయంగా స్వామి ఉంటారు. హనుమ కూర్చున్న భంగిమలో ప్రశాంతగా, విశ్రాంతి తీసుకొన్నట్లు కనిపిస్తాడు. సీతారాములను లంకలో కలిపినవాడు హనుమ. ఇప్పుడు ఇక్కడ ఈ రావిచెట్టు వద్ద శ్రీరాముని, ఆయన కుమారులైన లక కుశులను కలిపింది కూడా ఆంజనేయుడే. అందుకే ఈ క్షేత్రానికి అంత ప్రాశస్త్యం వచ్చింది. కనుకనే ఇక్కడి హనుమంతుడు 'ఆరాం'గా, నిశ్చితంగా, విశ్రాంతిగా ఉన్న ముఖం, భంగిమలో ఏ ఆయుధమూ చేత ధరించకుండా దర్శనమిస్తాడు. మగపిల్లాడు కలగాలంటే పంజాబ్‌లోని అమృతసర్ 'శ్రీ బారా హనుమాన్' దర్శనం చేయండి. ❀

మహారాష్ట్ర

93. తల్లి అంజనాదేవి ఒడిలో ఉన్న శ్రీ ఆంజనేయ దేవాలయం

మహారాష్ట్రలోని నాసిక్ త్రయంబక క్షేత్రాలకు మధ్య అన్ననేరి ఫతా అనే గ్రామంలో శ్రీ అంజనా సుతుడైన ఆంజనేయస్వామి దేవాలయం ఉంది. ఇక్కడి అన్ననేరి పర్వతం మీద ఈ ఆలయం ఉంది. ఇక్కడే అంజనేదేవికి శ్రీ ఆంజనేయుడు జన్మించాడని ఐతిహ్యం. ఇక్కడున్న బోర్డుమీద ఈ విషయం రాసి ఉంటుంది.

ఇక్కడ అంజనేదేవి ఆలయం ఉంది. ఇలా ఆంజనేయుని తల్లికి ఒక ఆలయం ఇక్కడ తప్ప ఇంకెక్కడా కనిపించదు. తల్లి అంజనాదేవి ఒడిలో బాల హనుమ కూర్చున్న విగ్రహం ఇక్కడ ఆకర్షణీయంగా ఉంటుంది. బాల హనుమ ఉన్నాడు కనుక ఆయన లాగే కోతి చేష్టలు చేసే వేలాది వానరులు ఇక్కడ సంచరించటం ఆకర్షణ. సమీపంలో సీతాదేవి గుహ, మిగిలిన గుహలున్నాయి.

పవిత్ర గోదావరి నది ఒడ్డున, సహ్యాద్రి పర్వతశ్రేణులలో ప్రకృతి సౌందర్యాల మధ్య అంజనేరి పర్వతం ఉంటుంది. పర్వతం పైకి కష్టపడి ఎక్కితే ఒళ్ళు అంతా పులకిస్తుంది. మనసు పరవశం చెందుతుంది. పచ్చని చెట్లు, శుభ్రమైన తాజా ప్రాణవాయువు ఆరోగ్యదాయకంగా ఉంటాయి. తల్లి అంజనాదేవి ఒడిలో భక్తితో చేతులు జోడించి, వెనక్కు వాలి ముద్దుగా కూర్చున్న బాల హనుమ ముచ్చటగా ఉంటాడు. ఆలయం చిన్నదే! ❀

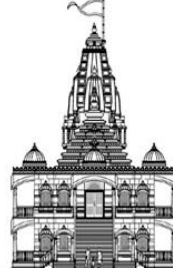
94. శ్రీ జరండేశ్వర్ ఆంజనేయ దేవాలయం

మహారాష్ట్రలో పూనా- సతారా రోడ్డులో పతారాకు రెండు కిలోమీటర్ల దూరంలో జరండేశ్వర్‌లో శ్రీ ఆంజనేయస్వామి దేవాలయం ఉంది. సంజీవిని పర్వాతాన్ని హనుమ తెస్తున్నప్పుడు ఒక ముక్క ఇక్కడ పడిందట. అందుకే ఆ పేరు. ఇక్కడ సమర్థ రామదాస స్వామి కొన్నిరోజులు విశ్రమించారట. అందుకనే గొప్ప యాత్రా స్థలం అయింది. ఎత్తైన కొండపై స్వామి మీసాలు, గెడ్డాలతో ఉంటాడు. వంద మెట్లు ఎక్కి హనుమను దర్శించాలి. ఎప్పుడూ కొండపై మేఘాలు దోబూచులాడుతూ ప్రకృతి శోభకు పరాకాష్టగా ఉంటుంది. ❁

95. ద్విముఖ ఆంజనేయస్వామి - నాసిక్

మహారాష్ట్రలో నాసిక్ దగ్గర పంచవటి క్షేత్రంలో గోదావరి ఘాట్‌పై అహల్య కొండ మీద రామకుండం దగ్గరున్న ఆంజనేయస్వామికి రెండు ముఖాలుండటం ఒక ప్రత్యేకత. మహారాష్ట్ర భాషలో 'దుతోండ్యమారుతి' అంటే రెండు ముఖాలున్న మారుతి అని పిలుస్తారు. స్వామి పెద్ద విగ్రహ స్వరూపుడు. రెండు ముఖాలు అటూ ఇటూ ఉంటాయి. గంధ సింధూరపు రంగులో స్వామి దర్శనం ఇస్తాడు. ఇక్కడి నీటి లెవెల్‌కు గుర్తుగా కూడా ఉంటాడు (వాటర్ లెవెల్ ఇండికేటర్). గోదావరి వరద వచ్చినప్పుడు స్వామి చెంతకు నీరు చేరుతుంది. అది చేరే లెవెల్‌ను బట్టి వరద ఉధృతి యెంత ఉన్నదో తెలియజెబుతారు. 2009లో గోదావరి నదికి వచ్చిన వరదలో స్వామి విగ్రహం పూర్తిగా మునిగిపోయింది. ఇంత పెద్ద వరద అంతకు ముందు ఎన్నడూ రాలేదట. ❀

96. దుల్య మారుతి దేవాలయం- పూనా

మహారాష్ట్రలోని పూనాలో మూడు వందల యాభై సంవత్సరాల చరిత్ర ఉన్న ప్రాచీన హనుమాలయం ఉంది. ఇక్కడ హనుమాన్ వినాయకుని పోలి ఉన్నట్లు పెద్ద బొజ్జతో దర్శనమిస్తాడు. ఇదొక వింత. అందుకే ఈ స్వామిని 'దుల్య మారుతి' అంటారు. సమర్థ రామదాస స్వామి ప్రతిష్ఠించిన హనుమ విగ్రహం ఇది. ❀

97. దశ భుజ హనుమాన్- త్రయంబకేశ్వర్

మహారాష్ట్రలో నాసిక్ త్రయంబకేశ్వర్ క్షేత్రానికి సుమారు నలభై కిలోమీటర్ల దూరంలో ఉన్న హనుమాన్ మందిరంలో స్వామి దశ భుజ రూపంలో దర్శనమిస్తాడు. ఇది చాలా వింత విషయంగా భావిస్తారు. ❀

దర్శనీయ ఆంజనేయ దేవాలయాలు

98. సాంప గావ హనుమాన్

మహారాష్ట్రలో రహమత్ పూర్కు దాదాపు నాలుగు కిలోమీటర్ల దూరంలో ఒక అడవిలో ఉన్న దేవాలయం ఇది. ఈ అడవిలో ఒక ఆవు దూడకు యజమానికి పాలు ఇవ్వకుండా, దూరంగా వెళ్లి ఒక పుట్టిలోని పాముకు పాలు ఇచ్చేది. ఒకరోజు ఈ విషయం గ్రహించిన పశువుల కాపరి ఆ పామును చంపటానికి ప్రయత్నం చేశాడు. పాము అదృశ్యమై రాత్రి కలలో కనిపించి తన పుట్టిలో ఆంజనేయస్వామి ఉన్నాడని ఆయనను బయటికి తీసి ప్రతిష్ఠించి దేవాలయం కట్టమని చెప్పింది. అతను పుట్టిలోని విగ్రహాన్ని బయటికి తీసి తనకున్న వనరులతో స్వామిని ప్రతిష్ఠించి, ఆవుపాలతో అభిషేకం చేశాడు. తర్వాత దేవాలయం నిర్మించాడు. ఇప్పుడది గొప్ప యాత్రాస్థలం అయింది. ❀

99. పులసా హనుమాన్

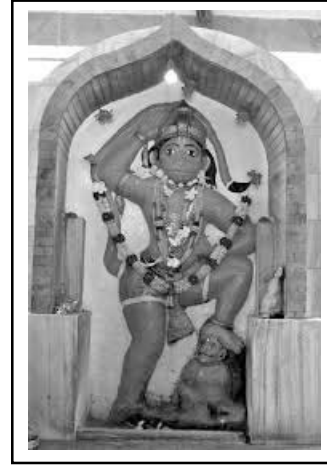
మహారాష్ట్రలో అమరావతి జిల్లాలో మొర్రి తాలూకాలో ఉన్న చిన్న గ్రామం పులసా. ఇక్కడ బేత నదిలో శ్రీ ఆంజనేయస్వామి విగ్రహం 1908లో లభించింది. దీన్ని ఒడ్డుకు తీసుకు రావటానికి యెంత శ్రమపడినా కదిలించలేకపోయారు. చివరికి ఒక రథం ఆకారంలో డొల్ల తయారు చేయించి దానిమీద విగ్రహం పెట్టి ఒడ్డుకు లాక్కొచ్చే ప్రయత్నమూ చేశారు. కాని విగ్రహం రథంపైకి ఎక్కించలేకపోయారు. ఇక లాభం లేదని రాత్రి అయి చీకటి పడుతుండటంతో రథాన్ని అక్కడే వదిలి వెళ్ళారు. మర్నాడు వచ్చి చూసేసరికి రథం మీద స్వామి కొలువై ఉన్నాడు. సంభ్రమాశ్చర్యాలకు లోనై భక్తితో స్వామిని అర్చించారు. కాని స్వామి పొట్ట పైభాగం కదులుతూ ఉన్నట్లు గమనించారు. కనుక స్వామిని పొట్ట కిందివరకు మాత్రమే ప్రతిష్ఠ చేశారు.✽

దర్శనీయ ఆంజనేయ దేవాలయాలు

100. అలబేలా హనుమాన్

మహారాష్ట్రలో దాదర్ - బదాలా బస్ డిపో (బొంబాయి 32) దగ్గర ప్రాచీన హనుమదాలయం ఉంది. ఈ స్వామిని హిందూ, ముస్లిం, క్రైస్తవ భేదం లేకుండా పాఠశీకులు, సిక్కులు భక్తితో దర్శించి పూజించి తరిస్తారు. స్వామి భారీ విగ్రహ రూపుడు. ✽

101. సాంగ్లీ హనుమాన్

బొంబాయి సాంగ్లీ స్టేషన్ నుండి మూడు కిలోమీటర్ల దూరంలో కృష్ణానది తీరంలో 24 అడుగుల పెద్ద శ్రీ ఆంజనేయస్వామి విగ్రహం, మందిరము ఉన్నాయి. క్రీ.శ.304కు పూర్వమే ఈ దేవాలయం ఉన్నట్లు చరిత్ర చెబుతోంది. భక్తవరదుడుగా స్వామిని భావిస్తారు. ✽

102. టాక్లీ హనుమాన్

మహారాష్ట్రలో నాసిక్కు దగ్గర అహమ్మద్ నగర్ జిల్లాలో సమర్థ రామదాస స్వామి జన్మస్థలం అయిన టాక్లీ ఉంది. ఆయనే ప్రతిష్టించిన హనుమ దేవాలయం సుప్రసిద్ధ యాత్రాస్థలం. రామదాస స్వామి ఇక్కడే 13 కోట్ల సార్లు శ్రీరామ నామ జపం చేశారు. అందుకే అంత ప్రశస్తి కెక్కింది. ఈ హనుమాన్ను ఆవు పేడతో నిర్మించారు. సమర్థ రామదాస స్వామి మొట్టమొదటిసారిగా ప్రతిష్టించిన ఆంజనేయస్వామి విగ్రహం ఇదే. మరాటీ భాషలో స్వామిని “శేన్య మారుతి” అంటారు. ఈ విగ్రహ ప్రతిష్ఠ చేస్తూండగా సమర్థుల వారి నోటి నుండి ఆశువుగా ఆంజనేయ స్తోత్రం వెలువడిందట. నిత్యం వేలాది మంది భక్తులు సందర్శించే పుణ్యక్షేత్రం టాక్లీ. ✽

103. మలద మారుతి దేవాలయం

పూనా సమీపంలో వారామతి, మాలద, గుణవడి అనే మూడు గ్రామాల సరిహద్దులో ఉన్న హనుమ మందిరాన్ని “మలద మారుతి మందిరం” అంటారు. “శివానీ మారుతి” అనీ పిలుస్తారు. ఈ మందిరం కింద ఒక గుహ ఉంది. ఈ గుహలో స్వామి “నాగ రూపం”లో దర్శనమిస్తాడు. ఈ మందిరాన్ని సమర్థ రామదాసుగారి శిష్యుడు శ్రీ కళ్యాణ స్వామి స్థాపించాడు. ✽

104. నింబ రగీ హనుమాన్

మహారాష్ట్రలో ప్రసిద్ధ పాండురంగ క్షేత్రం పండరిపురంకు సుమారు యాభై కిలోమీటర్ల దూరంలో శ్రీరాముడు, శివలింగం ఒకే శిలలో దర్శనమివ్వటం అపూర్వంగా కనిపిస్తుంది. ఆంజనేయస్వామి చాలాకాలం ఇక్కడే తపస్సు చేశాడట. ఆయన తపస్సుకు మెచ్చి శ్రీరాముడు శివుడు ఒకేసారి ప్రత్యక్షమయ్యారట. అందుకే ఇక్కడ మారుతి విగ్రహ స్థాపన చేసి మందిరం నిర్మించి నిత్య పూజలు నిర్వహిస్తున్నారు. ఈ స్వామి ఈ ప్రాంత ప్రజల కులదేవతగా ప్రసిద్ధి చెందాడు. *

105. శ్రీ సువారి హనుమాన్

మహారాష్ట్రలో ఔరంగాబాద్ నగరంలో “శ్రీ సువారి ఆంజనేయస్వామి దేవాలయం” భక్తులను విశేషంగా ఆకర్షిస్తుంది. స్వామి స్వయంభు. కూర్చుని ఉండి దర్శనమిస్తాడు. ఇదొక గొప్ప విశేషం. *

106. శయన మారుతి దేవాలయం

మహారాష్ట్రలో ఔరంగాబాద్‌కు పదిహేను కిలోమీటర్ల దూరంలో ఖుల్తాబాద్‌లో “భద్ర మారుతి” మందిరం ఉంది. స్వామి స్వయంభుగా శయనించి ఉన్న భంగిమలో దర్శనమిస్తాడు. భద్ర మారుతి అంటే కళ్యాణ హనుమాన్ అని అర్థం. మంచి చేసేవాడని భావం. పూర్వం భద్రావతి నగరాన్ని పాలించిన భద్రసేన మహారాజు రోజూ భద్రకుండ అనే కోనేటి గట్టుపై కూర్చుని శ్రీరామ నామ జపం చేసేవాడు. శ్రీరామ రక్షా స్తోత్రాన్ని భక్తితో పఠించేవాడు. అదే సమయంలో ఆకాశ మార్గాన సంచరించే హనుమాన్ రాజు ఎదుట తన్మయుడై కూర్చుని యోగ నిద్రలోకి జారుకొనేవాడట. రాజు కళ్ళు తెరిచి చూసేసరికి హనుమ దర్శనం కలిగేదట. మళ్ళీ స్వామి యోగ నిద్రలో నుండి లేచేవరకు హనుమాన్ స్తోత్రాలు చదువుతూ ఉండేవాడట. రాజు స్వయంగా కవి, మంచి గాయకుడు కూడా. అందుకే భావసమాధిలో మునిగిపోయేవాడు. హనుమ కటాక్షించి ఆ భావ సమాధిని కొనసాగించమని కోరాడట. కన్యలు భక్తితో ఈ స్వామిని పూజిస్తే యోగ్యుడైన వరుడు లభిస్తాడని విశ్వాసం. రాజు భక్తి భావ సమాధికి మెచ్చి హనుమ భద్రసేన మహారాజును “రాజర్షి” అని సంబోధించాడట. అంతటి మహత్తర క్షేత్రం ఇది. ఇక్కడ భావ సమాధి మందిరం కూడా చూడవచ్చు. ❀

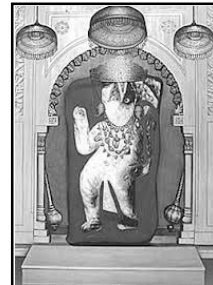
107. ఇచ్చాపూర్తి హనుమాన్ దేవాలయం

మహారాష్ట్రలో బొంబాయి దగ్గరున్న మలాద్‌లో శ్రీ ఇచ్చాపూర్తి ఆంజనేయస్వామి దేవాలయం ప్రసిద్ధ హనుమంత క్షేత్రం. దీన్ని రాజారాం చంగోతియా అనే భక్తుడు తన తండ్రి నారాయణ ప్రసాద్ చంద్ గోతియా స్మారకార్థం నిర్మించాడు. కోరిన కోర్కెలను తీర్చే దైవం కనుక ఇచ్చాపూర్తి హనుమాన్ అని పేరొందాడు.

అలాగే సతారా దగ్గర సజ్జనగడ్‌లో సమర్థ రామదాస స్వామి సమాధి ఉన్న చోట శ్రీరామ, శ్రీ ఆంజనేయస్వామి మందిరాలు తప్పక దర్శించదగినవి.*

108. ముఖ్యమైన హనుమాన్ దేవాలయాలు

శ్రీ సమర్థ రామదాస స్వామి స్థాపించిన అతి ముఖ్యమైన హనుమాన్ దేవాలయాలు 11 చోట్ల ఉన్నాయి. అవి షాహాపూర్ - మసూర్‌లో, శ్రీ ప్రతాప మారుతి, బాఫలలో శ్రీదాస మారుతి, కృష్ణా నది ఒడ్డున ఉప్పున్జ్ హనుమాన్, శిరోలె హనుమాన్, బీజాపూర్ - మనపాద్‌లో మారుతి, బీజాపూర్ - పార్‌లో హనుమాన్, మజ్ గ్రామంలో ఆంజనేయ, శింగడ వాడికొండపై హనుమాన్, బోర్ గ్రామంలో మారుతీ దేవాలయాలు.*

రాజస్థాన్

109. మొహిందీపూర్ హనుమాన్

రాజస్థాన్‌లో జైపూర్ నుండి బందీకుయికి వెళ్ళే దారిలో అరవై అయిదు కి.మీ.దూరంలో మొహిందీపూర్‌లో రెండు కొండల మధ్య ఉన్న అత్యంత ప్రాచీన హనుమ దేవాలయం ఉంది. దీనికి వెయ్యేళ్ళ చరిత్ర ఉంది. రాజస్థాన్ దేవాలయాలలో చాలా ప్రసిద్ధి చెందింది. మొగలాయీ పాలకులు ఈ దేవాలయాన్ని విధ్వంసం చేయటానికి ఎన్నోసార్లు ప్రయత్నం చేశారు. వారికి అలవి కాలేదు. స్వామి మహిమ అంత గొప్పది. స్వామి మీసాలతో ఉండటం ఇక్కడి ప్రత్యేకత. ఆ మీసాల హనుమన్ను చూసి మొగలాయీ పాలకులు రుడుసుకొని పారిపోయి ఉంటారు. అంత పవర్ఫుల్ స్వామి.✽

110. విరాట్ నగర్ - వీర హనుమాన్

రాజస్థాన్‌లో జైపూర్ నుండి అలవర్ వెళ్ళే దారిలో విరాట్ నగర్ ఉంది. పాండవులు అజ్ఞాత వాసం చేసిన ప్రదేశం ఇదే. ఇక్కడే భీముడికి కీచకుడికి యుద్ధం జరిగి కీచకుడిని భీముడు నర్తన శాలలో మట్టు పెట్టాడు. ఇక్కడే భీముని గుహ ఉన్నది. గుహ దగ్గర చిన్న కొండలు కలిసే చోట శ్రీరాముడు నిర్మించిన వీర హనుమాన్ దేవాలయం ఉంది. మత్స్య దేశరాజు విరటుడు పాలించిన నగరం. విరాట రాజు సోదరుడు మీనుడు. మత్స్య దేశంలో కుచ్చ ఒక చిన్న రాజ్యం. దీన్ని మీనుడు పాలించాడు.✽

111. స్వయంభు హనుమాన్ - బడా గావ్

రాజస్థాన్ లో సాగార్ - చాకేనార్ రైల్వేస్టేషన్ లో శ్రీ బాలాజీ రైల్వేస్టేషన్ ఉంది. స్టేషన్ కు సుమారు అరకిలో మీటర్ దూరంలో ఒక కొండపై స్వయంభు శ్రీ హనుమాన్ మందిరం ఉంది. ఇక్కడ మూడు వందల యాభై ఏళ్ళ క్రితం పరమ భక్తుడు శ్రీ శుకదేవ్ మహారాజ్ పన్నెండు ఏళ్ళు తీవ్రంగా తపస్సు చేశారు. మారుతి ప్రత్యక్షమై వరం కోరుకోమనగా స్వామిని ఇక్కడే ఉండమని ప్రార్థించారు. హనుమ అంగీకరించి చైత్ర శుద్ధ పౌర్ణమినాడు అక్కడ వెలుస్తానని చెప్పాడు. ఆ సమయానికి శుకస్వామి వేలాది ప్రజలను అక్కడికి చేరేట్లు చేశారు. సరిగ్గా చైత్ర శుక్ల పౌర్ణమి మధ్యాహ్నం అందరి సమక్షంలో కొద్దిగా భూమి కంపించి కొండలో నుంచి శ్రీ హనుమంతుడు స్థంభ రూపంలో బయటికి వచ్చి స్వయంభుగా వెలిశాడు. అందుకే ఇది చాలా మహిమగల క్షేత్రం అయింది. వేలాది భక్తులకు స్వామి ఇష్ట దైవమై కోరిన కోర్కెలను తీరుస్తూ అభయ ప్రదానం చేస్తున్నాడు. ఈయననే బాలాజీ హనుమాన్ అని పిలుస్తారు. అన్ని చోట్ల ఉన్నట్లు కాకుండా ఇక్కడి స్వామి విశేషంగా వింతగా దర్శనమిస్తాడు. గుండ్రని ముఖంతో మీసాలు గడ్డాలతో ప్రత్యేకంగా కనిపిస్తాడు. 1811 శ్రావణ పౌర్ణమినాడు మోహన్ దాస్ మహారాజ్ మట్టి ఇటుకలతో ఆలయాన్ని నిర్మించారు. ఫతేపూర్ శేఖావతికి చెందిన ముస్లిం శిల్పులు దారా మరియు దావూలు నిర్మించిన దేవాలయం ఇది. తర్వాత కాంక్రీట్ ఆలయాన్ని షికార్ జాగిర్దార్ ఆ తర్వాత ఆయన కొడుకు దేవీసింగ్ లు కట్టారు. బందిపోట్ల బారి

నుండి బాలాజీ హనుమాన్ వీరిని రక్షించినందుకు కృతజ్ఞతగా ఆలయ నిర్మాణం చేశారు. ఆ తర్వాత అనేకమంది పోషకులు ఇప్పుడున్న వైభవ స్థితిలో ఆలయ నిర్మాణం చేశారు. ఆలయం లోపల శిల్పకళ అత్యద్భుతంగా ఉంటుంది. బంగారు వెండిలతో ఆలయాన్ని సర్వాంగ సుందరం చేశారు.

దధీచి మహర్షి వంశానికి చెందిన బ్రాహ్మణులు ఈ ఆలయ అర్చకులు. ఆలయాన్ని హనుమాన్ సేవా సమితి నిర్వహిస్తోంది. నిత్యం “సవామని” అనే యాభై కిలోల ప్రసాదం చేసి స్వామికి నైవేద్యం పెట్టటం ఆచారంగా వస్తోందిక్కడ. రామాయణ, సుందరకాండ పారాయణం, భజన, కీర్తన గానం నిత్యం ఇక్కడ జరుగుతాయి. చైత్ర పౌర్ణమినాడు శ్రీ హనుమజ్జయంతిని వైభవంగా చేస్తారు. లక్షలాది భక్తులు ఆ రోజున ఆలయానికి వచ్చి బాలాజీ హనుమాన్ సుందర్శించి పూజించి జన్మ సాఫల్యం చేసుకొంటారు. అశ్వయుజ శుక్ల చతుర్దశి, పూర్ణిమ రోజుల్లో బ్రహ్మాండమైన ఉత్సవం తిరుణాల జరుగుతుంది. లెక్కకు మించి భక్తులు వివిధ ప్రాంతాల నుండి వస్తారు. అలాగే భాద్రపద శుక్ల చతుర్దశి, పౌర్ణమి రోజుల్లోనూ ఇదే విధంగా ఉంటుంది. ఉచిత భోజనం అందరికీ ఏర్పాటు చేస్తారు. స్వామి పేర ఆధార కార్డ్ కూడా వెలువడింది. కంగారుపడకండి. వికీ కుమార్ అనే కుర్రాడి ఫింగర్ ప్రింట్స్ సరిగ్గా పడలేదని ఆధార్ కార్డ్ ఇవ్వకపోతే స్వామి అడ్రస్ “పవన్ జీ” అని ఇచ్చాడు. అప్పుడు స్వామి పేరే ఆధార్ కార్డ్ వచ్చింది. ✽

112. బంగారు సింహాసనంపై హనుమ - సాలాసర్

రాజస్థాన్‌లో చురు జిల్లాలోని సాలాసర్ గ్రామంలో హనుమను శ్రీ మోహన్‌జీ దాస్ అనే పరమ భక్తుడు ప్రతిష్ఠించారు. అతి విశాల దేవాలయం కట్టించాడు. ఈ మందిరంలో భవ్య ప్రతిమా రూపంలో భగవాన్ మారుతి స్వర్ణ సింహాసనంపై దర్శనమిస్తాడు. సింహాసనం పైభాగంలో శ్రీరామ పట్టాభిషేక విగ్రహాలూ ఉంటాయి. ఈ ఆలయం చాలా ప్రసిద్ధమైనది. దగ్గరలోనే రాణి సతి దేవాలయం ఉంది.

నాగోర్ జిల్లా అసోట్‌లో ఒక జాట్ రైతు పొలం దున్నుతుంటే భూమిలో శ్రీ హనుమ విగ్రహం దొరికింది. బయటికి తీశాడు. భార్య పమిట చెంగుతో శుభ్రం చేసింది. భక్తితో పూజించారు దంపతులు. మోహన్‌దాస్ జీకి కలలో కన్పించి తనను ప్రతిష్ఠించమని చెప్పాడు స్వామి. రైతుకు దొరికిన విగ్రహాన్ని సాలాసర్‌కు తెప్పించి ప్రతిష్ఠ చేశారు స్వామీజీ. జోడెడ్ల బండిమీద విగ్రహాన్ని తెప్పిస్తుంటే ఎడ్లు ఇక్కడికి వచ్చి ఆగిపోయాయి. ఇదే తగిన ప్రదేశంగా భావించి దాసుగారు ఇక్కడే స్వామిని ప్రతిష్ఠించారు. ❀

పశ్చిమ బెంగాల్

113. పంచముఖీ హనుమాన్ - హౌరా

పశ్చిమ బెంగాల్‌లో హవడాలకే దగ్గర రాజా కప్పరాలో రోడ్డుకు సమీపంలో రాజటరాకాలో శ్రీ పంచముఖీ ఆంజనేయస్వామి దేవాలయం ప్రఖ్యాతమైనది. ఈ విగ్రహాన్ని దాదాపు నూట యాభై ఏళ్ళ క్రితం తయారు చేయించి ప్రతిష్ఠించారు. విగ్రహ రూపశిల్పి స్వామి విగ్రహాన్ని శిల్పీకరిస్తుండగా అతని చేతివేళ్ళు పనిచేయకుండా పోయి గొప్ప ఇబ్బంది పడ్డాడు. హనుమ స్వామి, శిల్పి కలలో కన్పించి విగ్రహం పూర్తి అవగానే వేళ్ళు పని చేస్తాయని చెప్పాడు. స్వామి చెప్పినట్లుగానే విగ్రహ నిర్మాణం పూర్తి కాగానే శిల్పి చేతివేళ్ళు యదాప్రకారం పని చేయటం ప్రారంభించాయి. ఇది తనకు ఒక పరీక్ష అని శిల్పి భావించాడు. తన జీవితం ధన్యమైందనుకొన్నాడు. విపరీతంగా భక్తులను ఆకర్షించే దేవాలయం పంచముఖి హనుమ దేవాలయం. వరాహ, గరుడ, ఆంజనేయ, నరసింహ, హయగ్రీవ ముఖాలతో స్వామి దర్శనమిస్తాడు. దశ భుజాలు ఒక పతాకం, ఖడ్గం, ఉరితాడు కలిగి ఉంటాడు. అయిదు దిక్కులా

దర్శనీయ ఆంజనేయ దేవాలయాలు

చూస్తూ ప్రజాసంక్షేమాన్ని చేస్తాడనటానికి నిదర్శనమే అయిదు ముఖాలు. అంటే సర్వ దిశా వీక్షణం కలవాడు. దక్షిణ పంచముఖి హనుమాన్ అనీ పిలుస్తారు స్వామిని. ❀

114. అంధ శిల్పి రూపొందించిన సంకట మోచన హనుమాన్ - నవాబు తీనే

పశ్చిమ బెంగాల్ కలకత్తాలో నవాబు తీనేలో ఒక అంధ శిల్పి అతి భక్తితో రూపొందించిన పంచముఖీ సంకటమోచన హనుమాన్ దేవాలయం చూడదగిన క్షేత్రం. విగ్రహం పూర్తికాగానే శిల్పికి చూపు ప్రసాదించాడు హనుమ. ❀

115. శ్రీ జబరేశ్వర హనుమాన్ - కలకత్తా

పశ్చిమ బెంగాల్ కలకత్తా పెద్ద బజారు దగ్గర సత్యనారాయణ పార్కు సమీపంలో జబరేశ్వర్ లో శ్రీ హనుమ ఆలయం ఉంది. ఆంజనేయ స్వామి భుజాలపై శ్రీరామ లక్ష్మణులు కూర్చుని ఉండి మహా అనుభూతిని కల్గిస్తారు. ❀

116. పురాతన హనుమాలయం - కలకత్తా

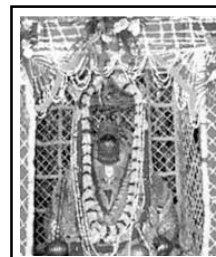
కలకత్తా మహానగరంలో హరిసన్ రోడ్డుకు దగ్గరలో ఉన్న హనుమాన్ గలిలో ఉన్న శ్రీ ఆంజనేయస్వామి దేవాలయం 300 సంవత్సరాలకు పూర్వకాలానికి చెందిన పురాతన ఆలయం. బెంగాల్ లోని వివిధ ప్రాంతాలనుండి భక్తులు విశేషంగా వచ్చి సందర్శిస్తారు. భక్తులు ఈ ఆలయాన్ని “సిద్ధ పీఠం” అని పిలుస్తారు. అంటే కోరిన కోర్కెలను తీర్చే ప్రదేశం అని అర్థం. ❀

ఉత్తర ప్రదేశ్

117. హనుమాన్ గడి - అయోధ్య

అయోధ్యలోని శ్రీ హనుమాలయం మహిమాన్వితమైనది. సరయు నదీ తీరాన కొండమీద ఉన్నది. డెబ్బై మెట్లు కొండపైకి ఎక్కి స్వామిని దర్శించాలి. ఒకసారి అయోధ్య నవాబు “మన్సూర్ అలాక” కొడుకు ఎవరికి అంతుబట్టని భయంకర తీవ్ర వ్యాధితో బాధపడ్డాడు. ఎందరో వైద్యులు ఎన్నో రకాల వైద్యం చేసినా గుణం కనిపించలేదు. అప్పుడు నవాబు ఈ హనుమాన్ శరణు వేడాడు. కొద్దిరోజులకే నవాబు పుత్రుడు వ్యాధి నుండి కోలుకొని అందరికీ ఆశ్చర్యం కలిగించాడు. దీనికి కృతజ్ఞతగా నవాబు స్థానిక శ్రీ అభయ రామదాస జీ మహారాజ్ ను ప్రార్థించి ఆయన చేత ఈ మందిరాన్ని నిర్మింపజేశాడు. ఈ ఆలయం మూడువందల ఏళ్ళ నాటిది. ఇది గుహాలయం. గుహను ఆలయంగా తొలిచి అద్భుతంగా మలచారు. హనుమ ఈ గుహలో ఉండి అయోధ్యను సంరక్షణ చేసేవాడని కథనం. ❀

118. పహాద్ పూర్ హనుమాన్

త్రేతాయుగంలో హనుమ సంజీవిని తెస్తూ ఇక్కడ భరతుని సమక్షంలో కాసేపు పర్వతంతో సహా కిందికి దిగి భరతుని కుశల ప్రశ్నలడిగి క్షేమ సమాచారాలు తెలుసుకొన్నాడు. పర్వతంతో ఇక్కడ

దర్శనీయ ఆంజనేయ దేవాలయాలు

దిగినందున పహాడ్‌పూర్ అనే పేరొచ్చింది. అయోధ్యకు ఈ ఆలయం అయిదు కిలో మీటర్ల దూరంలో ఉంది. ❀

119. వాల్మీకి ఆశ్రమంలో హనుమ- బిటూరు

కాన్పూర్‌కు నలభై కిలోమీటర్ల దూరంలో

“బ్రహ్మ వర్తనం” అని పిలువబడే బిటూరులో శ్రీ వాల్మీకి మహర్షి ఆశ్రమం ఉంది. సాక్షాత్తు బ్రహ్మదేవుడు నడయాడిన క్షేత్రం ఇది. అందుకే “బ్రహ్మ వర్తనం” అన్నారు. వాల్మీకి మహర్షి నివసించిన పుణ్యభూమి ఇది. సీతాదేవి లవకుశలకు జన్మనిచ్చింది ఈ ఆశ్రమంలోనే. ఈ కవలు శ్రీరాముని అశ్వమేధ అశ్వాన్ని కట్టేసి రాముడితో, రామ సోదరులతో యుద్ధం చేసిన ప్రదేశం. యాగాశ్వం వెంట వచ్చిన హనుమంతుడిని కట్టిపడేసిన ప్రదేశమూ ఇదే. ఇక్కడ హనుమకు గొప్ప ఆలయం నిర్మించారు. అందులో సీతమ్మ తల్లికి ఇరువైపులా లవకుశ కుమారులు ఎదురుగా ఆంజనేయస్వామి కొలువై ఉంటారు. ఇతిహాసానికి సజీవ సాక్ష్యం ఈ ఆలయం. ఈ ప్రాంతాన్ని కుశలపులు పాలించారు. ❀

120. గద్ద కంఠ హనుమాన్ లేక వ్యాస హనుమాన్

అరణ్య వాసం పూర్తి అవగానే శ్రీ సీతారామ లక్ష్మణ

భరత శత్రుఘ్నులకు ఆంజనేయస్వామి ఇక్కడే తన

గద్ద కంఠంతో శ్రీరామ కథను భక్తిపూర్వకంగా వినిపించాడు. ఇక్కడ హనుమ వ్యాసమహర్షి రూపంలో దర్శనమివ్వటం కథ ఒక ప్రత్యేకం, వింత, విశేషం. వ్యాస రూప మారుతిని అయోధ్యకు చెందిన రఘువీర నగర్‌లో ప్రతిష్ఠి చేశారు. ❀

121.సంకట మోచన హనుమాన్- వారణాసి

ఉత్తరప్రదేశ్‌లో ప్రసిద్ధ పుణ్యక్షేత్రం వారణాసిలో ఈ సంకట మోచన హనుమాన్ దేవాలయం భక్తులను విశేషంగా ఆకర్షిస్తోంది. ఈ ఆలయానికి ఒక చరిత్ర ఉంది. ఆంజనేయస్వామికి మహా భక్తుడైన సంత తులసీదాస్‌కు ‘కార్ణా ఘంటా’ అనే చోట దర్శనం ఇచ్చి ఏమి కావాలో కోరుకోమన్నాడు. తులసీదాసు తనకు శ్రీరామ దర్శనం చేయించమని ప్రార్థించాడు. హనుమ కుడి చేయి ఎత్తి చూపిస్తూ “వెళ్ళు చిత్రకూట శ్రీరామ దర్శన భాగ్యం పొందు” అన్నాడు. మళ్ళీ ఎడమ చేయి హృదయం మీద ఉంచుకొని “నేనే దర్శన భాగ్యం కలిగిస్తాను” అన్నాడు. తులసీదాసు “స్వామీ! భక్తుల కోసం మీరు ఇదే రూపంలో ఇక్కడే ఉండండి” అని ప్రార్థించాడు. తథాస్తు అన్నాడు పవన తనయుడు. అంటే ఇక్కడ తులసీదాస మహా భక్తుని తపస్సు ఫలం చేత స్వయంభుగా అవతరించిన హనుమ మూర్తి ఇది. ఎప్పుడూ మహా రద్దీగా ఉంటుంది. అనేక రకాల స్వీట్లు ఇక్కడ ప్రసాదాలుగా అమ్ముతారు. భక్తులు కొని స్వామికి నివేదన పెట్టిస్తారు. శ్రీరాముని సాన్నిధ్యం కావాలంటే హనుమ దర్శన భాగ్యం పొందాల్సిందే. అందుకే భక్తులు ఇక్కడ స్వామిని అంత భక్తితో సేవిస్తారు. శ్రీరామ సాన్నిధ్యానికి ఈ సంకట మోచన హనుమ దర్శనం మొదటి మెట్టుగా అర్థం చేసుకోవాలి. ఈ ఆలయం ‘అసి నది’ తీరాన ఉంది. దీన్ని పండిత మదన మోహన మాలవ్య గారు బెనారస్

దర్శనీయ ఆంజనేయ దేవాలయాలు

హిందూ విశ్వవిద్యాలయం నిర్మించేటప్పుడు నిర్మించారు. శని దోషాలుంటే ఈ సంకట మోచనుడిని దర్శిస్తే పోగొడతాడు. అలాగే కుజ దోషాలనూ నివారించి మంగళకర జీవితాన్ని ప్రసాదిస్తాడు. 6-3-2006నాడు తీవ్రవాదులు ఆలయంలో ప్రవేశిస్తే భక్తులు ఒకరికొకరు సాయం చేసుకొని వారిబారి పడకుండా కాపాడుకొన్నారు. మర్నాడు విపరీతంగా భక్త జనం సందర్శించి స్వామికి కృతజ్ఞతలు తెల్పుకొన్నారు. నిరంతర హనుమాన్ చాలీసా పారాయణం జరుగుతుంది. హనుమజ్జయంతిని మహా వైభవంగా నిర్వహిస్తారు. సంకట మోచన్ ఫౌండేషన్ ఏర్పడి ఆలయ నిర్వహణను చూస్తోంది. ఈ బ్రస్ట్ గంగానది శుద్ధికి, పర్యావరణ పరిరక్షణకూ కూడా పని చేస్తోంది. ప్రతి ఏడాది ఏప్రిల్‌లో 'సంకట మోచన్ సంగీత సమారోహం' ఉత్సవాన్ని ఘనంగా నిర్వహిస్తుంది. పండిట్ జస్రాజ్, కేలూ చరణ్ మహాపాత్రా, సంయుక్తా పాణిగ్రాహి వంటి ప్రముఖులు ఇక్కడ పాల్గొన్నారు.*

122. గుఫీ కే హనుమాన్

వారణాసి లోని తులసీ మందిరంలో బాల రూపంలో శ్రీ హనుమాన్ దర్శనమిస్తారు. ఈ స్వామిని 'గుఫీ కే హనుమాన్' అని ముద్దుగా పిలుచుకొంటారు. ఇదే తులసీదాసు సాధనా స్థలం.*

123. హనుమాన్ ఘాట్

కాశీలో చత్రపతి శివాజీ మహారాజ్ గురువరేణ్యులు శ్రీ సమర్థ రామదాస స్వామి హనుమాన్ ఘాట్లో స్వయంగా శ్రీ ఆంజనేయస్వామిని ప్రతిష్ఠించి దేవాలయ నిర్మాణం చేశారు. ❀

124. బాల రూప హనుమాన్

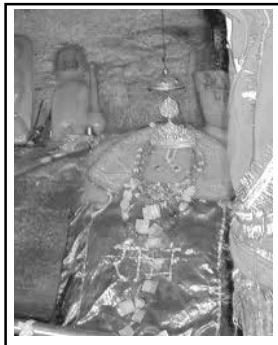
కాశీలో భక్త తులసీదాస్ స్వయంగా శ్రీ హనుమ విగ్రహాన్ని స్థాపించారు. అదే బాలహనుమాన్ మందిరం. తులసీదాసు ఇక్కడ కొన్నేళ్ళు ఉన్నారు. అప్పుడే ప్రసిద్ధ రామచరిత మానస్ గ్రంథాన్ని రాయటం ప్రారంభించి కొన్ని భాగాలు ఇక్కడే పూర్తిచేశారు. ❀

125. శయన హనుమాన్- ప్రయాగ

ప్రయాగ త్రివేణీ సంగమం ఒడ్డున ఉన్న కోట సమీపంలో శ్రీ ఆంజనేయస్వామి భూమి మీద పడుకొని ఉన్న రూపంలో దర్శనమిస్తాడు. బడే హనుమాన్ అని ఈ స్వామికి పేరు. స్వామి ఆవిర్భావానికి ఒక కథ ఉంది. పూర్వం కనౌజ్ లో సంతానం లేని గొప్ప ధనవంతుడున్నాడు. వింధ్యాచలం వెళ్ళి హనుమాన్ పెద్ద విగ్రహాన్ని తయారుచేయించాడు. స్వామికి స్నానం చేయించాలని భావించాడు. ఈ విగ్రహాన్ని వివిధ పవిత్ర క్షేత్రాలలో స్నానం చేయించి, ఇక్కడ త్రివేణీ సంగమంలో కూడా స్నానం చేయించి, ఆ రాత్రి అక్కడే నిద్రించాడు. రాత్రి కలలో విగ్రహాన్ని ఇక్కడే ఉంచాలనే భావన వచ్చింది. ఉదయం లేవగానే కనౌజ్ కు బయల్దేరి వెళ్ళిపోయాడు ధనికుడు. ఇంటికి చేరగానే భార్య గర్భం దాల్చిందని తెలిసి బడే హనుమాన్ స్వామి అనుగ్రహానికి కృతజ్ఞతలు తెల్పుకొన్నాడు. కొంతకాలానికి కొడుకు పుట్టాడు.

బడే హనుమాన్ ఇక్కడే నీటిలో మునిగి ఇసుకలో కూరుకుపోయాడు. ఒక రోజు వ్యాఘ్రు చర్మాంబర ధారి బాటగిరి స్వామిజీ త్రివేణీ సంగమంలో స్నానించి తన త్రిశూలాన్ని నేలమీద గుచ్చాడు. అక్కడ బడే హనుమాన్ విగ్రహం కనిపించింది. నెమ్మదిగా ఇసుక, మట్టి తీయించి విగ్రహం బయట పడేట్లు చేశారు. స్వామి అనుగ్రహం కోసం అక్కడే తపస్సు చేశారు. దీనితో బడే హనుమాన్ కీర్తి, జనంలో బాగా వ్యాపించింది. ❀

126. చిత్రకూట హనుమాన్

ఉత్తరప్రదేశ్- మధ్యప్రదేశ్ సరిహద్దులో అడవిలో చిత్రకూటం ఉంది. ఇక్కడే సీతారామ లక్ష్మణులు అరణ్య వాసం చేశారు. ఇక్కడే కాకాసుర వృత్తాంతం జరిగింది. మందాకినీ నది ఒడ్డున రామాలయంలో శ్రీ ఆంజనేయస్వామి విగ్రహం చాలా ప్రభావమైంది.*

127. హనుమాన్ ధారా

చిత్రకూటానికి ఇరవై అయిదు కిలోమీటర్లలో హనుమాన్ ధారా ఉంది. కొండపైకి ఎక్కి చూడాలి. అక్కడ నుండి జాలువారే నీరు అక్కడ గుహలో ప్రతిష్ఠితుడైన హనుమాన్‌కు నిరంతరం తడుపుతూ ధారగా ప్రవహిస్తుంది. అందుకే 'హనుమాన్ ధారా' అంటారు. లంకను తగులబెట్టి వచ్చిన హనుమ తోకను రాముడు కొండపై బాణంతో గుచ్చగా ధారగా నీరు ప్రవహించింది. హనుమ తోకను ఆ జంధారలో తడపమని రాముడు సలహా చెప్పాడు. హనుమ అలాగే చేయగానే తోక నిప్పు ఆరిపోయింది.*

128. బృందావన హనుమాన్

బృందావనంలో శ్రీ సింహపురి హనుమాన్ మందిరం చాలా ప్రసిద్ధమైనది. ఔరంగజేబు ఈ మందిరాన్ని విధ్వంసం చేయటానికి ఇక్కడికి వచ్చాడు. అప్పుడు స్వామి భక్తుడైన శ్రీ బిమారీ దేవ్ జీ హనుమను ప్రార్థించి ఆలయాన్ని రక్షించుకోమన్నాడు. ఒక్కసారిగా అనంతమైన వానరాలు అక్కడికి వచ్చి సైన్యంపై పడి దాడి చేశాయి. అంతే! ఔరంగజేబు సైన్యం తట్టుకోలేక పారిపోయింది. ❀

129. అలకనందా తీరంలో ఆంజనేయస్వామి దేవాలయం

ఉత్తరాఖండ్ లో బదరీనాథ్ దారిలో సమీపంలో 'పాండు కేశవు' నుండి పది కిలోమీటర్ల దూరంలో హనుమాన్ చట్టి ఉంది. ఇది ఆంజనేయస్వామి తపోభూమి. హనుమాన్ ఆలయం అలకనందా నదీ తీరంలో శోభాయమానంగా ఉంటుంది. ఒకటి యమునోత్రి దగ్గర, రెండవది జోషిమఠం దగ్గర రెండు హనుమాణ చట్టిలున్నాయి. హనుమాన్ చట్టి అనే పేరు రావటానికి భారతంలో వనపర్వంలో జరిగిన కథ ఆధారం. సౌగంధికా పుష్ప పరిమళాలను ద్రౌపదీదేవి పీల్చి ఆ పుష్పాన్ని తీసుకొని రావలసినదిగా భీముడిని కోరగా ఆయన బయల్దేరి వెడతాడు. ఇప్పుడున్న ఈ హనుమాన్ చట్టి దగ్గరకు భీముడు చేరాడు. అక్కడ దారిలో అడ్డంగా ఒక ముసలి కోతి పడుకొని ఉంటుంది. దాన్ని దాటి వెళ్ళటానికి ఇష్టం లేని భీముడు దారి తొలగమని కోరితే, తాను ముసలి దానినని, నెమ్మదిగా లేపి పక్కన కూచోబెట్టి వెళ్ళమని కోరుతుంది ఆ ముసలి మర్కటం. సరే అని లేపుదామని ప్రయత్నిస్తే కనీసం తోక కూడా కదల్చలేక పోతాడు భీమయ్య. ఆ వానరం సామాన్య వానరం కాదని గ్రహించి, క్షమాపణ చెబుతాడు. అప్పుడు వానర రూపంలో ఉన్న హనుమ ప్రత్యేక్షమై తానూ వాయుసుతుడి నేనని హనుమ చెప్పగా ఇద్దరూ వాయుసుతులేనని గ్రహించి, అన్నదమ్ములం అని అర్థం చేసుకొని పరస్పరం కౌగిలించుకొంటారు. ఆ సంఘటన జరిగిన ప్రదేశం ఇదే. అందుకే 'హనుమాన్ చట్టి' అయింది. త్రేతాయుగ హనుమ ద్వాపర భీమ కలిసిన పవిత్ర ప్రదేశం. ఈ హనుమ ఈ ప్రాంతాన్ని రక్షిస్తూ ఉంటాడని ఇక్కడి అచంచల విశ్వాసం. బద్రీనాథ్ దారిలో వాహనాలు ఇక్కడ ఆపి, దర్శించి బొట్టుపెట్టుకొని పైకి వెడతాయి, కిందికి దిగుతాయి. అదీ ఇక్కడి ప్రత్యేకత. ❀

130. పవాలీ హనుమాన్

ఉత్తరాఖండ్ లో పన్నెండు వేల అడుగుట ఎత్తున ఉన్న త్రియ్యగీ నారాయణ్ క్షేత్రంలో పవాలీ హనుమాన్ మందిరం ఉంది. భక్తులు తప్పక దర్శించాల్సిన పవిత్ర క్షేత్రమిది. రుద్రప్రయోగ జిల్లాలో త్రియ్యగీ నారాయణ దేవాలయం ఉంది. ఇక్కడే శివపార్వతుల కల్యాణం జరిగింది. పార్వతీ పరమేశ్వర కల్యాణం నాటి అగ్నిహోత్రం ఈనాటికి అఖండంగా అక్కడ ఇంకా వెలుగుతూనే ఉండటం విశేషం. ఈ అగ్నిహోత్రం దేవాలయం ముందు ఉంటుంది. దీన్ని దర్శించటానికి భక్తులు చేరి దర్శించి పునీతులౌతారు. అందుకే దీన్ని 'అఖండ ధుని' అంటారు. దీనికి సమీపంలో నాలుగు స్నాన ఘట్టాలున్నాయి. త్రియ్యగీ నారాయణ్ లో మూడు భాగాలున్నాయి. త్రి, యుగ నారాయణ్ మూడు యుగాలలోను అంటే సత్యయుగ, త్రేతాయుగ, ద్వాపర యుగాలన్న మాట ఉండే విష్ణుమూర్తి అని అర్థం. భక్తులు ఎందుకట్టెలు తెచ్చి మండే అగ్నిహోత్రానికి సమర్పించి ఆ పవిత్రాగ్ని హోత్రానికి మనసారా నమస్కరిస్తారు. ❀

131. లక్ష్మీ హనుమాన్

ఉత్తర ప్రదేశ్‌లోని లక్ష్మీ నగరంలో ఆలిగంజ్ మహల్‌లో ఉన్న శ్రీ హనుమాన్ దేవాలయం చాలా ప్రసిద్ధమైనది. ఇక్కడ 'హనుమాన్ మేళా'ను చూడటానికి ఎక్కడెక్కడి నుంచో భక్తులు వస్తారు. ఇక్కడ ఇది గొప్ప వేడుక. లక్ష్మణుడు రామాజ్ఞపై సీతాదేవిని ఇక్కడే వదిలి వెళ్ళాడు. ఆ రాత్రి సీతమ్మవారు ఈ ప్రదేశంలో నిద్రించారని కథనం. ❀

132. లుటేరియా హనుమాన్

ఉత్తర ప్రదేశ్ మధుర నుండి బృందావన్‌కు వెళ్ళే దారిలో బృందావన్ ద్వారం దగ్గర బాల కృష్ణుడు శ్రీ ఆంజనేయ స్వామిని కూర్చోబెట్టిన ప్రదేశమే లుటేరియా. ఇక్కడ కూర్చున్న హనుమ బాలకృష్ణుడికి పెరుగు అమ్మకొనే గోపికలు ఎటు వెళ్ళారో తెలియజెప్పేవాడట. గొల్లల పెరుగు దోచుకోవటానికి హనుమ కృష్ణుడికి సాయపడ్డాడని అంటే లూటీ చేయటానికి తోడ్పడ్డాడని లుటేరియా హనుమాన్ అనే నికేనేమ్ వచ్చింది. అంతేకాదు గజదొంగలు ఈ హనుమాన్‌కు మొక్కుకొని తాము దోచుకొన్న సంపదలో సగం ఆయనకు చెల్లిస్తామని ప్రతిజ్ఞ చేసేవారట. దోచుకోగానే దానిలో సగం స్వామి పాదాల చెంత పెట్టి వెళ్లిపోయేవారట. అందుకనే లుటేరి హనుమాన్ అయ్యాడు. ❀

దర్శనీయ ఆంజనేయ దేవాలయాలు

133. హనుమాన్ మందిర్ - బరేలి

ఉత్తరప్రదేశ్ లోని బరేలిలో ప్రకృతి రమణీయకత మధ్య హనుమాన్ దేవాలయం రాం గంగా నది తీరాన వుంది. మోకాళ్ళ మీద పాకుతూ దర్శనం చేసుకొంటారు. పవన పుత్ర హనుమాన్ అంటారు. సీతారాముల పరివార విగ్రహాలు వుంటాయి. స్వామి గంధ సింధూర పూతతో దర్శనమిస్తాడు. చాలా ప్రాచీన ఆలయం. నిత్యం చాలీసా పారాయణ చేస్తారు.*

134. హనుమాన్ దేవాలయం - బారాబాగ్

1952లో నిర్మించిన ఆలయాన్ని 'దక్షిణముఖి' హనుమాన్ అంటారు. రోజూ వేలాది భక్తులు దర్శిస్తారు. బాబా రాందాస్ ఆశీస్సులున్న దేవాలయం. 'బాబా రాందాస్ హనుమాన్ మందిర్ ట్రస్ట్' నిర్వహణలో ఆలయం నడుస్తోంది. 60 ఏళ్ళ పండుగకు 108 సార్లు రామచరిత మానస్సు 9 రోజులు పఠించారు. ఆవరణలో నర్మదేశ్వర్ శివాలయం ప్రసిద్ధి చెందింది.*

బీహార్

135. సీతా మడి - హనుమాన్

జనక మహారాజు పుత్రిక కోసం యాగం చేస్తూ భూమిని దున్నుతుంటే సీత నాగేటి చాలులో6 దొరికిన ప్రదేశమే సీతా మడి. ఇక్కడ సీతాదేవికి గుడి ఉంది. ఇక్కడే చాలా వినయంగా ఉన్న హనుమంతుడు దర్శనమిస్తాడు. హనుమ విగ్రహం మొదట్లో కాశీలో ఉండే రామ భక్తులకు లభించింది. వారికి స్వామి కలలో కనిపించి తనను సీతమ్మ తల్లి దగ్గర ప్రతిష్ఠ చేయమని కోరాడు. అలానే చేశారు. పుష్పమీ నక్షత్రం మంగళవారం సీతాదేవి జన్మ నక్షత్రాన్ని, చైత్ర శుద్ధ నవమి శ్రీరామ నవమిని వైశాఖ బహుళ దశమి హనుమజ్జయంతిని వైభవంగా నిర్వహిస్తారు.*

136. పాట్నా హనుమాన్

బీహార్‌లో పాట్నా జంక్షన్‌కు సమీపంలో పెద్ద హనుమాన్ మందిరం లక్షలాది భక్తులను ఆకర్షిస్తోంది.*

అస్సాం

137. భక్తుడికి హనుమ భగవాన్ ప్రత్యక్షమైన చోటు - చుంగా జాన్

అస్సాం రాష్ట్రంలో నాగాలాండ్ దారిలో చుంగాజాన్ అనే చోట మహా భక్తుడైన బాబా శంకర దాస్జీకి శ్రీ హనుమ ప్రత్యక్షమైనాడు. ఇక్కడే బాబా స్వామికి మహత్తర ఆలయ నిర్మాణం చేశాడు. ❀

ఒరిస్సా

138. జగన్నాథ పూరి

ఒడిశా రాష్ట్రంలో సుప్రసిద్ధ పూరి జగన్నాథ క్షేత్రంలో జగన్నాథ మందిరంలో అన్ని ద్వారాల్లో శ్రీ ఆంజనేయస్వామి కొలువై ఉంటాడు. పూర్వ ద్వారంలో 'ఫతు హనుమాన్', పశ్చిమ ద్వారంలో 'వీర హనుమాన్', ఉత్తర ద్వారంలో 'తపస్వీ హనుమాన్', దక్షిణ ద్వారంలో 'బారా బాయి హనుమాన్' దర్శనమిస్తారు. ఈ మారుతి రూపాలే కాక శ్రీ మకర ధ్వజ హనుమాన్, మాతా అంజనాదేవి, శ్రీ సురంగ హనుమాన్, శ్రీ శబ్ద భేది హనుమాన్లను కూడా దర్శించాలి. శబ్ద భేది హనుమాన్ సముద్ర గర్జనలను ఆపాడని ఐతిహాసిక కథనం ఉంది. ❀

139. బేడీ హనుమాన్

పూరిలో సముద్రం ఒడ్డున సంకెళ్ళతో ఉన్న హనుమంతుని 'బేడీ హనుమాన్' అంటారు. దీనికి ఒక కథ ఉంది. పూర్ పట్టణాన్ని అప్పుడప్పుడు సముద్రం మీదికొచ్చి ముంచేస్తూ ఉండేది. జనం జగన్నాథ స్వామికి మొరపెట్టుకొన్నారు. ఆయన శ్రీరామునికి చెప్పాడు. రాముడు హనుమను సముద్రం పొంగకుండా కాపలాగా నియమించాడు. హనుమాన్ జాగ్రత్తగా కాపలా కాస్తూ ఉండేవాడు కాని అప్పుడప్పుడు శ్రీరామ దర్శనానికి వెళ్ళేవాడు. హనుమకు లడ్డాలంటే ప్రాణం. వాటికోసమూ ఒక్కోసారి డ్యూటీ మానేసి వెళ్లి లడ్డూ ప్రసాదం తిని వచ్చేవాడు. ఆ వెళ్ళిన సమయం చేసి సముద్రుడు ఉప్పొంగి మళ్ళీ పూరిని ముంచేసేవాడు. జగన్నాథుడు శ్రీరామునికి తెలియజేశాడు. రాముడు కోపపడి హనుమంతుని కాళ్ళకు బేడీలు అంటే సంకెళ్ళు వేయించి బేడీలపై శ్రీరామ శ్రీరామ రాయించి కదలకుండా చేశాడు. అప్పటి నుండి సముద్రం ఎప్పుడూ చెలియలి కట్ట దాటలేదు. మరి హనుమంతుని లడ్డూ చాపల్యం తీరేది యెట్లా అని రాముడే హనుమకు లడ్డూ ప్రసాదం సముద్రం దగ్గరకే పంపే ఏర్పాటు చేశాడు. దీనితో సముద్రుని వలన బెడద తప్పింది. హనుమ లడ్డూ ప్రేమా తీరింది. ఇక్కడి బేడీ హనుమాన్ కు అప్పటి నుండి లడ్డూను ప్రసాదంగా చేసి నైవేద్యం పెట్టే ఆచారం వచ్చింది. ఇప్పటికీ సముద్ర తీరంలో బేడీ హనుమాన్ దర్శనమిస్తాడు. ఈ కథను పండిత ప్రభుదత్త బ్రహ్మచారి గారు రాశారు. ❀

140. శ్రీ సిద్ధి హనుమాన్

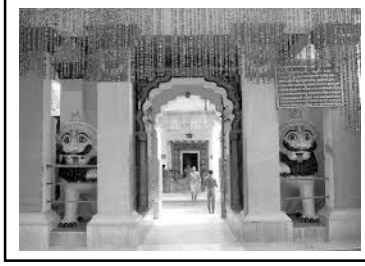
ఇంద్రనీల మణిపురాణంలో ఒక కథ ఉన్నది. ఒకప్పుడు ఇంద్రద్యుమ్నుడు అనే రాజు పూర్తి క్షేత్రాన్ని సందర్శించాడు కాని అనారోగ్యం ఏర్పడి శ్రీ జగన్నాథ సమేత బలభద్ర సుభద్రా దేవులను దర్శించలేకపోయాడు. స్వామిని దర్శించలేకపోయానని మనసులో మధన పడుతున్నాడు. అప్పుడు శ్రీ హనుమ ప్రత్యక్షమై “నేను యుగయుగాలుగా ఈ మందిరాన్ని పరి రక్షిస్తున్నాను. నేనిచ్చే బలంతో మీరు వెయ్యి చేతుల ఎత్తున్న మందిరం నిర్మించి అందులో శ్రీ జగన్నాథుని ప్రతిష్ఠించండి. నేను ‘సిద్ధి హనుమాన్’ రూపంలో మందిరాన్ని రక్షిస్తాను” అని అభయమిచ్చాడు. పూర్తికి ఉత్తరంగా ఇంద్రద్యుమ్ను సరోవరం దగ్గర రాజు మహా మందిరాన్ని నిర్మించి జగన్నాథ ప్రతిష్ఠ చేశాడు. ఇక్కడ హనుమ రాజుకిచ్చిన మాట ప్రకారం మందిర కాపలాదారుడిగా ఉన్నాడు. అందుకే ఈ ఆలయంలో ముందు శ్రీ హనుమను పూజించి తర్వాతే జగన్నాథ మందిర నిర్మాణం చేశాడు. ❀

141. ఉడతా హనుమాన్ - పూరీ

పదహారవ శతాబ్దంలో ఒక భయంకర తుఫానుకు శ్రీ జగన్నాథ స్వామి విశాలమైన నీలచక్రం వంకర తిరిగిపోయింది. దాన్ని సరిచేయటానికి ఎంతో మంది ఎన్నో విధాల ప్రయత్నాలు చేశారు. కాని ఎవరివల్లా కాలేదు. అప్పుడు శ్రీ సంతదాసు అనే మహాభక్తుడు శ్రీ హనుమను ప్రార్థించగా హనుమ పెద్ద వానరాకారంతో ప్రత్యక్షమై నీల చక్రాన్ని సరిచేసి పెద్దగా హుంకార శబ్దం చేస్తూ జగన్నాథ మందిర దక్షిణ భాగంలోకి అదృశ్యమయ్యాడు. ఆ ప్రదేశంలో రాజశ్రీ ప్రతాప రుద్రుడు 'ఉడతా హనుమాన్' మూర్తిని ప్రతిష్ఠించాడు. ❀

దర్శనీయ ఆంజనేయ దేవాలయాలు

142. భుజాలపై రామ ముద్ర, చూడామణి ఉన్న హనుమాన్ - సిరులి

భువనేశ్వర్ - పూరి రహదారిలో చందన్ పూర్ నుండి సుమారు పదికిలో మీటర్ల దూరంలో సిరులి గ్రామం ఉంది. ఇక్కడ హనుమాన్ ఆలయం ఉన్నది. స్వామికి ఉడమ భుజానికి కుడి భుజానికి మధ్య ఎనిమిది అడుగుల దూరం ఉండటం పెద్ద ఆశ్చర్యకరమైన విషయం, వింత, విశేషం, విచిత్రం. అంతేకాదు హనుమ ఎడమ భుజంపై శ్రీరాముని రాజముద్ర కుడిభుజంపై సీతాదేవి చూడామణి ఉండటం మహా విశేషం. నల్ల క్లోరైట్ శిలతో చేయబడిన పది అడుగుల విగ్రహం ఇది. నిలబడి ఉన్న భంగిమలో స్వామి దర్శనమిస్తాడు. ఎడమ చేతిలో చిన్న బాకు, కుడి చేతిలో గంధ మాదన పర్వతం ఉంటాయి. మురాసుర సంహారం చేస్తున్న భంగిమలో ఉంటాడు స్వామి. పీఠంపై తల్లి అంజనాదేవి విగ్రహం ఉంటుంది. హనుమ ఎడమ కన్ను శ్రీ జగన్నాథుని వైపుకు, కుడి కన్ను లంక వైపుకు చూస్తున్నట్లు ఉంటాయి. శిరసుపై ఉన్న శివలింగం ఏడు సర్పాలతో పరివేష్టితమై ఉండటం విచిత్రం. హనుమ గుండె చీల్చి శ్రీరామ సీతాదేవలను చూపిస్తున్నట్లుండటం మరో విశేషం. అందుకే ఈ స్వామిని 'మహావీర హనుమాన్ ప్రభు' అని సంబోధిస్తారు. నిత్యం వేలాది భక్తులు హనుమంతుడిని సందర్శిస్తారు. ఇక పర్వదినాలలో భక్తుల సంఖ్య లెక్కించలేనంత ఉంటుంది. మకర సంక్రాంతి, శ్రీరామనవమి, డోలా పూర్ణిమలను ఘనంగా నిర్వహిస్తారు.*

143. హనుమాన్ వాటిక - రూర్కెలా

హనుమాన్ వాటిక లేక హనుమ వనం రూర్కెలాలో ఉంది. దీనిలో 75 అడుగుల ఎత్తున్న శ్రీ ఆంజనేయస్వామి భారీ విగ్రహం ఉంది. ఒరిస్సాలో ఇంత భారీ విగ్రహం ఇంకెక్కడా లేదు. దీన్ని ఆనాటి ముఖ్యమంత్రి బిజూ పట్నాయక్ ఆవిష్కరించాడు. ప్రతి ఏడాది ఫిబ్రవరి ఇరవై మూడవ తేదిన ఆవిష్కరణ దినోత్సవం నిర్వహిస్తారు. ఇందులో చాలా దేవాలయాలున్నాయి. ముఖ్యంగా జ్యోతిర్లింగాలు, భట్ట మంగళాదేవి, సరళాదేవి జగన్నాథ మందిరాలు చూడదగ్గవి. ❀

144. జగతి హనుమాన్

బౌద్ధ జిల్లాలో లక్ష్మీప్రసాద్ గ్రామ పంచాయితీకి దగ్గర జగతిలో శ్రీ ఆంజనేయస్వామి విగ్రహం చాలా ప్రముఖమైనది. ఈ గ్రామం సోమ వంశ రాజుల రాజధానిగా ఉండేది. అప్పటి పేరు యయాతి నగరం. ఒకరోజు చెరువులో చేపలు పట్టే జాలరికి వలలో కోతి ఆకారంతో ఉన్న రాయి పడింది. దాన్ని బయటికి తీసి మళ్ళీ చెరువులోకి విసిరిపారేశాడు. ఆ రాత్రి అతనికి కలలో హనుమ కనిపించి వాడు పారేసింది తన విగ్రహమేనని చెప్పాడు. మర్నాడు చేపల వేటకు వెడితే చేపతో బాటు కోతి మార్కు విగ్రహం వలలో చిక్కింది. జాగ్రత్తగా బయటికి తీసి ఒడ్డున శుభ్రం చేసి ప్రదేశంలో ఉంచి పూజ నిత్యం భక్తితో పూజించాడు, మొదటిరోజున విగ్రహం చిన్నదిగానే ఉంది కాని రోజు రోజుకూ సైజు పెరగటం ప్రారంభించింది. జాలరి కంగారు పడుతున్నాడు. ఆరు అడుగుల వరకు విగ్రహం పెరిగిపోయింది. జాలరి భక్తుడు ఇలా దిన దిన ప్రవర్ధమానం అయితే తానూ ఎలా పూజించగలను అని దేవుడికి మొరపెట్టాడు. అంతే మళ్ళీ విగ్రహం పెరక్కుండా అలానే నిలిచిపోయింది. ఊరి జనానికి ఈ విషయమంతా చెప్పాడు. అందరి సహాయంతో చేతనైనంత దేవాలయాన్ని కట్టించాడు. తర్వాత మహారాజు పూనుకొని సువిశాలమైన ఆలయ నిర్మాణం చేసి స్వామి భక్తి చాటుకొన్నాడు. ఆలయం విమానం, నాట్య మండపం, జగన్మోహనం, భోగమండపాలు నిర్మించారు. ❀

మణిపూరి

145. విల్లు ధరించిన హనుమ దేవాలయం - ఇంఫాల్

మణిపూర రాష్ట్ర రాజధాని ఇంఫాల్ సముద్ర మట్టానికి 790 మీటర్ల ఎత్తులో ఉంది. ఇక్కడ శ్రీ ఆంజనేయస్వామి దేవాలయంలో స్వామి విల్లు ధరించి ఉండటం ప్రత్యేకంగా ఉంటుంది.

అర్జునుడు నాగరాజు అయిన చిత్ర వాహనుని కురార్తె 'చిత్రాంగద'ను పెళ్లి చేసుకొన్న దేవాలయం కూడా చూడదగింది. దీనితోపాటు ఇంఫాల్‌లో 'పఖాంగా' అని పిలువబడే నాగ దేవాలయం కూడా చూడాలి. ఇక్కడ పామును రాజులు తమ కుటుంబ ఇలవేల్పుగా పూజించే ఆచారం ఉంది. పూర్వం ఈ పాము దేవతకు మనుష్యులను కూడా బలి ఇచ్చేవారు. ❀

146. బాహుబలి హనుమాన్ - ఇంఫాల్

దామాపూర్‌కు ఇరవై కిలో మీటర్ల దూరంలో శ్రీ హనుమ దేవాలయం ప్రసిద్ధమైనది. ఇది ఇంఫాల్ నదీ తీరంలో ఉంటుంది. ఈ ఆంజనేయస్వామిని ఇక్కడ 'బాహుబలి' అని గొప్పగా పిలుచుకొంటారు. హనుమాన్ రాకూర్ అనే భక్తిగా పిలుస్తారు. ఈ ఆలయం మహాబలి అరణ్యంలో ఉంది. 1725లో ఈ దేవాలయాన్ని గరీబ్ నివాజ్ నిర్మించాడు. గర్భాలయం త్రికోణాకారంగా కింద ఉంది. పైకి దీర్ఘ చతురస్రాకారంగా మారేట్లు ఉంది. గర్భాలయంపై డోమ్ ఆకారపు కప్పు ఉంటుంది. ఆలయ శిల్పకళ రామనంది కళా రూపంలో ఉంటుంది. బెంగాల్ పద్ధతిలో దేవాలయం గుడిసె ఆకారంగా కనిపిస్తుంది. గర్భాలయంలో పెద్ద హనుమాన్ విగ్రహం ఉంటుంది. హనుమ మానవ రూపంలో దర్శనమివ్వటం విచిత్రంగా కనిపిస్తుంది. గరీబ్ నివాజ్ కట్టిన రామానంది తరహా ఆలయం మణిపూర్‌లో ఇదొక్కటే. నివాజ్ మరణం తర్వాత ఆ శిల్ప సంప్రదాయమూ కనుమరుగైంది. మణిపూర్ మత నిర్మాణాలలో ఈ ఆలయం చారిత్రక ప్రాముఖ్యాన్ని సంతరించుకొన్నది.

ఈ ఆలయానికి కిలో మీటర్‌లో శ్రీ రఘునాథ్ జీ ఆలయమూ దర్శించదగినదే. ❀

సిక్కిం

147. హనుమాన్ టోక్ - గాంగ్గక్

సిక్కిం రాష్ట్ర రాజధాని గాంగ్గక్కు సుమారు అయిదు కిలో మీటర్ల దూరంలో హిందూ దేవాలయాల సముదాయం ఉంది. అందులో శ్రీ హనుమాన్ దేవాలయం ప్రసిద్ధమైనది. ఈ ఆలయం ప్రస్తుతం భారతీయ సైన్యం అధీనంలో నిర్వహింపబడుతోంది. రామ రావణ యుద్ధంలో మూర్ఛపోయిన లక్ష్మణ స్వామిని రక్షించటానికి ఆంజనేయుడు సంజీవని పర్వతాన్ని తెస్తూ ఇక్కడ కాసేపు విశ్రమించాడని స్థల పురాణంలో ఉన్నది. ఈ ప్రదేశం ప్రకృతి రమణీయతకు అద్దం పడుతుంది. సేలిస్ జలపాతం చూస్తుంటే ఒళ్ళు గగుర్పొడుస్తుంది. ఈ జలపాతమే గాంగ్గక్ నగరానికి నీరు అందిస్తుంది. హనుమాన్ ఆలయానికి వెళ్ళే దారిలో సిక్కిం రాజుల శ్మశాన వాటిక కనిపిస్తుంది. రామాయణ ఘట్టాలకు చెందిన ఎన్నో దృశ్యాలు ఇక్కడ దృశ్యమానమవుతాయి. ఇక్కడి నుండి రాత్రి వేళ చూస్తే నగర సౌభాగ్యం అద్భుతంగా కనిపిస్తుంది.✽

148. మారుతి దేవాలయం - పనాజి

గోవా రాష్ట్రం పనాజిలో ఫోంటినాష్ జిల్లాలో హల్మిన్హో కొండపై శ్రీ మారుతి దేవాలయం ప్రాముఖ్యత పొందింది. ఇక్కడ నిరంతరం స్రవించే జలపాతం పేరే ఫోంటి. ఈ నీరు ఒక జలాశయానికి చేరి తాగునీరు వాడకానికి బాగా ఉపయోగపడుతుంది. మాలా పంజిమ్ అనీ స్వామిని పిలుస్తారు. ❀

అరుణాచల్ ప్రదేశ్

149. అరుణాచల్ ప్రదేశ్ రాష్ట్రంలో ఈతా నగర్‌లోని హనుమ మందిరం గొప్పగా ఉంటుంది. తీస్తా వాలీ నుండి అందమైన ప్రదేశాలను కలుపుతూ కాలింపాంగ్ దారిలో హనుమాన్ దేవాలయం కనువిందు చేస్తుంది. చిన్న కొండమీద ఉన్న ఆలయం ఇది. 'షేర్పా వ్యూ పాయింట్'కు దగ్గర. ఈ మధ్యనే అతిపెద్ద హనుమ విగ్రహాన్ని తయారు చేసి ఆలయం నిర్మించారు. దగ్గరలో దుర్గాలయం, బుద్ధాలయమూ చూడచ్చు. ❀

జమ్మూ కాశ్మీర్

150. జమ్మూ హనుమాలయం

జమ్మూ కాశ్మీర్ రాష్ట్రంలో జమ్మూలో శ్రీ రఘునాథ్ దేవాలయం అత్యంత ప్రాముఖ్యమైంది. ముఖ్య దైవం రఘురాముడైన శ్రీరాముడే అయినా శ్రీ హనుమ విగ్రహం ఇక్కడ గొప్ప స్ఫూర్తినిస్తుంది. విశాల ప్రాంగణంలో గొప్ప శిఖరాలతో మహోన్నతంగా ఉంటుంది. ఇక్కడ హనుమ ప్రత్యేక ఆకర్షణగా ఉంటాడు. రామ భక్తుడిగా సర్వ సమర్థుడిగా భక్తుల కోరికలు తీర్చే దాసుడిగా ఆంజనేయస్వామి ఇక్కడ అనేక పాత్రలు పోషిస్తున్నాడు. తప్పక దర్శించాల్సిన క్షేత్రం ఇది. దీనిని 1835-60 మధ్య మహారాజ గులాబ్ సింగ్ ప్రారంభించగా తర్వాత రణబీర్ సింగ్ పూర్తి చేశాడు. ❀

త్రిపుర

151. ఉమా మహేశ్వర దేవాలయం - అగర్తల

త్రిపుర రాజధాని అగర్తలో ఉమా మహేశ్వర దేవాలయం ప్రముఖమైనది. దాని దగ్గరే శ్రీ హనుమాన్ దేవాలయం ఉంది. ❀

దర్శనీయ ఆంజనేయ దేవాలయాలు

మేఘాలయ

152. హనుమాన్ మందిర్ - షిల్లాంగ్

మేఘాలయ రాజధాని షిల్లాంగ్‌లో ప్రసిద్ధ శ్రీ హనుమాన్ మందిరం ఉన్నది. ❁

153. హనుమాన్ దేవాలయం - బాల పక్రం

త్రిపురలో బాల పక్రం పార్కులో భారీ హనుమాన్ విగ్రహం నెలకొల్పారు. ❁

154. గరిఖాని హనుమాన్ మందిర్

షిల్లాంగ్‌లోని గరిఖానా అప్పర్ మా ప్రేమ రోడ్డులో శ్రీ ఆంజనేయ దేవాలయం చూడాల్సినది. ❁

జార్ఖండ్

155. అంజని హనుమాన్ - గుమ్మా

జార్ఖండ్ రాష్ట్రంలో గుమ్మా జిల్లా గుమ్మాకు పద్దెనిమిది కిలో మీటర్ల దూరంలో అంజని గ్రామం ఉన్నది. ఇది శ్రీ ఆంజనేయస్వామి తల్లి అంజనాదేవి జన్మించిన గ్రామం అందుకే ఆ పేరు. గ్రామానికి నాలుగు కిలో మీటర్ల దూరంలో ఒక చిన్న గుహ ఉంది. ఆ గుహలో అంజనా దేవి తపస్సు చేసింది. తల్లి ఒడిలో ఉన్న హనుమ విగ్రహం ఉన్నది. ఇక్కడి త్రవ్వకాలలో బయటపడ్డ వాటిని పాట్నా మ్యూజియంకు తరలించారు. అంజని గుహలోనే హనుమాన్ జన్మించాడని కథనం. ❀

విదేశాలలో ఆంజనేయ దేవాలయాలు

శ్రీలంక

156. సీతా హనుమాన్ మందిరం - నవారా ఎలియా

శ్రీలంక దేశంలో నవారా ఎలియా దగ్గరున్న బొటానికల్ గార్డెన్ సమీపంలో శ్రీ సీతా ఆంజనేయ దేవాలయం అతి ముఖ్యమైనది. ఇక్కడే సీతాదేవి అశోక వనంలో ఉన్నది. ఇప్పుడున్న దేవాలయ సమీపంలో వరదకు విగ్రహాలు వందేళ్ళ క్రితం మూడు విగ్రహాలు కొట్టుకొచ్చాయి. వాటిని ప్రతిష్ఠ చేసి చిన్నగుడి కట్టారు. గుడి ప్రక్కన్న వాగులో సీతాదేవి స్నానం చేసేదని కథనం. అందుకే దాన్ని 'సీతా రూర్ణ' అంటారు. ఆలయ గోడలపై రామాయణ చిత్రాలు రామ కథను ధృవీకరిస్తున్నాయి. అశేష జనం నిత్యం వచ్చి దర్శిస్తారు. హనుమ సముద్రం దాటి లంకలో ప్రవేశించి తనను తానూ సీతమ్మవారికి ఎరుక పరచుకొనే చిత్రమూ ఉంది. పర్వతం మీద నుండి లంకలోకి దూకిన కొండ చదునై ఇక్కడ కనిపిస్తుంది. హనుమాన్ పాద చిహ్నాలు ఇప్పటికీ దర్శనమిస్తాయి. ❀

157. హనుమాన్ దేవాలయం - రాం బోడా

రాంబోడాలో శ్రీరామభక్త హనుమాన్ దేవాలయం ఉంది. కాండీ నుండి నవారా వెళ్ళే దారిలో రాంబోడా ఉన్నది. సీతాదేవి కోసం హనుమాన్ ఇక్కడ నుంచి వెదకటం ప్రారంభించాడు. ఈ ప్రదేశంలో చిన్నయూ మిషన్ వారు రామభక్త హనుమాన్ దేవాలయాన్ని దానికి గుర్తుగా నిర్మించారు. పార్థమికంగా రాత్రి వేలాది మంది ఇక్కడకొచ్చి దర్శిస్తారు. దీనికి దగ్గరే రాంబోడా జలపాతం ఉంది. 109 మీటర్ల ఎత్తు నుండి జలపాతం పెద్ద ధ్వనితో భూమిపైన పడుతూ మహా సుందర దృశ్యంగా ఉంటుంది.✽

సింగపూర్

158. శ్రీరామార్ దేవాలయం- చంగి

సింగపూర్కు తూర్పుతీరంలో చంగి గ్రామంలో శ్రీరామార్ దేవాలయం ఉంది. ఇందులోనే సకల దేవతలను దర్శించవచ్చు. సింగపూర్లో ముప్పై అయిదు హిందూ దేవాలయాలున్నాయి. దక్షిణ భారత సంప్రదాయంలోనే ఇక్కడి ఆలయ నిర్మాణం ఉంటుంది. సింగపూర్లో నాలుగు లక్షల మంది ప్రవాస భారతీయులున్నారు. మహాకాళి, దుర్గా, బాలాజీ, మురుగన్, వినాయక మొదలైన దేవాలయాలు తమిళ ప్రాభవం పెరిగిన తర్వాత నిర్మాణం జరిగాయి.✽

నేపాల్

159. హనుమాన్ ధోకా

నేపాల్ దేశంలో ఖాట్మండు నగరంలో హనుమాన్ ధోకా ఉంది. ధోకా అంటే ప్రవేశ ద్వారం అని అర్థం. ఇందులో శ్రీ హనుమాన్ రాతి విగ్రహం ఉంది. అందుకే ఆ పేరు. ఇక్కడి నుండి మిగిలిన దేవాలయాలు దర్శించాలి. నేపాల్ రాజ దర్బార్‌లో ఈ కాంప్లెక్స్ ఉన్నది. 1672లో దీని నిర్మాణం జరిగింది. హనుమాన్ విగ్రహానికి ఎర్రటి వస్త్రం చుట్టబడి ఉంటుంది. పైన ఒక గొడుగు కూడా ఉండటం విశేషం. అలాగే నరసింహ స్వామి విగ్రహమూ దర్శించవచ్చు. ❀

160. పంచముఖి ఆంజనేయ దేవాలయం

- నాసాల్ చౌక్

నాసాల్ చౌక్‌కు ఈశాన్య దిశలో పంచముఖి ఆంజనేయ స్వామి దేవాలయం ఉంది. అయిదు గోళాకార పైకప్పులలో పంచముఖాలుంటాయి. గర్భ గుడిలోకి పూజారికి మాత్రమే ప్రవేశార్హత ఉంది. ❀

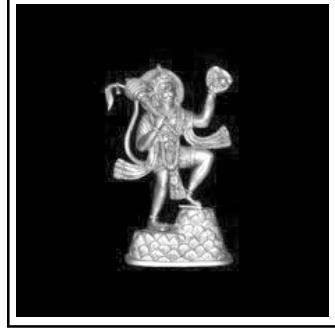

ఇండోనేషియా

161. హనుమాన్ కోయిల్ - ఉత్తర సుమత్రా

ఇండోనేషియాలోని ఉత్తర సుమత్రా దీవులలో శ్రీ హనుమాన్ కోయిల్ ఉన్నది. ఇది అనేక దేవాలయాల సముదాయం. అందులో శ్రీ ఆంజనేయ స్వామి కూడా ఒక దేవాలయంలో కొలువై ఉంటాడు. అందరు దేవుళ్ళున్నా హనుమాన్ కోయిల్ అనే దాన్ని పిలవటం హనుమకున్న ప్రత్యేకతను తెలియజేస్తుంది. దక్షిణ భారతదేశం వారు ఎక్కువగా ఉన్న ప్రాంతం ఇది. మేడాన్లో నలభై హిందూ దేవాలయాలున్నాయి. బాలాజీ దేవాలయమూ ఇందులో ఉంది. ❀

162. హనుమాన్ కళ - జావా

జావాలో హనుమాన్ కళ వర్ధిల్లింది. అయిదు రాతి విగ్రహాలు వానరాకృతి ముఖాలతో దొరికాయి. అవి హనుమ విగ్రహాలే అని నిర్ధారించారు. పానతరాన్‌లో వాలి, సుగ్రీవుడి శిల్పాలు దొరికాయి. హనుమ విగ్రహాలకు నాలుగు చేతులుండటం వలన దైవాంశ సంభూతునిగా భావిస్తారు. యోని, లింగ ఆకారంలోను హనుమాన్ విగ్రహాలున్నాయి. అక్షమాల కూడా ధరించి ఉంటాడు.

పనాతరాన్ గుడి కాంప్లెక్స్ దేవాలయాల్లో రామాయణ గాథలున్న వాటిలో రాముడికంటే ఆంజనేయుడికే ప్రాముఖ్యత చూపారిక్కడ. నూట ఆరు పానెల్స్ ఉంటే అందులో హనుమ గురించినవే ఎక్కువగా ముప్పై అయిదున్నాయి. రాముడికి నాలుగు, లక్ష్మణుడికి ఒకటి, సీతకు నాలుగు, జటాయువుకొకటి ఉన్నాయి. కనుక ఈ కథలో హనుమ ప్రాముఖ్యం తెలుస్తోంది. ఇందులో చివరి పానెల్‌లో హనుమ కుంభకర్ణుడితో యుద్ధం చేసి వధించిన ఘట్టం బాగా ఆకర్షణీయంగా ఉంది. ప్రంబనాన్ దేవాలయంలో హనుమ లంకను కాల్చిన దృశ్యాలను స్టేజి మీద నాటకంగా చూపించటం ప్రత్యేకత. ❀

భూటాన్

163. హనుమాన్ మందిర్- కాలిపాంగ్

భూటాన్ లో కాలిపాంగ్ లో అందమైన లొకేషన్ లో ప్రకృతి రమణీయకత మధ్య శ్రీ హనుమాన్ మందిరం చూడాల్సిందే. చిన్న కొండమీద భారీ హనుమాన్ విగ్రహం మహా ఆకర్షణీయంగా ఉంటుంది. దీని దగ్గరే షేర్పా వ్యూ పాయింట్ ఉంటుంది. ప్రక్కనే రేలి నది ప్రవహిస్తుంది. ఇది సిక్కింకు సరిహద్దు ప్రాంతం. హనుమ ఆలయం దగ్గరే దుర్గాదేవి మందిరమూ ఉంది. దీన్ని 'హిందూ మందిర్' అంటారు. ❀

మలేసియా

164. ఆరుళ్ మిగు శ్రీ వీర హనుమాన్ మందిరం- బ్రిక్స్ ఫీల్డ్

కౌలాంపూర్లో బ్రిక్స్ ఫీల్డ్లో శ్రీ హనుమాన్ దేవాలయం ఇటీవల కాలంలో నిర్మించబడినా, విశేషంగా భక్తులను ఆకర్షిస్తోంది. ఇదివరకు కే.ఎల్.సెంట్రల్లో ఉండే ఈ దేవాలయాన్ని ఇప్పుడు సాత్ స్కాట్ రోడ్కు మార్చారు. హనుమ లంకకు సీతాదేవి జాడ తెలుసుకోవటానికి వెళ్ళినప్పుడు రావణుడు కూర్చోనే అవకాశం ఇవ్వకపోతే, తన వాలంతో పీఠాన్ని తయారు చేసుకొని దశకంతుని ఎదుట కూర్చునట్లు మనకు తెలుసు. ఆ భంగిమతో ఇక్కడ హనుమ దర్శనమిస్తాడు. నిత్య జాగురూకతతో ఈ ప్రాంతాన్ని ఆంజనేయుడు కాపలా కాసి రక్షిస్తాడని ఇక్కడి జన విశ్వాసం.*

165. శ్రీ ఆంజనేయస్వామి దేవాలయం- బటు గుహలు

కౌలాంపూర్కు ఉత్తరాన గోమ్బాక్ జిల్లాలో బటు గుహలున్నాయి. సున్నాల్ బటు అనే నది వీటి సమీపంలో ప్రవహిస్తోంది అందుకని ఆ పేరొచ్చింది. ఈ గుహలలో మురుగన్ మొదలైన దేవాలయాలున్నాయి. నిలువెత్తు ఆంజనేయస్వామి విగ్రహం ఇక్కడ ప్రత్యేకత ఆకర్షణ.*

అమెరికా

166. సంకట మోచన్ హనుమాన్- మౌంట్ మాడోస

అమెరికాలోని ఉత్తర కాలిఫోర్నియా రాష్ట్రంలో శాంతాక్రజ్ మానేటరిల మధ్య మానేటరి బే దగ్గర పర్వత శిఖరంపై 355 ఎకరాల సువిశాల ప్రదేశంలో శ్రీ సంకట మోచన్ హనుమాన్ మందిరం సర్వ సౌకర్యాలతో నిర్మించ బడింది. బాబ హరిదాస్ నిర్మించిన ఈ ఆలయాన్ని భక్తులే స్వచ్ఛందంగా నిర్వహిస్తున్నారు. ❀

167. టావోస్ హనుమాన్ దేవాలయం

అమెరికాలోని న్యూ మెక్సికోలో శ్రీ నీం కరోలి బాబా ఆశ్రమంలో టావోస్ హనుమాన్ దేవాలయం ఉన్నది. కరోలి బాబా శిష్యులైన పాశ్చాత్య భక్తుల ఆధ్వర్యంలో నిర్వహింపబడుతోంది. స్వామి మూర్తి పరమ మనోహరంగా ఆకర్షణీయంగా ఉండటం విశేషం. రాకీ పర్వతాలలో ఏడువేల అడుగుల ఎత్తున సాఫ్ట్ డీ క్రిస్టో రేంజ్‌లో ఆలయం రూపుదిద్దుకొన్నది. చిన్న గ్రామమే అయినా టావో ఆధ్యాత్మిక కేంద్రంగా వర్ధిల్లింది. అమెరికాలోని ఎక్కువమంది సందర్శించే దేవాలయంగా దీనికి ప్రశస్తి ఉంది. సముద్ర లంఘనం చేస్తూ రామ చూడామణి దాయక భంగిమలో శ్రీరాముని అంగుళీయకాన్ని సీతాదేవికి అందజేసే భంగిమలో దర్శనమిస్తాడు. ఇలాంటి ఆంజనేయస్వామి పెద్దగా ఎక్కడా తారస పడదు మనకు. అరుదైన భంగిమలో ఉండటం ప్రత్యేకత. అమెరికాలో డిజైన్ చేసి ఇండియాలోని రాజస్థాన్‌లో శిల్పుల చేత చెక్కించిన విగ్రహం. అక్కడి నుండి 1999లో టావోస్‌కు తీసుకొచ్చారు. నిత్య పూజా హారతి జరుగుతాయి. జయ జగదీశ హరే, గురువందన, వినయ చాలీసా, హనుమాన్ చాలీసా, మనుమాన్ అష్టకం, జయ గురుదేవ్‌లతో హారతి, కనులకు వీనులకు విందుగా ఉంటుంది. గురు పూర్ణిమను వైభవంగా నిర్వహిస్తారు. ❀

దక్షిణ అమెరికా తీరం

168. కార్యసిద్ధి హనుమాన్- ట్రీనిడాడ్

85 అడుగుల భారీ కార్యసిద్ధి హనుమాన్విగ్రహం ఉన్న దేవాలయం దక్షిణ అమెరికా తీరంలోని ట్రీనిడాడ్ లో ఉన్నది. దేవాలయం తేలిక ఊదా రంగు రాయితో నిర్మించబడింది. ఈ బృహదాలయాన్ని 200 మంది శిల్పులు నిరంతరం శ్రమించి నిర్మించారు. “వాటర్ లూ” దేవాలయంగా పేరున్న ఈ ఆలయం సముద్రంలో తేలియాడేట్లు నిర్మించి ఆశ్చర్యపరిచారు. 1947లో ఈ ఆలయాన్ని సముద్ర తీరంలో ష్యా దాస్ అనే లేబరర్ నిర్మించారు. స్థలం షుగర్ కంపెనీ వారికి చెందటం వలన ఆ కంపెనీ వారు ఆలయాన్ని 1952లో కూల్చేశారు. పట్టువదలని విక్రమార్కుని వంటి దాస్, ఆలయాన్ని సముద్రంలో నిర్మించి తన ప్రతిభను నిరూపించాడు. ఆలయ నిర్మాణానికి 25 ఏళ్ళు పట్టింది. 1995లో ట్రీనిడాడ్ టాగో ప్రభుత్వాలు ఆలయాన్ని పునరుద్ధరించాయి.*

దర్శనీయ ఆంజనేయ దేవాలయాలు

169. హనుమాన్ మందిర్- గ్రేటర్ చికాగో

గ్రేటర్ చికాగో ఇలినాయిస్ దగ్గర గ్లెన్ వ్యూలో నాలుగు ఎకరాల స్థలంలో శ్రీ హనుమాన్ మందిరాన్ని 170 మంది హనుమ భక్తుల పూనికతో 14-12-2013న భూమిపూజతో నిర్మాణం ప్రారంభమైంది. “హనుమాన్ స్పిరిట్యువల్ కమ్యూనిటీ సెంటర్” ఆధ్వర్యంలో కార్యక్రమాలు నిర్వహిస్తున్నారు. ✽

170. భవానీ హనుమాన్ మందిరం- కాలేజ్ విల్- పెన్సిల్వేనియా

“భవానీ ఛారిటబుల్ ట్రస్ట్” వారు నిర్వహించే హనుమాన్ మందిరం పెన్సిల్వేనియాలోని కాలేజ్ విల్లో వార్తన్ రోడ్లో ఉన్నది. నిత్య ధూప దీప నైవేద్యాలున్నాయి. ✽

171. రాం సీతా హనుమాన్ దేవాలయం- పిట్స్ బర్గ్

పెన్సిల్వేనియాలోని పిట్స్ బర్గ్లో ఈ మందిరం ప్రసిద్ధి చెందింది. ✽

172. మకరత కార్యసిద్ధి హనుమాన్- ప్రస్కో- టెక్సాస్

అమెరికాలోని టెక్సాస్ రాష్ట్రంలో ప్రస్కోలో మకరత కార్యసిద్ధి హనుమాన్ దేవాలయం మహా వైభవోపేతంగా ఉంది. మకరత శిలతో శిల్పించిన ఆంజనేయ విగ్రహం విశేష మహిమాన్వితం. దీన్ని చెక్కటం చాలా కష్టం. ఎంతో సున్నితంగా, అతి జాగ్రత్తగా చెక్కాలి. అసలు ఆ రకమైన ఎమరాల్డ్ శిల దొరకటమే అరుదు. దాన్ని శిల్పించటానికి శిల్పి ఎంతో ఏకాగ్రతతో పని చేయాలి. లేకపోతే విరిగిపోతుంది. శ్రీ గణపతి సచ్చిదానందస్వామి స్వయంగా పర్యవేక్షించి విగ్రహం తయారు చేయించారు. మూడేళ్ళ శ్రమతో అత్యంత సుందరమైన ఈ విగ్రహం నిర్మించారు. పదివేల చదరపు అడుగుల వైశాల్యం ఉన్న స్థలంలో ఆలయ నిర్మాణం జరిగింది. స్వామీజీ ఆధ్వర్యంలో “హనుమాన్ సాంస్కృతిక కేంద్రమూ” ఏర్పడింది.✽

వెస్టిండీస్

173. 85 అడుగుల భారీ హనుమాన్- వెస్ట్ ఇండిస్

వెస్ట్ ఇండిస్‌లోని కరాపా శిమలో ఆరంజ్ రోడ్‌లో దత్తాత్రేయ సెంటర్‌లో 85 అడుగుల ఎత్తున్న శ్రీ ఆంజనేయస్వామి విగ్రహం భారతదేశం వెలుపల ఉన్న భారీ విగ్రహం. శ్రీ గణపతి సచ్చిదానందస్వామి కృషితో యేర్పడినది. రెండేళ్ళు కష్టపడి విగ్రహ నిర్మాణం చేశారు. ❀

ఇంగ్లాండ్

174. ఆంజనేయర్ ఆలయం- మార్ష్ డ్రావి- వెస్ట్ హాండ్స్

“హనేమాన్ కమ్యూనిటీ సెంటర్” నిర్వహిస్తున్న ఈ ఆలయం ప్రసిద్ధి చెందింది. పాశ్చాత్య దేశాలలో హిందూ దేవాలయాలలో రామ దేవాలయాలున్న ప్రతిచోటా హనుమ విగ్రహాలు తప్పక ఉంటాయి. విడిగా ఆంజనేయ దేవాలయాలు అరుదుగా కనిపిస్తాయి. ❀

జపాన్

175. జపాన్ దేశంలో పది హిందూ దేవాలయాలలో ఆంజనేయస్వామి విగ్రహాలు అన్నిరకాల భంగిమలలో కనిపిస్తాయి. హిందువులు తప్పక వెళ్ళి దర్శనం చేసుకొని తరిస్తారు. ❀

జర్మనీ

176. జర్మనీ దేశంలో కూడా అనేక ప్రదేశాలలో ముచ్చటైన ఆంజనేయ దేవాలయాలు, స్వామి విగ్రహాలు ఉన్నాయి. కొన్ని హిందూ సంస్థలు వీటిని నిర్మించి నిర్వహిస్తున్నారు. ❀

ఆస్ట్రేలియా

177. ఆస్ట్రేలియాలోని ముఖ్య పట్టణాలు సిడ్నీ, పెర్త్, అడిలయిడ్, విక్టోరియా మొదలైన చోట్ల హిందూ దేవాలయాలలో శ్రీ ఆంజనేయ మందిరాలున్నాయి. భక్తులు వీలైనప్పుడు వెళ్ళి దర్శిస్తారు. ఉత్సవాలు, పూజలు అన్నీ మన పద్ధతిలోనే చేస్తారు. హనుమజ్జయంతిని విశేషంగా నిర్వహిస్తారు. ❀

దర్శనీయ ఆంజనేయ దేవాలయాలు

న్యూజీలాండ్

178. న్యూజీలాండ్లోని ఆక్లాండ్, వెల్లింగ్టన్ మొదలైన నగరాలలో భారతీయ దేవాలయాలన్నిటిలో ఆంజనేయ విగ్రహాలుంటాయి. ❁

బంగ్లాదేశ్

179. ఢాకాలో రామకాళీ మందిరం మొదలైన హిందూ దేవాలయాలలో హనుమ విగ్రహాలు వెతుక్కొంటే ఎక్కడో ఒకచోట కనిపిస్తాయి. ❁

పాకిస్తాన్

180. కరాచి

పాకిస్తాన్లోని కరాచిలో 1500 సంవత్సరాల పురాతన ఆంజనేయ దేవాలయం ఉంది. శిథిలమైతే పునర్నిర్మించారు. స్వామి స్వయంభుగా భావిస్తారు. విగ్రహం ఎనిమిది అడుగుల ఎత్తు ఉంటుంది. పాకిస్తాన్లో సిండ్లో, రావల్పిండి లాహోర్, సియాల్కోట్ మొదలైన చోట్ల అతి పురాతన పవిత్ర హిందూ ఆలయాలున్నాయి. ❁

181. పంచముఖి హనుమాన్ దేవాలయం- సోల్జర్ బజార్- కరాచి

పాక్ హిందూ సంఘం పాకిస్తాన్‌లో అనేక హిందూ దేవాలయాలను నిర్వహించి భారతీయ సంస్కృతిని పోషిస్తోంది. అందులో సోల్జర్ బజార్‌లో ఉన్న పంచముఖి ఆంజనేయ మందిరం ఒకటి. మహానట బలదేవ్ దాస్ గడీ నశీన్ ఆధ్వర్యంలో శ్రీ పంచముఖి హనుమాన్ దేవాలయం 1927లో నిర్మించబడింది. శ్రీరామనవమి, కృష్ణాష్టమి, హనుమజ్జయంతి, దసరా ఉత్సవాలను వైభవంగా నిర్వహిస్తారు. మంగళ, శనివారాలలో స్వామికి సింధూరంతోనూ, నువ్వుల నూనెతోనూ పూజ చేస్తారు. దీనివలన శని నుంచి విముక్తి కలుగుతుందని విశ్వాసం. ❀

182. హనుమాన్ మందిరం - ఫ్రీరే రోడ్ - సద్దర్ - కరాచి

ఈ ఆలయంలో కొలువైన శ్రీరామ, శ్రీ హనుమల ఆలయం ఇక్కడ ఉంది. వార్షికోత్సవాలు నిర్వహిస్తారు. మంగళ, శనివారాలలో సత్సంగ్ నిర్వహిస్తారు. హనుమాన్ సేవా మండలి వీటిని అత్యుత్సాహంగా భక్తి శ్రద్ధలతో కొనసాగిస్తోంది. ❀

దర్శనీయ ఆంజనేయ దేవాలయాలు

183. పాకిస్తాన్‌లోని కరాచిలో 1. దోలీపుటా, 2. గార్డెన్ ఈస్ట్‌లో, 3. J.M.P.C.లో, 4. మితిలో, 5. తారాపార్కర్ దగ్గర, 6. కంటోన్మెంట్‌లో శ్రీ హనుమ మందిరాలున్నాయి. వీటిని 'హిందూ వెల్ఫేర్ అసోసియేషన్' సంతృప్తికరంగా నిర్వహించి భక్తులకు సౌకర్యాలు ఉత్సవాలు నిర్వహిస్తోంది.✽

మయన్మార్ (బర్మా)

184. బర్మా సంస్కృతిలో హిందూ, బౌద్ధం కలగలిపి కనిపిస్తాయి. రామాయణం వీరికి చాలా ప్రీతికరం. అందులో పేర్లను వారి భాషలో పలుకుతారు. రామను 'యమ' అంటారు. సీతను 'తీడా' అని, లక్ష్మణుడిని 'లఖానా', పరశురాంను 'పరశుయమ' అని, రావణను 'యావణ' అని, వాలిని 'బాలి' అని, మారీచును 'మారిజ్జా' అని, విభీషణుడిని 'బిబి తాన' అంటారు. హనుమను మాత్రం 'హనుమ' అనే సంబోధిస్తారు. రామాయణంను 'లాయక్ సమాంగ్ రాం' అంటారు. పాత్రలన్నీ మన పాత్రలే. ఇక్కడ 'హనుమాన్ ట్రావెల్ సర్వీస్' ఉంది. హనుమాలయాలు చాలాచోట్ల ఉన్నాయి. ప్రాచీన ఆలయాలే ఇవి. 'బెంగ మేలియా దేవాలయం', 'బాగాన్' దేవాలయాల సమూహం అందరూ చూడదగినవి. ఇక్కడ నాలుగు వేల పురాతన దేవాలయాలు అప్రతిభులను చేస్తాయి.✽

కంబోడియా, లావోస్, వియత్నాం

185. హనుమాన్ టెంపుల్ సఫారి - కంబోడియా

హనుమాన్ టెంపుల్ సఫారి ద్వారా అనేక పురాతన ఆలయాలను సందర్శించవచ్చు. ఇందులో అతి ప్రాచీనమైనవీ, శిథిలావస్థలో ఉన్నవీ కనిపిస్తాయి. సఫారి ద్వారా వెళ్ళటం గొప్ప అనుభూతినిస్తుంది. కీకారణ్యంలో కూలిపోయి దిక్కు దివాణంలేని ఆలయాలెన్నో దర్శనమిస్తాయి. శతాబ్దాల చరిత్ర కలిగిన ఆలయాలివి. నవీనుల దృష్టికి సోకని దేవాలయాలు. ఈ సఫారి యాత్ర నవంబర్ నుండి ఏప్రిల్ వరకు బాగా అనుకూలంగా ఉంటుంది. ఆంగ్కార్ నుంచి ఈ యాత్రా సఫారి ప్రారంభమవుతుంది. ఇందులో సాహసం, త్రిల్, ఫ్లైల్ త్రివేణీ సంగమంగా ఉంటాయి. చిన్నకారులో మోటాక్ బైక్ మీద వెళ్ళవచ్చు. విశ్రాంతికోసం గుడారాలు నిర్మించి సకల సౌకర్యాలు కల్గిస్తారు. మరువలేని మరపురాని అనుభూతిని స్వంతం చేసుకోవచ్చు. ❁

ఈజిప్ట్

186. వైట్‌సిటీ హనుమాన్

స్కంద పురాణంలో ఈజిప్ట్‌ను సొంచ ద్వీపం అన్నారని విలియం జోన్స్ రాశాడు. సుమేరు అని మనవాళ్ళు పిలిచారు. పురాతన నాగరకత సంస్కృతికి ఆలవాలం. హనుమాన్ గాథలన్నీ అక్కడివారికి పరిచయమే. హనుమను బజరంగ బలి అని పిలుస్తారు. బల, ధైర్య, పరాక్రమ, విక్రమాలకు చిహ్నంగా భావిస్తారు. హూండ్వారస్ సిటీ హనుమాన్‌కు అంకితమైనది. ఇవాళ దాని ఉనికి ఎవరికీ తెలియటం లేదు. ఇక్కడే వారి దేవుడు ఆరోరా ఉద్భవించాడని కథనం. దీనికి వైట్ సిటీ అనీ పేరుంది. రామాయణ గాథలున్న శిథిలాలు కనిపిస్తాయి. హనుమంతుడిని ఇక్కడివారు మెరుపుల దేవుడుగా పిలుస్తారు. వారి సీరియస్ మన సూర్యుడు. బాల హనుమంతునికి అన్నం తినిపిస్తున్న తల్లి అంజనీ దేవి విగ్రహాలు కనిపిస్తాయి. ❀

కెనడా

187. శ్రీ యోగ హనుమాన్ దేవాలయం - సర్రీ

బ్రిటీష్ కొలంబియా కెనడా దేశంలో సర్రీలోని కంబర్వాలీలో శ్రీయోగ హనుమాన్ దేవాలయం ఉంది. హనుమ చిరంజీవి అని భక్తులకు భగవంతునికి మధ్య వారధి అని అక్కడి ప్రజల విశ్వాసం. నిరంతరం భక్తులను అండగా ఉండి సంరక్షిస్తాడని విశ్వాసం. హనుమ నిస్వార్థ త్యాగానికి, పవిత్ర ప్రేమకు, అమిత భక్తికి, సేవకు ప్రతీకగా భావిస్తారు. ఆంజనేయ అనే పేరులోని 'నేయం' అంటే సర్వదా భగవానుని సమీపవర్తి అని, ఆయన జన్మ రహస్యం రామసేవకేనని, దైవకార్య నిర్వహణకు కర్తవ్యపాలనకు హనుమ ఆదర్శం అని తలుస్తారు. అలాగే బ్రాంప్టన్ లో కూడా హనుమ మందిరం ఉన్నది.✽

దుబాయ్

188. శివకృష్ణ మందిరం - బర్ దుబాయ్

ఒకే ఒక హిందూ దేవాలయం - దుబాయ్‌లోని బర్ దుబాయ్‌లో శివ, కృష్ణ మందిరం ఒక్కటే హిందూ దేవాలయం. ఇక్కడ శివుని లింగం శ్రీకృష్ణ విగ్రహం శ్రీరామ హనుమ విగ్రహాలున్నాయి. ఈ ఆలయంలో హిందువులు వివాహాది శుభకార్యాలు జరుపుకొన్నా అవి దేశ నిబంధనల ప్రకారం రిజిస్టర్ చేయబడవు. బిల్డింగ్‌లో మొదటి అంతస్తులో దేవాలయం ఉండటం మరో వింత. దేవాలయం స్థిరమైన ఆధారం ఉన్న చోట నిర్మించరాదని ఈ దేశం అనుసరిస్తున్న పద్ధతి ఇది. 'ఇండియన్ కాన్సలేట్' ఆధ్వర్యంలో ఆలయ నిర్వహణ ఉన్నది. పైనున్న శివాలయంలో గురుద్వారా కూడా కలిసి ఉంటుంది.☸

దక్షిణాఫ్రికా

189. అతిపెద్ద హనుమాన్ విగ్రహం - చాట్స్వర్త్ - డర్బన్

దక్షిణాఫ్రికాలో డర్బన్ నగరం దగ్గర చాట్స్వర్త్లో అతిపెద్ద 13 మీటర్లు ఎత్తున్న హనుమాన్ విగ్రహం శ్రీవిష్ణు దేవాలయం దగ్గరలో ఉంది. ఈ ప్రదేశాన్ని 'చక్ర' అనీ పిలుస్తారు. దీని నిర్మాణ కో ఆర్డినేటర్ ఎల్వి మహారాజ్. హనుమాన్ శిరసుపై భారీ చక్రమూ ఉంటుంది. దక్షిణాఫ్రికాలో ఇంత భారీ విగ్రహం ఇంకెక్కడా లేదు. 'ధరం మందిర్' ఆధ్వర్యంలో రెండుసార్లు అఖండ హనుమాన్ చాలీసా పారాయణ మధ్య జై హనుమాన్ నినాదాలతో 29-07-2014 విగ్రహ ప్రతిష్ఠ జరిపారు. ❀

మారిషస్

190. ఇంటింటా హనుమ - మారిషస్

మారిషస్ లో హనుమాన్ దేవాలయాన్ని అశేష భక్తజనం సందర్శించి పూజించి తరిస్తారు. ఆంజనేయునిపై ఆ ప్రజలకు అమిత విశ్వాసం. నిరంతర చాలీసా పారాయణతో పులకించిపోతూ ఉంటారు. ప్రతి ఇంటి ముందు చిన్నదో పెద్దదో హనుమ విగ్రహం పెట్టి పూజించటం అలవాటుగా ఉన్నది. సంప్రదాయాన్ని గొప్పగా పాటిస్తారు. మారీచ జనం అంటే మారిషస్ ప్రజలు. గృహప్రవేశంలో హనుమ విగ్రహానికి ఇరువైపులా కాషాయ ధ్వజాలు ఉంచుతారు. చిన్నతనం నుండే ఆంజనేయ భక్తిని సంతానానికి పెద్దలు నేర్పి తీర్చిదిద్దుతారు. ఆలయంలో రామ సప్తాహం శ్రీరామనవమి, హనుమజ్జయంతి, దసరా ఉత్సవాలు గొప్పగా చేస్తారు. ❀

బాలీ ద్వీపం

191. మంకీ దేవాలయం - ఉబుద్

బాలీ ద్వీపంలోని ఉబుద్లో మంకీ దేవాలయం తప్పక దర్శించదగినది. అక్కడ అన్నీ కోతులే. అందుకే 'మర్కట గుడి' అన్నారు. మన చేతుల్లో ఏ వస్తువున్నా వానరార్పణమే. కళ్ళు మూసి తెరిచేలోపు తస్మరిస్తాయి. వాటికి అలాంటి ట్రేయినింగ్ నిచ్చి ఆ వస్తువులకోసం ఎదురుచూసే 'ముదుళ్ళు' దూరంగా పొంచి ఉండి లాగేసుకొంటారు వాటినుంచి. ఒక కోటి కాదు 'కోతి కోటి' అక్కడ దర్శనమిస్తాయి. 'థాయ్‌లాండ్'లోని 'లభూరి'లో కూడా ఇదే సీను ఉంటుంది. ఆ సరదా కోసమే ఇక్కడికి వస్తారు యాత్రికులు. అందమైన ప్రకృతి మధ్య పరవశం, ఆహ్లాదం కలిగించే సీనరీల మధ్య గడిపి నరులు వానర మైత్రిని చిలిపితనాన్ని

దర్శనీయ ఆంజనేయ దేవాలయాలు

అనుభవిస్తారు. మన చేతిలో ఏదైనా తినుబండారం ఉంచుకొని దానికి స్వయంగా తినిపించాలి అనుకుంటే మీ కాలో చెయ్యో రామార్పణం అవ్వాలిందే. అందుకనే ముందే తెచ్చిన పదార్థాలు నేలమీద ఉంచి అవి తింటూ ఉండగా చూస్తూ ఆనందించాలి. ఇక్కడి ప్రజలకు హనుమంతుడు ఆరాధ్య దైవం. ఆయనలోని శక్తి యుక్తులకు, శౌర్య ధైర్యాలకు పరవశిస్తారు. కాని ఆయనలో చిలిపితనమూ చూసి ముచ్చటపడతారు. అందుకే ఈ ప్రాంతానికి యాత్రగా వచ్చి అందరు హనుమలను దర్శించి తరిస్తారు. దక్షిణాసియా ప్రజలకు ఇక్కడికి రావటం అత్యంత ఆనందదాయకం. మానవ జాతికి ఆదిమూలం వానర జాతి అని నమ్మకం అందరికీ ఉంటుంది. ఇక్కడి దేవాలయాలు హనుమారాధనకే కాక 'వానర అరణ్య' సందర్శనానికి ఇష్టపడతారు. తమ తొలి తరం పూర్వీకులను చూసి స్ఫూర్తి పొందుతారు. గోడలపై చెక్కిన శిల్పాలు ప్రాచీన సంస్కృతికి ఆలవాలుగా కనిపిస్తాయి. కోతులు కొండముచ్చులను మకాక్స్ అని పిలుస్తారు. ఈ ఆలయాలను 'padangtegal wanara wana temple' అంటారు. బాలి ఇండోనేషియాలో రెండుచోట్ల మూడు మంకీ టెంపుల్స్ ఉన్నాయి. 17 ఎకరాల ప్రదేశంలో శిల్పాలు, శిథిలాలు చెల్లాచెదురై పడిఉన్నాయి. దేశ విదేశాలనుండి అంటే ప్రపంచం మొత్తం నుండి లక్షలాది యాత్రికులు వచ్చి సందర్శించే అపురూప శిల్ప ఆలయ సముదాయం బాలిలో ఉన్నది. సంఘే మంకీ ఫారెస్ట్ మధ్య బాలిలో ప్రసిద్ధమైనది.✽

చైనా

192. హనుమాన్ మందిరం - క్వండ్ - ఆగ్నేయ చైనా

చైనా ఆగ్నేయ భాగంలో తప్ప ఇంకెక్కడా హిందూ సంస్కృతీ ఆనవాళ్ళు చైనాలో కనిపించవు. స్వర్గలోక ప్రభువులు అని వాళ్ళకు నలుగురున్నారు. వారు లోకపాలకుల నుండి జన్మించారని నమ్మకం. చైనా పురాణాలలో సన్ ఉకాంగ్ కు మూలపురుషుడు హనుమాన్ అని విశ్వసిస్తారు. మన యక్షులు చైనావారికి దేయాలు రాక్షసులు. లోటస్ సూత్ర ద్వారా యక్షులు చైనాలో ప్రవేశించారని నమ్మిక. దీనిని ధర్మరక్ష అనే ఆయన క్రీ.పూ. 290లో చైనా భాషలోకి అనువాదం చేసినట్లు తెలుస్తోంది.

జిన్జిలాంగ్ ప్రాంతంలో హిందూ దేవతల ప్రవేశం జరిగింది, వ్యాపించింది. శైవ, వైష్ణవులు బాగానే వృద్ధి చెందాయి. క్వన్తోలో ఈ సంస్కృతీ కనిపిస్తుంది. అనేక రకాల హనుమ విగ్రహాలను. రామాయణ గాథలు ఇక్కడి వారికి తెలుసు. హనుమాన్ అంటే అభిమానం కూడా. 1966-77 తర్వాత మళ్ళీ సంస్కృతికి కవాటాలు తెరిచారు. 'స్వామి నారాయణ ట్రస్ట్' వారిని ఆహ్వానించి ఆలయ నిర్మాణం చేయించారు. తమిళ దేశం నుండి చైనాకు హిందూ మతం ఇక్కడకు చేరి చూడవచ్చు. ❁

టిబెట్

193. సంకటమోచన హనుమాన్ - దుర్గా దేవాలయం

టిబెట్ దేశంలో శైవం, వైష్ణవం సమానంగానే ఆదరింపబడుతున్నాయి. దుర్గాలయంలో సంకట మోచన హనుమాన్ దర్శనమిస్తాడు. ఇది చాలా ప్రాచీన ఆలయం. మంకీ గాడ్ అని వీళ్ళు హనుమాన్‌ను పిలుస్తారు. ❀

ఇరాక్

194. శ్రీరామ హనుమ మందిరం - కుర్దిస్తాన్

ఇరాక్‌లోని కుర్దిస్తాన్‌లోని సిలేమని ప్రాంతంలో శ్రీరామాంజనేయ దేవాలయం ఉన్నది. అత్యంత ప్రాచీనాలయంగా దీన్ని భావిస్తారు. ఉగ్రవాదుల దాడులకు ఇప్పుడు అధీనమై ఉంది. ❀

జమైకా

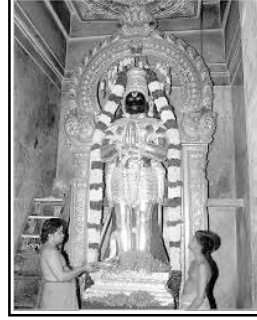
195. సనాతన ధర్మ మందిర్ - జమైకా

సనాతన ధర్మ మందిర్‌లో సీతారామ హనుమాన్ విగ్రహాలున్నాయి. హనుమాన్ చాలీసా పారాయణ ఇక్కడి ప్రత్యేకత. అలాగే కెంట్‌లోని హిందూ దేవాలయంలోనూ ఇలాగే ఉంటుంది. ❀

దక్షిణ కొరియా

196. హనుమాన్ మందిర్ - జెలి

దక్షిణ కొరియాలో స్నో ఫారెస్ట్ దగ్గర జెలిలో హనుమ దేవాలయం ఉన్నది. ఎప్పుడూ దట్టమైన మంచుతో కప్పబడి ఉండే ఈ ప్రదేశంలో ఈ ఆలయం అపర కైలాసమా అనిపిస్తుంది. ❀

197. హనుమ దేవాలయం - సియోల్

దక్షిణ కొరియా రాజధాని సియోల్లో ఆంజనేయ దేవాలయం ఉన్నది. ఇక్కడే రాధామాధవ్ దేవాలయమూ చూడదగినదే. ❀

జింబాబ్వే

198. పంచముఖి ఆంజనేయ దేవాలయం - జాంబియా

జింబాబ్వేలోని జాంబియాలో పశ్చిమ లుసాకాలో 'ఓ కపి ఫారం'లో పంచముఖి ఆంజనేయ దేవాలయం ఉంది. స్వామి శిరసులు వెండి కిరీటాలతో శోభాయమానంగా దర్శనమిస్తాడు. ❀

ఉగాండా

199. హనుమాలయం - కంపాలా

ఉగాండా రాజధాని కంపాలాలో హనుమకు విశేషమైన ఆలయం ఉన్నది. అందరూ తప్పక దర్శించాల్సిన మందిరం ఇది. ❀

ఐర్లాండ్

200. ఐర్లాండ్ దేశంలో ఆల్ఫా రెట్టాలో ఆంజనేయ స్వామి దేవాలయం చూడాల్సిన దేవాలయం. ❀

ఇటలీ

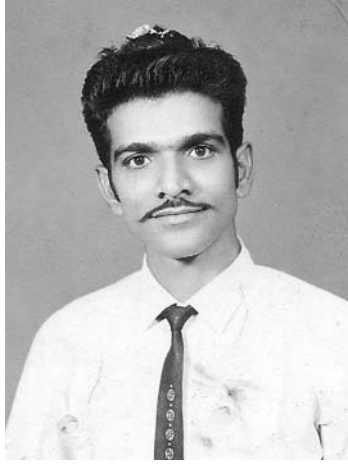
201. శివశక్తి మందిర్‌లో గాన హనుమ - గుస్సాగో

ఇటలీలోని గుస్సాగోలో శివశక్తి మందిరంలో శ్రీరామ పంచాయతనం ఉంది. ఇక్కడ ఆంజనేయస్వామి విగ్రహం హాయిగా రామ పాదాల చెంత కూర్చుని చిడతలు వాయిస్తూ రామనామాన్ని గానం చేస్తున్నట్లుగా దర్శనమిచ్చి పరమాశ్చర్యాన్ని కలిగిస్తాడు. 'ఇటలీ ఇమిగ్రేషన్' సర్వీస్ వారు దీన్ని నిర్వహిస్తున్నారు. గంధ సింధూరంతో ఉన్న హనుమాన్ విగ్రహమూ వేరుగా కనిపిస్తుంది. ❀

దర్శనీయ ఆంజనేయ దేవాలయాలు

అక్క లోపముద్ర
తమ్ముడు దుర్గాప్రసాద్ వారి ధర్మపత్ని

అమెరికా యాత్ర-1

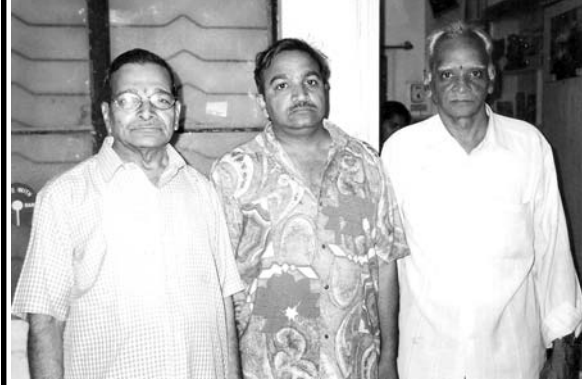

దర్శనీయ ఆంజనేయ దేవాలయాలు

అమెరికా యాత్ర-2

దర్శనీయ ఆంజనేయ దేవాలయాలు

వేలూరి కుటుంబం

